

Generalitat de Catalunya
Departament de Benestar Social
i Família

Col·lecció Infància i Adolescència núm. 6

Els itineraris educatius dels joves extutelats

Carme Montserrat Boada

Ferran Casas Aznar

Sara Malo Cerrato

Irma Bertran Camats

Els itineraris educatius dels joves extutelats

Carme Montserrat, Ferran Casas,
Sara Malo i Irma Bertran

Els itineraris educatius dels joves extutelats

Col·lecció Infància i Adolescència

núm. 6

Generalitat de Catalunya
**Departament de Benestar Social
i Família**

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP:

Els **Itineraris** educatius dels joves extutelats. – (Col·lecció Infància i adolescència ; 6)

Bibliografia

ISBN 9788439388302

I. Montserrat Boada, Carme II. Catalunya. Departament de Benestar Social i Família III. Col·lecció: Col·lecció Infància i adolescència ; 6

1. Adolescents desfavorits – Educació 2. Adolescents desfavorits – Serveis socials 3. Joves desfavorits – Educació 4. Joves desfavorits – Serveis socials
364.65-053.6/7:37

© Generalitat de Catalunya, 2012
Departament de Benestar Social i Família
Direcció General d'Atenció a la Infància i Adolescència

© Carme Montserrat Boada, Ferran Casas Aznar, Sara Malo Cerrato i Irma Bertran Camats

Avis legal: Aquesta obra està subjecta a una llicència Reconeixement -No Comercial- Sense Obres Derivades 3.0 de Creative Commons. Se'n permet la reproducció, distribució i comunicació pública sempre que se'n citi l'autor o autors i l'editor, i no es faci un ús comercial de l'obra original ni se'n creïn obres derivades. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Foto coberta: Zabo (Llicència Creative Commons 2.0)

1a edició: febrer de 2012
ISBN: 978-84-393-8830-2
Dipòsit legal: B. 3.362-2012
Disseny i maquetació: gama, sl
Impressió: Thau, s.l.
Tiratge: 300 exemplars

Índex

Presentació	11
Reconeixements.	13
Glossari de sigles	15
Aclariment terminològic.	17
Presentació del projecte YIPPEE	19

Part I

Primera aproximació a un problema «invisible» en el context europeu

1. Revisió de la literatura existent	23
2. Dades disponibles abans de l'estudi i durant l'estudi.	27
3. Perspectiva dels professionals dels serveis de benestar social.	31
4. Proposta preliminar: recollir sistemàticament dades comparables de tots els països europeus.	37

Part II

L'estudi a Espanya

5. Context social i educatiu	43
5.1. Educació	43
5.2. Protecció a la infància	44
5.3. Transició a la vida adulta	46
6. Metodologia	47
6.1. Procediment i instruments emprats	47
6.2. Mostra de professionals entrevistats	50
6.3. Mostra de joves extutelats.	51
6.4. Mostra d'adults designats pels joves	54
6.5. Característiques de la mostra dels joves entrevistats.	55

7. Primeres dades quantitatives sobre la situació escolar dels adolescents tutelats	61
7.1. Objectiu de l'estudi i població	61
7.2. Procediment	62
7.3. Resultats	63
7.4. Síntesi dels resultats i conclusions	74
7.5. Propostes de futur	76
8. La perspectiva dels professionals	79
8.1. Responsabilitats, plans d'acció i suport dels serveis vers els joves extutelats	80
8.2. Itineraris i opcions formatives per als joves tutelats i extutelats.	84
9. La perspectiva dels joves	95
9.1. La seva vida actual	95
9.1.1. Com són?, què els preocupa?, què els va bé?	95
9.1.2. La formació	99
9.1.3. El treball i l'economia	102
9.1.4. L'habitatge	109
9.1.5. La salut	114
9.1.6. Les relacions amb la família i els professionals.	116
9.1.7. Els temps lliure i les relacions amb els amics	121
9.2. Els anys amb la família d'origen i el sistema de protecció.	126
9.2.1. Característiques relatives a les famílies d'origen i els anys en protecció	126
9.2.2. La vida familiar quan eren petits. Ruptures i dificultats	130
9.2.3. El lloc dels progenitors, els germans i la resta de la família extensa	134
9.2.4. Impacte de la vida familiar en l'escolaritat dels joves.	139
9.2.5. Acolliment i durada	142
9.2.6. L'impacte de l'acolliment en l'escolaritat del joves. L'orientació escolar rebuda i les expectatives percebudes.	156
9.2.7. Trajectòries educatives en funció de la situació familiar i de protecció	162
9.3. Els anys a l'escola	164
9.3.1. Els itineraris educatius dels joves en l'educació obligatòria i postobligatòria	164
9.3.2. Els canvis d'escola i l'assistència a classe en l'etapa obligatòria i postobligatòria	174
9.3.3. Les relacions amb els professors i els altres alumnes	179
9.3.4. El suport escolar rebut i les estratègies per afrontar la seva mancança	184

9.3.5. L'abandonament escolar prematur	192
9.3.6. Els valors i la satisfacció expressada pels joves sobre l'educació	193
9.3.7. La seva autoavaluació com a estudiants i la valoració dels adults designats	197
9.4. La vida social i el temps lliure abans i durant l'estada en el sistema de protecció	201
9.4.1. La vida dels joves fora de l'escola, la feina a casa	201
9.4.2. Suport rebut per fer activitats de temps lliure	207
9.4.3. Les amistats	208
9.4.4. Les dificultats o facilitats per desenvolupar activitats en el temps lliure.	208
9.4.5. Influència de les activitats socials en l'autoconcepte com a estudiant	210
9.5. Les expectatives de futur	212
9.5.1. Com es veuen els joves d'aquí a un i d'aquí a cinc anys	212
9.5.2. Compliment dels seus plans un any després de la primera entrevista	227
9.5.3. Plans i percepció de control per assolir els objectius de futur	229
9.6. Vivències personals i interpretacions de les experiències viscudes.	232
9.6.1. Vivències de la seva trajectòria vital	233
9.6.2. Autoconcepte	241
9.7. Resum de la perspectiva dels joves	242

Part III

Conclusions i recomanacions

10. Factors que influeixen en la continuació o l'abandonament dels estudis.	253
10.1. La perspectiva dels joves	254
10.2. La perspectiva dels responsables dels serveis	256
10.3. La perspectiva dels adults referents designats pels joves.	257
10.4. La perspectiva dels professors de secundària	258
10.5. Coincidències i opinions generalitzades dels agents consultats.	259
11. Conclusions i recomanacions per a l'acció	261
11.1. Conclusions	261
11.2. Recomanacions	264
Referències	270

Annexos	275
Annex 1. Fitxa de recopilació de dades per als centres escolars	277
Annex 2. Guió d'entrevista per als responsables dels serveis	278
Annex 3. Qüestionari recopilatori de dades bàsiques dirigit als joves extutelats	281
Annex 4. Guió de la primera entrevista individual per a l'estudi de casos	286
Annex 5. Segon guió d'entrevista individual per a l'estudi de casos	290
Annex 6. Entrevista amb una persona adulta designada pel jove o per la jove per l'especial interès en la seva educació	293

Presentació

Em plau especialment presentar aquest llibre i poder retre un reconeixement als seus autors per l'oportunitat de l'estudi. L'àmbit dels joves extutelats no ha donat lloc, fins ara, a gaires investigacions, tot i tractar-se d'un àmbit en el qual l'estudi i l'anàlisi es fan molt necessaris. És per això que considero tan valuós el llibre que teniu a les mans.

La tasca que fem des de la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència del Departament de Benestar Social i Família, a través dels centres residencials d'acció educativa, dels acolliments, del seguiment de diferents situacions familiars, etc., té un objectiu molt important: que els nens i nenes tutelats per l'Administració arribin a la seva majoria d'edat amb un projecte de vida, il·lusió per al futur i igualtat d'oportunitats, com qualsevol altre jove del nostre país.

I per poder-los donar aquesta oportunitat d'apassionar-se pel seu propi projecte de vida, fem la nostra tasca, i la fem des del convenciment que ha d'anar millorant dia rere dia, adaptant-se a les exigències que arriben amb els nous temps i responent a les necessitats que sorgeixen en cada nova experiència.

La nostra responsabilitat envers els nostres joves no acaba amb l'arribada de la seva majoria d'edat, sinó que també cal fer-los un acompanyament per ajudar-los a integrar-se a la societat dels adults. En aquest sentit, és molt important el suport que reben aquests joves a través de l'Àrea de Suport als Joves Tutelats i Extutelats, una unitat, per cert, que complirà també la seva majoria d'edat l'any 2012.

L'Àrea de Suport és un programa del qual podem estar satisfets i orgullosos, però, com destacava al principi, l'hem de millorar i perfeccionar constantment. És per això que, per aconseguir amb més garanties d'èxit la nostra fita, necessitem disposar de la màxima informació, conèixer els resultats dels processos i esmerçar-hi més esforços i recursos quan sigui possible.

Aquest llibre ens dona indicis de com hem de prioritzar els nostres esforços: «els itineraris educatius» de tots els infants i joves atesos en els recursos del Departament de Benestar Social i Família. Ajudant-los a assolir la màxima qualificació educativa

aconsegurem formar joves més capaços d'integrar-se a la societat i gaudir de la seva llibertat.

Aquest és el nostre objectiu i aquest llibre n'és un bon testimoni. Gaudiu d'aquesta lectura.

JOSEP LLUÍS CLERIES I GONZÀLEZ
Conseller de Benestar Social i Família

Reconeixements

Agraïm a la Comissió Europea el finançament (referència SSH-2007-217297) al projecte YIPPEE (<http://tcru.ioe.ac.uk/yippee/>), on l'equip espanyol ha participat amb el grup d'investigació ERIDIQV (Equip de Recerca sobre Infants, Adolescents, Drets dels Infants i la seva Qualitat de Vida), de la Universitat de Girona (<http://www.udg.edu/eridiqv>). Volem donar les gràcies també als membres d'aquest equip Mònica González i Dolores Navarro pel seu suport. Així mateix, desitgem expressar el nostre agraïment a Leticia Araujo i Manuel Vidal-Ribas per la seva col·laboració, i a Barney Griffiths pel seu treball de traducció, així com a Mireia Aligué, Susana Roca, Laia Sala, Cristina Domènech i Pau Molina. Agraïm en especial el suport rebut de la Secretaria d'Infància i Adolescència de la Generalitat de Catalunya (i, en particular, l'entrega desinteressada de Jordi Bach), així com el dels departaments d'Educació i d'Acció Social i Ciutadania per l'acord signat amb la Universitat de Girona des del curs escolar 2008-2009 gràcies al qual es va iniciar la recollida de dades de la situació escolar dels adolescents tutelats. Un agraïment molt particular a Anna Escobedo, per facilitar la nostra implicació en aquesta recerca quan encara només era un projecte. I, sobretot, volem adreçar el nostre profund i més sincer agraïment als 35 joves entrevistats, als coordinadors dels serveis socials, als educadors i acollidors, a les ONG i a tantes altres persones per la dedicació, la comprensió i consideració que han mostrat en el tractament d'aquest tema tan important, i per haver fet possible aquesta investigació. Sense la voluntat i l'interès de tots ells, aquest projecte no s'hagués pogut fer.

Glossari de sigles

ACI:	adaptació curricular individual
AFA:	acolliment en família aliena
AFE:	acolliment en família extensa
ASJTET:	Àrea de Suport al Jove Tutelat i Extutelat de Catalunya
CFGM:	cicle formatiu de grau mitjà
CFGS:	cicle formatiu de grau superior
CA:	centre d'acollida
CRAE:	centre residencial d'acció educativa
DGAIA:	Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència
EAIA:	equips d'atenció a la infància i l'adolescència
ESO:	educació secundària obligatòria
MENA:	menors estrangers no acompanyats
PAU:	proves d'accés a la universitat
PQPI:	programes de qualificació professional inicial
SSB:	serveis socials bàsics
UEC:	unitat d'escolarització compartida

Aclariment terminològic

Amb el terme **infants en acolliment** ens referim tant als que es troben en centres residencials com als que estan acollits formalment per família aliena o extensa, tant sota la mesura de guarda com de tutela, ja siguin nens, nenes o adolescents. Mitjançant el terme **joves extutelats** fem referència a aquells que van passar part de la seva infància o tota en el sistema de protecció, independentment de si van estar sota mesura de tutela o de guarda. Amb el terme legal de **guardador** ens referim tant als acollidors com als educadors socials dels centres.

Tots els noms dels joves que apareixen en les cites textuales extretes de les entrevistes són ficticis per garantir-ne l'anonimat. Les cites s'han seleccionat com a exemples i il·lustren els resultats exposats al llarg del document.

Presentació del projecte YIPPEE

YIPPEE¹ és l'acrònim d'un projecte d'investigació de tres anys dut a terme a cinc països amb finançament de la Comissió Europea. S'ha centrat en les trajectòries formatives de joves que han viscut part de la seva infància en el sistema de protecció a la infància i que als 16 anys tenien qualitats per continuar estudiant.

El treball ha disposat del finançament de la Comissió Europea (CE) dins el seu 7è Programa marc i, concretament, a través de l'àrea temàtica referent a «Joventut i exclusió social», l'objectiu de la qual és aconseguir, mitjançant la investigació, un «enfocament exhaustiu i integrat, i recomanar polítiques encaminades a resoldre amb eficàcia l'exclusió social dels joves, centrant-se en les seves causes, processos, canvis i perspectives».

Els joves extutelats formen part d'un dels col·lectius que pateix major exclusió social i econòmica en els estats membres de la Unió Europea (UE) i, tot i així, fins avui, pràcticament es desconeixien els seus itineraris a través de l'educació postobligatòria i superior, ja que mancava informació empírica que aportés coneixement sobre com millorar aquests itineraris, tenint en compte les dificultats acumulades durant la seva infància (EURYDICE, 2005; Jackson, 2007). Aquest és el primer estudi europeu centrat en els itineraris formatius després de finalitzar l'ESO dels joves provinents del sistema de protecció a la infància.

En el desenvolupament de l'estudi han participat cinc equips d'investigació:

- Danish School of Education, University of Aarhus Copenhagen, Dinamarca.
- Institute for Social Policy and Labour Budapest, Hongria.
- Institut de Recerca sobre la Qualitat de Vida, Universitat de Girona, Espanya.
- Department of Social Work, University de Gothenberg, Suècia.
- Thomas Coram Research Unit, Institute of Education, University of London, Regne Unit.

L'objectiu general del projecte ha estat explorar els itineraris formatius dels joves extutelats a cinc països de la UE i estudiar la fórmula per retenir un major nombre d'aquests joves en el sistema educatiu després de finalitzar l'ensenyament obligatori.

Els objectius específics inicials eren els següents:

1. *Young People from a Public Care Background: pathways to education in Europe.*

1. Establir una línia de base de l'evolució dels joves extutelats en l'educació postobligatòria i dur a terme una anàlisi comparativa de les polítiques i els procediments nacionals destinats a aquests joves, en contrast amb els que s'adrecen a la població general.
2. Fer un seguiment i una avaluació dels plans i itineraris educatius d'una mostra de joves en edats compreses entre 19 i 21 anys que haguessin estat almenys un any en acolliment familiar o residencial i que als 16 anys encara estiguessin en el sistema de protecció a la infància, i mostressin motivació i capacitat per seguir estudis postobligatoris.
3. Identificar els factors dins els sistemes educatius i de protecció de cada país que faciliten o dificulten l'accés i la permanència dels joves extutelats a l'educació postobligatòria.
4. Explorar les trajectòries educatives dels joves extutelats i les responsabilitats del sistema de protecció des del punt de vista dels joves mateixos, els acollidors i els professionals dels serveis d'educació i protecció a la infància.

La investigació s'ha desenvolupat d'acord amb les normes nacionals d'ètica acadèmica i professional vigents a cada país. S'ha dut a terme entre 2008 i 2010, i s'ha estructurat en tres fases principals. Al final de cada fase s'ha elaborat un informe de cada país i un de global que inclouen els punts següents:

1. una revisió de la literatura científica (denominat *Work Package 2*, d'ara endavant WP2);
2. una anàlisi secundària de les estadístiques nacionals sobre la població infantil tutelada i el seu èxit educatiu, i una enquesta a informants clau, professionals d'administracions públiques (denominat d'ara endavant WP3-4);
3. un estudi en profunditat de casos en cada país. Aquest estudi inclou els resultats obtinguts a partir de les entrevistes fetes a:
 - i joves extutelats,
 - ii responsables dels serveis socials i de protecció, i
 - iii adults «referents» designats per aquests joves.

S'ha utilitzat una metodologia plural que ha inclòs una revisió de la literatura existent, visites d'estudi, examen dels contextos polítics, anàlisis d'estadístiques locals i nacionals, un qüestionari, entrevistes i estudi de casos. S'ha entrevistat 170 joves dels cinc països, 59 coordinadors de serveis i 111 adults designats pels joves.

Aquesta publicació recull els resultats de totes les fases de l'estudi, fa referència a la situació dels altres països i aprofundeix en la investigació duta a terme al nostre país, i inclou conclusions i recomanacions de diferents nivells. Per ampliar o aprofundir la informació sobre qualsevol dels temes tractats, o d'algun dels països, es poden consultar tots els informes a: <http://tcr.uioe.ac.uk/yippe/>.

Part I

Primera aproximació a un problema «invisible» en el context europeu

1. Revisió de la literatura existent

Als països de la UE dels quals es disposa de dades, destaca especialment el percentatge elevat de joves extutelats en quasi tots els indicadors de desavantatge social, incloent-hi pobresa, habitatge, atur, activitat delictiva i embarassos adolescents (Petrie i Simon, 2006). Aquestes dades posen de manifest la situació de risc d'exclusió social en què viuen els joves que s'han emancipat del sistema de protecció a la infància (o del sistema de benestar social, segons la denominació d'alguns països) a tots els països europeus (Jackson, 2007). Es reconeix cada cop més que el fet d'assolir només nivells acadèmics baixos té un impacte perjudicial per als individus i les societats, i pot condemnar la població a salaris precaris o atur de llarga durada, i debilitar la cohesió social (Jackson i Sachdev, 2001).

La revisió de literatura científica va posar de manifest que, si bé hi havia certa informació sobre l'educació formal dels infants tutelats a alguns països europeus, i al Regne Unit en particular (EURYDICE, 2005; Borland *[et al.]*, 1998; Jackson i Sachdev, 2001; Social Exclusion Unit, 2003; Harker *[et al.]*, 2004), se sabia molt poc sobre la continuació en l'educació postobligatòria i superior dels joves que havien viscut tota o part de la seva infància en règim d'acolliment (Walther i Pohl, 2005). La recopilació de dades sobre aquest tema no disposa d'un procediment paneuropeu i, consegüentment, depèn dels estudis portats a terme en cada estat membre.

De tots els països que han participat en el projecte, el Regne Unit és el que disposa de més informació sobre nombrosos desavantatges pràctics als quals s'enfronten els joves extutelats un cop han arribat a l'edat adulta (Wade i Dixon, 2006; Stein, 2004; Broad, 2005; Cameron, 2007), tot i que només hi ha un estudi sobre la continuació en l'educació postobligatòria (Jackson *[et al.]*, 2005). Aquest estudi conclou que la motivació, l'aptitud personal i el capital cultural són factors clau per facilitar l'accés a l'educació superior dels joves extutelats, juntament amb ajudes econòmiques sòlides, suport pràctic de l'Administració local responsable i una experiència d'acolliment relativament estable.

A Suècia i Dinamarca es registra una taxa molt elevada de joves que continuen la formació després dels 16 anys (Skolverket, 2008); tot i així, es desconeix la proporció en què es troben representats els joves extutelats en aquestes dades. Segons conclouen alguns estudis suecs (Vinnerljung *[et al.]*, 2005), els nens i les nenes que han passat llargs períodes en règim d'acollida presenten més probabilitats d'aban-

donar l'educació després de completar l'ensenyament obligatori, especialment si l'acolliment es produeix a una edat adolescent. Aproximadament un 6% dels joves extutelats han cursat algun tipus d'educació postobligatòria. A Dinamarca, un 1,3% de tota la població juvenil prové del sistema de protecció a la infància i presenta més probabilitats que els seus contemporanis de tenir problemes durant el període escolar (Bryderup i Andsager, 2006; Mortensøn i Neerbek, 2008). Aquests estudis mostren que a Dinamarca, a 31 de desembre de 2006, a l'edat de 22 anys, només el 3,4% de tots els joves extutelats o que van rebre algun tipus d'ajuda en el procés d'independització del sistema de protecció havien completat algun curs formatiu després de l'educació obligatòria.

A Hongria i Espanya no hi ha dades que indiquin les taxes de continuïtat en l'educació superior dels joves extutelats, ni tampoc informació respecte als nivells formatius assolits durant el període de tutela. A Hongria, ser estudiant és un dels criteris d'elegibilitat que s'estableix per romandre-hi en règim d'acolliment a partir dels 18 anys. La majoria dels joves tutelats decideixen acollir-se a aquesta opció i continuar estudiant. No obstant això, no hi ha estadístiques sobre el nivell i el tipus d'estudis d'aquests joves, tot i que s'estima que el 6% cursa estudis superiors. A Espanya, hi ha indicis que assenyalen la importància del tipus d'acolliment: els joves procedents d'acolliments familiars sovint tenen més suport per continuar en l'educació mentre que els que procedeixen de l'atenció residencial solen buscar feina més aviat, tot i que sovint sense èxit (Del Valle *[et al.]*, 2003).

A la invisibilitat estadística en què es troba la població infantil dins el sistema públic de protecció i, més particularment, la manca de dades a Espanya sobre la seva formació, l'acompanya desgraciadament una escassa investigació sobre la inclusió d'aquests joves en les diferents etapes formatives. Iniciem la nostra investigació en aquesta àrea sense disposar de cap informació sobre la continuació i l'experiència d'aquests joves en l'educació postobligatòria al nostre país; per tant, ens permetem afirmar que aquesta investigació constitueix el primer estudi a Espanya sobre aquest tema.

En la revisió de la literatura científica recollida en el WP2, presentem una relació dels escassos estudis duts a terme en els últims deu anys sobre els joves que han passat pel sistema de protecció a la infància i, en especial, per les modalitats d'acolliment residencial (Del Valle, Bravo *[et al.]*, 2008; García Barriocanal *[et al.]*, 2007; Inglés, 2005; ASJTET, 2008) i acolliment familiar (Montserrat, 2008; Del Valle, López *[et al.]*, 2008). Dos nous estudis posteriors a la revisió esmentada han ampliat la llista: el primer sobre els joves que van passar la infància en centres residencials de Girona (Montserrat, González i Malo, 2010) i l'altre referent a joves provinents d'alguns centres residencials de Catalunya (Sala *[et al.]*, 2009), a part de les publicacions recents que analitzen els itineraris educatius dels joves extutelats que han derivat del mateix estudi europeu descrit aquí (Casas i Montserrat, 2009; Montserrat i Casas, 2010).

Aquest joves representen un dels grups socials amb més risc d'exclusió social i precarietat econòmica de les nacions europees, atès que les seves vides segueixen

trajectòries marcades per la privació. Hi ha proves concloents que permeten relacionar els baixos nivells d'èxit educatiu amb l'exclusió social, però hi ha poca investigació sobre l'educació dels nens i nenes en acolliment i encara menys sobre la seva continuació en l'educació postobligatòria i superior. Ja hem iniciat el camí, però és necessari seguir en aquesta línia d'investigació i avaluar la situació de la infància sota mesura de protecció i dels joves extutelats a Espanya perquè millorin els resultats educatius. Encara queda molt camí per recórrer.

2. Dades disponibles abans de l'estudi i durant l'estudi

Durant la concepció del projecte, l'equip va anticipar que probablement les dades estadístiques oficials serien molt limitades, i fins i tot inexistentes en alguns dels països participants. Per això, vam decidir complementar les millors estadístiques disponibles amb dades procedents d'altres fonts, tant quantitatives com qualitatives, recorrent als coordinadors dels serveis en contacte amb els joves extutelats com a informants clau. La recollida de dades tenia l'objectiu d'obtenir una línia de base que permetés comparar països i monitorar els canvis esdevinguts.

Efectivament, la identificació de la informació disponible sobre la inclusió en el sistema educatiu de la població infantil de cada país soci no va ser una tasca fàcil. Cada país disposa d'un sistema estadístic nacional propi per calcular la taxa d'infants i joves que estan en programes educatius, així com la taxa dels que estan dins el sistema de protecció a la infància (o sistema de benestar social). No obstant això, aquests dos tipus d'informació no serveixen per elaborar una taula de referències creuades. Dels cinc països participants, únicament el Regne Unit duu a terme una recopilació sistemàtica de dades sobre l'escolaritat de la població infantil en acolliment, i, fins i tot, en aquest cas s'observen limitacions.

El funcionament dels sistemes de protecció a la infància i de benestar varia considerablement d'un país a un altre i, per tant, les comparacions entre països han de fer-se amb molta precaució. El mateix passa amb els sistemes educatius; per exemple: Hongria reté un nombre més elevat de joves d'entre 15 i 19 anys en l'educació, i supera la mitjana de la UE; a Dinamarca, s'observa la mateixa situació en els joves de 20 a 29 anys. Els països escandinaus inclouen una proporció clarament més elevada de joves en el sistema de protecció a la infància, mentre que els sistemes d'Espanya i del Regne Unit són més residuals i únicament inclouen els casos més greus. Els països escandinaus inverteixen més en recursos i, per tant, els seus sistemes tenen major capacitat per abastar més casos; amb tot, això no significa que els sistemes col·lapsats o residuals tinguin en realitat un nombre menor de persones necessitades d'atenció i protecció; molts casos simplement no estan inclosos en el sistema (Casas, 1999).

A Hongria, l'escolaritat és obligatòria fins als 18 anys. A tots els altres països ho és fins als 16, però a la pràctica molts dels adolescents que viuen amb la seva família segueixen els estudis postobligatoris. L'educació superior és gratuïta a Suècia i Dinamarca, en canvi al Regne Unit les tarifes universitàries són altes. En aquest país el més

habitual és passar de l'escola a la universitat als 18 anys, tot i que alguns s'agafen un any sabàtic abans d'entrar-hi. A Dinamarca i Suècia, els estudiants solen entrar a la universitat després dels 20; per tant, comparar resultats de l'edat de 19 o 20 anys pot ser enganyós. A diversos països, molts dels joves tutelats abandonen l'educació reglada als 16 anys i segueixen cursos acadèmics o professionals, però sense continuïtat en el sistema formal.

Referent al recurs de protecció, l'acolliment familiar és la modalitat més extensa tant a Suècia com al Regne Unit. En la resta de països, la meitat dels infants estan en atenció residencial. A Espanya, l'acolliment familiar majoritàriament es fa mitjançant la família extensa. Els acolliments que es produeixen al Regne Unit són els menys estables, ja que és el país en què s'observen més canvis d'escola dels cinc estudiats.

Arran de les grans diferències observades en la manera com s'organitzen els sistemes de protecció i els sistemes educatius dels països participants, va ser necessari desenvolupar diferents procediments d'investigació per obtenir les millors dades possibles sobre els itineraris i fites educatius dels joves tutelats i extutelats. Les fonts d'informació i els procediments per obtenir aquestes dades resultaren ser específics de cada país i notòriament diferents. La informació comparable entre països és extremament escassa. Això significa que a la pràctica tenim cinc enfocaments i contextos ben diferents per a l'objecte del nostre estudi; en aquest sentit, cada context nacional determina tant les dades com les fonts d'informació disponibles.

La informació quantitativa relativa a l'objecte de la nostra investigació és extremament limitada. La recopilació sistemàtica d'aquestes dades únicament es fa a dos dels països (Regne Unit i Dinamarca) i a un tercer (Suècia) s'han identificat bases de dades disponibles amb informació rellevant i pertinent. Això no obstant, en aquests tres països, l'autorització per fer una anàlisi secundària de les dades disponibles ha estat un procés difícil que ha exigint extenses negociacions. Després d'analitzar les dades obtingudes a partir d'aquestes fonts, els resultats de cada país són molt diferents.

Les prioritats més immediates d'aquests joves tan bon punt abandonen el sistema de protecció no solen ser formatives, sinó trobar feina i aconseguir estabilitat econòmica per poder subsistir i pagar un lloguer, la qual cosa no fa res més que afegir nous obstacles a la possibilitat de continuar en l'educació, fins i tot per a aquells que mostren tenir bones aptituds per als estudis als 16 anys.

Als cinc països estudiats en aquest projecte, l'edat oficial per independitzar-se del sistema de protecció a la infància s'estableix en 18 anys; no obstant això, els procediments i els serveis d'atenció als joves extutelats són diferents a cada país en funció dels agents socials que hi intervenen. Això suposa també diferents maneres d'accedir a les dades. A Hongria, els serveis d'ajuda als joves extutelats formen part dels serveis de protecció a la infància; estan en contacte amb els adults joves (19-24/25 anys) que encara romanen en el sistema de protecció (uns 4.000 en total) i amb aquells que ja han abandonat el sistema però han sol·licitat servei de suport (uns 800).

A Dinamarca i Suècia, aquests serveis pertanyen als serveis socials generals per a tota la població i, per tant, els joves extutelats no acostumen a acudir als pocs serveis

específics de suport que hi ha per a aquest subconjunt. Segons la investigació danesa, durant l'any 2006, únicament el 14% de la població tutelada va rebre ajuda després d'abandonar el sistema de protecció als 18 anys (Ankestyrelsen Statistikk, 2008), i, per tant, aquesta és l'única mostra accessible per a la investigació.

A Espanya, Catalunya és una de les poques comunitats autònomes que disposa d'un servei públic centralitzat i especialitzat, responsable de prestar ajuda a un grup de joves que s'estima entre el 40 i el 50% de la població extutelada. Al Regne Unit, totes les administracions locals disposen d'equips de suport als extutelats, la funció dels quals és mantenir el contacte amb tots els joves extutelats fins a l'edat de 19 anys, i fins als 25 anys si continuen estudiant; no obstant això, hi ha grans diferències entre àrees locals pel que fa al compliment d'aquest objectiu.

El Regne Unit fou el primer país on es va publicar una investigació (Jackson i Martin, 1998) sobre els joves que havien sortit del sistema de protecció que tenia en compte si havien continuat estudiant o no, i que mostrava que un èxit educatiu modest marcava grans diferències: dels joves que n'havien sortit sense estudis, el 72,7% es trobaven a l'atur, el 41,7% de les noies eren mares solteres, el 18,2% eren infractors i el 22,7% estaven sense sostre. Per contra, dels joves que havien sortit del sistema amb estudis (professionals o acadèmics), estaven a l'atur el 2,6%, el 3,8% eren mares solteres, no hi havia infractors i estaven sense habitatge el 2,6%; el 73,7% vivien de manera autònoma.

Els resultats del Regne Unit donen peu a cert optimisme. Els equips d'ajuda als joves extutelats i les noves normatives relatives a la seva escolaritat han aconseguit incrementar l'èxit educatiu dels joves tutelats de manera significativa en només vuit anys. No obstant això, els resultats acadèmics d'aquests joves encara se situen molt per sota de la mitjana de la població global. Cameron, Hollingworth i Jackson (2011) destaquen les diferències importants que hi ha entre els èxits escolars de la població general i els de la de protecció, tot i que han millorat després d'implementar-se programes promoguts pel govern mateix durant els últims anys: a l'edat de 7 anys, obtenen el nivell acadèmic corresponent (KS1) el 86% de la població escolar general i el 58% dels nens i nenes de protecció; a l'edat d'11 anys (KS2), les diferències són del 80% i el 44%; i a l'edat de 14 (KS3), ja són del 73% i el 27%, respectivament. Obtenen el certificat d'educació obligatòria a l'edat de 16 anys el 58% de la població general i sols el 14% de la tutelada. Segueixen estudis postobligatoris un 68% i 19%, respectivament, i arriben a l'educació superior a partir dels 19 anys el 43% de la població general i entre el 6% i el 9% de la de protecció, depenent de les zones.

En el marc del projecte YIPPEE, Höjeri Johansson (2010) han explorat recentment dades de Suècia i mostren que el 14% de la població tutelada presenta abandonament escolar (obligatòria inacabada), enfront del 3% de la població general; les notes són clarament més baixes en el conjunt de població tutelada en l'educació obligatòria; la població tutelada és orientada predominantment a programes de formació ocupacional, un de cada cinc joves tutelats comença la secundària postobligatòria amb suport especial; el 60% dels joves tutelats (18% de població general)

no acaben els tres anys d'educació postobligatòria. Les qualificacions en els estudis postobligatoris són més baixes entre els extutelats i, a més, només el 13% arriben a l'educació superior, enfront del 41% de la població general.

També en el marc del projecte, l'equip danès va dur a terme una reexplotació de les estadístiques oficials daneses (Bryderub *[et al.]*, 2010) i va mostrar que, dels joves de població general, a l'edat de 17 anys (N = 64.286), el 96,2% havien finalitzat l'educació obligatòria i el 3,8% la tenien inacabada, mentre que entre els joves tutelats, a aquesta mateixa edat (N = 1.800), el 20,8% no havien acabat els estudis obligatoris. A més, aquestes autores assenyalen que aquesta desigualtat no es recupera fàcilment amb el pas dels anys. Exploraren les cohorts dels joves d'entre 27 i 30 anys i van trobar que, entre els de població general (N = 257.904), només l'1,3% no havien finalitzat l'etapa obligatòria, el 17,8% s'havien quedat amb els estudis obligatoris i no havien cursat res més, i el 34,8% havien arribat a l'educació superior. Dels joves d'entre 27 i 30 anys que a l'edat de 16 anys estaven tutelats pel sistema de protecció danès (N = 3.419), l'11,9% tenien l'educació obligatòria inacabada, la meitat havien deixat els estudis en acabar els obligatoris i sols el 4,1% havien arribat a l'educació superior.

Les dades obtingudes a Catalunya (exposades en l'apartat 7) ens mostren que, als 16 anys, només una tercera part dels nois i noies estan en el curs que els correspon per edat (4t d'ESO), mentre que per a la població general aquest percentatge s'eleva al 70%.

Aquesta situació pot canviar; les iniciatives polítiques empreses al Regne Unit ja han donat els seus primers fruits en pocs anys: en algunes administracions locals, el 46% de persones extutelades que ja han complert 18 anys estan en l'educació reglada, incloent-hi un 9% a la universitat. Aquestes dades reflecteixen, sens dubte, un avenç recent important, però continuen estant molt lluny dels percentatges mitjans de la població general del país.

3. Perspectiva dels professionals dels serveis de benestar social

A fi d'obtenir dades quantitatives i informació qualitativa addicional, vam entrevistar una mostra d'informants clau de serveis socials, dels quals vam recollir dades sobre les polítiques i pràctiques relacionades amb els itineraris i assoliments educatius dels joves.¹

A Dinamarca, les cinc entrevistes amb responsables dels infants i joves en acolliment de cinc municipis diferents van revelar que, si n'hi havia, el grup de joves que havien aconseguit accedir a la universitat era molt reduït.

A Hongria s'obtingueren dades de cadascun dels 20 serveis de protecció a la infància que hi havia en aquest país. Aquests organismes no tenen l'obligació de recollir informació sobre les trajectòries educatives dels infants i joves, raó per la qual no sempre hi ha hagut dades disponibles; no obstant això, es conserven els expedients acadèmics com a pràctica habitual. Es calcula que aproximadament un 75% d'extutelats participen en alguna formació i que el 6% accedeixen a l'educació superior. Aconseguir un allotjament social després d'abandonar el sistema de protecció està condicionat per l'opció d'estudi o treball que escull el jove. És per això que alguns extutelats es matriculen a cursos per disposar d'allotjament, però no estan realment compromesos amb l'estudi, i, per tant, les xifres elevades d'extutelats que segueixen estudiant en aquest país han de considerar-se amb precaució.

A Catalunya es van dur a terme 13 entrevistes presencials amb coordinadors de 13 serveis socials de protecció a la infància i d'atenció als joves extutelats (informació que s'amplia en l'apartat 8).

A Suècia, les entrevistes telefòniques fetes a 11 coordinadors de 75 administracions locals van revelar que, tot i coincidir majoritàriament en la importància de l'educació, els programes o les iniciatives en marxa per donar suport a la continuació dels joves en l'educació postobligatòria eren molt escassos. Els coordinadors no disposaven d'informació sobre el progrés formatiu dels seus antics usuaris.

Al Regne Unit, dels 150 equips d'atenció als joves extutelats de l'Administració local contactats, tan sols 38 van respondre amb informació suficient per ser inclosa en l'estudi, i en alguns casos les dades eren de cobertura parcial. Dins les limitacions

1. Vegeu amb més detall el WP3-4 de cada país i l'informe integrat dels cinc països a: <http://tcr.uioe.ac.uk/yippeee>.

esmentades, de mitjana, un 9% dels joves extutelats assistien a la universitat i un 45% participaven en algun tipus d'educació postobligatòria. Aquests resultats donen fe del progrés destacat que ha tingut lloc recentment en aquest país: segons estimacions oficials, el 2003 tan sols un de cada cent joves extutelats estaven matriculats en programes de titulació universitària.

A Dinamarca, les respostes dels informants clau apuntaren els obstacles següents en les trajectòries formatives dels joves del sistema de protecció: el fet que les seves famílies d'origen no tinguessin estudis superiors, el lloc poc important que ocupava l'educació en els processos d'acolliment i les divisions que hi havia entre departaments d'educació i de benestar social. Els coordinadors entrevistats van proposar millores com ara augmentar el contacte amb els joves, potenciar una major predisposició de les escoles a entendre la situació dels nens i nenes en acolliment, i desenvolupar recursos d'ajuda adequats des del marc escolar.

A Hongria, els informants clau van identificar dos obstacles principals a la continuació de l'educació superior: la presència de múltiples dificultats psicossocials en les vides dels adolescents en el moment de l'acolliment a l'edat de 12-14 anys i la valoració del treball remunerat per damunt de l'estudi. Els coordinadors coincidiren a assenyalar els aspectes següents com a possibles factors de facilitació: la qualitat del suport emocional prestat durant el període escolar i durant l'acolliment, i el suport econòmic per permetre als extutelats l'accés a la universitat.

A Catalunya, els informants clau van assenyalar la necessitat de fer millores substancials en el sistema educatiu per augmentar les facilitats, la flexibilitat i el suport prestat als infants en acolliment, i impulsar amb èxit la seva continuació en l'educació postobligatòria i superior. També van apuntar altres reptes importants per als serveis d'atenció als joves extutelats, particularment el fet d'augmentar l'ajuda social i econòmica perquè els joves extutelats poguessin centrar-se en les seves carreres educatives de la mateixa manera que la majoria de joves de la seva edat en la mateixa societat.

A Suècia, les entrevistes amb els informants clau van proporcionar informació més aviat limitada dels factors relacionats amb el sistema educatiu. Els comentaris feien al·lusió a les escoles en general i al seu fracàs quant a donar suport als infants amb necessitats especials i problemes socials. El fet de separar els infants amb problemes d'aprenentatge es plantejava com un problema que podria ocasionar la desconexió i la pèrdua d'interès en l'educació dels mateixos infants i joves. La intervenció primerenca a l'escola es considera fonamental. Així mateix, es va assenyalar la necessitat de col·laboració entre l'escola i els serveis socials.

Molt especialment a Suècia, els informants van coincidir a destacar que les escoles i els serveis socials mantenien una relació tensa, tangible per als infants i joves en acolliment. La incògnita de saber a quina administració correspon la responsabilitat de prestar ajuda addicional als joves en acolliment sovint queda en suspens. Aquest dilema no resolt pot impedir el desenvolupament de mesures de suport adequades i disminuir la possibilitat d'èxit educatiu dels joves durant el període d'acolliment.

Al Regne Unit, els factors que segons els informants clau semblen ser comuns entre tots els joves que participaven satisfactòriament en l'educació poden ser de tipus individual, organitzatiu o social, tal com queda reflectit en els set punts següents:

- 1. Característiques individuals:** els nivells elevats de motivació, determinació i confiança en ells mateixos són característiques fonamentals per contrarestar els obstacles estructurals i d'actitud que poden trobar-se els joves en acolliment.
- 2. Xarxes de suport:** el suport de la família i dels professionals, les altes expectatives dipositades en aquests joves i la prestació de recursos, així com el fet de donar valor a l'educació, es consideren factors fonamentals per augmentar l'èxit educatiu dels joves tutelats. Els participants de l'estudi també destaquen la importància de la continuïtat d'aquest suport un cop el jove havia accedit a l'educació contínua i superior.
- 3. Influències socials i culturals:** la influència de l'entorn sociocultural i les xarxes de suport tenen un impacte en els joves, la família o l'acolliment, i en el valor específic atribuït a l'educació.
- 4. Pràctiques institucionals:** s'aconsegueixen més èxits educatius quan les escoles i altres organitzacions actuen tenint en compte les experiències dels joves en acolliment i entenen l'impacte d'aquestes vivències personals en la seva escolaritat, i a la vegada proporcionen el suport i els recursos que promouen la motivació i les aspiracions dels joves. Potenciar les aspiracions i l'autoestima augmenta les possibilitats de mantenir el progrés educatiu en l'educació postobligatòria.
- 5. Polítiques públiques:** poden exercir un impacte positiu en matèria d'oportunitats per a les vides dels joves tutelats i extutelats en la mesura que proporcionen un marc legal que garanteix la qualitat del suport i de l'assessorament prestat pels serveis que permeten als joves extutelats triomfar en les seves vides.
- 6. Pràctiques professionals:** si s'examinen més detalladament les pràctiques professionals considerades efectives per augmentar la continuació dels joves extutelats en l'educació postobligatòria i superior, en destaquen les mesures específiques encaminades a elevar els nivells de motivació i les aspiracions per a una participació satisfactòria en l'educació. Per exemple, una mesura que va donar molt bons resultats va ser la designació d'una persona membre de l'equip d'atenció als extutelats amb la funció d'impulsar la continuació dels joves en l'educació postobligatòria, infondre en els acollidors i educadors dels serveis la importància de l'educació per als joves i orientar-los en les maneres de donar suport i motivar aquest grup juvenil. La denominació de la funció d'aquesta persona varia: pot ser la de *professor o professora de joves* a partir dels 16 anys o la de *coordinador o coordinadora d'ajuda* als extutelats en matèria d'educació.

7. Estabilitat: els entrevistats van destacar el paper fonamental de l'estabilitat tant en l'ensenyament com en l'acolliment. La continuïtat de l'acolliment és un determinant important per a la participació i l'èxit de l'educació dels infants tutelats. Pel que fa a l'etapa postobligatòria de l'educació, els informants assenyalaren la necessitat de serveis de suport adreçats a facilitar la transició a la vida independent i a l'educació superior dels joves. Així mateix, van subratllar que l'oportunitat de romandre en acolliment un cop complerts els 18 anys augmentava considerablement la possibilitat que els joves escol·lissin continuar els estudis. En alguns districtes, els equips d'atenció a la infància havien arribat a acords amb els acollidors dels joves que continuaven estudiant de seguir donant-los suport fins al final de curs. En alguns casos, també s'assegurava l'allotjament durant els períodes de vacances.

Els comentaris dels informants clau dels cinc països del projecte semblen plantejar reptes similars, o complementaris, que han de donar lloc a emprendre les mesures oportunes. Tot i que el context polític, legal, històric i organitzatiu és diferent a cada país, el cert és que moltes de les dinàmiques socials subjacents són prou semblants per poder compartir els mateixos objectius. S'han d'adoptar mesures d'acció amb un enfocament integrat i amb capacitat de tenir impacte en tots els nivells sistèmics a la vegada: individual, familiar, escolar, polític i dins el sistema social de benestar (o sistema de protecció infantil).

A tots els països, els informants clau reconeixen que l'educació formal és un tema obviat tant a l'escola com en el sistema de protecció. És necessari que els sistemes de protecció a la infància i els centres docents prestin més atenció a l'educació de la població tutelada i adoptin una perspectiva orientada a la infància. Els serveis de protecció a la infància mostren tenir expectatives molt baixes pel que fa a la formació dels nois i noies extutelats. En general, el seu objectiu principal és la independència econòmica dels joves mitjançant el treball, i no el seu accés a l'educació postobligatòria.

A Dinamarca i Suècia, les dades obtingudes plantegen un desafiament per al principi de normalització: el fet de basar l'accés a l'educació superior dels joves extutelats en el principi que aquests són «iguals que la resta» impedeix superar la desigualtat d'oportunitats de la qual és víctima aquesta part de la població. Segons aquestes dades, els acolliments familiars i residencials no compensen les desigualtats educatives. Les mesures de suport són insuficients i no garanteixen la seva continuïtat. Els problemes en l'educació secundària posen de manifest amb massa freqüència que no hi ha incentius per seguir estudiant.

A tots els països, els joves procedents d'un règim d'atenció residencial presenten més dificultats per completar l'educació obligatòria i continuar els estudis que els acollits en famílies. Aquesta circumstància té la seva explicació en el fet que els sistemes de protecció a la infància acostumen a derivar els infants amb situacions més complexes i comportaments problemàtics als centres residencials, tot i que també

poden ser factors rellevants els relatius a l'organització dels centres i les expectatives dels professionals.

En darrer lloc, i també important, un nombre considerable d'informants clau entrevistats van considerar la falta de coordinació entre el sistema educatiu i el sistema de protecció a la infància com un repte polític important.

El col·lectiu professional que treballa en el sistema de protecció a la infància i els serveis socials a tots els països europeus sembla saber molt bé quines són les dificultats i els factors obstaculitzadors, així com els factors facilitadors i les oportunitats dels joves tutelats i extutelats que influeixen en els seus èxits i en el seguiment de les seves trajectòries formatives. Tota aquesta informació s'hauria de tenir en compte i utilitzar com a base per elaborar i aplicar noves iniciatives.

4. Proposta preliminar: recollir sistemàticament dades comparables de tots els països europeus

Millorar els itineraris i els resultats educatius d'aquest grup de la població constitueix un desafiament seriós per a l'àmbit polític europeu i es requereix una voluntat política ferma per canviar la situació. El primer pas en el terreny polític és decidir la producció de noves dades rellevants, en particular una sèrie d'indicadors. La llista de dades desitjables i la informació qualitativa complementària podrien no tenir límit. No obstant això, els nostres resultats assenyalen que, per començar, necessitem una sèrie de dades comparatives, com les que detalla aquest informe, que impulsin noves discussions i desafin la invisibilitat del desavantatge educatiu que pateix aquest grup a tots els països.

Hem identificat algunes dades aparentment simples que es poden obtenir fàcilment a tots els països i que podrien constituir una base d'informació sòlida. Seria fonamental disposar de dades que ens permetessin comparar el progrés formatiu de la població global amb el de la població tutelada de cada país, a partir de l'edat de 16 anys. Aquest podria ser el primer pas per obtenir dades comparables de països diferents.

La nostra hipòtesi de treball ha partit de la consideració que aquest risc d'exclusió social està associat a una història personal que culmina amb una desigualtat d'oportunitats que els impedeix seguir una trajectòria acadèmica igual que la majoria de joves de la nostra societat. Les dades següents en són una prova:

- a) Molts dels joves en acolliment que als 16 anys van mostrar bones aptituds per als estudis s'enfronten a grans dificultats per continuar amb l'educació postobligatòria i superior. Gran part d'aquests joves únicament ho aconsegueixen anys més tard que els seus companys.
- b) La meitat o més dels joves en acolliment no aconsegueixen completar l'educació obligatòria a la mateixa edat que la majoria dels seus companys. La repetició de cursos i el retard escolar provoquen problemes complexos que afecten les seves trajectòries formatives.
- c) Una proporció més gran de joves en acolliment que de la població general abandona els estudis abans de completar l'educació obligatòria.

Els professionals que treballen en el sistema de protecció a la infància i en els serveis socials de tots els països europeus són conscients d'aquesta situació. No obstant això, les dades concretes i quantificades que comuniquen aquesta realitat a la societat i als polítics són pràcticament inexistentes, atès que falta un sistema de recopilació rutinària. Per aquest motiu, un dels objectius inicials del projecte YIPPEE era «establir una línia de base per continuar en l'educació postobligatòria entre els joves extutelats».

Inesperadament, el nostre treball d'investigació en aquest projecte ha demostrat que, avui en dia, una activitat aparentment fàcil com és la de recopilar simples dades quantitatives que reflecteixin l'estat de la qüestió d'aquesta part de la població a uns quants països ha resultat ser una tasca extremament complicada, llarga i costosa.

En un moment determinat del nostre projecte, ens vam veure obligats a adoptar la decisió pragmàtica de recopilar «les millors dades possibles» de cada país, sense cap requisit previ, per poder fer una comparació de dades entre països. En realitat, la informació que hem obtingut és una mica diferent per a cada país; hem hagut de recórrer a diferents fonts i aplicar diferents procediments per obtenir dades informatives. D'això es desprèn, per tant, que encara estem molt lluny de tenir una «línia de base comparable» de l'estat de la qüestió als diferents països europeus. Amb tot, el conjunt de la informació recopilada reforça l'evidència que ens enfrontem a un problema amb característiques més aviat similars a tots els països.

La manca d'un procediment de recopilació sistemàtica de dades sobre els resultats educatius d'aquesta població i la falta d'interès per l'educació dels nens i nenes en acolliment han donat lloc a una invisibilitat social a tots els països, a causa de l'absència de dades rellevants per iniciar mesures d'actuació.

En resum, la nostra conclusió principal és que cal disposar d'un sistema de recopilació rutinària de dades rellevants a Europa que permeti fer un seguiment de la situació d'aquesta població en relació amb els seus itineraris educatius i impulsi mesures d'acció. Dit d'una altra manera, hem d'acordar i establir un sistema d'indicadors comparable a tots els països europeus que facilitin informació sobre:

- Els resultats d'aquesta població pel que fa a la formació reglada, en comparació de la població general de les mateixes edats de cada país.
- Els canvis aconseguits a partir de l'acció política per millorar la situació d'aquest grup de població.

Si tots els països disposessin d'un sistema estadístic amb informació real i detallada sobre el tema objecte de la nostra investigació, la definició d'una «línia de base» seria una tasca més aviat fàcil. Però, ara s'ha de discutir com començar a recopilar les noves dades que necessitem, que siguin bons indicadors, útils i sensibles per avaluar els canvis i els avenços en el sistema educatiu i en el sistema de protecció a la infància que obrin (o puguin obrir) el camí a l'educació superior per a un major nombre de joves extutelats.

Com podem institucionalitzar la producció de noves estadístiques a cada país de manera que puguem obtenir les dades sistemàtiques no publicades o alternatives que necessitem i que no hi ha en aquest moment? Un repte bàsic d'aquest projecte és intentar definir quines són les dades necessàries (o desitjables) per aconseguir els punts següents:

- obtenir un coneixement quantitatiu més detallat de la situació de cada país;
- fer possible una comparació quantitativa entre països;
- fer una avaluació quantitativa dels canvis a través del temps a cada país i entre països.

La definició de dades amb l'objecte de dissenyar un model de treball amb indicadors suposa un desafiament. Algunes de les qüestions relacionades són les que es detallen a continuació:

1. Quines dades s'han de recopilar com a indicadors comparables entre països?
2. Quines mesures ha d'adoptar cada país per impulsar la producció sistemàtica d'aquestes dades?
3. Quina llista de dades desitjables podria organitzar-se a curt termini a diferents països?

Aquests indicadors han de ser dades que compleixin els punts següents:

- Cal que estiguin disponibles actualment o en un curt termini de temps.
- Cal es puguin obtenir de manera sistemàtica en el futur.
- Cal que reflecteixin canvis atribuïbles al desenvolupament de programes de millora (intervencions socials) en el sistema de protecció a la infància.

En el projecte europeu s'ha discutit quina seria una proposta realista per recopilar dades que donessin lloc a una sèrie d'indicadors comparables a curt termini. La conclusió és que podríem començar a recopilar la màxima informació possible de totes les cohorts d'infants en acolliment, any per any, sobre els deu punts que especifiquem a continuació. Cada conjunt de dades fa referència al nombre de joves de cada cohort que cada any ha estat en una de les situacions següents:

- Ha abandonat l'escola sense haver obtingut el certificat d'educació obligatòria (graduat en ESO).
- Participa en l'educació obligatòria, però encara no n'ha obtingut el graduat.
- Ha completat satisfactòriament l'educació obligatòria (amb certificat), però no continua els estudis.
- Cursa un cicle formatiu de grau mitjà (CFGM).
- Cursa batxillerat.

- Ha completat l'educació secundària postobligatòria (CFGM o batxillerat).
- Cursa un cicle formatiu de grau superior (CFGS).
- Ha completat el CFGS.
- Estudia a la universitat.
- Ha completat els estudis universitaris.

Segurament, la possibilitat d'obtenir totes aquestes dades a curt termini està molt lluny de ser una realitat, i els procediments necessaris per a aquest fi varien enormement entre els països. Però el cert és que com abans comencem a disposar d'algunes d'aquestes dades, més pròxim estarà l'accés a indicadors sistemàtics i comparables entre els països europeus imprescindibles per establir una línia de base de la continuació dels joves extutelats en l'educació postobligatòria.

Part II

L'estudi a Espanya

Cada país participant en el projecte havia de definir, en primer lloc, l'àrea geogràfica en què es basaria l'estudi del cas. Nosaltres vam optar per la comunitat autònoma de Catalunya, ubicada al nord-est d'Espanya, amb una població de 7.364.078 d'habitants, similar a la de Suècia i Dinamarca. El 2008, Catalunya albergava el 16% de la població total d'Espanya.

5. Context social i educatiu

5.1. Educació

A Espanya, l'ensenyament és obligatori entre els 6 i els 16 anys. El sistema educatiu es basa en un model descentralitzat que distribueix les competències entre l'Estat, les comunitats autònomes, les administracions locals i els centres docents (EURYDICE, 2009).

La Llei d'educació de 2006 estableix normes bàsiques que regulen l'estructura general del sistema educatiu no universitari d'Espanya. Això abasta l'educació infantil (3-5) i l'educació obligatòria, dividida en dues fases: l'educació primària, que es cursa entre els 6 i els 12 anys, i l'educació secundària obligatòria (ESO), que s'estén dels 12 als 16 anys. Un cop completada l'etapa obligatòria, els joves d'entre 16 i 18 anys poden optar pel batxillerat (educació secundària superior) o la formació professional específica de grau mitjà (CFGM). Els alumnes que completen l'ESO havent superat satisfactòriament les assignatures corresponents a aquest nivell reben el títol de graduat en ESO. Aquesta titulació faculta els alumnes per accedir als estudis postobligatoris. Els alumnes que no obtenen el graduat reben un certificat d'escolaritat. Per accedir als estudis universitaris, els candidats han de superar una prova d'accés després de completar el batxillerat o la formació professional de grau superior (CFGS).

Quant a l'èxit acadèmic a Espanya, les dones que van completar els seus estudis en tots els nivells educatius van superar en nombre els homes. Els resultats comparatius són 77,5% i 63,7% per a la primera etapa de l'educació secundària; 52,5% i 36,7% per a la segona etapa de secundària; 21% i 11,9% per a les diplomatures universitàries; i 22% i 14,9% per a les llicenciatures (NAPIN, 2008-2010).

En el curs acadèmic 2008-2009, el 13,5% dels alumnes en l'educació postobligatòria havien nascut fora d'Espanya, una proporció que es mostra equivalent en l'etapa obligatòria.

A Espanya, el 71% de la població gitana d'edat igual o superior als 16 anys no finalitza l'educació obligatòria, i només l'1,3% continua els seus estudis en l'educació superior. Hi ha nombroses dificultats per aconseguir que els joves gitanos es matriculin i cursin l'educació secundària i superior (NAPIN, 2008-2010).

El 2007, la taxa neta de la població global que va obtenir el graduat en ESO a Espanya va ser del 69,1%, xifra una mica més alta en el cas de Catalunya (72,8%).

La taxa neta d'escolarització als 17 anys era aproximadament del 75%, un 11,7% dels quals encara feien l'educació obligatòria i un 63,2% l'educació postobligatòria. S'observava una major presència d'alumnes en cursos acadèmics que professionals. Més d'un 40% de la població va finalitzar l'educació secundària superior acadèmica no obligatòria (vegeu-ne més detalls a: www.educacion.es).

El 2007, la taxa mitjana d'abandonament escolar prematur (percentatge de la població d'entre 18 i 24 anys que no havia completat l'educació secundària postobligatòria i no estava cursant cap tipus de cicle educatiu o formatiu) se situava en un 14,8% per a la UE-27. Espanya presenta una de les taxes més elevades d'Europa: 31% el 2007 (vegeu-ne més detalls a: www.ec.europa.eu/eurostat).

De la mateixa manera que ocorre a altres països, les taxes d'atur de la població amb qualsevol nivell educatiu no superior a la primera etapa de l'educació secundària són més elevades que la taxa mitjana d'atur. Segons les dades de l'enquesta de població activa (EPA) (www.ec.europa.eu/eurostat) per al primer trimestre de 2008, l'atur entre la població econòmicament activa sense estudis secundaris postobligatoris se situava en un 24,5%, mentre que entre la població amb estudis d'educació secundària postobligatòria era d'un 5,8%.

Un estudi comparatiu internacional de 2004 sobre la despesa pública en educació expressat com a percentatge del PIB va revelar que la inversió d'Espanya en matèria educativa era menor que en qualsevol dels 27 països de la Unió Europea, amb una diferència del 0,8% respecte a la mitjana de la UE (4,29% i 5,09% respectivament). El mateix s'aplica a la inversió en protecció social i polítiques familiars, que se situa entre les més baixes d'Europa: 20,8% el 2005 enfront del 27,4% de la UE-25 (NAPIN, 2008-2010).

5.2. Protecció a la infància

L'òrgan actualment competent en matèria de protecció a la infància d'àmbit estatal és el Ministeri de Sanitat, Política Social i Igualtat. No obstant això, després de la descentralització del sistema, el 1987, excepte en els aspectes judicials i en la regulació legislativa marc, les competències del Govern central en matèria de gestió en aquest àmbit es redueixen pràcticament a temes de coordinació interautonòmica i, molt particularment, consisteixen a generar dades estadístiques generals (per a més informació, vegeu Casas, 1994). Cada govern autonòmic ha de designar un òrgan administratiu responsable de la protecció de la infància en el seu territori.

El marc legal de Catalunya es basa en la nova Llei dels drets i les oportunitats de la infància i l'adolescència, aprovada pel Parlament de Catalunya el 12 de maig de 2010. Aquesta nova legislació no se centra únicament en la infància en situació d'alt risc social, sinó que presenta un enfocament proactiu adreçat a la població infantil i adolescent en la seva totalitat. Així mateix, proporciona nous mecanismes perquè infants i adolescents participin en els processos decisoris que els afecten.

Durant els últims vint anys, les comunitats autònomes han anat abandonant el model «de beneficència», caracteritzat per grans institucions, estades llargues i serveis mancats de coordinació, fins a convertir-lo en sistemes de serveis socials que intenten fomentar l'acolliment familiar com a millor opció dins el sistema de protecció a la infància. Els canvis en el sistema de protecció es van basar inicialment en el principi de normalització (Casas, 1996; 1998), que advoca per mantenir els infants en el seu entorn familiar i, si no és possible, intentar proporcionar-los un entorn familiar alternatiu. No obstant això, i malgrat tots els esforços realitzats, el fet que el 48% dels nens i nenes en acolliment es trobin encara en centres residencials reflecteix les dificultats del sistema per complir aquest principi de normalització i garantir l'acolliment en un entorn familiar.

El sistema espanyol de protecció a la infància ha experimentat en els últims anys un augment en el nombre d'infants en acolliment. Segons les estadístiques oficials (www.msps.es), el 2006, a Espanya, hi havia 37.161 nens i nenes sota custòdia legal, un 74,2% dels quals en tutela administrativa i un 25,8% en guarda administrativa. Les dades desagregades per tipus d'acolliment donaven com a resultat un 48% dels nens i nenes en acolliment residencial i un 52% en acolliment familiar, un 15% dels quals estaven en famílies alienes i el 85% restant en famílies extenses.

A Catalunya, les estadístiques oficials de 2007 revelen l'existència de 7.289 nens i nenes sota alguna mesura de protecció. Quant a les característiques dels infants en règim d'acolliment residencial, destaquen el nombre d'estrangers, predominantment nois i noies majors de 12 anys. El 6,1% de la població infantil en el sistema de protecció a la infància són menors estrangers no acompanyats, la majoria dels quals es troben en règim d'acolliment residencial. Davant el creixent nombre de nens i nenes que requereixen acolliment, els esforços de la Generalitat de Catalunya no han estat suficients per impedir la saturació progressiva del sistema, ja que l'ocupació en alguns centres supera la seva capacitat. Una de les raons atribuïbles a aquesta situació és l'oferta insuficient d'altres recursos, com són les famílies d'acollida.

La majoria dels centres residencials presenten una ràtio d'entre tres i quatre acollits per professional. Les xifres confirmen una tendència cada vegada més accentuada a crear centres residencials amb capacitat per a més de vint places, la qual cosa posa en evidència que la necessitat d'acolliment per a un major nombre d'infants i adolescents se soluciona incrementant el nombre de places en els centres, i això afecta també la ràtio d'acollits per professional, la rotació de personal, etc. (Síndic de Greuges, 2009).

El creixement del nombre de famílies d'acollida que s'ha observat recentment segueix sent proporcionalment inferior a l'augment del nombre d'infants en centres residencials i, per tant, insuficient per cobrir la demanda real. Els acolliments en famílies extenses han augmentat en termes absoluts i constitueixen un dels pilars del sistema de protecció a la infància d'Espanya (Montserrat, 2008), i, segons un estudi recent, mostra millors resultats en comparació d'altres tipus d'acolliment (Del Valle, López *[et al.]*, 2008). No obstant això, les últimes recomanacions del Defensor del

Poble de Catalunya (Síndic de Greuges, 2009) plantejaven la necessitat de solucionar la inexistència d'una base de dades completa dels nens i nenes en acolliment, que també inclogui informació sobre processos i resultats.

Un altre aspecte destacable és la gran heterogeneïtat respecte a les condicions de treball i els criteris per elaborar propostes relatives a les mesures de protecció a la infància que mostren els 47 equips d'atenció a la infància i l'adolescència (EAIA) de Catalunya, com a conseqüència d'una avaluació deficient del funcionament del sistema (Casas i Montserrat, 2002).

Una anàlisi dels pressupostos assignats als serveis responsables de la protecció a la infància indica que, per cada euro invertit en la família biològica el 2006, se'n van invertir dos en atenció a la família extensa, dos i mig en la família d'acollida, 24 en centres residencials i 30 en centres d'acollida d'urgències (Síndic de Greuges, 2009).

5.3. Transició a la vida adulta

La informació sobre la transició a la vida adulta a Catalunya facilitada per la Secretaria de la Joventut (2008) revela que tan sols un 15,8% dels joves d'entre 20 i 24 anys porten una vida independent fora de la llar familiar (el 84,2% continuen vivint amb els pares) i que el 54,6% de la població d'entre 25 i 29 anys encara no ha abandonat el nucli familiar. A Espanya, l'emancipació dels joves es produeix a una edat més tardana que a altres països europeus. Quant al sistema de protecció, encara que, per llei, l'edat màxima per independitzar-se és 18 anys, els joves que viuen en famílies d'acollida aliena o extensa hi poden romandre si ambdues parts (el jove i la família d'acollida) hi estan d'acord, tot i que ja no hi ha suport econòmic o d'altre tipus.

El model de benestar espanyol no preveu ajudes de caràcter universal que permetin continuar els estudis quan el jove arriba als 18 anys. Catalunya és una de les poques comunitats autònomes que té un servei d'atenció als joves extutelats en el qual s'ofereixen avantatges per a l'accés a un habitatge, a la formació, la inserció laboral o les ajudes econòmiques. L'ASJTET (Àrea de Suport al Jove Tutelat i Extutelat) va començar a funcionar fa 15 anys, mitjançant acords amb diferents ONG per a la creació de programes de suport als joves extutelats d'entre 16 i 21 anys, especialment aquells procedents de l'atenció residencial.

6. Metodologia

En aquest apartat es descriu com es va desenvolupar la investigació a Espanya i, concretament, les característiques de les mostres, les fonts de dades, el tipus d'instruments emprats, l'anàlisi de dades i les limitacions trobades.

Per dur a terme aquesta investigació, vam sol·licitar i obtenir una carta formal d'autorització i consentiment de la Secretaria d'Infància i Adolescència de la Generalitat de Catalunya, el contingut de la qual vam facilitar a tots els serveis participants. Per obtenir aquest document va ser necessari presentar els detalls de la proposta d'investigació. Així mateix, es van firmar documents legals i ètics de confidencialitat i explotació de dades, i també sobre el compliment dels requisits de la Llei de protecció de dades d'Espanya.¹

Totes les entrevistes es van fer amb el consentiment lliure i informat dels subjectes participants. Se'ls va informar del seu dret a no respondre a les preguntes si ho creien oportú i a retirar-se de l'estudi en qualsevol moment, sense indicar-ne les causes. També es va preguntar si consentien que les entrevistes fossin enregistrades en àudio. Es va informar que aquestes gravacions es destruirien una vegada s'hagués conclòs el projecte i que les dades s'emmagatzemarien de manera anònima. A aquest efecte, es van elaborar uns fullets per als participants en què s'especificava tota la informació anterior, així com les dades de contacte de l'equip d'investigació.

A Catalunya es parlen dues llengües oficials: el català i el castellà. Les entrevistes es van dur a terme en l'idioma escollit per cada participant.

6.1. Procediment i instruments emprats

■ Fase de recerca de dades quantitatives disponibles i opinions dels professionals

Després de completar la primera fase de revisió de la literatura, la segona fase de la investigació va consistir a fer una sèrie d'entrevistes a informants clau:

1. Llei orgànica 15/1999, de protecció de dades de caràcter personal.

- coordinadors de l'ASJTET,
- coordinadors d'EAIA, i
- coordinadors dels SSB.

Aquestes entrevistes perseguien un triple objectiu:

- i) determinar la informació disponible per poder especificar les taxes d'escolarització en l'educació postobligatòria i superior dels joves tutelats i extutelats;
- ii) estudiar les opinions de les persones entrevistades sobre el procés d'independització del sistema de protecció i sobre les opcions d'aquests joves sobre la seva formació;
- iii) accedir a una mostra de joves que reunissin els requisits que s'havien establert per fer l'estudi de casos.

i) Un dels objectius inicials del projecte YIPPEE era establir una línia base de la continuació en l'educació postobligatòria dels joves extutelats. No obstant això, a Espanya no es va trobar cap dada estadística sistemàtica que il·lustrés la participació d'aquests joves en l'educació postobligatòria o superior, ni tampoc sobre els seus èxits en l'educació secundària obligatòria. Aquesta llacuna informativa va ser el motiu que va impedir a l'equip de recerca espanyol fer una anàlisi secundària de les estadístiques oficials, ni de les dades dels serveis consultats. Davant l'absència absoluta de dades relatives als aspectes escolars dels nens i nenes en el sistema de protecció i dels joves extutelats, l'equip espanyol va acordar amb la Generalitat de Catalunya una recopilació d'informació durant dos anys acadèmics (2008-2010) que fes possible iniciar la producció de dades sistemàtiques relatives als itineraris educatius i resultats dels alumnes de 16 anys en qualsevol forma d'acolliment. En l'apartat 7 se'n mostren els resultats. Aquesta iniciativa, no prevista en el projecte de recerca inicial, ha obert el camí cap a una mesura d'acció positiva. A partir d'ara, s'hauria de procurar la continuació d'aquest procés de recopilació de dades de manera que permetés analitzar els retards i obstacles reals que alteren els itineraris educatius de la població en acolliment, i fer-ho extensible a les altres comunitats autònomes.

Els docents que van facilitar informació sobre els itineraris educatius dels alumnes tutelats de 16 anys van respondre a una pregunta oberta que pretenia reflectir la visió d'aquests professionals sobre el progrés del jove a l'escola. Les seves opinions s'hi van incloure per ampliar el conjunt de perspectives dels diferents agents socials que intervenen en aquesta població (vegeu els apartats 7 i 10.4).

- ii) Es van dur a terme 13 entrevistes amb els responsables dels serveis socials. En l'apartat 8, s'exposen els seus punts de vista sobre la formació dels joves

del sistema de protecció. En el punt 3, ja hem vist les opinions dels professionals contrastades entre els cinc països participants en el projecte.

iii) Mitjançant aquests serveis, vam obtenir les dades de contacte d'una relació de joves d'entre 19 i 21 anys que s'ajustaven als criteris d'inclusió per a l'estudi, que eren:

- haver estat en el sistema de protecció a l'edat de 16 anys;
- haver estat en aquest sistema com a mínim un any;
- haver mostrat capacitat i motivació per seguir els estudis (per exemple, haver obtingut el graduat en ESO i mostrar motivació per continuar estudis postobligatoris) o el que els anglesos denominen *promeses educatives*.²

Vam aconseguir una mostra de 132 joves que complien aquests requisits.

■ Fase de l'estudi de casos

A partir d'aquí es va entrar en la tercera fase del projecte d'investigació que va consistir en una ronda d'entrevistes en profunditat, feta el 2008, amb 35 d'aquests joves, 28 dels quals es van entrevistar de nou un any més tard. Una de les peticions a aquest grup de joves va ser que anomenessin un adult que els hagués prestat un suport especial o clau durant la seva etapa educativa. Així mateix, vam incloure un qüestionari recopilatori de dades bàsiques adreçat als joves abans de l'entrevista en profunditat amb la finalitat de recollir una breu informació descriptiva de la seva situació. Les entrevistes van permetre conèixer i comprendre els diferents punts de vista en profunditat: les opinions dels joves, dels seus educadors i dels responsables dels serveis, així com els processos que condueixen els joves a acceptar o bé abandonar les oportunitats educatives. En l'apartat 9, es detallen els resultats d'aquestes entrevistes.

■ Instruments utilitzats

- Fitxa de recopilació de dades, adreçada al professorat de secundària que té algun alumne tutelat a classe (vegeu l'annex 1).
- Entrevistes semiestructurades amb professionals dels serveis de suport als joves extutelats, equips d'atenció a la infància i serveis socials de base (vegeu l'annex 2).
- Qüestionari recopilatori de dades bàsiques dels joves extutelats (vegeu l'annex 3).
- Entrevistes en profunditat a joves extutelats (primera ronda) (vegeu l'annex 4).
- Entrevistes semiestructurades als adults designats pels mateixos joves (vegeu l'annex 5).

2. Terme utilitzat per l'equip anglès que es refereix als joves amb capacitat i motivació per estudiar.

- Entrevistes semiestructurades de seguiment a joves (segona ronda) (vegeu l'annex 6).

En total, es van fer 96 entrevistes, la majoria de les quals es van fer cara a cara (taula 1).

Taula 1. Nombre d'entrevistes fetes

	Nombre d'entrevistes
Professionals a càrrec dels serveis implicats	13
Joves entrevistats (ronda 1)	35
Acollidor/a o educador/a designat pel jove	20
Joves entrevistats (ronda 2)	28
Total entrevistes	96

Respecte a la part de l'estudi descriptiu de la situació escolar dels adolescents tutelats, es va treballar sobre una mostra de 118 adolescents nascuts el 1993 i 265 nascuts el 1994. La metodologia utilitzada i els resultats es detallen àmpliament en l'apartat 7.

Per analitzar les dades quantitatives obtingudes a partir dels qüestionaris, es va utilitzar el programa SPSS (15.0), i per organitzar i codificar les dades del material d'estudi del cas, les entrevistes a responsables, joves i adults designats es van gravar en àudio i es van transcriure, i es van analitzar a través del programa N*VIVO (v. 8 en espanyol).

6.2. Mostra de professionals entrevistats

La nostra mostra d'informants clau comprenia N = 13 participants d'àrees urbanes, semiurbanes i rurals:

- 1 coordinador de l'ASJTET,
- 4 coordinadors d'EAIA interdisciplinaris,
- 7 directores de centres dels serveis socials,
- 1 responsable de planificació municipal.

A Catalunya, els EAIA interdisciplinaris s'ocupen del seguiment dels joves tutelats fins que compleixen els 18 anys. En assolir aquesta edat, els joves que encara necessiten ajuda i suport poden recórrer a l'ASJTET. Aquest servei proporciona cobertura a tot Catalunya i està pensat principalment per als joves extutelats. Els equips d'atenció a la infància poden, per tant, derivar casos a aquest servei i/o als serveis socials bàsics, en funció de les necessitats i desitjos del jove. No obstant això, els joves que

no desitgen recórrer a l'ASJTET o als serveis socials bàsics no estan sotmesos a cap seguiment, i això fa més difícil poder contactar amb ells en el futur després que hagin deixat el sistema de protecció.

Atès que l'ASJTET cobreix tot Catalunya, les persones que en són usuàries semblen mostrar en principi una «representativitat territorial». Tanmateix, tot i que pot ajudar a tots els joves procedents dels serveis de protecció, en realitat, es dirigeix principalment als joves de centres residencials amb menys suport familiar. Per tant, aquest servei només atén dos grups de joves extutelats: (a) els que no han sol·licitat cap tipus de suport del sistema públic perquè el rebutgen o perquè no el necessiten (en la seva majoria, joves que van estar en famílies d'acollida o bé en programes de reunificació familiar); (b) els que no accepten les condicions que s'estableixen per beneficiar-se dels serveis que se'ls ofereixen (majoritàriament joves involucrats en processos negatius).

Precisament per evitar que la nostra mostra estigués composta bàsicament per joves extutelats de centres residencials, vam sol·licitar la col·laboració de cinc EAIA de cinc àrees diferents de Barcelona i comarques. Aquests equips estan en contacte amb tots els nois i noies dels diversos tipus d'acolliment i, tot i que no treballen amb joves majors de 18 anys, van poder identificar joves que als 16 anys tenien requisits i capacitat per iniciar estudis postobligatoris i ens van ajudar a concertar entrevistes amb alguns que estaven o havien estat en famílies d'acollida. També va col·laborar amb nosaltres una fundació que oferia servei d'atenció residencial.

Els serveis socials bàsics no van servir d'ajuda en el nostre intent de localitzar els joves extutelats, ja que no solen arxivar les dades que identifiquen les persones extutelades. També ens van informar que són rares les vegades en què els joves extutelats es posen en contacte amb el seu servei.

6.3. Mostra de joves extutelats

Es tractava de seleccionar joves d'edats compreses entre 19 i 21 anys que haguessin estat almenys un any en acolliment familiar o residencial i que als 16 anys encara estiguessin en el sistema de protecció a la infància, i mostressin motivació i capacitat per seguir uns estudis postobligatoris. En el cas d'Espanya, es van seleccionar joves que havien completat l'ESO a l'edat esperada i que estaven capacitats i motivats per continuar els seus estudis en l'educació postobligatòria i superior.

Com s'indicava en el projecte inicial, la franja d'edat escollida respon al període en què s'ha de decidir sobre la futura continuació en l'educació postobligatòria reglada. També correspon a l'edat en què habitualment es decideix sobre el futur immediat d'aquests joves. L'adjectivació de «promesa educativa» es va aplicar a aquells joves amb perspectives raonables de continuar en l'educació formal malgrat tots els impediments que havien d'afrontar com a persones tutelades i, més tard, extutelades.

Els serveis esmentats anteriorment ens van facilitar diverses llistes de joves extutelats amb aquestes característiques. La majoria provenien de la llista obtinguda per l'ASJTET, amb un total de 86 joves. Els cinc EAIA interdisciplinaris van aportar un total de 20 joves, i la fundació va facilitar una altra llista amb 14 joves més, 12 dels quals procedien del servei de famílies d'acollida. Com podem observar en la taula 2, la llista sumava un total de 132 joves susceptibles de formar part de la mostra.

Taula 2. Tipus de servei que va facilitar una llista de les persones amb capacitat i motivació per als estudis

Tipus de servei que va facilitar la llista de joves extutelats	Joves en cada llista		Joves finalment entrevistats
	Nre.	%	
Àrea de Suport als Joves Extutelats	86	65,2	27
Equips d'atenció a la infància i l'adolescència	20	15,1	4
Fundació centres residencials	14	0,6	4
Servei de famílies d'acollida	12	9,1	0
Total	132	100	35

Per seleccionar els 35 necessaris, els professionals de contacte es van adreçar a cadascun dels joves per informar-los sobre el nostre estudi i demanar la seva col·laboració, i, en cas afirmatiu, també la seva autorització per facilitar-nos el seu número de telèfon. D'aquesta manera, ens vam assegurar que no s'utilitzessin directament ni els noms ni els números de telèfon d'aquests joves fins que no haguessin estat informats sobre el nostre projecte i haguessin accedit a participar-hi. Després d'haver contactat amb 119 dels 132 candidats, ja havíem rebut el consentiment de 35 joves que complien els requisits i vam donar per completada la mostra, per la qual cosa ja no es va contactar amb els 13 candidats restants (taula 3).

Taula 3. Factors presents en la selecció dels 35 joves

	Joves	
	Nre.	%
El/la professional ens va comunicar que el/la jove no mostrava indicis de motivació per seguir estudiant als 16 anys	12	9,1
No fou possible contactar amb el/la jove (núm. de telèfon erroni, etc.)	48	36,4
El/la jove es va negar a col·laborar-hi	6	4,5
El servei vinculat amb el/la jove no estava disposat a col·laborar-hi	18	13,6
Entrevista en profunditat feta (localització i col·laboració)	35	26,5
No fou necessari localitzar-los, ja que havíem fet 35 entrevistes	13	9,8
Total	132	100

Tan aviat com els professionals ens van facilitar el nom dels joves que havien donat el seu consentiment, els vam telefonar per sol·licitar-los la seva participació. Abans de fer l'entrevista en profunditat, s'emplenava el breu qüestionari recopilatori de dades bàsiques (relatives a la seva escolaritat, el període de tutela i les ajudes rebudes) amb l'objectiu d'obtenir coneixement previ i informació per comparar les dades entre països (vegeu el Qüestionari recopilatori de dades bàsiques en l'annex 3).

Vam estar totalment disponibles per adaptar-nos a la data i al lloc escollits pel jove o la jove per dur a terme l'entrevista en profunditat. Així mateix, vam aprofitar aquestes trobades per completar els camps del qüestionari (97 dels 132 qüestionaris estaven incomplets). La major part de les entrevistes es van desenvolupar en un bar o en un parc públic, i unes quantes a l'habitatge del jove o la jove o a la nostra oficina. Vam gravar la conversa, així com el consentiment de la persona interessada, en àudio. Li vam entregar un fullet explicatiu del projecte i el vam obsequiar amb un llibre de memòria (*pen drive*) com a graïment per la seva participació.

Cada persona seleccionada va ser entrevistada dues vegades amb un interval de 12 mesos: la primera ronda va tenir lloc durant els mesos d'octubre a desembre de 2008 i la segona, de novembre a desembre de 2009. Amb això es pretenia conèixer la situació actual i els plans futurs d'aquests joves, així com les barreres i dificultats que obstaculitzaven les seves intencions, i de quina manera havien aconseguit superar-les (o no).

A la primera entrevista amb cada jove, es va adaptar un enfocament d'història de vida, lliurement estructurada per cada persona entrevistada. No obstant això, l'entrevistador o entrevistadora portava una llista de temes que s'havien d'abordar que utilitzava si la informació no emergia espontàniament i, així mateix, demanava una «línia de vida», que va servir d'ajuda als investigadors per comprendre la trajectòria educativa i vital de cada persona entrevistada. Es va posar èmfasi en les famílies d'origen dels joves i en els seus períodes d'acolliment en una família o en un centre residencial, i de quina manera va influir aquesta circumstància en la seva escolaritat. L'entrevista abordava el present, el passat i el futur (vegeu el Guió de la primera entrevista individual per a l'estudi de cas en l'annex 4). La segona ronda d'entrevistes als joves va ser semi-estructurada, es va fer 12 mesos més tard i es va centrar en el grau de compliment dels objectius formatius dels joves entrevistats en diferents àmbits com l'educació, el treball, els ingressos econòmics, l'habitatge, la salut i la vida familiar (vegeu el Guió de la segona entrevista individual per a l'estudi de cas en l'annex 5).

■ «Representativitat» global estimada de les dades obtingudes i de la llista de joves extutelats per ser entrevistats

Podem afirmar que no hi ha una font d'informació fiable capaç d'aportar gaire més informació de les subcategories dels joves extutelats. Encara que haguéssim entrevistat més coordinadors dels equips d'atenció a la infància, el tipus d'informació que

en podríem extreure no diferiria pràcticament de la informació de què ja disposem i els biaixos probablement serien els mateixos.

La mostra de joves extutelats (N = 35) que hem reunit inclou una submostra dels vinculats a l'ASJTET i una submostra dels no vinculats a aquest servei. Així mateix, comprèn subjectes que viuen en contextos urbans, semiurbans i rurals, i en diferents províncies i comarques.

Per tant, malgrat que la mostra de joves entrevistats que presentem és una mostra *ad hoc* en el més estricte sentit de la paraula, podem pressuposar que representa força fiablement la població catalana tutelada durant el període estudiat i en les condicions que establia el projecte, encara que amb la limitació dels biaixos següents, que s'ha de prendre en consideració: (a) el grup de joves implicats en un procés conflictiu està infrarepresentat o no representat en absolut; (b) hi ha una representació més alta dels joves procedents de centres residencials que dels que van estar en famílies d'acollida; i (c) hi ha més dones que homes.

6.4. Mostra d'adults designats pels joves

Les entrevistes amb exacollidors o educadors actualment en servei i amb professionals es van dissenyar en el projecte inicial amb la intenció d'ampliar el context i la profunditat de la informació sobre els joves. Hem vist en el punt anterior que un dels requisits era que els joves designessin com a mínim un adult o una adulta que hagués mostrat o encara ara mostrés especial interès en la seva persona o educació. Era també responsabilitat dels joves obtenir el consentiment de la persona adulta designada i que ens permetés posar-nos en contacte amb ella. Les entrevistes a aquests adults es van fer durant els mesos de gener i febrer de 2009.

Les preguntes que es formulaven exploraven la seva percepció sobre l'itinerari formatiu del jove o la jove, el grau de valoració i suport rebut dins l'entorn familiar i del centre residencial, i els factors que n'impedien o facilitaven el progrés formatiu. Aquestes entrevistes es van gravar en àudio, es van transcriure i, posteriorment, es van codificar i analitzar amb el programa N*Vivo. L'instrument emprat per recopilar el punt de vista d'aquests adults fou una entrevista semiestructurada amb preguntes obertes (vegeu el Guió d'entrevistes a adults designats pels joves que mostren un especial interès en ells la seva educació en l'annex 6).

Vam fer un total de 20 entrevistes, de les quals es van excloure les preguntes 19, 20 i 21³ sobre la seva formació, ja que la majoria dels adults entrevistats eren educadors i educadores socials i tenien, per tant, la mateixa titulació universitària.

3. (19) Quina va ser la teva experiència a l'escola i a l'educació en general quan eres més jove? (20) Quina titulació vas obtenir en finalitzar l'escola? Quins altres estudis vas completar? (21) Finalment, ens podries donar la teva opinió sobre el concepte d'aprenentatge al llarg de la vida? Té aquest concepte lloc en la teva vida actual?

Si la persona adulta designada coneixia el jove o la jove des de la seva infància, podien incloure-s'hi totes les preguntes del guió; però si només feia un parell o tres d'anys que el coneixia, llavors suprimíem les preguntes referents a la infància.

La majoria dels joves van designar més d'un adult en particular, per exemple: «la meva germana, el meu xicot i un educador social que es deia XXX». D'altres únicament van anomenar membres de la seva família o amics, i alguns simplement van parlar d'aquestes persones sense revelar-nos-en el nom. Cal assenyalar que no ens va ser possible localitzar tots els adults designats; en la majoria dels casos, perquè l'educador o educadora social en qüestió ja no treballava al centre residencial. Tampoc no vam poder entrevistar els pares o altres familiars amb problemes de salut mental, residents a l'estranger o bé de parador desconegut en aquell moment. Vam decidir no entrevistar les parelles dels joves per evitar immiscir-nos en les seves vides privades. Quan es designava un membre de la família i un educador o educadora social ens inclinàvem per entrevistar aquest darrer (taula 4).

Taula 4. Procés per entrevistar els adults designats

	Educadors socials	Professionals	Família d'acollida	Pares/ familiars/ amics/ parelles	Ningú en concret	Total
Entrevistes completades	17	2	1	–	–	20
Impossible fer l'entrevista	4	1	–	8	2	15
Total	21	3	1	8	2	35

6.5. Característiques de la mostra dels joves entrevistats

En la taula 5 s'observen els principals recursos de protecció pels quals van passar, sent el majoritari un centre residencial. En la taula 6, podem comparar les característiques entre (i) la població infantil global de Catalunya, (ii) la població infantil en acolliment, (iii) la mostra gran dels joves seleccionats pels serveis i (iv) la mostra entrevistada (N = 35).

Taula 5. Principals tipus d'acolliment

Principals tipus d'acolliment	Nre.	%
Acolliment - família aliena	1	2,9
Acolliment - família extensa	6	7,1
Acolliment residencial	23	65,7
Acolliment residencial i familiar - família aliena	2	5,7
Acolliment residencial i familiar - família extensa	3	8,6

Taula 6. Comparació de la població infantil general, població infantil en protecció i la mostra de l'estudi. Any 2008

Característiques	Població infantil general	Població infantil en protecció	Mostra inicial	Mostra entrevistada en profunditat
Edat	0-17	0-17	19-21	19-21
Nombre	1.242.679 (17,2%)	7.450 (0,6%)	N = 132	N = 35
Sexe				
Homes	51,5%	59,3%	46 (34,8%)	11 (31,4%)
Dones	48,5%	40,7%	86 (65,2%)	24 (68,6%)
Acolliment principal				
AFA	–	12,3%	25 (18,9%)	2 (5,7%)
CRAE	–	44,2%	79 (59,8%)	28 (80,0%)
AFE	–	43,5%	28 (21,2%)	5 (14,3%)
Estat legal a la seva arribada				
MENA	–	457 (6,1%)	8 (6,1%)	5 (14,3%)
País d'origen				
Espanya	1.063.085 (85,6%)	84,8%	106 (80,3%)	23 (65,7%)
Fora d'Espanya	179.594 (14,4%)	15,2%	26 (19,7%)	12 (34,3%)
		27,0% (Catalunya)		

Per sexe, no s'observen grans diferències entre la mostra inicial i la mostra final entrevistada, amb majoria de noies en ambdues. Creiem que aquest biaix es degut al criteri utilitzat de «promesa educativa», ja que, com també succeeix a la població general, l'educació superior concentra un major nombre de dones que d'homes, i, en aquest sentit, la nostra mostra s'ajusta a aquesta tendència.

La gran diferència s'observa en el tipus d'acolliment. En la mostra inicial, però especialment en la mostra entrevistada en profunditat, els joves procedents d'acolliments residencials estan representats per un percentatge superior al que s'esperava. Això, probablement es degut als aspectes següents:

- El percentatge d'adolescents de 16 anys en acolliment residencial és superior al d'altres edats més joves, ja que es concentren aquells per als quals l'acolliment familiar o l'adopció ha fracassat, aquells que entren en el sistema a una edat tardana, aquells per als quals no hi ha famílies disponibles i els casos en què el retorn a la família d'origen resulta difícil; raons per les quals allarguen la seva dependència dels sistemes de protecció social.
- La majoria dels components de la mostra provenien de la llista de l'ASJTET, que atén principalment els que vénen de centres residencials.

El tercer aspecte que cal destacar en la nostra mostra de 35 és l'elevat percentatge de joves nascuts fora d'Espanya (incloent-hi els MENA, menors estrangers no acompanyats). En la nostra opinió, aquesta situació es deguda també al fet que tenen menys referents familiars al país, reben menys ajudes i necessiten (i busquen) més serveis de prestacions com ara habitatge i suport econòmic i, per tant, estan més vinculats a l'ASJTET.

Pel que fa a l'edat, en la taula 7 s'observa que en la primera entrevista la majoria dels joves tenien entre 19 i 20 anys.

Taula 7. Edat en el moment de la primera entrevista

Edat	En la primera entrevista (final de 2008)		En la segona entrevista (final de 2009)	
	Nre.	%	Nre.	%
18 anys	2	5,7	–	–
19 anys	16	45,7	2	5,7
20 anys	10	28,6	16	45,7
21 anys	7	20,0	10	28,6
22 anys	–	–	7	20,0

Pel que fa al seu estatus legal en el país en el moment de l'entrevista, és a dir, assolida ja la majoria d'edat, tres quartes parts tenien nacionalitat espanyola (taules 8 i 9) i el 22,8% tenien un permís de residència temporal vinculat, en la majoria dels casos, a un contracte de treball. Però si ens fixem en el seu país d'origen, n'hi ha 12 (34,3%) que van néixer fora de l'Estat espanyol.

Taula 8. Estatus legal en el moment de l'entrevista

Estatus legal en el moment de l'entrevista	Nre.	%
Ciutadans espanyols	26	74,3
Ciutadans de la UE	1	2,9
Permís de residència temporal	8	22,8

Taula 9. Nascuts fora d'Espanya (N = 12)

Lloc de naixement	Població infantil general (%)	Mostra entrevistada en profunditat (%)
Àfrica	Àfrica del Nord	41,7
	Resta d'Àfrica	16,7
Amèrica del Sud	31,3	25
Europa	22,3	8,3
Amèrica Central i del Nord	4,7	0
Àsia i Oceania	8,3	8,3
Total	100	100

Cinc dels joves entrevistats (14,3% de la mostra) van arribar a Espanya com a menors estrangers no acompanyats, tots eren nens i procedents d'Àfrica (taula 10).

Taula 10. MENA

Lloc d'origen	Infants tutelats (%)	Mostra en profunditat (%)
Àfrica	Àfrica del Nord	60,0
	Àfrica subsahariana	40,0
Altres països	22,1	0,0
Total	100	100

Es desprèn de la taula 11 que la distribució geogràfica en la mostra de 35 és molt similar a la del total de la població de joves de Catalunya, especialment la concentració que s'observa a la província de Barcelona. Es descarta l'existència de biaix en aquest cas.

Taula 11. Joves segons el lloc de residència

Província de residència (2009)	Joves de 19-21 anys (població general)		Mostra entrevistada en profunditat (edat 19-21 anys)	
	N	%	N	%
Barcelona	161.754	71,8	25	71,4
Girona	23.782	10,5	5	14,3
Lleida	13.886	6,2	3	8,6
Tarragona	25.793	11,4	2	5,7
Total	225.215	100	35	100

La taula 12 ens ofereix una visió comparativa de les característiques entre (i) la mostra inicial i (ii) l'entrevistada en profunditat, però no l'hem comparada amb la població general de protecció, ja que aquesta informació no està disponible (com el tipus d'educació) o no correspon (per exemple, per edat). Respecte al tipus d'educació, malgrat que la mostra de 35 reflecteix nivells educatius més elevats, les diferències no són gaire importants, atès que la selecció inicial engloba els joves amb bones aptituds educatives.

Taula 12. Edat i tipus d'educació

Característiques	Mostra inicial		Mostra en profunditat	
	Nre.	%	Nre.	%
Any de naixement	N = 132		N = 35	
1986	6	4,5	0	0,0
1987	39	29,5	7	20
1988	41	32,1	10	28,6
1989	44	33,3	16	45,7
1990	2	1,6	2	5,7
Tipus d'educació	N = 132		N = 35⁴	
Comencen formació ocupacional/PQPI	3	2,3	1	2,9
No obtenen el graduat en ESO	4	3,0	1	2,9
Necessitats educatives especials	5	3,8	0	0,0
Obtenen el graduat en ESO, però no es detalla res més	20	15,1	1	2,9
Comencen el CFGM	49	37,1	14	40,0
Comencen batxillerat	29	22,0	10	28,6
Comencen el CFGS	4	3,0	4	11,4
Comencen a estudiar a la universitat	6	4,5	4	11,4
No hi ha dades	12	9,1	0	0,0

4. Dades procedents de la llista inicial de 132 joves, abans de l'entrevista en profunditat; així doncs, la informació va variar una mica després de l'entrevista.

Resumint, en comparar les característiques dels 35 joves entrevistats amb el conjunt de la població tutelada a Catalunya, s'observen els aspectes següents:

- No hi ha diferències destacables pel que fa als problemes amb la família d'origen, la mitjana d'anys en acolliment, any d'admissió o nombre d'acolliments.
- En la mostra hi ha un percentatge més alt de dones, atribuïble al criteri de selecció que requeria mostrar motivació per seguir estudiant.
- Es dona predomini de joves que havien estat en centres residencials, possiblement perquè una part important de les dades de contacte es van obtenir del servei d'atenció als joves extutelats, el suport que necessiten majoritàriament els joves que provenen de centres.
- S'observa un percentatge més alt de menors estrangers no acompanyats i d'estrangers en general.
- Hi ha una gran diferència pel que fa al retorn amb la família d'origen en assolir la majoria d'edat. De fet, cap dels joves entrevistats vivia amb els seus progenitors en el moment de l'entrevista.
- Es dona un percentatge més baix d'abandonaments escolars prematurs, atribuïble al criteri de mostrar motivació pels estudis. De fet, molts d'ells podien estudiar perquè rebien suport dels serveis d'atenció als joves extutelats.

7. Primeres dades quantitatives sobre la situació escolar dels adolescents tutelats

Un dels primers reptes que va presentar aquesta recerca europea va ser la necessitat de disposar de més dades per avançar en la identificació dels factors que dificulten o faciliten l'assoliment d'objectius escolars per part de la població tutelada o extutelada. L'absència de dades al nostre país va motivar la signatura d'un acord de col·laboració entre la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA), la Direcció General de l'Educació Bàsica i el Batxillerat (DGEBB) i aquest grup d'investigació per als cursos 2008-2009 i 2009-2010.

En el curs 2008-2009, vam desenvolupar una primera recollida de dades. Davant la dificultat d'abastar d'entrada tota la població tutelada, es va considerar viable iniciar el procés amb la franja d'adolescents als quals per edat els correspondria cursar 4t d'ESO, és a dir, els que havien nascut l'any 1993 i estaven en acolliment residencial o amb família aliena. Els resultats es van exposar en diverses reunions entre els departaments implicats i van quedar recollits en un informe de resultats (Montserrat, Casas i Bertran, 2010). Amb la voluntat de donar continuïtat a la informació obtinguda, es va adoptar el mateix mètode durant el curs 2009-2010 amb la cohort de nois i noies nascuts el 1994, i la recollida de dades es va ampliar també als que estaven en acolliment en família extensa. Les dades van tenir un tractament confidencial i només es van utilitzar a efectes estadístics.

En aquest informe s'exposen només els resultats del curs 2009-2010 referents als adolescents tutelats nascuts el 1994, atès que són els que reflecteixen els tres tipus d'acolliment (residencial, família extensa i família aliena). Per a una informació més detallada, es poden consultar els informes complets de cada any (Montserrat, Casas i Bertran, 2010) a www.udg.edu/eridiv.

7.1. Objectiu de l'estudi i població

L'objectiu era conèixer la situació escolar en el curs 2009-2010 pel que fa al nivell acadèmic, l'assistència a classe i el comportament a l'escola de tots els adolescents nascuts el 1994, que es trobaven en acolliment residencial (d'ara endavant, CRAE), en família extensa (d'ara endavant, AFE) o en família aliena (d'ara endavant, AFA). Als components d'aquest grup diana, per edat, els corresponia cursar 4t d'ESO. En

l'annex 1 es pot consultar el qüestionari breu que van emplenar els professors dels instituts respectius sobre la situació escolar.

7.2. Procediment

Seguint el mateix procés que el curs anterior, durant el 2009-2010 es van confeccionar les llistes nominals corresponents a tots els nois i noies nascuts el 1994 i tutelats per la Secretaria d'Infància i Adolescència. Les llistes inicials de nois i noies tutelats, amb 305 subjectes (univers objecte d'estudi), les van revisar i actualitzar els responsables dels serveis territorials de la DGAIA, i hi van anotar, al mateix temps, l'institut i el curs en el qual estava matriculat cada alumne. El resultat d'aquest procés va ser una llista de 265 nois i noies, procedents de diferents recursos de protecció (taula 13) a partir dels quals es van obtenir les dades dels centres escolars, que configuren el grup diana del nostre estudi. Els 40 casos restants no es van poder estudiar perquè faltaven les dades identificatives del centre escolar.

Taula 13. Característiques de l'univers objecte d'estudi i del grup diana

Acolliment	Univers		Grup diana	
	Nre.	%	Nre.	%
CRAE	175	57,4	158	59,6
AFA	31	10,2	30	11,3
AFE	99	32,4	77	29,1
Totals	N = 305	100	N = 265	100

La llista depurada es va traslladar al Departament d'Educació durant el segon trimestre del curs 2009-2010 amb les dades següents:

- el nom dels nois i noies i el seu centre escolar;
- una carta del nostre equip adreçada al centre escolar en què s'explicava la recerca;
- una qüestionari breu perquè cada institut l'emplenés amb les dades de l'alumne requerit, el mateix que vam utilitzar el curs anterior.

El Departament d'Educació va enviar, l'abril de 2010, una carta a cada un dels centres escolars on hi havia alguns d'aquests alumnes en què s'explicava el projecte i se sol·licitava que es retornés el qüestionari emplenat abans de finalitzar el curs escolar.

7.3. Resultats

■ Descripció del grup diana objecte d'estudi

El grup estudiat està compost per 265 adolescents, les característiques dels quals se sintetitzen en la taula 14. Es pot observar que la major part de la població estudiada resideix a les comarques de Barcelona (55,1%), dades coincidents amb la distribució de la població general. També s'estima que més del 20% del grup diana són fills de població estrangera, dada lleugerament superior al 14% d'alumnat estranger que hi ha a les escoles de Catalunya.¹

Taula 14. Distribució del grup diana segons el lloc de residència

Territori	Nre.	%
BCN ciutat	40	15,1
BCN comarques	146	55,1
Tarragona	31	11,7
Girona	31	11,7
Lleida	17	6,4
Total	N = 265	100

Pel que fa a la distribució dels adolescents segons el recurs de protecció en què estan, en la taula 15 els percentatges mostren algunes diferències entre la distribució del grup diana i les dades generals de la població tutelada per la DGAIA el 2010 (www.gencat.cat). El fet que en la nostra mostra hi hagi molts més nois i noies de centres residencials pot explicar-se perquè només ens hem centrat en la població tutelada que actualment té 15-16 anys, i en aquesta franja d'edat té més pes comparatiu el recurs de centre residencial que el d'acolliment familiar.

Taula 15. Distribució per recurs de protecció 2010

Acolliment	Grup diana		Població de protecció	
	Nre.	%	Nre.	%
CRAE	158	59,6	2.006	36,0
AFA	30	11,3	831	14,9
AFE	77	29,1	2.737	49,1
Total	N = 265	100	N = 5.574	100

1. El Departament d'Acció Social i Ciutadania i el Departament d'Educació (www.gencat.cat) van proporcionar les dades estadístiques d'aquest apartat.

Quant a la distribució per sexes (taula 16), hi ha més presència masculina (57,7% nois i 42,3% noies), fet que atribuïm també a l'edat estudiada. Segons els recursos de protecció, s'observa que en els CRAE els nois són majoritaris (65,2%), mentre que les noies representen una mica més d'un terç. En acolliment familiar, hi trobem percentatges més semblants.

Taula 16. Distribució per sexe i recurs de protecció

Acolliment	Nois		Noies		Total	
	Nre.	%	Nre.	%	Nre.	%
CRAE	103	65,2	55	34,8	158	100
AFA	16	53,3	14	46,7	30	100
AFE	34	44,2	43	55,8	77	100
Total	153	57,7	112	42,3	265	100

A fi de garantir una comparabilitat amb els resultats de l'estudi fet en el curs 2008-2009, es va considerar interessant presentar el nivell escolar en el qual estaven matriculats segons dues variables:

- El recurs de protecció
- El sexe

En relació amb el nivell d'estudis segons el recurs de protecció (taula 17), s'observa que, quant als adolescents en CRAE, trobem més percentatges elevats de repeticions de cursos –o fins i tot d'abandonaments– i la majoria estan en nivells acadèmics inferiors als que els pertocaria per edat (només un 23,4% està a 4t d'ESO). Però, com ja hem dit, en els CRAE es troba també la població que ha viscut un fracàs de l'acolliment (i de l'adopció) i la que no compleix els requisits per ser acollida en família. Els resultats dels joves en acolliment familiar, tant en família extensa com aliena, són més positius que els de centres, amb un 40% i un 45,5% d'adolescents que no han repetit cap curs. Insistim que cal anar molt en compte a atribuir un millor nivell d'estudis només al tipus de recurs de protecció.

Malgrat que les dades dels joves en acolliment familiar són més positives pel que fa al seu nivell d'estudis que les dels centres residencials, si es comparen amb les de la població general del curs 2009-2010 (www.gencat.cat) són poc favorables. En aquest sentit, la taxa d'idoneïtat als 15 anys –entesa com el percentatge d'alumnes que cursen el nivell que els correspon per edat– a Catalunya se situa en el 69,4%, però entre els joves tutelats, segons veiem en la taula 17, està en menys de la meitat (31,7%). Si ens fixem en el percentatge d'alumnes repetidors, les dades sobre els adolescents tutelats ens indiquen que ho són el 64,5% (un cop exclosos els que cursen educació especial). El percentatge d'alumnes repetidors en la població gene-

ral a l'ESO és del 9,1%. Les dades són encara menys favorables si tenim en compte el nombre elevat d'adolescents escolaritzats en educació especial, el 10,6%, que contrasta amb l'1,1% de la població general a l'edat de 15 anys.

Taula 17. Nivell escolar segons el recurs d'acollida

	Centre residencial		Família aliena		Família extensa		Total	
	Nre.	%	Nre.	%	Nre.	%	Nre.	%
4t ESO	37	23,4	12	40,0	35	45,5	84	31,7
3r ESO	67	42,4	15	50,0	28	36,4	110	41,5
2n ESO	33	20,9	2	6,7	6	7,7	41	15,4
1r ESO	2	1,3	0	0,	0	0,0	2	0,8
Educació especial	19	12,0	1	3,3	8	10,4	28	10,6
Totals	158	100	30	100	77	100	265	100

Pel que fa al nivell escolar segons el sexe dels joves (taula 18), s'observa que el percentatge dels que estan a 4t d'ESO (i, per tant, en el curs que els pertoca per edat) és força semblant entre sexes: és lleugerament més alt per a les noies que per als nois si fem els càlculs sobre el total de la mostra, però si hi exclouem els que estan en educació especial, aleshores el percentatge dels nois (36,1%) és una mica més alt que el de les noies (34,5%). A 3r d'ESO hi ha més noies que nois; i a 2n, més nois que noies. S'observa la presència de noies que cursen 1r d'ESO, cosa que no passa amb cap noi. En la població tutelada, doncs, no s'aprecia el clar avantatge de les noies respecte als nois que s'observa entre la població general. El que és destacable és la distribució per sexes entre els joves que cursen educació especial: un 4,5% de les noies i un 15,0% dels nois (en la població general també hi ha més nois, el 62,8% del total dels que cursen educació especial).

Taula 18. Nivell escolar segons el sexe dels alumnes

	Nois		Noies		Nois	Noies
	Nre.	%	Nre.	%	(excloent-hi educació especial)	%
4t ESO	47	30,7	37	33,0	36,2	34,6
3r ESO	58	37,9	52	46,4	44,6	48,6
2n ESO	25	16,4	16	14,3	19,2	14,9
1r ESO	0	0,0	2	1,8	0,0	1,9
Educació especial	23	15,0	5	4,5		
Total	153	100	112	100	100	100

■ Descripció dels resultats obtinguts amb informació proporcionada pels centres escolars

Els centres escolars van retornar el 60,4% dels qüestionaris degudament emplenats i no s'hi apreciaven biaixos destacables en relació amb el grup diana de l'estudi (taula 19). L'absència de retorns pot explicar-se, en alguns casos, per la desconfiança a l'hora de donar dades que no han demanat els educadors, especialment en el cas dels acollidors de família aliena, així com per la feina extra que comporta per als professionals facilitar-les.

Taula 19. Característiques del grup diana i de la mostra

	Grup diana		Mostra	
	Nre.	%	Nre.	%
Territori				
BCN ciutat	40	15,1	24	15,0
BCN comarques	146	55,1	83	51,9
Tarragona	31	11,7	22	13,8
Girona	31	11,7	20	12,5
Lleida	17	6,4	11	6,8
Total	265	100	160	100
Sexe				
Nois	153	57,7	91	56,9
Noies	112	42,3	69	43,1
Total	265	100	160	100
Acolliment				
CRAE	158	59,6	93	58,1
AFA	30	11,3	14	8,8
AFE	77	29,1	53	33,1
Total	265	100	160	100
Nivell acadèmic				
4t ESO	84	31,7	56	35,0
3r ESO	110	41,5	64	40,0
2n ESO	41	15,5	26	16,3
1r ESO	2	0,8	–	–
Educació especial	28	10,6	14	8,7
Total	265	100	160	100

A continuació, s'analitza la informació proporcionada pels centres escolars amb referència a l'assistència, el comportament, el nivell escolar i els resultats acadèmics dels noies i noies a l'escola, desglossada segons el tipus de recurs de protecció i l'antiguitat al centre educatiu. S'ha tingut en compte també la variable sexe.

a) Assistència a l'escola

Si se centra l'atenció en l'indicador d'assistència a l'escola (taula 20), els resultats difereixen bastant en funció de si el noi o la noia viu en un centre residencial o en acolliment familiar, i dels anys d'antiguitat al centre educatiu.

Taula 20. Assistència a l'escola segons el recurs de protecció i antiguitat al centre escolar (en percentatge)

	Hi assisteix regularment	Presenta algunes faltes d'assistència sense justificar	Presenta absentisme (més del 75% són faltes d'assistència)	Total
Acolliment				
CRAE	58,2	25,3	16,5	100
AFA	92,9	–	7,1	100
AFA	68,0	24,0	8,0	100
Total	64,5	22,6	12,9	100
Antiguitat a l'institut				
1 curs	48,4	38,7	12,9	100
2 cursos	65,2	30,5	4,3	100
3 cursos	72,2	11,1	16,7	100
4 cursos	70,3	21,6	8,1	100
5 cursos o més	80,0	10,0	10,0	100
Total	64,5	22,6	12,9	100

Segons el recurs de protecció:

- Dels joves que viuen en família d'acollida aliena, pràcticament tots assisteixen regularment a l'escola: no hi ha cap cas amb faltes injustificades i només un 7,1% dels casos presenta absentisme.
- Dels joves que estan en CRAE, només assisteixen regularment a classe el 58,2%, mentre que el 25,3% presenten faltes injustificades i el 16,5% restant són absentistes; dades certament preocupants.
- Els nois i noies que viuen en acolliment en família extensa presenten una dualitat de semblances respecte als dos grups anteriors. D'una banda, coincideixen

xen amb els joves dels CRAE quant a la presència d'algunes faltes d'assistència sense justificar, mentre que, de l'altra, presenten el mateix nivell baix d'absentisme que els alumnes acollits en família aliena.

Segons els anys d'antiguitat a l'institut:

- L'antiguitat al centre educatiu sembla beneficiar l'assistència regular a les classes, atès que els joves més veterans en el centre són els que presenten més assistència i menys absentisme i faltes injustificades. Aquest resultat sembla estar a favor de la importància de l'estabilitat en el centre escolar dels joves.

Quant al sexe, en l'absentisme s'observa un percentatge lleugerament superior entre els nois.

b) Comportament a l'escola

Taula 21. Comportament del noi o la noia al centre escolar segons el recurs de protecció i l'antiguitat al centre escolar (en percentatge)

	Sense problemes	Alguns problemes	Greus problemes amb mesures disciplinàries	Total
Recurs de protecció				
CRAE	36,0	25,8	38,2	100
AFA	78,6	7,1	14,3	100
AFE	50,0	32,0	18,0	100
Total	44,4	26,2	29,4	100
Antiguitat a l'institut				
1 curs	36,7	20,0	43,3	100
2 cursos	39,1	21,8	39,1	100
3 cursos	50,0	16,7	33,3	100
4 cursos	56,8	29,7	13,5	100
5 cursos o més	50,0	30,0	20,0	100
Total	44,4	26,2	29,4	100

Pel que fa a les respostes que els centres escolars han proporcionat sobre el comportament dels joves a classe, s'observen resultats similars als de l'assistència (taula 21).

Segons el recurs de protecció:

- Mentre que el 38,2% dels joves en CRAE presenten problemes greus de comportament a l'escola, aquest percentatge es redueix a la meitat quan estan en família d'acollida aliena o extensa. Dels joves que estan en CRAE, només una tercera part segueix la seva escolaritat sense problemes de comportament destacables; dades altament preocupants.
- Com en el cas de l'assistència a l'escola, els joves acollits pels seus familiars presenten semblances amb els joves en CRAE pel que fa al fet de presentar alguns problemes de comportament, a la vegada que la meitat segueix l'escolaritat sense problemes.

Segons els anys d'antiguitat a l'institut:

- En aquest cas, els anys d'antiguitat al centre educatiu també influeixen en el comportament dels joves a l'escola. A mesura que fa més anys que són al centre escolar, presenten menys problemes de comportament, a la vegada també han estat menors els problemes que han implicat l'aplicació de mesures disciplinàries. Aquesta dada és novament favorable a considerar l'estabilitat en el centre escolar com a factor facilitador.

Referent al sexe, en el cas dels problemes disciplinaris, el 39,5% dels nois presenten problemes amb mesures disciplinàries, mentre que només es donen en el 16,4% de les noies.

c) Resultats acadèmics

Pel que fa als resultats acadèmics en funció del recurs de protecció en què es troben els joves (taula 22), de la mateixa manera que succeïa amb el grup diana, els adolescents de la mostra (N = 160) que són més repetidors són els que es troben en centre residencial, només una quarta part dels quals estan a 4t d'ESO. Pel contrari, s'observa que gairebé la meitat dels nois i noies que viuen en família d'acollida, aliena o extensa, cursen el nivell educatiu que els pertoca per edat. La variable sobre l'antiguitat a l'institut sembla que no influeix en el fet d'estar en ell curs que toca per edat o no, de la mateixa manera que s'ha destacat quant a l'assistència i el comportament.

L'altra dada rellevant és novament el percentatge elevat de joves en educació especial, concretament els que estan en CRAE i els que viuen en família extensa; dada que convida a una reflexió en profunditat, ja que, com ja s'ha dit, l'alumnat d'educació especial de la població general en aquesta franja d'edat representa l'1,1% (0,6% pel que fa a totes les edats).

Taula 22. Nivell escolar segons el recurs d'acolliment de la mostra real (en percentatge)

	4t ESO	3r ESO	2n ESO	Ed. especial	Total
Acolliment					
CRAE	27,3	47,7	17,0	8,0	100
AFA	42,9	42,9	14,2	–	100
AFE	44,0	36,0	8,0	12,0	100
Total N = 160	35,0	40,0	16,3	8,7	100

D'altra banda, també s'observen diferències en els resultats acadèmics dels joves que han format part de l'estudi en funció del recurs de protecció i del nivell escolar en què es troben (taula 23) quan considerem tres situacions: aproven, repeteixen o abandonen l'ESO sense obtenir-ne el graduat.

Els resultats obtinguts segons el nivell acadèmic que cursaven ens mostren que, a 4t d'ESO, és on hi ha el major percentatge d'aprovat. El major nombre de casos que promociona de curs (sense haver-ne assolit els continguts) es dona a 3r d'ESO (27,3%). Però la xifra més preocupant és la dels joves que abandonen l'ESO (des de 2n, 3r o 4t, en complir 16 anys) sense obtenir-ne el graduat. A 2n d'ESO és on donen els pitjors resultats acadèmics: només un 23,8% dels alumnes aproven; el 14,3% repeteixen; el 23,8% promocionen de curs; i el 38,1% suspensen i marxen del centre sense haver obtingut el graduat escolar; dades que qüestionen la conveniència o l'eficàcia de la repetició de cursos en alguns casos.

Taula 23. Què succeeix a final de curs? (en percentatge)

Característiques	Aprova el curs	Repeteix el curs	Promociona (ACI, EE) de curs	No aprova i marxa sense el graduat	Total
Nivell acadèmic					
4t ESO	59,6	9,6	–	30,8	100
3r ESO	33,3	7,6	27,3	31,8	100
2n ESO	23,8	14,3	23,8	38,1	100
Ed. especial	30,8	0,0	46,1	23,1	100
Total	40,8	8,6	19,7	30,9	100
Recurs de protecció					
CRAE	35,2	8,7	19,8	36,3	100
AFA	64,3	7,1	14,3	14,3	100
AFE	46,0	8,0	20,0	26,0	100
Total	40,8	8,6	19,7	30,9	100

Pel que fa al fet de repetir el curs escolar, trobem que els percentatges són força semblants en els tres recursos de protecció, però tornen a distar pel que fa als alumnes que no aproven i marxen del centre sense obtenir el graduat en ESO. En aquest cas, els joves en CRAE mostren la xifra més negativa (36,3%). Comparativament, en el cas dels CRAE, hi ha més alumnes que no aproven el curs i marxen del centre sense el graduat que alumnes que aproven el curs i passen al nivell educatiu següent.

De tota la mostra aquí estudiada (N = 160), han obtingut el graduat el 20,6% (N = 33). Quant a la població general, s'estima que l'obtenen el 60% dels nois i noies d'aquesta edat. Dels que han arribat a 4t d'ESO (recordem que són menys d'una tercera part de la mostra), l'obtenen el 59,6% dels avaluats. Entre la població general, dels alumnes avaluats a 4t d'ESO van obtenir-ne el graduat el 81,9% en el curs 2009-2010 (www.gencat.cat).

d) Suport especial

Paral·lelament s'observa que, segons consta en els qüestionaris retornats, el 22,5% dels nois i noies cursen l'ESO amb algun tipus de suport especial, mentre que l'alumnat de població general amb necessitats educatives específiques a l'ESO, en el curs 2009-2010, representa el 6% del total. Ens referim a alumnes que es troben en les situacions següents:

- Unitat d'escolarització compartida (UEC).
- Adaptació curricular / Pla individualitzat / Aula oberta / Grups reduïts o de suport.

En el cas dels alumnes de 4t d'ESO, n'hi ha 1 que està en règim d'escolarització compartida (UEC) i 5 amb adaptacions curriculars, la qual cosa correspon al 10,7% dels alumnes que estan cursant l'últim curs de l'ESO.

Ara bé, d'entre els 64 alumnes matriculats a 3r d'ESO (40,0%), 10 estan en règim d'escolarització compartida (UEC) o amb adaptacions curriculars, la qual cosa suposa el 15,6% dels alumnes de 3r d'ESO. Un total de 22 joves han aprovat el curs de 3r d'ESO (una tercera part del total) i 3 ho han fet amb algun ajut especial (13,6%).

e) Orientació per als estudis postobligatoris

Referent a l'orientació escolar que se'ls ha donat als adolescents de la mostra quan marxen del centre escolar (56,3%), tant pel fet d'haver aprovat el curs en què estan com senzillament per edat, s'observen els aspectes següents (taula 24):

- Gairebé la meitat dels casos (55,7%) són orientats cap als PQPI (programes de qualificació professional inicial) o la formació ocupacional. A aquests programes, suposadament només hi accedeixen aquells joves que no han obtingut el graduat escolar.
- El 22,9% dels joves han estat orientats a CFGM.
- El 21,4%, a batxillerat.
- El 7,1% restant, a cursos ocupacionals.

Entre la població general, els alumnes que cursen els PQPI representen el 4,4%, els de batxillerat són els més nombrosos, amb un 62,2%, seguits dels CFGM, que suposen el 33,4%. Per tant, els itineraris escolars de la població tutelada van diferint més i més dels de la població general a mesura que els joves avancen en el sistema educatiu.

Taula 24. Orientació escolar als joves que marxen del centre escolar (56,3% de la mostra)

Orientació feta per l'escola	Total (%)
Batxillerat	21,4
CFGM	22,9
PQPI	48,6
Curs ocupacional	7,1
Total	100

Ara bé, quan diferenciem l'orientació escolar dels alumnes segons el nivell acadèmic assolit (taula 25), s'observen aspectes que resulten invisibles en la taula 24:

- El 35,7% de les orientacions que s'han fet a alumnes que han cursat 4t d'ESO van dirigides a batxillerat, mentre que un altre 35,7% va dirigit al CFGM. Només el 19% dels joves d'aquest curs són orientats cap a un PQPI.
- Contràriament, entre els nivells educatius inferiors, l'opció recomanada és la dels PQPI, que representen el 96,3% de les orientacions, atès que és l'única opció possible en no tenir el graduat en ESO.

Però és important tenir en compte que un tema és l'orientació i l'altra ben diferent és que l'alumne l'accepti i la compleixi.

Per acabar, i centrant l'atenció en els alumnes de 4t d'ESO, el 59,6% han obtingut el graduat escolar, tot i que el 6,5% d'aquests ho ha fet seguint els programes especials d'escolarització. La nota mitjana que han obtingut els alumnes en finalitzar l'etapa de secundària ha estat de 5,6 punts. L'orientació rebuda des del centre educatiu un cop obtingut el graduat s'adiu una mica més amb el que fa la

població general, també en relació amb la variable del sexe, però és clar que estem parlant només d'un 20,6% de la mostra (en comparació del 70% de la població general):

- Un 46,7% s'ha orientat cap al batxillerat: són 10 alumnes d'AFE, 1 d'AFA i 3 de CRAE (9 noies i 5 nois).
- Un 50%, a CFGM: 8 alumnes de CRAE, 5 d'AFE i 2 d'AFA (7 noies i 8 nois).
- Un 3,3%, a PQPI: 1 noi de CRAE.

Taula 25. Orientació escolar segons el nivell acadèmic (56,3% de la mostra)

Orientació feta per l'escola		Total (%)
4t ESO (61,8%)	Batxillerat	35,7
	CFGM	35,7
	PQPI	19,0
	Curs ocupacional	9,6
	Total	100
Cursos inferiors (38,2%)	Batxillerat	–
	CFGM	–
	PQPI	96,3
	Curs ocupacional	6,7
	Total	100

■ Observacions fetes pels professors dels centres escolars

Al final del qüestionari, hi havia un apartat en què es podien escriure observacions de manera lliure. N'hem recollit alguns exemples segons si es tractava d'alumnes que havien obtingut el graduat o si eren alumnes que abandonaven l'escola sense cap certificat.

Sobre els alumnes que han obtingut el graduat en ESO, els comentaris fan referència sobretot als punts següents: (i) al bon comportament i motivació de l'alumne, (ii) a la seva adaptació i integració amb el grup-classe, i, finalment, (iii) als programes d'adaptació que ha fet el centre (UEC, ACI, PI...) per facilitar l'aprenentatge a l'alumne.

Les observacions relatives als alumnes que abandonen el centre educatiu sense cap titulació fan referència a: (i) l'orientació a un PQPI com a únic recurs possible, (ii) l'absentisme, (iii) els problemes de comportament, (iv) els problemes de coordinació i comunicació entre l'escola i el CRAE, i (v) la inestabilitat pel que fa als canvis de centres de protecció i escoles.

7.4. Síntesi dels resultats i conclusions

En general, hem tingut bona resposta dels centres escolars, tot i que l'ideal seria passar aquest 60% en la totalitat dels centres. Continua havent algunes reticències a proporcionar dades personals, malgrat l'autorització del tutor legal (DGAIA). D'altra banda, no s'han aconseguit les dades referents al centre escolar de tots els adolescents tutelats que havíem d'estudiar. La DGAIA no ha pogut proporcionar les dades relatives a un 12% de l'univers objecte d'estudi, ja que no constitueix una dada que s'inclouï sistemàticament en la base de dades.

Els resultats obtinguts ens han permès analitzar l'escolarització dels nois i noies tutelats que tenien entre 15 i 16 anys (nascuts el 1994) durant el curs 2009-2010. Això ens permet, d'una banda, situar-los en comparació de la població escolar general i, de l'altra, apreciar punts forts i dèbils de la població tutelada pel que fa a la seva escolaritat.

■ Resum de les diferències que hi ha entre la població general a Catalunya i la població tutelada en relació amb la situació escolar durant el curs 2009-2010

Taula 26. Resum de la situació escolar de la població tutelada en comparació de la població general a Catalunya. Curs 2009-2010 (en percentatge)

	Població general(*)	Població sota protecció
Taxa d'idoneïtat als 15 anys	69,4	31,7
Repetidors a l'ESO	9,1	64,5
Graduats als 16 anys	60	20,6
Graduats respecte a avaluats a 4t ESO	81,9	59,6
Educació especial per edat (15-16 anys)	1,1	10,6

Font: taula d'elaboració pròpia.

(*) Dades de Catalunya. Departament d'Educació, curs 2009-2010 (www.gencat.cat).

La situació escolar de la població tutelada d'entre 15 i 16 anys, a la qual per edat li pertocaria fer el 4t d'ESO, és clarament pitjor en tots els aspectes en comparació de la població general d'estudiants de secundària obligatòria (taula 26):

1. Només un 31,7% de la població tutelada nascuda el 1994 de la qual la DGAIA disposa de dades escolars estava en el curs que li pertocava per edat (taxa d'idoneïtat). Aquesta dada contrasta altament amb el fet que,

- a Catalunya, als 15 anys, el 69,4% de la població està en el curs que pertoca.
2. De la cohort dels nois i noies tutelats nascuts el 1994, el 20,6% han obtingut el graduat escolar el curs 2009-2010. Entre la població general, s'estima que el 60% de cada cohort l'obtenen a l'edat que els pertoca.²
 3. Si calculem el percentatge només sobre els adolescents tutelats que estan cursant el curs que els pertocava per edat, 4t d'ESO (és a dir, no sobre tots els nascuts el 1994), el 59,6% han obtingut el graduat durant el curs 2009-2010. Quant a la població general, aquest percentatge ha estat del 81,9%.
 4. De la població tutelada, un 10,6% està escolaritzada en educació especial, mentre que només ho està l'1,1% de la població general de la franja de 15 anys. Aquest resultat s'agreuja si tenim en compte que de la llista ja s'havien exclòs els nois i noies que es trobaven en un centre residencial per a discapacitats, terapèutic o d'educació intensiva. A més, el 22,5% dels que cursen l'ESO, ho fan amb algun tipus de suport o de règim especial (ACI, UEC...).
 5. El 64,5% dels adolescents tutelats nascuts el 1994 estan repetint algun curs (excloent-hi els d'educació especial), mentre que la població general repetidora a l'ESO a Catalunya és del 9,1%. Aquest nombre elevat de repetidors s'explica, d'una banda, pel desfasament escolar amb què arriben al sistema de protecció, i, d'altra banda, per possibles retards addicionals durant la tutela, juntament amb les conseqüències de les situacions familiars i experiències traumàtiques viscudes per aquesta població. Si aquests retards es poguessin compensar durant la tutela, la igualtat d'oportunitats educatives milloraria en relació amb la mitjana de la població.
 6. Quasi una tercera part de la mostra (30,9%) abandona als 15 anys l'escolaritat obligatòria sense el graduat, resultat que pot afavorir processos d'exclusió social posteriors. Aquest és un resultat preocupant en tant que significa fracàs escolar.
 7. El 12,9% de la mostra presenta absentisme (ha fet més del 75% de faltes d'assistència durant el curs).
 8. El 29,4% té problemes greus de comportament, amb mesures disciplinàries.
 9. Després de l'etapa obligatòria, la meitat són orientats cap a un PQPI, mentre que el percentatge en població general que cursa aquests estudis és del 4,4% i la majoria estan en el batxillerat (62,2%) o fent el CFGM (33,4%).
 10. En la població tutelada de 16 anys hi ha més nois (57,7%) que noies.
 11. Com més anys fa que estan al mateix centre escolar, menys problemes de comportament i d'assistència hi ha a l'escola. L'estabilitat en un mateix

2. Dada no oficial. Xifra calculada restant els repetidors (9,4%) de la taxa d'idoneïtat (69,4%) (www.gencat.cat).

centre sembla constituir un factor facilitador de la continuïtat en els estudis, com ja han mostrat diverses recerques.

Diferències en la situació escolar dins el grup de la població tutelada

1. Els nois i noies en CRAE presenten els pitjors resultats en tots els àmbits: un 16,5% són absentistes, un 38,2% presenten problemes greus de comportament a l'escola i només un 27,3% estan a 4t d'ESO. Conseqüentment és on hi ha menys graduats, menys orientacions a batxillerat i més abandonament escolar. Per poder explicar aquests resultats, cal recordar que als centres hi ha nois i noies que no han pogut gaudir d'una família d'acollida o adoptiva, o bé que n'han patit un fracàs. En els CRAE, a l'edat de 16 anys, s'hi acostumen a trobar més nois que noies amb problemes de comportament que en els altres recursos del sistema de protecció. Cal tenir en compte que les característiques d'alguns dels centres residencials no afavoreixen unes condicions òptimes per a l'estudi.
2. Els resultats dels nois i noies que estan en acolliment en família extensa o aliena són millors: el percentatge més elevat (tant d'alumnes a 4t d'ESO com d'orientacions a batxillerat) s'observa entre els acolliments en família extensa. Per contra, aquests acolliments tenen tres punts febles que cal controlar: millorar algunes faltes d'assistència i alguns problemes de comportament a l'escola i analitzar el nombre elevat de joves en educació especial (12%). Aquests tres aspectes són més favorables en els acolliments en família aliena.

En vista dels resultats del curs 2009-2010, i atès el pes que els acolliments en família extensa tenen dins el sistema de protecció a la infància a Catalunya, les dades ens indiquen una situació indiscutiblement millor per als adolescents acollits pels parents que per als que es troben en centres residencials. Ara bé, cal donar suport als acollidors en el tema del seguiment escolar dels infants i adolescents que tenen acollits, especialment pel que fa al control de l'assistència i el comportament a classe. D'altra banda, cal esbrinar si el nombre elevat de nois i noies en educació especial correspon al fet que aquests acolliments tenen un perfil de joves amb discapacitat intel·lectual o amb problemes de salut mental més elevat que els que estan en família aliena, qüestió que reafirmaria aquest suport que necessiten.

7.5. Propostes de futur

Els resultats ens conviden a la reflexió i, sobretot, a posar en marxa com més aviat millor programes i mesures que redrecin la situació.

Hem identificat, també a altres països europeus, un dels col·lectius amb més risc d'exclusió de l'educació formal. A partir d'aquí, el recull de dades que hem presentat hauria de tenir continuïtat i convertir-se en una recollida sistemàtica que generi una

estadística regular, amb ampliació als altres nivells educatius, per dues raons bàsiques:

- Continuar visibilitzant el problema per saber-ne l'existència i l'abast.
- Monitorar els canvis aconseguits, en el cas que s'implementin programes específics per afrontar aquesta situació.

Apuntàvem algunes propostes de millora des del punt de vista general, tant des del sistema escolar com des del sistema de protecció. A grans trets és necessari:

- Atorgar reconeixement a la transcendència dels fets desvetllats pels resultats d'aquesta recerca feta en un subconjunt important de la població jove.
- Acordar una col·laboració estreta entre els dos departaments, el d'Educació i el de Benestar (ja iniciada per recollir dades), per emprendre actuacions conjuntes immediates.
- Assumir responsabilitats compartides per ambdós departaments, però també demanant la col·laboració de la resta d'agents socials implicats en ambdós sistemes, el de protecció social a la infància i l'educatiu.
- Assumir els principis d'actuació següents:
 - Resituar l'escolaritat dels nois i noies sota mesura de protecció en el centre d'atenció de tots els agents socials implicats i considerar com un objectiu prioritari la millora dels seus resultats educatius.
 - Reconèixer aquest subconjunt de nois i noies com a col·lectiu amb necessitats específiques de suport educatiu, a causa de les situacions familiars i afectives viscudes (i no solament per problemàtiques d'aprenentatge).
 - Potenciar un ampli ventall de mecanismes de suport social i educatiu.
- Algunes actuacions a les quals cal donar prioritat:
 - Assignar una persona responsable del seguiment escolar a tots els centres o serveis del sistema de protecció que acullin nois i noies en edat d'escolaritat obligatòria.
 - Assignar a cada centre escolar i a cada divisió territorial del Departament d'Educació una persona responsable del seguiment escolar de tots els nois i noies tutelats pel sistema públic.
 - Obligar les persones responsables de cada un dels dos sistemes a informar periòdicament alguna instància superior sobre el procés de cada noi o noia, segons acordin ambdós departaments de manera coordinada.
 - Establir l'obligació de generar estadístiques anònimes al final de cada curs sobre els resultats educatius del conjunt dels nois i noies que estan sota la mesura de protecció, recopilades pel Departament d'Educació o per aquells en qui ho delegui.
 - Elaborar circulars i normatives internes per disposar d'informació i instruccions precises sobre tot aquest procés.

- Intensificar accions orientades a analitzar les trajectòries educatives dels nois i noies tutelats i aprofundir-hi per conèixer els obstacles i les oportunitats amb què es troben, a fi de conèixer millor les actuacions que cal desenvolupar per garantir la igualtat d'oportunitats en la seva trajectòria educativa i formativa.
- Acordar que tots dos departaments facin l'avaluació conjunta dels resultats de totes aquestes actuacions.

8. La perspectiva dels professionals

«Actualment, no crec que ella hagi dit a la universitat que és extutelada i que viu en un pis protegit. Fa poc, va sortir a meitat de la classe quan el professor deia que si la família era un desastre, el nano també ho seria, i ella va saltar de cop, dient: "Mentida!" ... I es va trobar que mitja classe es va girar cap a ella. Llavors van tenir un *rifirafe* dialèctic, perquè ella pensava: "I si això es veritat, què faig jo aquí?" I se les van tenir. I mira que és tímida i molt reservada...!» (educador social designat per la jove).

En les entrevistes als professionals responsables dels serveis, es formulava una sèrie de preguntes obertes per conèixer la seva perspectiva sobre la manera en què es planteja el moment d'independitzar-se els joves del sistema de protecció i les opcions educatives dels joves extutelats de la seva àrea. En aquest apartat, es reflecteix aquesta perspectiva i el paper important que tenen els adults designats pels joves en la seva vida.

Un cop analitzades les respostes, s'han identificat dos grans categories de temes tractats:

- Responsabilitats, plans d'acció, tasques i suport del servei vers els joves que abandonen el sistema de protecció.
- Opcions educatives per als joves tutelats i extutelats. Prioritat dels aspectes acadèmics dins el sistema de protecció.

Cada categoria conté les perspectives dels professionals vinculats a un dels serveis: els servei de suport als joves extutelats, els serveis socials bàsics, els equips de protecció a la infància i els educadors socials de centres residencials (aquests darrers són els adults designats pels joves).

8.1. Responsabilitats, plans d'acció i suport dels serveis vers els joves extutelats

■ La perspectiva del servei de suport als joves extutelats (ASJTET)

L'ASJTET es planteja donar una resposta integral a les necessitats que poden presentar els joves en el moment de la seva transició en sortir del recurs de protecció, mitjançant una sèrie de programes: el d'habitatge, el de formació i inserció sociolaboral, el de suport econòmic, el d'acompanyament jurídic (especialment important perquè un 60% dels joves que atenen són nousvinguts), el de suport socioeducatiu i el psicològic.

Cada un d'aquests programes suggereix accions concretes; per exemple, en el programa d'habitatge, cal tenir en compte la tipologia de l'habitatge, és a dir, si és un pis compartit, tutelat, assistit o bé una residència de joves.

La idea inicial d'aquest projecte, encomanat el 1995, era atendre la població major de 18 anys. No obstant això, considerant que el procés de transició comença abans, es va decidir avançar-ne l'edat i, per tant, actualment atén una població majoritàriament d'entre 16 i 21 anys.

El procés més habitual és efectuar la demanda des del mateix servei que atén el jove, sigui el centre residencial o l'EAIA que acompanyen el noi o la noia, almenys mentre és menor d'edat. Alguns joves que ja han complert la majoria d'edat formulen voluntàriament la demanda. Aquests casos inicialment han rebutjat la prestació del servei, però al cap d'uns mesos canvien d'opinió i llavors estan disposats a acceptar les propostes o simplement a canviar la seva situació. De totes maneres, l'ASJTET sempre proposa, encara que el jove o la jove hagi vingut per voluntat pròpia, coordinar-se amb l'últim o l'última professional de referència que hagi tingut (d'un centre, d'un EAIA o d'un servei social de base) o traspasar-li la informació. La condició imprescindible per ser atès en l'àrea és que hagi estat tutelat o que estigui en una situació d'alt risc social.

Quan el cas es deriva a un servei, el més habitual és que sigui un CRAE o EAIA. Aquests redacten una proposta i un pla de treball i de revisió, que ha de ser consensuat entre el jove o la jove i l'ASJTET per dur-los a terme. Els professionals encarregats de treballar directament amb els joves acostumen a ser educadors socials. En molts casos, intervenen també els tècnics d'inserció laboral i, en altres, segons les demandes, psicòlegs i treballadors socials. La figura de l'advocat també hi és present en molts casos per la qüestió de l'acompanyament jurídic que es requereix.

Pel que fa al suport emocional, els joves solen vincular-se amb les persones que tenen més a prop en alguns dels serveis que ofereix l'ASJTET. Comunament, l'educador o educadora del pis assistit acaba sent un referent important en la vida dels joves i un dels seus suports clau en el procés d'independència. Alguns joves també reben un suport important del seu tècnic o tècnica d'inserció laboral.

«Els també tenen molt present aquesta referència emocional, i la veuen com a necessària i, encara que no la vegin, viuen aquesta necessitat, i a vegades la demanen de manera específica. I habitualment és el que ofereixen els recursos d'habitatge (...) i sí que és veritat que a vegades es troben en situacions on l'única persona que té certa permanència en el seu projecte i en el seu acompanyament és el mateix tècnic d'inserció laboral, val? Encara que no estigui en la seva vida quotidiana o en el lloc on viuen». (educador d'ASJET).

■ La perspectiva dels serveis socials bàsics (SSB)

Per als SSB, la primera gran diferència la determina la situació del jove: si l'infant o l'adolescent és encara menor de 18 anys i està tutelat i en seguiment per l'EAIA, o si ja és major d'edat. En el primer cas, els serveis socials, juntament amb l'EAIA, poden donar suport a la família o, fins i tot, iniciar alguna mesura de suport directament amb l'infant, en el cas que l'acolliment sigui amb família extensa. Però sempre en col·laboració amb l'EAIA, que és l'equip competent mentre dura la tutela. No obstant això, també reconeixen que en molts casos perden el contacte amb la família i l'infant quan aquest entra en el sistema de protecció.

En el segon cas, quan el jove o la jove assoleix la majoria d'edat, passa a ser atès com qualsevol altre ciutadà que es dirigeix als serveis socials locals, llevat que hagi estat derivat pel centre on estava o l'EAIA, i s'estableixi un pla de treball. Segons els entrevistats a Catalunya, el nombre de joves que recorren als serveis per voluntat pròpia com un ciutadà més o els que són derivats amb un pla de treball és realment molt reduït. Per tant, una primera conclusió és que els joves extutelats no solen ser atesos pels serveis socials i menys en qualitat d'extutelats. Els serveis socials no registren aquestes dades de manera sistemàtica, per la qual cosa no poden donar una xifra exacta del nombre d'extutelats que atenen. Això sí, coincideixen a assenyalar que els joves es dirigeixen al servei després d'un temps d'haver-se independitzat del centre, i acostumen a presentar problemes importants d'habitatge o de salut mental dels quals ningú no fa un seguiment.

S'observa que la derivació al seu servei hauria de fer-se quan el jove o la jove abandona el sistema de protecció i que hauria d'establir-se un pla de treball que continués el que ja s'estava fent, i indicar els aspectes de salut, habitatge o inserció laboral que caldria atendre mitjançant els SSB amb qui es compartirà la derivació.

Quan hi recorren per iniciativa pròpia, sense derivació, se segueix el mateix procés que per a qualsevol altre ciutadà: orientació i potser un acompanyament cap a la vida adulta; en alguns casos són processos llargs que requereixen tractament i, en d'altres, són aspectes molt puntuals. En tot cas, tenint en compte que arriben pocs casos, no hi ha una intervenció sistematitzada i es valora cada cas de manera individual.

«(...) però establir un criteri per saber què fem i com ho fem en un mateix cas; això, no ho tenim. Depèn també de l'entorn, si hi ha família o no, si està sol o no, quin nivell de formació té, amb quina maduresa personal arriba o no, val? És a dir, que hi ha uns factors que ajuden a decidir quin tipus d'intervenció fem». (directora del CSS).

Pel que fa als professionals que els atenen, tot els entrevistats coincideixen que l'educador o educadora social pren protagonisme. Fins i tot en aquells centres de serveis socials on els educadors es dediquen sobretot a la infància i l'adolescència, i no tant als majors d'edat, encara que també poden intervenir-hi segons les circumstàncies. Si el cas és molt complex, també hi actuen professionals del treball social o la psicologia, però en principi sembla que s'assigna als educadors.

«Segons la situació i el cas, si són xavals de 18 o 20 anys amb un perfil molt adolescent (...) que estan començant un procés d'independència econòmica, d'inserció laboral o de cerca de l'habitatge..., llavors, moltes vegades, acostuma a actuar-hi un educador que, alhora, es coordina amb el treballador social, depèn. I segons el tipus de problemàtica, el psicòleg assessora (...)». (coordinador/a dels SSB).

Tots els adults entrevistats afirmen que els acords no solen establir-se per escrit ni tampoc se sotmen a cap protocol ni sistematització; són plans de treball acordats amb el jove o la jove. Per tant, no se segueix un programa escrit ni específic que indiqui com cal atendre els joves que provenen del sistema de protecció, ni cap protocol d'actuació.

«Generalment, són acords verbals que consten en el nostre expedient, però no se signen de forma conjunta. (...) És un pla de treball acordat amb l'usuari, amb la persona que estem atenent, en aquest cas amb el jove. Normalment, hi ha involucrat l'educador, pot haver-hi algun cas que hi siguin els dos professionals, i en algun cas més particular és possible que faci falta la intervenció del psicòleg». (coordinador/a dels SSB).

Els coordinadors entrevistats afirmen que el suport que donen és més aviat pràctic, principalment enfocat a temes formatius, laborals i econòmics. Això és per la demanda que hi ha, a més de ser la primera resposta que dona el servei. No obstant això, una part dels entrevistats opinen que també s'ofereix un suport més emocional, per contenir la situació, i d'acompanyament, que es produeix sempre en funció del cas i no de directrius preestablertes per atendre aquest col·lectiu. En tot cas, coincideixen que la demanda dels usuaris acostuma a ser més de tipus pràctic.

«Quant als temes de suport personal, potser sí que ho necessiten, però no ho exterioritzen. Jo crec que el que demanen principalment és un suport laboral, ni tant sols de formació. Tenen pressa per tenir feina i a partir d'aquí es treballen altres coses, però les seves demandes són aquestes». (coordinador/a dels SSB).

■ La perspectiva dels equips d'atenció a la infància i l'adolescència (EAIA)

Aquests equips interdisciplinaris de protecció infantil atenen els joves tutelats fins que compleixen els 18 anys, després, un cop assolida la majoria d'edat, tanquen el seu expedient. Prèviament poden haver tramitat la derivació a l'ASJTET, als SSB o a un altre servei de la xarxa si la particularitat del cas ho requereix (salut, drogues, inserció laboral...). No obstant això, també poden no derivar el cas a cap servei, la decisió depèn de cada equip en funció de les necessitats concretes del jove o la jove. La majoria dels entrevistats afirmen que habitualment ho deriven als SSB, una declaració que, com hem vist, es contradiu amb la versió dels SSB, que manifesten que arriben pocs amb derivació. En tot cas, els EAIA sí que reconeixen que aquesta derivació no té un protocol preestablert.

«Derivar-los als serveis socials d'atenció primària, habitualment. Normalment aquesta derivació no té cap protocol, són reunions de traspàs». (coordinador/a de l'EAIA).

En tot cas, tot i afirmar que efectuen la derivació als SSB, amb referència al suport que aquests joves reben, els EAIA reconeixen que és molt poc i es limiten a tractar molts pocs casos. Així mateix, afegixen que el suport emocional o psicològic és pràcticament inexistent i que, de totes maneres, el tipus de suport donat és més aviat pràctic, tant des dels SSB com especialment de l'ASJTET (per exemple: suport econòmic, cerca d'habitatge o de feina). En el cas dels SSB, a vegades l'ajuda se centra més en la família del jove.

«Jo crec que, des del punt de vista emocional, és molt pobre. Diria que es dona més aviat un suport més aviat logístic, es fa la derivació a un servei específic o a un professional (...) pel que fa al suport laboral, social o els recursos econòmics (...). La xarxa, quant a l'aspecte psicològic o terapèutic, és molt precària». (coordinador/a de l'EAIA).

■ La perspectiva dels adults –majoritàriament educadors socials– designats pels joves

Amb referència al suport que reben els joves extutelats, els educadors socials que treballen en centres residencials disposen de l'ASJTET com a servei d'ajut per a aquests joves, sobretot en matèria de prestació econòmica i d'habitatge. L'orientació formativa i la cerca de recursos laborals són aspectes que els educadors desenvolupen amb els joves abans que compleixin els 18 anys. Ara bé, davant la pregunta sobre què passaria si tots anessin a l'ASJTET, no dubten a admetre que aquesta situació col·lapsaria el servei.

«Per anar a un pis assistit, si vénen d'un centre, ells han de col·laborar amb l'habitatge amb un preu protegit i tenir també el suport d'un educador. Si estan en família, poden cobrar igualment l'ajut econòmic». (educador de l'ASJTET).

L'ASJTET té en aquests moments joves que han hagut d'anar a estudiar a una universitat allunyada (tot i que dins Catalunya) i els ha proporcionat igualment l'habitatge i la prestació econòmica. De fet, com veurem més endavant, dues de les noies entrevistades universitàries es trobaven desplaçades. Els educadors coincideixen que seria fantàstic poder comptar amb residències d'estudiants:

«(...) se tendria que luchar para que pudiesen tener tranquilidad para salir adelante en sus estudios, en lo que ellos aspiran. Me parecería genial que hubiesen residencias de estudiantes...» (educador de l'ASJTET).

8.2. Itineraris i opcions formatives per als joves tutelats i extutelats

■ La perspectiva del servei de suport als joves extutelats (ASJTET)

«En general segueixen una formació no reglada, en el millor dels casos». (educador de l'ASJTET).

Aquesta afirmació parteix dels supòsits de la manca de formació i de l'imperatiu d'aconseguir un treball de manera immediata. Tot això, segons els professionals de l'ASJTET, deriva de la coincidència de dos aspectes:

- Normalment es tracta de la seva demanda; vénen al servei per sol·licitar feina o un tipus de formació molt vinculada a la feina. Per als immigrants, acostuma a ser la raó per la qual han vingut al país. Els autòctons pensen que és l'única alternativa que els queda.

- És més factible per al servei oferir recursos formatius no formals o professionals, és a dir, de formació no reglada, ja que són recursos pensats per als joves amb més dificultats. En canvi, costa integrar-los o mantenir-los en l'ensenyament ordinari.

Ara bé, això també està influenciat per factors com ara:

- El fracàs escolar que han experimentat els joves és molt important.
- El rebuig mutu, d'ells vers l'institut i viceversa, que hi és molt present.
- Els anys d'abandonament escolar.
- La situació personal i familiar de conflicte.
- Les baixes expectatives percebudes per l'organisme de protecció mateix.

«És habitual que els nens no tinguin continuïtat en la formació i s'assumix això com *algo* habitual, no preocupant, i no forma part de la preocupació quotidiana de l'equip educatiu, de l'educador que fa la intervenció directa o de la mateixa estructura. Això crec que també és important (...). La vida quotidiana als centres també és molt complicada i els que hi intervenen directament, moltes vegades, deixen aquest aspecte en segon terme i, fins i tot, es perden les referències, no de dir..., això, quina és la repercussió pot tenir la vida posterior en el jove». (educador de l'ASJTET).

- El fet que l'entorn residencial no és l'opció que més afavoreix la normalització. Els joves dels recursos d'acolliment familiar tenen més possibilitats de seguir estudiant perquè poden viure de manera més normalitzada tota la seva estada escolar.

«En el fons és un aspecte que sempre hem discutit des de fa 15 anys. Els nostres nois, en primer lloc, són joves, per tant, tenen tots els drets i totes les circumstàncies dels joves, val? Què és el que tenen d'especial? El que tenen d'especial som nosaltres». (educador/a de l'ASJTET).

Tots aquests factors compliquen considerablement el seguiment o la reincorporació al sistema de formació reglada. En aquest sentit també afegixen que la percepció que tenen del sistema educatiu des dels serveis de protecció està molt esbiaixada cap al costat negatiu, ja que el motiu de relació acostuma a ser un conflicte (absentisme escolar, expulsió, repetició de curs...) amb resolució negativa. També es reconeixen alguns esforços de millora del sistema, especialment per deixar de ser cuers d'Europa, tot i que no estan centrats en aquesta població tutelada.

Així mateix, en els darrers anys, fruit d'una reflexió sobre el treball diari amb els joves, va creixent la voluntat i la convicció d'oferir millors oportunitats educatives als joves atesos per l'ASJTET. Una prova d'això són els nous programes que s'han enge-

gat, com ara el conveni signat amb una entitat bancària que ofereix beques d'estudis als joves extutelats o la inauguració recent d'una residència per a estudiants (Espai Cabestany) a Barcelona adreçada als joves que abandonen el sistema i volen continuar els seus estudis postobligatoris i superiors. Ara, l'ASJTET concedeix major prioritarietat a l'educació dels joves extutelats que al començament de la dècada. Ara bé, són conscients que s'ha d'insistir en aquest tema molt abans dels 18, ja que costa remunrar situacions d'una gran desafecció vers el sistema educatiu com les que es troben i que es podrien haver evitat o millorat quan el jove era encara un infant. Per tant, l'ASJTET té clar que és necessari donar prioritarietat a l'educació, no solament mitjançant l'aplicació de polítiques adreçades als joves extutelats, sinó també als nois tutelats.

«Moltes d'aquestes polítiques o aquestes accions que nosaltres creiem que són necessàries, no s'han d'adreçar als joves que tenen 18 anys o al voltant, sinó precisament s'han d'adreçar als nens, quan aquests són petits, val? Per què? Doncs, perquè la seva vinculació amb la formació reglada no s'estableix als 18 anys, sinó que continua més enllà d'aquesta edat, d'acord?, perquè això no es trenqui... És per això que creiem que és important». (educador/a de l'ASJTET).

L'ASJTET intenta incorporar-los com a mínim en un curs formatiu, encara que sigui no reglat. Segons la situació, poden rebre els recursos de suport que s'han descrit més amunt i, si han estat tutelats més de tres anys, poden beneficiar-se de més d'una prestació econòmica de 500 € al mes aproximadament, sempre que compleixin una contraprestació vinculada al seu pla personal (estudiar, treballar a mitja jornada, complir les condicions establertes a l'habitatge si és de l'ASJTET...). El seguiment sempre és càrrec de l'ASJTET. De totes maneres, el servei aspira donar a la formació un paper central, tot i que s'admeten problemes importants per assolir-lo, especialment econòmics:

«Nosaltres diem: "Com que ja tens més de 18 anys, t'has de fer responsable de les teves despeses, però aquestes despeses són necessàries per mantenir una opció formativa, no necessàriament han de venir del rendiment del teu treball, sinó que t'hem de donar una renda, uns diners, perquè puguis mantenir aquesta opció." Com si visqués en una família! El problema que tenim és si això ho podem mantenir a llarg termini per poder incloure la formació reglada com a objectiu... Home! Si agafes l'opció d'anar a la universitat, que sàpigues que pot fer-la, no? Perquè..., en aquell moment, penses si ets capaç de mantenir això! Això és problemàtic per a nosaltres». (educador/a de l'ASJTET).

En l'entrevista es reconeix que tenen diversos joves a la universitat, que majoritàriament són dones i que ja s'hi comptava en el pla d'estudis, per tant, el servei únicament s'ha limitat a mantenir-los, però no ha influït en la seva decisió.

■ La perspectiva dels SSB

Per la seva banda, els SSB coincideixen que no hi ha programes educatius adreçats a aquesta població tutelada, que l'oferta educativa és per a la població general i que aquests joves acostumen a integrar-se a les escoles taller, o, en el millor dels casos, als PQPI, ja que n'hi ha que no acaben l'etapa obligatòria i es perden. Així mateix, reconeixen que en teoria no hi ha cap limitació, però a la pràctica no continuen estudiant. També alguns entrevistats afirmaven que desconeixien quines eren les opcions que els joves acabaven seguint i admetien que no disposaven de dades sobre aquest aspecte. La percepció en general era que la formació que seguien era poca o nul·la i molt orientada a començar a treballar a curt termini. Els serveis socials de Barcelona fan referència en gran part a les escoles taller del programa Barcelona Activa.¹

A més els professionals dels serveis socials tenen la percepció que els joves que atenen són els que han fracassat; reconeixen, per tant, que segurament hi ha casos que se'n surten, però, és clar, no són els seus usuaris. Els joves que ells atenen són molt difícils d'integrar en recursos formatius, pertanyen a la franja de població més propera a l'exclusió social i, en conseqüència, generalment amb menys nivell formatiu.

«Nosaltres no ens hem trobat mai amb aquests casos. Ensenyament reglat superior i tal, d'entrada no. El que passa és que..., és clar!, potser derives un noi o una noia a un programa de transició al treball i, a partir d'aquí, pot arribar a un curs de formació professional i llavors es pot tornar a reenganxar al sistema a través de les proves d'accés als cicles formatius de grau mitjà. Aquests són una minoria dintre dels serveis socials. Nosaltres els hem d'anar empenyent i hem de començar per allò que no els demana una titulació, que és l'ensenyament no reglat, i després, si es poden reenganxar al reglat, fantàstic!». (coordinador/a dels SSB).

Al llarg de les entrevistes es destaquen una sèrie de factors que expliquen la voluntat d'entrar en el mercat laboral i la dificultat de seguir uns estudis reglats:

- La pressió per subsistir econòmicament, sobretot els que provenen d'un centre residencial, a diferència dels que estan en família extensa, que no pateixen tanta pressió:

«(...) com que has fet els 18 anys te n'has d'anar, t'has de guanyar la vida i buscar-te un pis, una feina. Tenen una pressió a sobre, sobretot els que estan en un centre, que no tenen la majoria de població. Els que estan en família extensa, bé, suposo que tenen més marge..., llavors ja depèn de les característiques, de les possibilitats i la pressió familiar que rebin». (coordinador/a dels SSB).

1. Barcelona Activa és una escola-taller.

- La manca de base formativa que arrosseguen. Els entrevistats opinen que si no han aconseguit estudiar mentre estaven «protegits» és molt difícil que ho facin quan no tenen un suport un cop surten del sistema. Pensen que la base formativa amb la qual arriben als 18 anys els limita per fer segons quins estudis.
- Estan molt impacients per treballar i si el servei social els proposa passar primer per un curs, moltes vegades l'abandonen:

«(...) i el que volen és treballar i si no se'ls dóna feina ràpid es "despen-gen". En aquests cursos s'expliquen els processos, no es tracta de venir aquí i obtenir una feina, sinó que se centren en el procés, i el procés moltes vegades no l'aguanten». (coordinador/a dels SSB).

- La manca de suport familiar, de l'entorn i la falta de motivació per part de la seva família perquè el jove o la jove estudiï. Així mateix, un altre factor afegit és la classe social a la qual pertanyen les seves famílies, que sol ser la més desafavorida i, d'entre totes les famílies, la possibilitat que tenen que els seus fills continuïn estudis superiors sol ser menor, fins i tot quan no tenen fills tutelats.

Els serveis socials entrevistats creuen que l'educació no és un tema prioritari ni per al sistema de protecció ni per als joves extutelats, o almenys aquesta és la seva percepció de manera unànime. Respecte a la prioritat que els serveis socials bàsics els concedeixen, es destaquen dos aspectes; per una banda la manca de beques, però, de l'altra, la falta de demanda:

- Com qualsevol altra persona, l'accés a beques o suport econòmic per continuar amb els estudis; però no de manera específica per a aquest col·lectiu. Reconeixen que només amb això tampoc no és suficient per garantir una continuïtat, ja que no és un suport integral:

«En algun cas molt específic, s'ha ajudat a pagar cursos, per exemple, aquests típics de perruqueria..., que no es troben en la formació pública, no? I que de moment penses que pot ajudar a aquell jove a sortir-se'n o a tirar endavant. (...) De tota manera, no li estem pagant la vida, el pis, els subministraments, no l'estem mantenint. Això vol dir que darrere hi ha d'haver alguna família que el mantingui, que li posi el plat a taula». (coordinador/a dels SSB).

- D'altres reconeixen que no s'han trobat amb cap cas de jove extutelat que els demani suport per continuar uns estudis postobligatoris. Els que acudeixen al servei, com ja hem comentat, fan un altre tipus de demandes i, per tant, no es justifica emprendre un programa específic per als joves extutelats que desitgen estudiar.

Així mateix, estan d'acord que, quant a les polítiques dins el sistema educatiu, els nois i noies tutelats o extutelats que desitgen accedir a l'educació postobligatòria o superior no reben cap suport especial, ni tenen cap prioritat com a col·lectiu específic.

Destaquen la rigidesa del sistema educatiu, que no solament afecta els tutelats, sinó en general els nens i nenes amb problemes familiars:

«Jo crec que no es preveuen específicament com a col·lectiu. Penso que el sistema de l'ensenyament reglat és per a tothom igual. Jo afegiria que els nanos que no tenen un suport a casa, però no solament els que han estat tutelats, sinó també aquells que han estat amb un sistema de desestructuració familiar, tots tenen més dificultats per mantenir-se en aquest sentit. No hi ha res específic, hi ha mecanismes que es treballen en les escoles i nosaltres ho fem mitjançant els serveis socials..., però no hi ha unes mesures específiques. (...) Tot això, és clar que és nota a primària, però sobretot a secundària». (coordinador/a dels SSB).

De totes maneres, una opinió deixa al descobert que no solament es tracta d'un problema del sistema educatiu, sinó que, en general, la xarxa de serveis té dificultats per adaptar-se a les necessitats de la població que atén:

«Jo crec que, en general, els serveis s'orienten cada vegada més completament al revés del que hauria de ser, és a dir, no ens adaptem a les necessitats de la població, i la població s'ha d'acabar adaptant al funcionament del servei. Llavors hi ha situacions com la d'aquests nanos que no encaixen mai enlloc. Llavors amb el sistema educatiu en general ens trobem una mica amb això, cada vegada més els nanos que molesten es queden fora». (coordinador/a dels SSB).

■ La perspectiva dels EAIA

Tots coincideixen que aquests joves ja tenen suficients problemes per acabar l'etapa obligatòria, que són pocs els que continuen estudiant i que, en cas de fer-ho, ho fan en cicles curts de formació professional amb baixa qualificació, centrada principalment en les àrees de construcció, comerç, hostaleria o perruqueria. Coneixen pocs casos que cursen un CFGM i encara menys un batxillerat.

«Lo que preocupa más es que trabaje para que se pueda emancipar y pueda hacer frente a la vida, se prioriza mucho más la formación laboral que la formación académica, es algo que se impulsa desde los CRAE». (coordinador/a d'EAIA).

Els factors que expliquen aquesta restricció estan relacionats amb els aspectes següents:

- Limitacions econòmiques: necessiten els diners per subsistir, tant si tornen a la família biològica com si s'estableixen pel seu compte. Si tornen a la família, aquesta sovint els demana ajut econòmic o, si més no, que treballin i no suposin una càrrega econòmica.
- Limitacions que fan referència a la seva trajectòria i situació personal, plena de discontinuïtats, que els impedeix sentir-se integrats en un grup «normalitzat» per obtenir el graduat, per exemple.
- El fet de deixar de tenir un professional que els acompanyi i en faci un seguiment. Falten serveis de transició.

Amb referència a les polítiques adreçades als joves extutelats, opinen que l'educació no té cap prioritat, en tot cas és un més dels aspectes que han d'abordar-se, però no dels primers.

«Volen donar una certa cobertura econòmica, una certa cobertura d'habitatge i orientar-los cap a la seva autonomia. Concretament l'educatiu (...) jo en tinc els meus dubtes». (coordinador/a d'EAlA)

I mentre dura la tutela, també coincideixen en l'opinió que es posa poc èmfasi en la seva formació acadèmica. No obstant això, també reconeixen que atesa la situació personal i familiar que pateixen, es desmotiven i costa que estudiïn, com també admeten que costa integrar-los en l'oferta que fa el sistema reglat. Un coordinador de l'EAlA destaca la figura del pedagog o pedagoga social com a impulsor del tema educatiu i nexa entre els joves i la xarxa.

Els EAlA reconeixen que el sistema de protecció té l'ASJTET, però també veuen que són pocs els que s'hi acullen, i conclouen que falten més serveis de transició i acompanyament. La majoria no coneixen cap jove que hagi arribat a la universitat; una persona recorda un cas que va accedir al CFGM i un altre al grau superior. L'èxit d'aquestes dues experiències, segons els professionals entrevistats, és deguda a la resiliència de la noia mateixa i al suport que va rebre d'una germana gran que havia fet també estudis universitaris, i no a factors del sistema:

«(...) era una noia amb les idees molt clares del seu futur. Vull dir que era una noia que, malgrat les dificultats que hi va haver en el seu moment, va poder centrar-se en els seus estudis i tirar-los endavant». (coordinador/a d'EAlA).

Els EAlA coincideixen unànimement que en el sistema educatiu aquests joves no tenen cap prioritat, ja no són reconeguts com a col·lectiu amb necessitats específiques. Es disposa de programes per a infants amb dificultats, però no amb dificultats familiars. En aquest sentit, coincideixen amb els SSB que el problema no solament afecta els tutelats, sinó que en general s'estén als infants que no tenen una estructura o un suport familiar que n'afavoreixi l'escolarització, i això es nota quan hi ha

problemes en l'etapa de primària i, sobretot, en secundària. I en l'educació postobligatòria, res de res. Tenen la percepció que quan l'institut té problemes intenta derivar-los fora, a un altre recurs.

■ La perspectiva dels adults –majoritàriament educadors socials– designats pels joves

«La majoria van a educació no reglada, escoles taller, tenen moltes dificultats. Jo fa molts anys que em queixo d'això, va molt bé que estúdieu aquestes coses». (educadora de centre).

Els educadors socials dels joves, durant la seva estada al centre residencial, reconeixen que hi ha la tendència generalitzada a orientar els joves cap a una formació de cicle curt i dirigida a treballar als 18 anys, quan surten del centre. Ara bé, aquesta formació podria ser reglada (CFGM) i hauria d'estar fora del sistema, com sol passar. Això ho atribueixen a les dificultats familiars i escolars d'aquests nois, el rebuig i la desafecció vers el món escolar.

Per tant, un aspecte per discutir és si l'orientació ha d'enfocar-se cap a una formació professional o acadèmica, i un altre és si aquesta formació ha de ser reglada (que té reconeixement i continuïtat) o no (que acostuma a ser més residual i sense continuïtat en el sistema formal).

«El que nosaltres busquem és un tipus de formació que als 18 anys la pugui haver finalitzat. (...) Almenys, que vegi que quan surti d'aquí tingui alguna cosa acabada, perquè sinó es queda penjat. Hem de ser una mica realistes. És bo que tinguin algun estudi acabat i si després volen continuar amb una carrera, doncs, perfecte!, i els que no, almenys tindran alguna cosa acabada. Em refereixo a un cicle formatiu, tallers, PQPI...» (educadora de centre).

Els educadors socials especifiquen les branques ocupacionals que els joves més escullen fora del sistema reglat, diferenciades segons el sexe: els nois trien més mecànica i electricitat, i les noies es decanten per l'àmbit de l'estètica o sociosanitari. Recorden molt pocs casos, o no en recorden cap, de batxillerat. Si acaben cursant algun cicle és gràcies a la insistència i constància dels educadors. També reconeixen que sol·liciten l'assessorament de l'escola en alguns casos.

«La majoria deixen d'estudiar totalment. Però, com que jo sóc molt pesada, acaben fent un grau mitjà, o s'apunten a cursos per aprendre ocupacions: fan treballs de soldadura, d'electricista o administratiu. Que facin batxillerat, ara no en tinc cap». (educadora de centre).

Aquesta orientació laboral és encara més marcada a causa de les circumstàncies en el cas dels MENA. L'objectiu és aconseguir-ne la inserció laboral com més aviat millor perquè obtinguin el permís de residència en arribar a la majoria d'edat. Paral·lelament, no obstant això, s'intenta que obtinguin el graduat en ESO, encara que sigui assistint a l'escola d'adults.

«Els orientem cap a la formació no reglada, els cursos ocupacionals..., a la inserció laboral. I que dominin l'idioma, més que res». (educadora de centre).

Una qüestió que sorgeix a partir de les respostes dels educadors és el debat de si el problema radica en l'orientació que reben els joves tutelats o si, en realitat, es troba en la manca de les seves capacitats per seguir uns estudis postobligatoris. Uns pensen que, quan estan realment capacitats, no hi ha problema a donar-los suport, però que no sempre ho estan. Altres opinen que és una confluència de dos factors: la necessitat de treballar i la poca capacitat per als estudis.

«En general, els costa molt tirar endavant uns estudis per raons emocionals o de concentració, i també perquè veuen que han de treballar. Són molt joves i s'equivoquen, i per molt que se'ls aconselli que el millor és tenir una formació, els costa molt mirar de cara al futur i només tenen present el més immediat». (educadora de centre).

Alguns pensen que capacitats no els falten, però que no poden escollir l'opció d'estudiar. Altres ho atribueixen més a l'interès o a la motivació dels joves:

«(...) estos muchas veces no han tenido la oportunidad de demostrar que lo que les sobra son capacidades intelectuales». (educadora de centre).

Segons les opinions expressades pels educadors socials, les altres limitacions a les quals s'enfronten els joves extutelats que desitgen seguir estudis postobligatoris es resumeixen de la manera següent:

- Limitacions econòmiques i d'habitatge, ja que tenen la necessitat d'independitzar-se sabent que no solament ho fan abans que la població general, sinó que ho fan amb més dificultats i menys suport.

«(...) avui en dia la gent se'n va de casa als 30 anys i a elles, als 18 anys, les fem treballar, estudiar, volem que siguin autònomes... i amb la motxilla de tota la vida! Per això estan en un centre, que si no, no hi haguessin estat!». (educadora de centre).

Algunes fundacions privades que els atenen aconseguen beques d'empreses o particulars. Una educadora comenta que una vegada va aconseguir beques universitàries, però no hi va trobar candidats.

- La família de la qual provenen, amb conflicte i que no dona valor als estudis.
- L'absentisme acumulat i els canvis de centres provoquen un endarreriment difícil de superar; no tenen hàbits d'estudi, els costa molt i es desmotiven, de manera que els resulta molt pesat continuar en el marc escolar.

«En general, les derivades de la seva pròpia biografia, de les ferides que els ha deixat la seva pròpia història afectiva. Això en cada cas es manifesta d'una manera diferent, per a alguns és la dificultat de la voluntat i la constància, tot i tenir capacitats sobrades. El sentit d'acompanyar-los és reforçar el punt que tenen més tocat». (educador de l'ASJTET).

- També el fet d'accelerar els tràmits de certificat de discapacitat perquè puguin anar a treballar a un recurs protegit provoca processos d'un fort etiquetatge:

«(...) I a vegades l'Administració també tira una mica per /o fàcil: s'expedeixen molts certificats de disminució i se'ls deriva cap a treballs protegits, i si veuen que el noi té molta dificultat, de seguida el deriven cap a una aula o una escola taller, i penso que l'Administració, a vegades, també els etiqueta una mica, eh?». (educador de centre).

- Les dificultats per estudiar dins un CRAE:

«La manca d'espai per poder estudiar, perquè nosaltres estem molt saturats, hi ha molts xavals i tenim poc espai (...). I llavors, és clar, han de compartir, mirar si fan els deures...» (educadora de centre).

- La implicació dels educadors; si no hi ha aquest compromís és difícil que estudiïn:

«Depende mucho de la persona que esté en contacto con los niños, de la comunicación, de hacerles ver la importancia que tiene, hay que estar encima, a la larga ves la respuesta; pero debes ponerte de verdad con responsabilidad. (...) Se debe poner mucho entusiasmo para que estudien. Ellas dos son las únicas que han seguido bachillerato». (educadora de centre).

La majoria d'educadors pensen que l'estada en un centre residencial ha afectat la vida d'aquests joves de manera positiva en comparació del que succeïa quan vivien amb la família, i en són una mostra les situacions d'absentisme escolar. Creuen que en el recurs han trobat estabilitat, se'ls ha facilitat o se'ls ha donat l'oportunitat

d'estudiar; un altre tema és si ho han aprofitat. No obstant això, el fet interessant és que si aquesta comparació es fa amb la situació de la població general, llavors la condició de tutelat els ha afectat en negatiu.

«Amb la trajectòria que portava, va ser positiu perquè si no l'haguéssim tutelat, doncs, no hagués estudiat res, segurament hagués acabat al carrer. Llavors en el seu cas va ser positiu. Ara, si em parles d'un nen tutelat i un que no ho és, llavors sí que marca que siguis tutelat, ja des de l'escola: tu no tens els pares (...)». (educadora de centre).

Finalment, els adults que han estat responsables de les seves vides durant un temps destaquen la resiliència que mostren bona part dels joves entrevistats:

«Perquè ella quan va arribar estava molt motivada pels estudis i era de les poques nenes que abans d'anar-se'n a jugar feia feina. Impressionant!». (educadora de centre).

Amb tot, cal ressaltar l'afany i el convenciment cada vegada major d'oferir millors oportunitats formatives als atesos pels serveis de suport als joves extutelats.

9. La perspectiva dels joves

9.1. La seva vida actual

En aquest apartat s'exposen les preocupacions i les coses que els van bé al joves de la mostra estudiada, que, recordem-ho, són joves que vam considerar que podien definir-se com a «promeses educatives» en acabar l'ESO. Aquesta exposició es fa fonamentalment segons les informacions que ens han proporcionat els joves mateixos en les entrevistes, però també tenint en compte el punt de vista i els comentaris que ens ha fet la persona adulta que ells mateixos ens van designar com a persona de referència en la seva vida (N = 20). En aquestes exposicions, hi hem inclòs els comentaris sobre la seva situació present en relació amb l'educació, el treball i la seva economia, l'habitatge, la salut, les relacions amb la família i els professionals del sistema de protecció social, les amistats i l'ús del temps lliure. Cap dels joves de la nostra mostra no ha informat que hagi tingut cap problema amb la justícia; per tant, aquest és un aspecte que no tractarem. També s'hi inclouen les dades extretes del qüestionari recopilatori de dades bàsiques (annex 3).

■ 9.1.1. Com són?, què els preocupa?, què els va bé?

Quan en el qüestionari se'ls preguntava quina era la seva activitat principal, per a una meitat era treballar i per a l'altra era estudiar. Com veurem, part dels que treballen també estudien i part dels que estudien també treballen (taula 27).

A grans trets, podríem dir que si els comparem amb joves provinents del sistema de protecció, gaudeixen d'una situació molt millor que la majoria d'extutelats, en paraules d'un dels entrevistats:

«Tendría que hacer entrevistas con gente menos afortunada». (Paco, 19 anys).

Taula 27. Activitat principal durant el dia

Activitat principal durant el dia 1	Activitat principal durant el dia 1		Activitat principal durant el dia 2	Activitat principal durant el dia 2	
	Nre.	%		Nre.	%
Estudiar (a temps complet)	16	45,7	Estudiar (a temps complet)	7	20,0
Estudiar (parcialment)	0	0	Estudiar (parcialment)	3	8,6
Treballar	16	45,7	Treballar	7	20,0
Curs ocupacional	1	2,9	Curs ocupacional	1	2,9
Buscar feina / en atur	2	5,7	Buscar feina / en atur	10	8,6
Pensionista	0	0	Pensionista	0	0
Cuidar d'un fill o altre familiar	0	0	Cuidar d'un fill o altre familiar	0	0
Altres	0	0	Altres	0	0

Ara bé, si els comparem amb la població general, i ells mateixos també s'hi comparen, es troben amb més dificultats per seguir uns estudis reglats, es veuen forçats a treballar, a organitzar-se l'habitatge, la família no representa una font de suport, ans el contrari, són ells els que en alguns casos se'n responsabilitzen, i, de vegades, la salut se n'ha ressentit. Respecte als amics i el temps lliure és en el que potser hi trobem menys diferències.

«(...) a vegades sento les meves amigues dir: "Ah sí, mama! Agafa'm el paper de la universitat!" o "Vine'm a buscar que estic penjada!" (...) no, jo m'he d'espavilar tota sola, però bé, això t'espavila molt, vulguis o no, em noto que, a vegades, amb les meves amigues de la mateixa edat, doncs, sóc una mica més conscient de segons què..., no sempre, però sí que trobo que tinc bastanta responsabilitat i (...) em faig responsable de moltes coses, a vegades, massa...» (Bea, 20 anys).

«Per què no? Què passa? Has estat en un centre de menors, i potser m'haig d'espavilar des dels 17 anys, mentre que els altres fins als 30 no s'espavilen? O fins als 25? Doncs, m'espavilaré! No sé, potser és també perquè sóc així jo, perquè m'agrada molt tirar endavant i tinc molta empena, penso jo, i no sé, el que m'ha ajudat a tirar endavant (...) és el fet de demostrar que qualsevol persona ho pot fer, estiguis vivint on visquis, tinguis la situació que tinguis». (Fina, 20 anys).

■ Què els va bé?

«Y ahora estoy muy bien, tengo mi vida ya hecha, tengo mi trabajo, mi coche, mi piso... ¿no?». (Silvia, 20 anys).

En general, estan contents de com els van les coses. Alguns repassen cadascun dels àmbits: la feina, la parella, els estudis, el pis, com se senten com a persones, els amics. D'altres ho concentren especialment en un àmbit. La feina és dels més referits, tant perquè la tenen com perquè s'hi troben bé, se senten realitzats i valorats i, a més, per a alguns és com una segona família.

«Es un trabajo, pero también es una familia. (...) Y siempre, eh!, me he sacado las castañas del fuego yo sola. Y seguiré pensando que lo haré yo sola. Y si tengo que poner la confianza en alguien, la pongo en mí misma, y no en nadie más. (...) Y menos mal que el trabajo que tengo me gusta, me encanta y la gente que hay es estupenda». (Sara, 21 anys).

Sobre els estudis saben que ells ho tenen més difícil i els que segueixen estudiant ho consideren un èxit, del qual se senten orgullosos. I sobretot se senten orgullosos d'haver-se independitzat, aconseguir viure sols, mantenir-se, organitzar-se, sent conscients que són molt joves per fer-ho. Però especialment estan molt contents del seu esforç, que amb les seves forces se'n surten i els dóna resultats, això els fa diferents però els fa sentir-se bé. Aquest grup és el majoritari, segueixen sense esperar res de ningú, continuen confiant sobretot en ells mateixos. És a dir, si observen la seva trajectòria, pensen que se n'han sortit, i si ho comparen amb els altres, saben que són una mica herois, tot i que reconeixen que ja els agradaria tenir el suport que tenen els joves de la seva edat. Alguns es veuen ara més madurs i més estables emocionalment.

«Pues la verdad..., mirando todo mi pasado, solo el hecho de que cada día levante la cabeza para ir a trabajar yo creo que ya es, para mí ya es todo. El hecho de no haber cogido una depresión de caballo por haber tenido la vida que he tenido, a lo mejor, o por la agonía..., sobre todo por la agonía de no tener una madre que me está apoyando y yo he salido adelante. Que no he necesitado a lo mejor..., a ver, he necesitado a gente que me apoye, pero nunca realmente he necesitado que nadie me dijera: venga, venga, venga! No, he salido sola enseguida. Entonces, para mí, lo más..., para mí lo más duro ha sido levantarme cada mañana y decir: eres una chica normal, tienes tu trabajo, tienes tu casa..., y ya está. (...) Y yo creo que no sé..., el simple hecho de poder estudiar, tener la oportunidad de estudiar, y el poder tener un techo con un plato de comida..., creo que ya me considero afortunada». (Teresa, 21 anys).

«El poder decir ahora que vivo solo, o sea, tener 19 años y decir que soy independiente, (...) a ver, ni más orgulloso ni menos orgulloso, así, con una mentalidad diferente a la de muchos jóvenes que a lo mejor llegan a casa y lo tienen todo hecho, que no saben lo que es el trabajar y estudiar a la vez, bueno..., sé que mi vida es diferente y estoy orgulloso en parte, y por otra... me

gustaría tener también una vida más acomodada, más fácil». (Quentin, 19 anys).

Dels 35 components de la mostra, n'hi ha tres que manifesten que estan passant un mal moment i que les coses en general no els van bé, sobretot pel seu estat anímic, una mica decaigut. N'hi ha un que pensa que és impossible que les coses vagin bé perquè mai no n'hi van. En el cas dels que van arribar al nostre país com a menors estrangers no acompanyats, valoren molt on han arribat, saben que molts s'han quedat pel camí.

■ **Quines preocupacions tenen?**

«Pues, tema casa, tema dinero y sobre todo la autonomía, y nada..., poder conseguir lo que quiero, sacar la nota necesaria y no sé, supongo que esto..., y, en relación a mi familia, yo ya tengo bastante asumido lo que hay, no puedo hacer nada, no puedo cambiar las cosas, es lo que me ha tocado y es lo que tengo que hacer, ya me gustaría tener una familia ideal, pero es lo que me ha tocado, no sé». (Núria, 21 anys).

En el punt que més coincideixen és en la preocupació pel tema econòmic en general i, en particular, per mantenir la feina i no perdre-la, o per trobar-ne els que l'estan buscant. El segon punt més anomenat és la preocupació per la seva família biològica, o bé per millorar-hi la relació, o bé perquè pateixen pels seus germans petits i no saben com poden evitar que se'ls perjudiqui.

«El trabajo no me preocupa, porque sé que puedo conseguir otro, y el piso y mi novio... Yo lo quiero mucho, pero no es el único hombre en el mundo y a lo mejor no es el único novio que tendré. Lo que más me preocupa, lo único, la familia, el chiquitín». (Teresa, 21 anys).

A uns quants d'aquests joves també els preocupa no tenir temps per dedicar als estudis, ja que costa compaginar feina i educació; a la feina no poden faltar, llavors falten a classe. N'hi ha tres que estan en procés d'independència del pis protegit i els preocupa no aconseguir-ho. De nou es veuen diferents dels altres joves, ells no poden fer intents de marxar i tornar («de io-io»), com fan els altres. N'hi ha dos més que expressen preocupació pel seu futur en general, com serà, com els anirà:

«La veritat, independitzar-me i això costa. Perquè vas sol..., has d'anar fent-ho tot..., t'has d'arreglar tota la vida... i no és el mateix que... un suport dels teus pares, doncs, no el tenim. Un xaval que té una família amb condicions normals

té sempre el suport dels seus pares..., si les coses li surten malament torna cap a casa... I si a nosaltres les coses ens surten malament, doncs..., ens hem d'espavilar». (Nando, 21 anys).

Dos joves MENA expressen que a vegades se senten sols i insegurs en un país on no tenen ningú de la seva família:

«La mayor preocupación es la vida de aquí, mi vida aquí no tiene raíces. (...) Por ejemplo, uno pierde el trabajo..., pero tiene una red, ¿sabes?, red fuerte..., que le pueden apoyar, tiene familia, (...) tiene a su madre, a su abuela, a sus... Pero nosotros aquí el riesgo que hay es que no lo tienes..., o te pones ahí muy serio y muy firme de no hacer muchas tonterías o vas a estar en la calle». (Paco, 19 anys).

Hi ha una jove que contesta que les preocupacions són coses personals, una altra fa referència a la seva identitat i, finalment, una diu que, sobretot, desitja no tenir més inestabilitat:

«Que todo siga como está. Que no haya muchos cambios tampoco, que pueden alborotarlo todo». (Lurdes, 19 anys).

En el qüestionari se'ls preguntava sobre la seva satisfacció global amb la vida (juntament amb la seva satisfacció amb aspectes escolars que detallem en l'apartat 9.3.6), i es va obtenir en la mostra dels joves entrevistats una mitjana de 7,76 (DT = 1,843), puntuació similar a les obtingudes amb joves de població general a Catalunya (Casas [et al.], 2009).

■ 9.1.2. La formació

Dels 35 joves entrevistats, 33 van obtenir el graduat en ESO, 30 dels quals ho van fer als 16 anys, a l'edat esperada. Després, 10 dels joves van obtenir el títol de batxiller i 4 més encara el cursaven; també 13 van obtenir el títol de CFGM i 3 encara el cursaven; 3 van obtenir el títol de CFGS i 11 el cursaven (3 dels quals encara en el curs d'accés); i, finalment, 5 cursen estudis universitaris, i una noia que a la primera entrevista en cursava, enguany els ha deixat. A part, hi ha 7 joves que també s'han tret un certificat en algun curs ocupacional, com ara jardineria, i 1 dels nois fa esport d'alta competició –atletisme–, i es prepara per a les properes olimpíades.

Si comptem només el màxim nivell que han assolit, el resultat és el que observem en la taula 28, on hi ha 5 universitaris, 12 a CFGS, 5 a batxillerat, 10 a CFGM, 1 que s'ha quedat amb el títol d'ESO i 2 amb els certificat d'escolaritat. Si ho com-

parem amb la resta de població tutelada, sense tenir dades oficials, podem dir que aquesta mostra representa les promeses educatives del sistema de protecció, que són una minoria, i tot i que s'acosten més als percentatges de la població general, ho fan tot més tard. Per sexe, hi ha més noies que nois a la universitat, i per nacionalitat, més joves nascuts a Espanya, també concordant amb les dades de població general, tot i que és remarcable el nombre d'estrangers que han iniciat un CFGS (taula 28).

Taula 28. Curs màxim on han arribat (acabat o en curs)

ESO graduat o certificat		CFGM		Batxillerat		CFGS		Universitat
Cert.	Grad.	Títol	En curs	Títol	En curs	Títol	En curs	En curs
2	1	7	3	2	3	2	10	5
3		10		5		12		5
1 noia 2 nois		7 noies 3 nois		2 noies 3 nois		10 noies 2 nois		4 noies 1 noi
		8 espanyols 2 estrangers		3 espanyols 2 estrangers		7 espanyols 5 estrangers		5 espanyols
3 estrangers (2 MENA)		(1 MENA)		(1 MENA)		(1 MENA)		

Si ho analitzem per especialitats, en la taula 29 observem un predomini de les branques dedicades a professions d'ajuda, sigui la sociosantària o l'educativa. Dels que han arribat a la universitat, excepte la noia que està acabant educació social i ara ha començat infermeria, cap dels altres no segueix l'opció que volia fer inicialment, perquè no van arribar a la nota de tall requerida. N'hi ha dos que volien fer magisteri, dos més volien fer psicologia i la noia que ha deixat els estudis universitaris de traducció i intèrpret volia fer educació social. Per tant, les vocacions de tracte i ajut a les persones centrades en educació i psicologia són les més escollides per aquest col·lectiu, tendència que també s'observa en els CFGM i CFGS. Pensen que, a causa de la seva experiència personal, hi tenen molt per aportar i estan més capacitats per entendre els infants, especialment aquells que viuen situacions de dificultat.

«Me gusta mucho la relación con las personas. Sobre todo el tener que ayudar y cuidar..., es lo que más me gusta. Yo estuve [de prácticas] en un centro así, con discapacitados y yo creo que allí fue lo mejor». (María, 20 anys).

Entre la primera i la segona entrevistes s'havien incrementat les titulacions dins el grup i es trobaven més joves en cicles formatius de grau superior. El percentatge dels que estaven estudiant en aquell moment s'havia mantingut; és a dir, la majoria

Taula 29. Especialitats triades en els cicles formatius i estudis universitaris

Branca de formació	CFGM	CFGS	Universitat
Sociosanitària	6		
Administració	4	1	
Electricitat	2		
Perruqueria/estètica	2		
Auxiliar de farmàcia	2		
Laboratoris clínics		1	
Integració social		2	
Animador activitats esportives		2	
Educació infantil		1	
Màrqueting		1	
Hostaleria	1		
Pedagogia			1
Educació social			1 (la mateixa persona, dues carreres)
Infermeria			
Filosofia			1
Dret			1
Filologia			1
EUTI			1 (abandonat, ara fa un CFGS)
Magisteri			1 (abandonat, ara fa filologia)

que estudiava en la primera entrevista ho continuava fent en la segona, pocs són els que ho havien deixat o finalitzat, i d'altres s'hi havien reenganxat (taula 30). En l'apartat 9.3, es profunditza en les seves trajectòries educatives.

Els educadors socials entrevistats designats com a adults que han estat importants en la vida dels joves, quan es refereixen a la seva situació actual, coincideixen que els joves que estudien haurien de tenir més beques per poder seguir fent-lo o almenys poder reduir la jornada laboral, ja que part d'aquests joves acaben abandonant els estudis perquè no poden compaginar-los amb el treball. També sobresurt l'interès que part dels joves entrevistats tenen per l'àrea social.

«Están trabajando y sacando sus estudios, sí que necesitan ayuda, con el interés que están mostrando, hay que ayudarlas porque ellas quieren estudiar. Necesitarían más ayudas, becas. Casi no tienen familia». (educadora de centre).

Taula 30. Estudiaven quan se'ls va entrevistar el 2008 i el 2009?

Tipus d'estudis	2008		2009	
	Nre.	%	Nre.	%
CFGM	4	11,4	1	3,6
1r batxillerat	1	3,0	1	3,6
2n batxillerat	4	11,4	2	7,1
Curs d'accés a CFGS	5	14,3	3	10,7
CFGS	4	11,4	6	21,4
Universitat	4	11,4	5	17,8
Altres	6	17,1	4	14,3
Actualment no estudia	7	20,0	6	21,4
Total	35	100	28	100

«Per fer els estudis que ella vol, seria millor si pogués tenir un ajut que li permetés treballar menys hores. Ella aniria més relaxada. Ara no té hores ni per anar al psicòleg, per exemple, ni a una teràpia. (...) També és veritat que és una noia que li agrada treballar i tenir la ment ocupada amb coses, però no té temps ni per dinar». (educadora del centre).

També fan referència a la importància de la implicació i la insistència dels educadors en el cas dels joves residents en els pisos assistits, i al fet d'animar-los a seguir el camí triat, ja que pensen que ho tenen més difícil que els joves de la seva edat. Saben que un cop agafen una feina i s'hi adapten és més difícil que reiniciïn els estudis. A més, aporten la idea que els joves als quals fem referència comparteixen moltes vegades els mateixos dubtes sobre la carrera que han triat com ho fan molts altres joves de la seva edat, però potser amb més fragilitat i autoexigència. I, finalment, esmenten el problema d'obtenir el permís de residència o la nacionalitat en el cas dels estrangers, cosa que els suposa una dificultat afegida.

«Ara està en crisi, no li acaben d'agradar les assignatures que fa a la universitat i (...) però sobretot l'únic enemic que té és la seva història personal. Els neguits i tot això, la seva història personal encara li dona malestar..., d'altra banda, és molt autoexigent». (educador de l'ASJTET).

■ 9.1.3. El treball i l'economia

«Entonces estoy cobrando una ayuda (540 € del ASJTET) y aparte trabajo como entrenador. (...) Combino entrenador de bádminton y entrenador de fútbol sala. (...) Con esto me saco unos 350 o así. Que esto, más la ayuda, me da...

para ir tirando. Luego también hago algunos extras como camarero y tal, Navidad, Semana Santa...» (Quentin, 19 anys).

«Perquè jo ho veig: si no treballo, doncs, no puc pagar res i... jo, si no pago res..., m'estaré al carrer. Vull dir que jo estic obligada a treballar». (Isa, 19 anys).

En la primera entrevista, al final de 2008, quasi la meitat de la mostra treballava a jornada plena, mentre que un any més tard, al final de 2009, només ho feia una tercera part (taula 31). Aquest descens, si ens fixem en les seves explicacions, s'entén principalment per les dificultats que tenen de mantenir o trobar feina, situació que s'agreuja per la crisi econòmica del final de 2009. També hi havia una noia que havia perdut la feina arran d'un accident de trànsit i una altra que havia obtingut suport per estudiar i això li havia permès reduir les hores de feina. En general, s'observa un augment dels joves que no treballen per causes alienes a la seva voluntat.

Taula 31. Treballen actualment?

Treballen?	2008		2009	
	Nre.	%	Nre.	%
Jornada plena	17 (12 dels quals també estudien, és a dir, un 70%)	48,6	10 (4 dels quals també estudien, és a dir, un 40%)	35,7
A temps parcial	6 (Tots 6 també estudien)	17,1	7 (Tots 7 també estudien)	25,0
No treballen	12 (10 dels quals estudien)	34,3	11 (10 dels quals estudien)	39,3
Total	35	100	28	100

L'altra gran diferència d'un any a l'altre s'observa en la disminució de joves que treballen a jornada plena i alhora mantenen els estudis. Expliquen que és molt pesat treballar tantes hores i a més estudiar, per això acaben deixant els estudis.

Quina és la seva feina? Els oficis on es concentren més joves són, bàsicament: auxiliar d'infermeria, cambrers i dependents de comerç (taula 32); però també n'hi ha que treballen en l'àmbit de la construcció, la jardineria i l'administració o com a monitors d'infants i teleoperadors. En la seva història laboral, que quasi tots inicien als 16 anys, també hi figura la branca de perruqueria i estètica, i de vigilant. Com a feines que desenvolupen a temps parcial hi figuren fer classes particulars, cangurs i entrenadors d'esport; feines que poden compaginar millor amb els estudis i són més comunes de trobar entre la població estudiant en general (taula 33).

Taula 32. Tipus de feina a jornada plena

	Ofici	Àmbit (2008)	Àmbit (2009)
A jornada plena	Cambrer/a	Hostaleria (3)	Hostaleria (1)
	Auxiliar de la branca de sanitat	Hospital (1), geriàtric (2), farmàcia (1)	Hospital (1), geriàtric (2)
	Dependent/a de comerç	Botiga (4)	Botiga (2)
	Administratiu/iva	Empresa màrqueting (1), cinemes (1)	
	Ram de la construcció	Paleta (1) lampista (1)	Paleta (1), lampista (1)
	Monitor/a	Escola primària (2)	
	Jardiner/a	Viver (1)	Viver (1)
	Teleoperador/a	Servei emergència (1)	Telemàrqueting (1)

Taula 33. Tipus de feina a temps parcial

	Ofici	Àmbit (2008)	Àmbit (2009)
A temps parcial	Classes particulars	Casa particular (1)	Casa particular (1)
	Cangur	Casa particular (1)	
	Guarda-roba		Discoteca (1)
	Caixer/a	Supermercat (1)	
	Entrenador/a	Patinatge (1), futbol (1)	Patinatge (1), futbol (1)
	Dependent/a de comerç	Botiga (1)	
	Administratiu/iva		Empresa (1)
	Hostaleria		Restaurant (1)

Aquestes feines, en general, són poc qualificades, com les que obtenen els altres joves que treballen a aquesta edat (19-21 anys). Destaquen com a resultat d'una formació prèvia les feines d'auxiliar d'infermeria i les administratives, a les quals s'hi arriba després d'obtenir un CFGM, que permet seguir formant-se mitjançant l'obtenció d'un CGFS. En canvi, les feines de cambrer o cambrera, o de dependent o dependenta de botiga, les fan sense haver adquirit una formació específica per al lloc de treball, tot i que hi hagi la possibilitat de formar-se en aquest àmbit.

S'observa una tendència a fer treballs que consisteixen a ajudar els altres en el camp sanitari o educatiu, tal com s'ha comentat anteriorment, sense que hi hagi diferències per sexe ni per país d'origen. També hi ha una coincidència, per qüestions d'edat, en el tema del carnet de conduir; part d'aquests nois i noies se l'estan traient o ja ho han fet.

«Al principio empecé a trabajar donde hice las prácticas, en la unidad de enfermos paliativos. Eren personas con enfermedades terminales, como cáncer, sida... Fue de lo más maravilloso. Es muy humano, aprendes mucho». (Álvaro, 20 anys).

«Yo estoy ahora trabajando con cables, con máquinas, ¿sabes? Te aburres. He descubierto que para eso no sirvo (...). Siempre me han gustado las personas, estar y charlar con ellas». (Paco, 19 anys).

Si creuem les variables feina i estudis, els resultats ens indiquen que els que estan treballant ara a jornada plena tenen estudis menys avançats i, en canvi, els que fan estudis universitaris o CFGS es troben, sobretot, entre els que no treballen o ho fan parcialment. Només hi havia un noi que a la segona entrevista mantenia la feina de lampista i estava fent alhora un cicle formatiu sobre integració social. És un noi MENA, amb una gran força de voluntat i convenciment, i que recentment ha aconseguit una plaça a la nova residència d'estudiants de la DGAIA.

Si observem la feina segons la variable sexe (2008), les diferències dins la mostra dels 35 són similars a les que trobem en la població general: els nois treballen en el ram de la construcció, les noies fan d'auxiliar d'infermeria o dependents de botigues, i hi ha altres feines més mixtes com ara: el treball administratiu, l'hostaleria i l'àmbit esportiu.

En destaquen les dades següents:

- Jornada plena: 12 noies i 5 nois
- Jornada parcial: 5 noies i 1 noi
- No treballen: 7 noies i 5 nois

Segons la procedència (2008), s'observa un percentatge més alt d'estrangers que treballen a jornada plena, probablement, tal com reconeixen ells i els seus educadors, perquè tenen menys suport en el país. Pel que fa al tipus de feines, es concentren més en la branca de l'hostaleria, la construcció o l'àmbit sociosanitari i administratiu.

En destaquen les dades següents:

- Jornada plena: 8 estrangers i 9 espanyols
- Jornada parcial: tots nascuts a Espanya
- No treballen: 4 estrangers i 8 espanyols

Segons l'habitatge, coincideixen més els que viuen pel seu compte amb els que treballen a jornada plena o parcial, tot i que les combinacions són molt variades:

- Jornada plena: 8 viuen a l'ASJTET; 7, pel seu compte, i 2, amb els acollidors

- Jornada parcial: 2 viuen a l'ASJTET; 3, pel seu compte, i 1, amb els acollidors
- No treballen: 6 viuen a l'ASJTET; 4, pel seu compte, i 2, amb els acollidors

La majoria dels que no treballen volen trobar feina, especialment a jornada parcial per poder compaginar-la amb els estudis i d'altres a jornada plena. Quant a aquests darrers, tant en la primera entrevista com en la segona, busquen feina del que sigui i no els importa si no té res a veure amb la formació rebuda. L'objectiu de treballar i obtenir uns ingressos passa per davant del tipus de feina, sobretot en època de crisi econòmica:

«Se ha paralizado la cosa y... no hay mucho trabajo en las empresas, pues no quieren tener muchos trabajadores, ¿sabes?». (Óscar, 19 anys).

N'hi ha uns quants que s'han iniciat parcialment o totalment en el món laboral des dels 16 anys; han fet moltes feines, de poca qualificació i de curta temporalitat, i alguns sense regularitzar. Aquesta precarietat laboral, d'altra banda, també és bastant característica d'aquesta edat, com també ho són les raons per canviar o voler millorar el sou o provar una feina nova.

«Yo tenía 17 años y necesitaba..., necesitaba vida. Y yo quedarme en el mismo sitio desde los 18 años hasta los 60! En la misma mesa, en el mismo..., esto me bloqueó! Y yo necesito experimentar, ver mundo, seguir estudiando. Aquí no voy a poder hacerlo. Necesito más responsabilidad. Me dio ganas de hacer cosas y por eso lo dejé». (Teresa, 21 anys).

La valoració que fan de la feina va des dels que expliquen que no els agrada gens, que només la fan per poder-se mantenir econòmicament, fins als que n'estan satisfets, tant perquè tenen la formació i s'hi volen dedicar com perquè pensen que tenen possibilitats d'ascendir i això dóna sentit a la seva vida. Entre les feines que no agraden gens, el treball a l'hostaleria se n'emporta la palma, tant pels horaris que s'hi han de fer com per l'esforç físic que comporta. Ho fan com a necessitat econòmica i com a feina de pas mentre acaben els estudis o mentre en troben una de millor. La majoria, a més, no s'han format en aquest ram.

«Trabajo de camarera ocho horas diarias, entonces las asignaturas las hago por la noche. (...) Trabajo siete días seguidos y hago dos de fiesta. Es rotativo. (...) Es el último curso y marcará tu futuro. Haces la selectividad, puedes ir a la universidad y estudiar lo que quieras, pero ¡claro!, en realidad también tienes que trabajar y a veces cuesta combinar las dos cosas. (...) ¡Claro de algún sitio tengo que sacar el dinero para comer y pagar el alquiler y todo!». (Kati, 21 anys).

Entre les feines amb les quals se senten satisfets, acostumen a estar les administratives, en alguns casos les de dependents de comerç i les d'entrenadors d'esports. També hi ha les feines per a les quals s'han format, especialment en la branca sociosanitària, o aquelles que proporcionen possibilitats d'ascendir en l'empresa. En comparació d'altres feines, com poden ser les de l'hostaleria, on una bona part hi ha passat una temporada, els agrada la feina que fan actualment perquè la consideren un treball menys pesat i la lloen quan veuen que se'ls dóna una responsabilitat. Altres han trobat en els companys de feina un suport que va més enllà de les relacions laborals estrictes. Òbviament, tots consideren important treballar a un lloc on s'hi trobin bé. També els treballs a temps parcial els resulten més suaus. Els que se senten més satisfets de la seva feina tenen una imatge positiva d'ells mateixos com a treballadors.

«Ara jo estic treballant en una empresa constructora i *bueno*. (...) Jo ho tinc com una afició perquè m'agrada estar a la construcció». (Nando, 21 anys).

«Sí, soy muy trabajadora, es en el único sitio que se me olvidan las cosas porque estoy entretenida». (Zoe, 19 anys).

«Buf! Genial! Para mí..., este trabajo y el del despacho son los dos trabajos que realmente me levanto por las mañanas y digo: "¡Me voy a trabajar!". No se me hace pesado en ningún momento ni agobiante». (Teresa, 21 anys).

«Sóc una bona treballadora i no sóc una qualsevol. (...) Vull dir que, en aquest aspecte, estic molt contenta. A més, és una empresa que em facilita molt les iniciatives i... he muntat mostres i he organitzat coses..., i això està molt bé!». (Úrsula, 18 anys).

Una de les altres característiques d'aquesta mostra és la quantitat d'activitats que fan al llarg del mes. Alguns treballen i estudien, d'altres no estudien però treballen moltes hores o en feines diferents, d'altres fan cursos extres, es treuen el carnet de conduir o es formen dins la feina, o fan les pràctiques dels cicles formatius. Tot això compaginat amb les activitats de temps lliure. Fan una mica de tot, compaginen ajuts, feines que els agraden i d'altres que fan per arribar a finals de mes. Així i tot, la pluriocupació d'algunes situacions és destacable:

«(...) de feina, doncs, mira! Combino la feina amb el que són els estudis. Per la nit estic treballant, l'horari és de dimarts a la nit, de les 10 i mitja, fins al... al diumenge a les 7 del matí. El diumenge, quan plego de la feina, me'n vaig a treballar al mercat en una altra feina i el dimarts, que tinc festa al matí, me'n vaig un altre cop a treballar al mercat, amb unes persones que fa cinc anys que hi treballa, des que tenia setze anys, i... em vaig combinant els estudis amb la feina

com puc, hi ha dies que haig de faltar al cole i això..., però bé! Sí... [riu]. Faig una mica de pluriocupació, sí» (Fina, 20 anys).

Entre els joves que ara només treballen i han deixat d'estudiar, n'hi ha que van arribar a 2n de batxillerat o que van acabar un cicle formatiu, i tot i tenir capacitat per seguir estudiant, el problema de compaginar horaris i càrregues de feina els ha fet prendre la decisió de deixar, almenys de moment, els estudis, i no tots ho valoren de manera negativa, ans el contrari.

«Bueno..., ahora mismo sólo trabajo. Trabajo 40 horas y el trabajo..., el trabajo no me permite poder estudiar y estar en otra cosa. (...) Estoy en una tienda de ropa del centro comercial». (Silvia, 20 anys).

De tota la llista, només hi ha dos joves que al final de 2008 no estudiaven ni treballaven: un vivia amb un familiar i l'altre amb la parella; un havia començat diversos estudis i no n'havia acabat cap, i l'altre havia acabat un cicle formatiu de perruqueria:

«Nada, actualmente estoy buscando trabajo (...). Lo que pasa es que buscar ahora..., está complicadillo ahora... He estado trabajando en dos o tres peluquerías. He trabajado en un súper, el último trabajo que he tenido ha sido en un supermercado». (Xènia, 21 anys).

I, finalment, algun dels joves també destaca que els horaris, en aquest cas de la universitat, són els que perjudiquen el poder compaginar els estudis amb una feina:

«Los horarios de la *uni* también son muy malos, son muy malos... Este también es un factor que te... perjudica...» (Pilar, 20 anys).

Pel que fa a la situació econòmica, en alguns casos va lligada als ingressos que obtenen del treball, en d'altres hi ha un ajut de la DGAIA o altres pensions, i en d'altres es rep suport de la família d'acollida o de la parella actual. El 2008, aproximadament una quarta part dels joves entrevistats estaven cobrant un ajut de 540 €/mes si havien estat més de 3 anys tutelats, n'hi havia dos que cobraven el subsidi d'atur, alguns cobraven la pensió d'orfanat i una part havia cobrat l'ajut de desinternament, de 250 €, els primers sis mesos, amb alguna pròrroga en alguns casos. Consideren que per a ells és un luxe pagar-se activitats com anar a la perruqueria o tenir ADSL.

«És a dir, aquest estiu ha sigut l'últim que he treballat, i ara, com que volia anar a la universitat amb tranquil·litat, he acumulat un any i he demanat l'atur. Ara estic cobrant de l'atur. Vaig treballar en una cafeteria durant dos/tres anys». (Jose, 19 anys).

«Soy mileurista i no deajo de ser mileurista, pero bueno. Con un sueldo pagamos el alquiler y con el otro sueldo los gastos. Los lujos, porque muchos de los gastos, por ejemplo ADSL, Internet y..., por ejemplo, la tele nueva, para mí son lujos y podría vivir sin ellos...» (Teresa, 21 anys).

Una altra forma d'ingressos indirecta és la derivada de l'habitatge com es veurà en el punt següent, en el sentit de tenir part de les despeses d'habitatge cobertes si viuen en un pis de l'ASJTET o amb els acollidors.

«Pago 85 € por el alquiler porque es un piso especial, ya sabes. Y no tengo coche, no tengo nada que mantener, intento ahorrar para hacer un poco mi hucha y así tener un poco de independencia económica y poder hacer cosas. Si no hay dinero, pues no tienes comida, no tienes piso, no puedes hacer actividades, ni bailes ni historias». (Kati, 21 anys).

«Vivo con mis abuelos, ellos me lo pagan todo porque..., ¡claro!, yo cuidando niños no gano mucho...» (María, 20 anys).

■ 9.1.4. L'habitatge

Al final de 2008 el col·lectiu més nombrós era el que vivia en un habitatge protegit de l'ASJTET (taula 34) i, comparat amb la població tutelada, hi ha una sobrerrepresentació de joves en aquest recurs fruit de les fonts que hem utilitzat en confeccionar les llistes (vegeu l'apartat 6). Un any més tard (en la segona entrevista), aquest percentatge havia estat superat pels que vivien de manera independent (amb amics, parella o sols). A més, hem d'afegir que dels 7 joves que no vam localitzar a l'hora de fer la segona entrevista, 6 vivien independentment en la primera –per tant, presumiblement hi continuava vivint l'any següent–, per tant, serien més del 42,8% dels

Taula 34. On viuen en el moment de la primera i la segona entrevistes?

Tipus d'habitatge	2008		2009	
	Nre.	%	Nre.	%
Pis assistit (ASJTET)	16	45,7	10	35,8
Pis independent (amb amics, parella, sols)	13	37,1	12	42,8
Família d'acollida (4 amb família extensa)	5	14,3	5	17,8
Germana gran	1	2,9	1	3,6
Família biològica	–	–	–	–
Presó	–	–	–	–
Total	35	100	28	100

joves. És a dir, un any més tard, s'observen més joves que s'han independitzat, mentre que en la població general la resta de joves marxen de casa molt més tard (vegeu l'apartat 5).

Taula 35. Amb qui viuen?

Viuen amb...	Nre.	%
Sols	3	8,6
Amb amics	5	14,3
Amb la parella	5	14,3
Família d'acollida aliena	1	2,9
Família d'acollida extensa	5	14,3
Amb un educador/a o un/una professional	0	0,0
Amb la família biològica	0	0,0
Amb altres companys al pis assistit	16	45,7
Altres	0	0,0

Un dels resultats més rellevants és que cap dels entrevistats vivia, ni en la primera entrevista ni en la segona, amb alguns dels seus progenitors. De tota la mostra, només hi ha dues noies i un noi que en sortir del centre van intentar conviure amb les seves mares. Una considera que va ser un fracàs i, després de pocs mesos, va demanar ser acollida en un pis de l'ASJTET, on continuava encara al final de 2009. L'altra se'n va anar a viure amb el xicot –i la família d'aquest– després d'haver marxat de casa de la mare, amb qui va conviure durant tres mesos, però no va poder mantenir la situació atesa la malaltia mental de la mare. Aquest resultat convida a fer una reflexió més profunda, que segurament excedeix aquest informe, però que té a veure amb el fet d'iniciar clarament una trajectòria vital diferent de la dels seus pares, buscant sortir-se'n, normalitzant la seva situació i seguint potser vies de més èxit, com pot ser la dels estudis. Tampoc no és habitual si ho comparem amb la població tutelada, ja que aproximadament un 22% tenen previsió de tornar amb la família biològica. És interessant reflexionar que, si quan surten del centre no tenen alternatives, tornen forçosament amb la família, però si tenen alternatives, com la dels pisos protegits, si més no, poden pensar-s'hi. És a dir, la tendència està marcada sovint per l'existència del recurs.

«Dada esta situación me marché con mi madre, que tiene psicosis, durante tres meses. Y vi que la convivencia era imposible». (Álvaro, 20 anys).

«Sí, bueno, porque... vine a vivir con mi madre, pero no estuve bien y me fui, y pedí un piso de estos que puedes pedir cuando sales del centro y, bueno, a partir de ahí, ya me he quedado en estos pisos». (Kati, 20 anys).

Taula 36. Habitatge actual segons l'edat

Edat	Sol	Amics	Parella	AFA	AFE/germana	ASJTET	Total
19-20	1	2	1	0	3	11	18
21-22	2	3	4	1	2	5	17
Total	3	5	5	1	5	16	35
	(8,6%)	(14,3%)	(14,3%)	(2,9%)	(14,3%)	(45,7%)	(100%)

Si ens hi fixem en l'edat (taula 36), com era d'esperar, els més joves (19 i 20 anys) estan més presents en el recurs del pis assistit que no pas els de 21 i 22 anys, que estan més repartits en diferents emplaçaments.

Per sexes, proporcionalment hi ha més noies vivint soles o en parella que nois. En canvi, hi ha la mateixa proporció pel que fa a viure en un pis assistit (taula 37).

Taula 37. Habitatge actual segons el sexe

Edat	Sol	Amics	Parella	AFA	AFE/germana	ASJTET	Total
Home	0	3	1	0	2	5	11
		(27,3%)	(9,1%)		(18,2%)	(45,5%)	(100%)
Dona	3	2	4	1	3	11	24
	(12,5%)	(8,3%)	(16,7%)	(4,2%)	(12,5%)	(45,8%)	(100%)

Moltes de les responsabilitats que tenen són les que es deriven del manteniment de l'habitatge, tant pel que fa a les despeses econòmiques com a les tasques de la neteja, comprar el menjar i cuinar, o organitzar les tasques domèstiques amb els altres companys i companyes del pis. Aquest tema hi és present tant si l'habitatge és de l'ASJTET com si s'han establert pel seu compte. Aquest és un tret diferencial important respecte al que feien mentre estaven acollits al centre i també quant a la majoria de la població de la seva edat, que no solen haver d'ocupar-se'n.

Entre els que estan en pisos assistits, els temes que emergeixen com a més positius són els següents:

- Els preus protegits del lloguer i alguns serveis que en alguns casos hi estan inclosos.
- La supervisió que fa l'educador o educadora, tant per controlar que l'habitatge segueix en condicions com per donar suport directament al jove o la jove mitjançant tutories individuals. El tipus de suport no és igual en tot els recursos.

Mentre que es destaquen com a limitacions:

- Els companys i companyes de pis que els han «tocat», ja que, a diferència dels que viuen independentment, no els han escollit.

- La normativa estricta pel que fa als horaris que han de complir i les activitats que no poden organitzar dins el pis a unes hores determinades i amb persones de fora del pis com, per exemple, la parella.

Tots hi estan voluntàriament, tot i que també és cert que algunes vegades és l'única alternativa d'una certa qualitat que tenien a la seva disposició. En aquest sentit, reconeixen que tenen sort de poder gaudir del recurs d'habitatge, en cas contrari no podrien arribar a final de mes i molt menys estudiar, els que ho fan. Per tant, accepten els inconvenients o les limitacions que pot tenir el recurs, sobretot el fet d'haver-lo de compartir amb persones amb les quals tenen poc en comú. Moltes vegades, com ja els passava al centre, ells continuen sent els únics que estudien i tenen amics fora del circuit de protecció. En tot cas, tots saben que hi estan de pas i tenen el pensament de marxar.

«Pues ahora vivo en un piso del plan... Y me ha ido bien porque está en el recinto del centro. Y... es como si estuvieras fuera pero sigues dentro del centro, ¿sabes? Tienes que pedir permiso para todo». (Anna, 19 anys).

«Bueno, mal, mal, mal, mal, y bien... Me robaron el alquiler de un mes, o sea que ¡imagínate! Me cogían toda la ropa... ¡bueno! Eso sí que lo podrían mejorar, porque se supone que es para gente que se lo merece, ¿no? Pues no (...). También he conocido a gente muy agradable». (Lurdes, 19 anys).

«Actualment visc en un pis assistit..., i estic estudiant ara mateix. Estic sol. Fa dues setmanes que van marxar els meus companys i ara no ho sé, estic pendent de si vénen altres joves a viure-hi, però... els companys amb què vivia tots treballaven, cap d'ells estudiava... jo era l'únic. (...) L'educadora ve per fer-nos un seguiment... passa durant la setmana... té el mòbil les 24 hores, li podem trucar... I... després hi ha el director del pis, que també passa... I abans, quan érem els quatre, doncs, ens reuníem un cop a la nit i sopàvem amb el director del pis i l'educadora. Sopàvem tots junts i parlàvem». (Tito, 18 anys).

«(...) En una residencia de estudiantes, porque me enviaron a una residencia de chicas. (...) Y allí hay educadoras y psicólogas. Yo cada mes pago 300 euros, y me entra la comida, el agua, la luz e Internet. Y luego la lavadora va a parte, que va con fichas. (...) Allí la única condición es que debes trabajar o estudiar, no puedes estar sin hacer nada. (...) Dormimos en habitaciones individuales, solo compartimos las salas comunes que son: la sala de la tele, los despachos, las duchas y el lavabo, y la habitación es tuya, ¡individual. Tú tienes tu llave, luego tienes una taquilla en el comedor, donde puedes guardar lo que tu quieras». (Viqui, 20 anys).

Dels que viuen independentment amb amics, la parella o sols, els temes més comuns són en sentit positiu:

- El fet d'haver escollit el pis, amb qui conuiu, i que ningú no els imposi unes normes.
- La percepció de, finalment, haver-ho aconseguit.
- El suport dels amics i la família dels amics en alguns casos.

La preocupació ve més del costat econòmic i de la necessitat imperiosa de seguir treballant per poder pagar el lloguer. També quatre joves que han anat a viure amb la parella destaquen el suport econòmic i anímic que reben dels pares de la parella, ja que, en tres dels casos, els han tingut vivint a casa mentre ells s'acabaven d'arreglar el pis.

«En casa de mi novio..., o sea, en casa de mis suegros. Estamos allí los dos, nos están ayudando mucho, nos van a regalar todos los electrodomésticos...» (Lurdes, 19 anys).

«Pero bueno, depende, por ejemplo, ahora estoy muy bien con los dos compañeros con los que estoy. ¿Y dónde los he encontrado? Por Internet». (Silvia, 20 anys).

«Cuando tienes dieciocho años, te puedes acoger al plan, que es un piso de acogida..., del cual tú tienes que pagar un mínimo. (...) Me acogí, me acogí seis meses y un poquito más. Después encontré trabajo... Compaginaba los estudios con el trabajo. (...) Vivo..., actualmente vivo con mi pareja. Desde hace un año. Pero bueno, desde los 18 hasta los 20 he estado viviendo sola en un piso..., porque, a mí no..., a mí me gusta compartir piso con la persona que quiero, o con la que estoy a gusto. A mí, compartir piso con una persona que no conozco no me gusta». (Sara, 21 anys).

Finalment, hi ha el grup dels que encara viuen a la casa dels acollidors, un de família aliena i quatre de família extensa, més un altre que viu amb la germana gran, són els que tenen menys responsabilitats a casa i els que poden estar vivint una situació més semblant a la de la majoria dels joves que viuen amb la família.

«Yo vivo con mis abuelos. (...) ¿Yo en casa? Básicamente hago poco, porque como no me da tiempo... Cuando me levanto hago mi cama, ¡eh!..., luego, a mediodía, cuando llego, como y lavo mi plato, y a veces si han dejado los lavo yo también, no..., a veces ayudo a limpiar algo si..., cuando tengo tiempo, pero no, no mucho, porque es que no me da tiempo. Cuando me da tiempo, sí». (María, 20 anys).

«Sí, mi hermana... Bueno, salió antes del centro porque es tres años mayor que yo... Entonces... empezó aquí a vivir sola, pagaba el piso entero..., y entonces yo, cuando salí, todavía me iba a quedar aquí por eso del ciclo y decidimos estar juntos. Gastos a medias». (Quentin, 19 anys).

■ 9.1.5. La salut

Taula 38. Problemes de salut

Problemes de salt	Nre.	%
Sí	4	11,4
No	31	88,6

Taula 39. Tipus de problemes de salut

Tipus de problemes	Nre.	%
Discapacitat física	1	25
Problemes de salut mental	2	50
Necessitats educatives especials	0	0
Altres	1	25

En general, en el moment de les entrevistes, els joves entrevistats van manifestar gaudir de bona salut (taula 38). Ara bé, en el relat de la seva trajectòria vital destaquen, encara que no de manera majoritària, les patologies següents:

- Alguns problemes de salut de més gravetat quan eren petits i vivien amb els progenitors, com és el cas d'una noia amb anorèxia, una altra amb una malaltia neurològica greu i d'altres amb problemes respiratoris com l'asma, tots destacables, ja que els impedièren assistir a classe.

«Hombre, de pequeño, sí que faltaba mucho porque tenía problemas de... del corazón, entonces, pues, tuve bronquitis y neumonía, y faltaba bastante. Pero lo que faltaba... cuando iba lo recuperaba todo». (Wagner, 19 anys).

- Alguns quadres d'ansietat i depressió en l'adolescència en alguns casos i dos intents de suïcidi en dues noies: en tots els casos, els relacionen amb la situació familiar viscuda. Tres dels nois i noies estan actualment en tractament psiquiàtric.

«Desde los once años he ido de psicólogo en psicólogo, hasta que el año pasado me quise suicidar y me metieron en... un hospital psiquiátrico. Estuve una semana». (Anna, 19 anys).

«Cuando iba a bachillerato, pues sí, tenía insomnio, no dormía nunca, llegaba a clase hecha polvo o no me levantaba. Y luego, pues, tenía ardores, me levantaba con ardores, mal y sin ganas, y decía, pues no voy a clase». (Helena, 20 anys).

«(...) pero yo, normalmente, como no tengo familia aquí, a veces me viene un agobio, un poquito de ansiedad, pero que no, que no tengo ningún problema (...).» (Ramón, 20 anys).

- Un càncer, ja superat, en una de les noies entrevistades quan ja era major d'edat.

«Sí, cáncer, hace poco. En mayo me operaron y ahora estoy perfecta (...) no he tenido que hacer ni quimioterapia ni nada, ha sido todo muy rápido y muy bien, pero bueno, te desanima. Te desanima porque dices... ¡jollines! ¿Otra vez a mí? Pero bueno, sales adelante... Es que no queda otra. Con la cabeza bien alta y tirar "pa lante"». (Teresa, 21 anys).

- Una noia presenta una discapacitat física en la parla, amb reconeixement oficial.

«Tinc una disminució física del 37%, només en la parla, com ja esteu veient..., però no tinc res que no em faci treballar. (...) Sí, la veritat, és que anava a molts metges, sempre... Al cole no hi anava gaire, sempre estava de metge en metge, perquè em posava malalta, o perquè em tocava visitar l'otorino o perquè m'havien d'operar. (...) Quan vivia amb els meus pares... Quan estava en un centre, sí que anava a l'escola, sí... anava als metges, però recordo que no era tan seguit, no sé, i no em posava malalta contínuament com quan estava amb els meus pares». (Chela, 19 anys).

- Pel que fa al consum de tòxics, només una noia relata un abús de cànnabis, malgrat que aquest no era un tema que s'explorés a les entrevistes.

«Antes consumía muchísimo, pero muchísimo. Y ahora si tengo dinero sí, si no tengo dinero pues no». (Anna, 19 anys).

■ 9.1.6. Les relacions amb la família i els professionals

«(...) quasibé no en tinc. Vaig una o dues vegades a casa del meu pare i... a casa ma mare, hi vaig una vegada al mes, però... per compromís meu, perquè en teoria no m'hi parlo amb ella, saps? Vull dir... de contacte així familiar, res. Perquè la resta de familiars estan tots a Alemanya i... els veig una vegada l'any. Jo no puc fer-hi res tampoc. La meva germana, que està a Tortosa, sí que la veig sempre (...) el fet d'anar amb la mateixa colla... i... no sé, i estem gairebé sempre juntes...» (Juana, 19 anys).

Onze dels joves entrevistats tenen un o ambdós progenitors morts (tres dels joves són orfes de pare i mare) i 10 dels joves tenen algun dels seus pares o mares desapareguts de les seves vides des de fa temps, alguns no els han arribat a conèixer (en 3 casos aquesta és la situació d'ambdós progenitors). Un d'ells té un progenitor mort i un de desaparegut, la qual cosa fa que siguin 18 els joves sense un (11) o sense ambdós progenitors (7) i 17 joves els que saben on viuen o com trobar-los (taula 40).

Taula 40. Situació dels progenitors

Situació dels progenitors	Nre.	Nre.
Un progenitor mort	8	11
Ambdós progenitors morts	3	
Un progenitor desaparegut	7	10
Ambdós progenitors desapareguts	3	

Segons les respostes dels joves entrevistats, les relacions actuals amb els progenitors, excepte en els 7 casos on ambdós són morts i/o desapareguts, no són gaire fluides: 13 han optat per una situació on el jove visita el pare o la mare de tant en tant, incloent-hi els casos en què el progenitor està malalt (7) o a la presó (2). Són situacions de compromís i responsabilitat i d'una certa obligació «moral», però no representen una font de suport vers el jove. En aquest bloc, s'hi troben els progenitors amb malal-

Taula 41. Tipus de relació jove-progenitor

Tipus de relació jove-progenitor	Nre.
El/la jove visita el pare/mare de tant en tant	13
El/la jove ha decidit trencar-hi la relació	4
Contacte telefònic regular a l'estranger	6
Relacions fluides	5
Total de joves que tenen algun progenitor viu o localitzable	27

ties mentals greus, drogoaddicció, demència senil i malaltia crònica terminal, més els dos que estan a presó complint condemnes llargues. A part d'aquests, 4 joves han optat per trencar-hi la relació, atès que els era perjudicial. Finalment, 5 joves valoren que les relacions, bàsicament amb la seva mare, passen per un bon moment, que s'han refet i que són ara més freqüents (taula 41).

«A la meua mare, hi pujo a veure-la cada 15 dies aproximadament (...) i després parlo amb la seva psiquiatra per saber si està bé, si ha evolucionat, com va la malaltia i (...) el procés que segueix, la medicació que es pren, quantes pastilles es pren (...) i la setmana que jo no hi vaig, doncs, hi va el meu germà, perquè així no està sola gaires dies. Fem una mica de combinació». (Fina, 20 anys).

«(...) he cortado la relación porque veo que, más que ayudarme, me está dificultando..., me está dificultando mi propia realización y, bueno, ahora lo que hago es..., a veces la llamo, cuando puedo. Mantenemos un contacto telefónico, pero muy poco, porque ella tampoco está predispuesta, ni receptiva, así que no puedo, solo tengo relación con mis hermanos...» (Núria, 21 anys).

«¡No, no! ¡Qué va! ¡No! O sea, para mí..., mi punto de vista es que familia no tengo». (Zoe, 19 anys).

Quant als joves amb relacions més positives, trobem els 5 MENA, que mantenen un contacte regular telefònic amb els seus pares, en molts casos els aporten diners i hi ha algun que, de tant en tant, els visita. Aquests joves transmeten un concepte positiu de la família, però sobretot ressalten, per una banda, l'enyorança que hi tenen i, per l'altra, la responsabilitat econòmica cap a ells, se senten que hi han d'ajudar perquè treballen i perquè és el seu deure moral.

«Y... con mi madre hablo siempre. (...) La llamo a mí país, si a veces me siento solo, si necesito un... alguna... un consejo de ella, como madre, o un... o sentirme contento y que estoy hablando con ella y tal, pues la llamo y hablamos. E intento explicar día a día lo que hago, si me encuentro bien o no, si me molesta algo o no..., y a veces me anima, me da fuerzas para seguir adelante y todo». (Óscar, 19 anys).

«Bueno, ayudar un poco la familia y ya está, era esa la responsabilidad. (...) Sí, cuando empieza el cole de mis hermanos para comprar los libros, para la fiesta del cordero y cosas así». (Elio, 19 anys).

«Si tienes algo de dinero y estás bien y además es tu madre que... ¡bueno!... ¡que te lo ha dado todo! pues, tienes que ayudarla un poco...» (Ramón, 20 anys).

El 88,6% de la mostra tenen entre dos i dotze germans (taula 42). Només 4 dels entrevistats són fills únics i una noia només tenia un germà que va morir. Pràcticament tots hi mantenen relació en el moment de l'entrevista.

Taula 42. Nombre de germans

Germans	Nre.
Tenen germans/germanastres	30
Fills únics	4
Tenia un germà que va morir	1
Total	35

Pel que fa a les relacions actuals amb els germans, en 10 casos estan carregades de responsabilitat assumida o de preocupació per ells. La majoria dels germans estan també en acolliment, cosa que fa que aflorin sentiments d'afecte i empatia. En alguns relats observem que alguns estan preocupats per l'adolescència dels seus germans, que no escolten els seus consells. Hi ha 8 joves que valoren les relacions amb els seus germans com a positives i amb un tracte més igual, i n'hi ha 2 que han conegut les seves germanastres ja de grans i és tot un succés positiu a les seves vides.

«Nula con mi madre. La única relación que tengo en estos momentos es con mi hermano mayor y con mi hermano pequeño. Y mi padrastro porque me trae al niño pequeño, porque no puede venir solo. (...) Hasta hace poco quería venir a vivir conmigo, y quiere todavía venir a vivir conmigo. Pero no puedo. Si yo hubiera podido, si me hubiera ido bien la vida, bien entre comillas, tener buenos ingresos y eso, si hubiera estado conmigo desde que cumplí los 18 años. Pero como él también lo entiende se resigna. Al menos lo puedo ver, que es lo que importa. (...) Es un niño que no se calla. Cuando tuvo problemas con ella me lo dijo: ¡es que la mamá no para de beber y no para de no se qué...! Y yo inmediatamente lo que hice... me fui a la DGAIA y le dije... Es cuando mi madre me vio y nos acabamos separando del todo. Y le dije, no te estoy amenazando, ahora ya no te estoy amenazando, ahora te digo que ya he ido». (Teresa, 21 anys).

«Al principio no..., no lo veía bien. ¡Que me han quitado a mi hermano...! Porque yo tenía miedo y decía "¡Ya no lo voy a ver! ¡Ya no lo voy a ver!"..., y no quería que se lo llevaran. ¡Porque vamos! ¡Me puse a chillar y todo! "¡Que no te llevas a mi hermano!"..., agarrado a los dos. (...) Pero..., luego me cuenta que era gente que venía a ayudar. (...) Estaba todo el día diciendo: "¿Cuándo lo puedo ver?" Con mi hermano pequeño, pues, igual, porque yo había sido

su apoyo, había sido todo para mi hermano. (...) Ahora, visto con el tiempo, ha cambiado, es diferente, es más maduro y también sabe tomar decisiones, sabe ver lo que está bien y lo que está mal...» (Viqui, 20 anys).

«Amb el meu germà, sí, bona, però noto molt que ens hem distanciat, que ara està en l'adolescència dels 17 anys, super rebel, que no em vol escoltar mai i que li és igual tot i (...).» (Bea, 20 anys).

Finalment, hi ha 3 joves que reconeixen no portar-se gens bé amb els seus germans tot i que els continuen veient en el context familiar.

«Tinc una germana que és la que viu amb aquest oncle. Hi ha una mica de conflicte a la família en aquests moments, la meva germana i jo no ens avenim gaire bé i ella viu amb l'oncle gran patern i jo amb l'àvia paterna. Quan vivíem juntes teníem molts conflictes, li havia de fer cas perquè era la gran i... no anava bé. Ara que vivim separades és molt millor». (Helena, 20 anys).

Amb la resta de la família extensa (i sense comptar-hi els MENA, ja que ho desconexem), 16 dels joves no hi mantenen una relació freqüent i, en canvi, 14 sí que ho fan, voluntàriament i valorant-la positivament, substituint en la majoria dels casos la relació dels progenitors, i especialment parlen d'àvies, tietes i cosins. Altres fan palès un sentiment intens de soledat.

«Con mis dos tíos. Porque mis padres... bueno, mi padre también. Mi padre está en prisión y mi madre murió. Entonces yo estaba viviendo con mi abuela y con mi tío, pero mi abuela hace un año y pico que falleció. Y ahora, pues, estoy con mi tío». (Wagner, 19 anys).

«Bueno, a mi madre y a mi abuela las veo cada fin de semana, cada domingo. Mi madre tuvo un accidente cuando era muy pequeña y tal, y entonces está en un centro de enfermos mentales y voy con mi novio a buscarla. Vamos a casa de mi abuela, merendamos los domingos allí, a veces nos vamos a comer...» (Yaiza, 19 anys).

«Certament no... amb els meus tiets..., però així així. Com que ja m'he acostumat a valer-me per mi mateix, doncs, és clar, la meva família... interès per mi... no n'ha tingut gaire... Els meus tiets en certa manera sí perquè els vaig a visitar, però bé, normalment no gaire. Bé, doncs, ja et fas la idea que estàs... estàs... més o menys sol i vas tirant endavant tu mateix». (Nando, 21 anys).

Un capítol a part són les relacions amb les seves parelles actuals, que acostumen a ser una font de suport important, així com les famílies de les parelles. Cap dels

entrevistats no té fills propis. És interessant observar com i quan trien explicar a la família de la parella que són nois o noies extutelats. En el moment que es va fer la primera entrevista, hi havia 5 joves que vivien amb la seva parella i, en el moment que es va fer la segona, ja n'eren 7.

«P:¿Cómo te aceptó su familia? R: Muy bien, muy bien. (...) Fui yo la que se lo expliqué a ellos, ellos lo sabían, pero jamás me dijeron nada, hasta que fui yo que, poco a poco, fui cogiendo confianza y se lo conté. A él, claro, ya se lo había explicado. (...) Y su padre, cuando hablamos, me decía: "Ay, tú ahora estás muy bien, nena ¡Aquí, con nosotros, riéndote y jugando...!" Siempre le quitan importancia a las cosas, te quitan el miedo a ¡no sé...! Ellos una vez me vieron llorar y hicieron las mil y una para hacerme reír. (...) Son una familia que... yo sí que me siento realmente en familia, por ejemplo, en Navidad, voy con ellos a comer..., o sea no... no tengo la sensación de que sea solo la familia de mi novio ya..., ¿sabes?, son la familia de mi novio pero me encuentro como en casa. También es verdad que es la primera vez que tengo un entorno familiar bonito, que no hay peleas por aquí, peleas por allí, no... Y te lo pasas bien». (Teresa, 21 anys).

«P:¿Y su familia cómo te ha aceptado? R: Pues muy bien. (...) Mi suegra hace un poco de papel de madre ahora. Me dijo que..., bueno, estuvimos hablando y eso, y me dijo que si no me importaba ella me quería ayudar y que si me hacía el papel de madre que si me molestaba..., y le dije que no... que para nada, que... todo lo contrario». (Yaiza, 19 anys).

La relació amb els professionals va disminuint a mesura que es van independitzant i, en general, hi tenen menys relació comparada amb la que hi han tingut tots els anys de tutela. Actualment, mantenen relació amb els educadors socials que viuen en pisos protegits i exerceixen la supervisió i les tutories, així com amb els tècnics referents de l'ASJTET. Aquestes relacions es valoren de manera positiva en la majoria dels casos. També es dona el cas dels que han mantingut relació amb els que havien estat els seus educadors; això podem veure-ho amb els adults que han designat com a persones clau en les seves vides, tot i que la relació actual ja no és tant una relació amb professionals. D'altra banda, hi ha alguns que expliquen relacions de poca entesa o de distanciament amb els EAIA que acullen els seus germans, ja que els costa de concedir-los permisos. D'altres fan esment al tipus de suport psicològic que reben actualment quan es refereixen a un professional.

«Molt bé, molt bé. Estic molt content. És a dir, és molt favorable i molt positiva la relació. De fet, més que un càrrec d'adult jove que dirigeix és més, és a dir, ells fan la seva feina però és una amistat i hi ha confiança totalment i m'ajuden molt. Hi ha confiança. Estem molt bé». (Jose, 19 anys).

« (...) pues, a veces, me gustaría... ¡yo que sé! poder quedar porque es una persona que me encanta como me trata, me hace ver las cosas y tal, pero yo sé que entre ella y yo hay una barrera, porque ella es la educadora del piso i tiene una responsabilidad». (Zoe, 19 anys).

«Hoy en día, los problemas que tengo con mi hermano para poderlo ver es porque el EAIA nunca se ha preocupado lo suficiente para que pueda ver a mi hermano. Siempre ha sido la directora del centro la que ha tenido que hablar con el EAIA de mi hermano pequeño, (...) El EAIA es quien tiene que organizar un poquito... quien tiene que orquestar, eh, niño y familia...» (Sara, 21 anys).

Finalment, les relacions amb els acollidors, tant si viuen encara amb ells –la majoria ho fan– com si no, són bones i de suport en general.

«Mis abuelos, sí, mi abuelo, mi abuela, mi hermana y yo. (...) ¡Uf! Muy buena. Siempre pendiente de mí..., que nunca me faltara nada, siempre mirando... que no tuviera problemas. Es que nunca me ha faltado de nada. A lo mejor sí que hay cosas que un niño normal, bueno, que vive con sus padres, puede tener, y yo... a lo mejor por vivir con mis abuelos no puedo tener, pero... que nunca... me ha hecho falta, ¿sabes?, porque con el cariño de mi familia...» (María, 20 anys).

«Portar les meves coses de casa, com sempre, treballar per mantenir-me una mica, perquè l'àvia no té una pensió gran i hem de treballar per mantenir-nos». (Helena, 20 anys).

■ 9.1.7. El temps lliure i les relacions amb els amics

«Bueno, a veces navego por Internet, a veces salgo con amigos, voy al campo de futbol a jugar, hago un poco de eso..., ¡disfrutar y ya está!». (Dani, 19 anys).

En el marc del projecte vam acordar incloure en la categoria de temps lliure «les activitats que fan fora del treball o el centre escolar». En canvi, la definició i l'ús del terme *temps lliure* varia enormement entre els joves entrevistats: divertir-se, estudiar, buscar feina, visitar la mare a l'hospital, sortir, viatjar...; és a dir, el temps lliure és el temps que no dediquen a la seva activitat principal, per tant, pot ser el que dediquen a estudiar si treballen a jornada plena, o a buscar feina si no en tenen. Utilitzar el temps lliure per estudiar és bastant comú entre els joves entrevistats, incloent-hi el fet d'estudiar per treure's el carnet de conduir.

«Uf!, Ah!... Tinc molt poc temps lliure... [riu] El temps lliure pràcticament el passo en aquest bar o fent els treballs amb l'ordinador portàtil, o preparant els treballs que m'han donat d'aquí a un mes». (Fina, 20 anys).

«Pues... estudio si tengo que estudiar, sino quedo con mis amigas y a veces salgo cuando puedo». (María, 20 anys).

De totes maneres, la majoria coincideixen que, en el seu temps lliure, aprofiten també per sortir amb els amics, anar a la muntanya o viatjar:

«(...) si el temps lliure, el passo molt amb les amigues, molt... mmm... de tant en tant. A vegades estic amb el noi, però passatgerament i... bé... Jo també he sortit bastant de festa, les festes així de barri i... viatjar... viatjar, per exemple, aquest estiu he fet molts viatges ... trenta mil llocs... que no em puc queixar gens, però també vaig al gimnàs, faig ioga, natació i també bicicleta». (Bea, 20 anys).

«Por ejemplo, los fines de semana, casi todos me voy a una masía. Entre cuatro amigos la alquilamos i nos cuesta 200 euros, y nos vamos todo el fin de semana. O... yo intento, dentro de lo posible, irme a la montaña, fuera de la ciudad. A ver no me iría a vivir a fuera de Barcelona ¿eh?, pero salir los fines de semana sí. Creo que es una manera de despejarse completamente». (Teresa, 21 anys).

També en dediquen una part a fer activitats en solitari (TIC, escoltar música, pel·lícules, comprar...), cosa que no vol dir que només facin aquestes activitats, sinó que les alternen amb altres activitats, com ara sortir amb els amics o la parella.

«El ordenador se me ha roto. Esta es mi mayor afición (...) es que yo me meto en el ordenador y me olvido de mis problemas ya directamente y... ¡bua!, me puedo tirar horas y horas con el ordenador». (Anna, 19 anys).

«Bueno, depèn o me'n vaig amb els meus amics o estic a casa llegint un llibre, o escoltant música o mirant la tele, o senzillament si m'avorreixo, començo a fregar el pis, no sé... (Chela, 19 anys).

«Escuchar música. Sí, y dibujar. También me gusta dibujar. Hace un tiempo ya que me..., que dibujo mucho». (Xènia, 21 anys).

L'ús del temps lliure per fer esport, tant de manera més o menys lliure (sortir a córrer o anar amb bicicleta) com apuntant-se a un gimnàs, fent dansa de manera organitzada, formant part d'un equip i, fins i tot, estant-ne federat, alguns ho reconeixen com una font d'aprenentatge de certes competències i habilitats.

«Ara vaig al gimnàs, llegeixo, navego per Internet, com tothom [riu]». (Carla, 21 anys).

« (...) els dilluns al matí, per exemple, que no tinc res a fer, doncs, em llevo a les 6 del matí, em poso el xandall i me'n vaig a córrer, perquè m'agrada molt córrer (...) durant una hora. [riu] Torno cap a casa, em dutxo i potser quedo amb alguna amiga per anar esmorzar o per fer alguna cosa i ja està! ». (Fina, 20 anys).

«Me gusta ir al gimnasio, hacer deporte..., y poca cosa más. Ir al cine, por ahí..., pero más que nada ir al gimnasio a hacer deporte». (Pilar, 20 anys).

«No, antes hacía patinaje de velocidad, pero ahora ya no. Ahora voy al gimnasio». (Viqui, 20 anys).

«Estoy practicando con el subdirector de mi trabajo. Él tiene un equipo (de fútbol) y allí me voy a jugar con él». (Dani, 19 anys).

«Yo, aparte de entrenar, juego a fútbol sala, o sea, yo como..., en plan federado, o sea que es algo..., digamos que es serio...» (Paco, 19 anys).

Alguns dels joves fan activitats de voluntariat en el seu temps lliure, per exemple, ser monitors d'esplai o ajudar a fer els deures a nens i nenes del centre residencial al qual el jove o la jove anava (en el marc d'una associació organitzada que s'hi dedica), entre d'altres.

«Bueno, yo voy a un *esplai* como monitor y conocí a un licenciado en educación física. A mí me encantaba el deporte, siempre me ha encantado». (Quentin, 19 anys).

« (...) la asociación no se basa en poder ayudar a cada niño de centro, sino a dedicar tu tiempo como monitor de tiempo libre en los centros y sacarlos del centro, hacer actividades nuevas que no se... no harían en el centro. Es esa la función». (Sara, 21 anys).

L'ús del temps lliure per buscar feina també ho esmenta algun dels nois i noies:

«Al temps lliure... busco feina, envio currículums a veure si trobo feina». (Tito, 18 anys).

Al llarg dels punts exposats, hem comprovat que els joves entrevistats tenen, en general, el dia força ocupat i fan moltes activitats: treballen i/o estudien, però també surten amb els amics o amb la parella, visiten la família, fan excursions, esports i al-

tres activitats. D'altra banda, també es queixen que els queda poc temps lliure, sobretot si es comparen amb els altres joves de la població general, que en tenen més perquè no s'han de mantenir o perquè tenen més suport per fer gestions. Els obstacles per fer activitats de temps lliure tenen a veure bàsicament amb el poc temps que els queda després de la feina i/o l'estudi, o amb el mateix fet d'haver de mantenir l'habitatge. També reconeixen que els agradaria practicar algun esport com feien abans, però que no ho fan.

Tots tenen amics en qui confiar i els reconeixen com la font de suport més important que tenen actualment, molt més que cap altre, i un pont amb la «normalitat», un lloc on divertir-se i una font d'aprenentatge informal.

«Los padres de los amigos me explican: mira, tal cosa lo puedes hacer así... ¡Ah! (...) Mira, quiero hacer tal cosa o pregunto a mi amigo algo: mira, quiero hacer tal. A ver, ¿qué puedo hacer? ¡Ah, tal! Y él va, lo pregunta a su padre, su padre se lo dice y él viene y me lo dice: mira, mi padre, ¿te acuerdas de lo que hablamos el otro día?, mi padre me ha dicho tal, tal y tal. Y esto, pues, voy aprendiendo ¿sabes? Aunque sea una cosa pequeña, pero me aumenta ¿sabes?, de ánimos, aprendes más y... luchas». (Óscar, 19 anys).

«Bueno, pues..., cuando me he decaído siempre ha habido alguien que me ha ayudado y eso, el haber llegado hasta aquí, y aparte..., bueno, las amistades, como yo soy muy conservadora (...) y si me llevo bien con alguien me gusta conservar esas amistades y eso...» (Yaiza, 19 anys).

D'on són els seus amics? La majoria, de l'escola o l'institut on van o on anaven de més jovenets, o del barri o el poble on vivien.

«I tinc els amics que són des que sóc petit i, encara que hagi marxat, els segueixo tenint, els segueixo veient, i seguim sent una colla. Això sempre m'ha agradat, encara que hagi marxat, puc confiar en ells. (...) Molt bé, la veritat. Sempre, és a dir, no he estat mai sol. He tingut els amics de confiança i els companys de classe amb els quals no he tingut mai cap problema». (Jose, 19 anys).

«El meu millor amic que tinc el conec de l'institut de quan anava a segon de batxillerat». (Nando, 21 anys).

«Del barrio, vecinos de toda la vida que nos hemos criado juntos desde los tres años. Yo y mis amigas nos hemos criado desde los tres años juntas. O sea, siempre, siempre..., de jugar en el parque, que los conoces (...) detrás de mi casa vivía mi mejor amiga, luego, a dos calles vivía la otra y claro...» (Viqui, 20 anys).

Hi ha alguns, pocs, que mantenen encara alguna relació que van establir en el centre residencial on estaven acollits de petits i d'altres que expliquen clarament que no volen mantenir-les.

«Pues, mantengo alguna relación con los del centro, más bien mantengo con los del piso, pero no es una relación de amistad, es más de compañerismo de piso y con los del centro mantengo relación con una chica que está viviendo una relación bastante problemática, es una relación que yo le intento ayudar un poco». (Núria, 21 anys).

«A mí me interesaba separarme de esa gente. A ver que yo no digo que no sean buena gente, porque, joder, son mi gente, ¿no? Pero que para un rato, sabes. (...) Claro, los quiero y me quieren porque nos hemos *criao* juntos, pero con algo de distancia». (Anna, 19 anys).

D'altres, els amics que tenen són els companys de la feina actual o de l'activitat de ball o esport que practiquen (atletisme, *funky*, patinatge...). Només una persona expressa la dificultat actual per fer amics.

«(...) es algo que me gusta muchísimo, que da... que da muchísima estabilidad y me da un buen dinero y ya que no pude estudiar... O sea, yo aún tengo consecuencias de lo que me..., de lo que ha pasado, (...) mis jefas son las primeras que me llaman..., si necesitas un día, hace poco pasé una... una depresión y de verdad necesitas unos días, y me los cojo. Y nunca me han quitado dinero por pasar estos días sin ir a trabajar. (...) Evidentemente son tan buenas personas (...) que yo intento darles y ellas me dan mucho más de lo que yo puedo darles a ellas. Muchísimo más ¿eh?, es un trabajo, pero no... es más que un trabajo». (Sara, 21 anys).

«Amiga, yo creo que una amiga de contarle mis cosas, (...) amiga, amiga... no tengo. Ya te digo y es que mucho menos de mi edad. Me cuesta muchísimo, muchísimo... des de hace un año que salí del centro, soy como una cebollita que me he creado capas y que me cuesta, por ejemplo, llamar a una amiga y decirle... oye quedamos, e ir al cine. O sea me cuesta porque tengo miedo a que me rechacen o que..., vaya a por otras cosas y que no pueda hablarle de lo que realmente quiero hablar. ¿Sabes? O sea, que me esté hablando ella de otras cosas y yo... creo que lo que necesito es una amiga, amiga...» (Zoe, 19 anys).

Finalment, hem observat que els joves entrevistats assumeixen moltes responsabilitats, reconegudes per ells i viscudes com un tret diferencial si es comparen amb la majoria dels altres joves. És a dir, ells diuen que a part de la responsabilitat derivada de la seva activitat principal, treballar o estudiar, que és la mateixa que

per als altres, tots tenen la de mantenir l'habitatge (comprar menjar, cuinar, netejar, rentar la roba, pagar els subministres de la llar...), una bona part tenen la de mantenir-se econòmicament i saber-se administrar bé els diners, i una bona part tenen les derivades de la seva família d'origen: estan pendents dels pares i especialment dels germans petits. Hem vist exemples de cadascuna d'aquestes responsabilitats, i tot seguit en mostrem una que pot reflectir el sentiment de molts dels nois i noies:

«Ui! [riu], totes les que ha de tenir un adult, penso jo. Totes les responsabilitats que puguis tenir tu, menys fills, les tinc jo, gairebé. Perquè haig de portar una casa, haig de... és clar!, pràcticament m'ho haig de fer tot jo, estic estudiant, treballant, tinc dues..., bé, tinc gaire bé tres feines amb les quals pago també el llum, el gas, el pis, el cotxe, el *seguro*, tot! [riu]». (Fina, 20 anys).

9.2. Els anys amb la família d'origen i el sistema de protecció

En aquest apartat s'aprofundeix en la vida dels joves quan vivien amb la família i en el seu pas pel sistema de protecció. Les fonts d'informació han estat els buidatges de: (i) les dues entrevistes fetes als 35 joves, la primera feta al final de 2008 i la segona, al final de 2009; (ii) l'entrevista als adults que ells van designar com a persones clau en la seva vida; i (iii) el qüestionari recopilatori de dades bàsiques.

■ 9.2.1. Característiques relatives a les famílies d'origen i els anys en protecció

Els 35 joves entrevistats van entrar en el sistema de protecció en edats compreses entre els 2 i els 15 anys ($M = 11,20$; $DT = 3,661$). El 71,4% ho van fer abans dels 14 anys i el 28,6% a partir d'aquesta edat. Hem de recordar que una de les condicions per formar part de la mostra és que als 16 anys encara estiguessin en acolliment i que, com a mínim, hi portessin un any. Les edats queden distribuïdes tal com es veu en la taula 43, amb predomini de l'adolescència com a edat d'ingrés.

Taula 43. Quina edat tenien quan van ser acollits per primera vegada?

Franja d'edat	%
2-5 anys	11,4
6-11 anys	22,9
12-15 anys	65,7
Total	100

Pel que fa al tipus de recurs d'acolliment, hi ha un ús de l'acolliment institucional clarament superior al de l'acolliment familiar en els joves entrevistats. Aquest acolliment institucional implica en molts casos haver ingressat primer en un centre d'acolliment, on s'hi estan uns mesos en règim tancat per valorar la seva situació, i després haver anat a viure a un CRAE, on l'estada és habitualment més llarga i normalitzada, en tant que participen dels recursos escolars i de temps lliure de la zona. Un 14,3% van estar en centre residencial i també en acolliment familiar –fallit en tots aquests casos– abans o després del centre (taula 45).

Els cinc joves, tots nois, que van venir com a MENA tenien les característiques següents (taula 44):

Taula 44. MENA

Codi	País d'origen	Edat d'arribada
20	Gabon	12 anys
6	Mali	15 anys
7	Marroc	14 anys
22	Marroc	15 anys
25	Marroc	12 anys

Malgrat que la majoria d'aquests joves quan van arribar a Catalunya van anar a casa d'un familiar, van acabar ingressant en un centre d'acollida també per iniciativa pròpia, ja que no es trobaven a gust a casa del germà o de la tieta amb qui inicialment s'hi estaven. Només va haver-n'hi un que es va allotjar els primers dies en una pensió.

Taula 45. Tipus de recurs de protecció

Tipus de recurs	%
AFA	2,9
AFE	17,1
CA/CRAE	65,7
CA/CRAE + AFA	5,7
CA/CRAE + AFE	8,6
Total	100

Pel que fa al nombre de recursos de protecció pels quals van passar ($M = 1,89$ i $DT = 0,758$), una tercera part (el 34,3%) han estat sempre en el mateix recurs, que és l'acolliment en família, en 6 casos, i l'estada en un CRAE, en 6 casos més. La majoria (taula 46) ha estat en dos recursos (42,9%) o, fins i tot, en tres (22,9%). En la

taula 47, s'observa el nombre de recursos segons el tipus d'acolliment. Hi ha 2 noies que estaven en CRAE a les quals se'ls va buscar un acolliment en família aliena, que va fracassar, i 3 dels joves que estaven en CRAE abans havien passat per l'acolliment en família extensa.

Taula 46. Nombre de recursos de protecció

Nre. d'acolliments	Nre.	%
1	12	34,3
2	15	42,9
3	8	22,9
4 i més	0	0,0

Taula 47. Nombre de recursos pels quals han passat segons la tipologia del recurs (en percentatge)

Tipus de recurs/nre. recursos	1	2	3	Total
AFA	100	0,0	0,0	100
AFE	83,3	16,7	0,0	100
CA/CRAE	26,1	52,2	21,7	100
CA/CRAE + AFA	0,0	0,0	100	100
CA/CRAE + AFE	0,0	66,7	33,3	100

La majoria (86,2%) van deixar el recurs d'acolliment en fer els 18 anys, data límit legal (taula 48), i l'11,4%, als 17 anys (les condicions de la mostra eren que als 16 anys havien d'estar en acolliment). Ara bé, al final de 2009, un 14,3% encara vivien en el mateix recurs de protecció (4 en família extensa i 1 en família aliena); un 45,7% residien en un pis assistit de l'ASJTET; un 37,2% vivien de manera independent (sol, parella o amics). Remarquem que no n'hi havia cap que visqués amb algun dels progenitors, resultat potser no esperat i comentat en l'apartat anterior.

Taula 48. Edat a la qual van deixar el recurs de protecció

Edat a la qual van deixar el recurs			Encara en acolliment residencial o familiar?	En un pis assistit
	Nre.	%		
17 anys	4	11,4	No (82,9%)	
18 anys	25	71,5		45,7%
Encara en el recurs	6	17,1	Sí	

Referent als anys que en total es van passar en el sistema de protecció a la infància (taula 49), la majoria s'hi van estar més de quatre anys, i una cinquena part més de la meitat de la seva infància (entre 9 i 16 anys).

Taula 49. Anys d'acolliment

Anys en acolliment	Nre.	%
< 3 anys	6	17,1
De 4 a 8 anys	19	54,3
De 9 a 16 anys	10	28,6
Total	35	100

«(...) I a partir d'aquí, ja vam estar durant... 9 mesos, *bueno* durant 1 any, pràcticament, gairebé en un centre d'acollida. Després, *bueno* ja tenia quasi 14 anys..., vam anar en una família d'acollida fins als 15 anys, jo tenia llavors..., gairebé 2 anys vam estar en una família d'acollida. Després ens vam traslladar en un centre de menors on vaig estar durant 2 anys i mig. (...) I als 17 anys vaig anar al pis de majors d'edat, fins als 19». (Fina, 20 anys).

Pel que fa a la tipologia de maltractament (taula 50), les dades ens mostren que les situacions de desatenció, negligència o abandonament són majoritàries, i se'n destaca també que una tercera part de la mostra ha patit maltractaments físics. Els cinc joves que van arribar com a MENA (n = 5) no estan comptats en aquesta classificació, atès que la seva entrada en el sistema de protecció està motivada per unes altres característiques relacionades amb una necessitat de millora socioeconòmica i el consentiment més o menys explícit dels pares.

Taula 50. Tipologia de maltractament¹

Tipus de maltractament (N = 30)	Nre.	%
Desatenció/negligència/abandonament	22	73,3
Maltractament físic	10	33,3
Abús sexual	5	16,6
Maltractament psicològic	4	13,3

La meitat dels joves (tret dels MENA) relaten el problema que tenien els seus pares i mares, i hi ha predomini dels problemes amb les drogues il·legals i l'alcohol, en una tercera part, seguit de la malaltia mental (13,3%). Al final de 2009, un o

1. Categorització excloent, és a dir, cada jove pot haver sofert més d'un tipus de maltractament.

ambdós progenitors eren morts en el 22,8% dels casos, i un 37,1% havien desaparegut o eren desconeguts (vegeu l'apartat 9.1).

■ 9.2.2. La vida familiar quan eren petits. Ruptures i dificultats

Les vivències i els records de la seva família biològica que relaten 30 dels joves (no s'hi inclouen els MENA) són de patiment, en els casos d'abús físic o sexual, i de sol·ledat i caos en els de negligència o abandonament, i l'impacte que això va tenir en la salut d'alguns d'aquests joves. Alguns, com que eren força petits quan encara vivien en família, no recorden gaire cosa, només alguns fets que els van quedar més marcats. Hi és bastant present la mobilitat (el nucli familiar canviava sovint de lloc), les baralles entre els pares i l'abandonament de la llar d'un dels dos, el fet de deixar els fills a càrrec d'altres familiars –avis, oncles i germans grans–, la mort del pare o la mare, la seva entrada a presó, com també l'experiència de venir al país amb la família en situació d'immigració. D'altra banda, hi trobem els relats dels joves que han entrat sols quan encara eren menors d'edat i les diferències culturals viscudes, que també les expliquen altres col·lectius.

Les experiències de maltractament físic i/o d'abús sexual mostren que els adults es desfogaven amb ells sense mesura, eren víctimes de les ires o dels excessos dels adults.

«¿Cuál es mi delito? ¿Haber sido abusado sexualmente y que me hayan pegado semejantes palizas, durante tantos años, como las que me han pegado?». (Álvaro, 20 anys).

«En nuestro caso, mi padre ha sido una figura ausente, que ha estado ahí dando el dinero del trabajo, venía, lo único que hacía era desahogarse conmigo maltratándome de todas las maneras y la madre lo que hacía era manipular todo el entorno y decir que mi padre era muy malo». (Núria, 21 anys).

Les experiències de maltractament psicològic exposades tenen a veure en gran part amb un aïllament de l'entorn, en què se'ls privava de qualsevol contacte amb terceres persones i se'ls sotmetia a un patiment greu i de manera continuada.

«(...) que no nos alejásemos de ella, para retenernos, y siempre nos ha mantenido en casa, no podíamos salir, no podíamos hacer nada, estábamos muy aisladas. (...) Tener amigos era algo impensable, era una cosa muy difícil, que nunca vas a tener y que no te toca a ti». (Núria, 21 anys).

Les experiències de desatenció i abandonament que relaten els posen en situacions d'haver de solucionar molts problemes i tasques de la vida quotidiana, en molts

casos amb càrrega de responsabilitat vers els germans petits i les tasques domèstiques, manca de subministraments bàsics com la llum, l'aigua, el gas o els diners per comprar menjar.

«Jo sempre he sigut una persona que he estat sola... Jo des dels 7 anys que he estat sol i anava fent la meva. (...) La meva mare, no la veia gaire. El meu pare, no el vaig conèixer gaire... i ves! No he tingut una educació! (...) Jo des dels 4 anys em feia el llit, i moltes coses: fregava els plats o feia les meves coses». (Nando, 21 anys).

«Abans d'entrar a un centre era la responsable de la casa. Els meus pares no ho feien, era com si... com si els meus pares, en comptes de cuidar de mi, jo cuidés d'ells, era aquest efecte. Després, quan vaig entrar a un centre, em van cuidar com m'haurien hagut de cuidar els meus pares, després em vaig fer responsable de les meves coses: estudiar, anar neta...» (Chela, 19 anys).

«Nos tenía sin luz, sin agua y sin comida. Nos tenía allí. (...) Se cambió de piso porque la desahuciaron, siempre ha tenido este problema (...) y sobre los 12 o así, mi madre dijo no los puedo tener más, y nos dio al EAlA. Nos llevó y ya nos quedamos allí en el centro». (Pilar, 20 anys).

«Y claro, es que mi madre trabajaba todo el día. (...) Entonces yo tenía que estudiar, encargarme de la casa, de mi hermano pequeño, que además no era un niño fácil (...), tenía que comer, no teníamos dinero para comer..., la casa tenía que estar limpia, mi madre no estaba nunca en casa, nos faltaba... el gas, nos cortaban la luz. (...) Me puse a trabajar sin que mi madre lo supiera..., limpiaba una escalera... (...) Con 13, que ya es cuando se dieron cuenta y... es cuando ya... fuimos al centro». (Sara, 21 anys).

Quan expliquen la malaltia mental que patia algun dels seus progenitors, descriuen el que feien, com els perjudicava, com són conscients que no podien continuar al seu càrrec, i actualment mantenen una actitud vers ells de pena i comprensió, però també de cansament.

« (...) la meva mare té una malaltia, l'esquizofrènia, i per això, doncs, ens han hagut de portar al centre, perquè jo amb 13 anys havia de fer-ho tot a casa. (...) És una mica difícil portar una persona que estigui malalta i, sobretot, quan ets petit, quan ho has de fer tot, has d'estudiar, quan t'agrada molt estudiar i no ho pots fer a vegades..., no sé quan... et peguen i això a vegades és a causa de la malaltia, no? Suposo que això és la justificació que jo tinc, no?». (Fina, 20 anys).

Les situacions provocades per l'alcoholisme i les drogues dels progenitors no són viscudes amb tanta comprensió com la malaltia mental, en destaquen més els aspectes negatius que els van fer patir. Algunes d'aquestes situacions estan vinculades també a l'ingrés a presó d'alguns dels progenitors.

« (...) les condicions d'higiene no eren bones: no anava bé al cole, les baralles dels meus pares... Els meus pares tenien un problema d'alcoholisme, entre ells hi havia baralles contínues i als 12 anys va haver-hi una baralla bastant grossa i van trucar a la policia, i... li van advertir que la pròxima vegada se m'emportarien, i així va ser..., així va ser». (Chela, 19 anys).

La pèrdua dels progenitors, per mort o per desaparició, es dóna en els joves entrevistats a edats molt primerenques i tendeixen a no tenir-ne realment gaires records. D'altres, però, recorden el fet que els abandonessin, l'últim dia que els van veure; alguns d'aquests joves, pocs, els han buscat de grans i els han trobat.

«Jo marco fins que es va morir la meva mare als 9 anys... molt bé, no sé, era petita, disfrutava... amb una mare que sempre la tenia allà, que per mi era la persona més important de la meva vida». (Bea, 20 anys).

« (...) tenia 5 anys quan es va morir ma mare, no? És clar! El poc que recordo és del meu pare, és clar que, la meva mare, amb prou feines en recordo la imatge». (Carla, 21 anys).

«Fins als 8 anys amb la meva mare i germana. Bé amb el pare fins als 4, després va ingressar a la presó. A partir dels 8 anys, vaig estar amb l'àvia paterna i la família paterna, perquè la germana de la meva mare també tenia problemes, va anar a un centre de desintoxicació». (Helena, 20 anys).

Pel que fa a l'impacte de la situació familiar viscuda en la salut dels joves entrevistats, tot i que diuen que gaudeixen de bona salut actualment, en alguns d'ells, quan eren petits, la situació els va afectar, tal com hem vist en l'apartat anterior: anorèxia, problemes respiratoris, ansietat, intents d'autòlisi...

«He tenido varios problemas, más que de salud, psíquicos. Estuve 5 años con anorexia, de los 9 a los 14, y así, salud física, pues no (...) y después de hacer el cambio, irme de casa al centro, pues, poco a poco fui estructurándome y en dos años ya estuve mejor». (Kati, 21 anys).

« (...) els últims anys que vaig estar amb el meu pare estava bastant en tensió, tenia molta tensió a sobre. Se'm notava perquè se'm va caure el cabell, bastant, vaig perdre..., tenia anèmia». (Bea, 20 anys).

Experiències de molta inestabilitat i mobilitat geogràfica amb la família d'origen, present tant en els joves d'origen espanyol com en els que van venir d'altres països amb la família. De fet, 22 dels 35 entrevistats van canviar contínuament de casa, de ciutat i, molts d'ells, de país mentre vivien amb la família biològica.

«Pues mira, vaig néixer a Tànger, al Marroc. Als..., no sé si als 2 anys vam anar cap a Bèlgica amb els meus dos pares i amb el meu germà, que acaba de néixer. Vam estar durant un any i mig a Bèlgica. Després els meus pares es van quedar, però nosaltres vam tornar cap al Marroc amb els meus avis, fins als 4 anys aproximadament. (...) Després vam tornar amb la meva mare quan jo tenia 4 anys, aproximadament a Bèlgica, vam estar durant 1 any, i vam tornar un altre cop a anar al Marroc (...) i després..., vaig estar vivint amb els meus avis fins als 11 anys, i als 11 anys vaig venir aquí. Vaig viure amb la meva mare fins als 12». (Fina, 20 anys).

Tenim molts relats de joves que subratllen els aspectes diferencials culturals de la seva família o país d'origen respecte dels del país d'acollida, així com diferències generacionals, especialment els que han passat part de la seva vida amb els avis. Es podria dir que part d'aquests joves han d'integrar contínuament diferències entre la seva realitat i la de la resta dels joves: diferències marcades per la situació de maltractament viscuda, per la vivència en un recurs de protecció, pel seu origen cultural, pel salt generacional. Aquestes situacions afecten més les noies.

« (...) és clar, és l'estil de vida que porten allà baix! Amb el que a mi m'han educat fins als 12 anys. És la meva primera educació, no? Tu ets una dona, no pots ensenyar els cabells, t'has de posar mocadors..., ets per a un sol home, ets no sé què i, és clar, fins als 12 anys vaig tenir aquesta imatge al cap». (Fina, 20 anys).

«Mi hermana era más bien muy humilde, sencilla, y se ha vuelto pues muy..., no sé, rechaza mucho este tipo de gente, el tipo de clase humilde, todo lo que tenga que ver con el barrio..., rechaza todo su pasado, ¿sabes lo que te quiero decir?». (Helena, 20 anys).

« (...) en mi casa son mis abuelos y son más antiguos. Aunque ellos piensen que... se van actualizando, pero no. Siguen siendo de su época y... claro, ellos no se dan cuenta, pero sí...» (María, 20 anys).

Pel que fa als joves MENA, n'hi ha un de Gabon, un dels progenitors del qual el va enviar a Espanya perquè l'acollís una tia paterna quan tenia 12 anys; la resta, un de Mali i tres marroquins, van venir, segons expliquen, per iniciativa pròpia i sense notificar-ho prèviament als pares; però cap dels pares no els ha reclamat perquè tornessin. Tots cinc són nois i les edats d'arribada oscil·len entre els 12 i els 15 anys.

En general, tots cinc tenen un bon record de la família i en parlen en positiu, fins i tot quan recorden algun fet que podria semblar menys positiu, com el noi que explica que va estar internat, o el que va passar-se una bona part de la infància viatjant de París a Mali, o el que va viure una educació molt rígida. Tots ells fa anys que no veuen la seva família i tenen el record de fa temps, tot i que sí que es comuniquen per telèfon i els envien diners.

«Mi padre me educó... no me pegaba; mi madre, sí. Si hacia algo mal, me pegaba, sí [*riu*], y mi padre no, a mi padre le tenía mucho miedo, no tenía mucha conversación con él, le tenía mucho miedo, sólo con verle ya... [*riu*] Ahora con mi madre no...» (Elio, 19 anys).

Quan van entrar a Espanya, excepte el que va ser enviat pels pares perquè visqués uns anys amb una tia, tots els altres van presentar-se voluntàriament als cossos policials buscant protecció (un centre). Dos d'ells van arriscar seriosament la seva vida, diuen que ara no ho farien.

«El año que me tocó cursar cuarto de ESO ahí, me marché de mi casa. Allí, en Marruecos, iba al instituto y a casa, y hacía karate... un deporte. Bueno, entonces vine aquí y no me acuerdo mucho de lo de allí. Aquí vine a los 14 años y me quedé dos semanas con mi tía. Fui al centro de acogida de menores... (...) Vine escondido en una furgoneta, debajo de los ejes. (...) Cuando vine aquí no les dije nada, hasta que les llamé desde aquí: "Ahora estoy en Barcelona." (...) "¡No!... ¿Cómo, en Barcelona? ¿Dónde estás?", me preguntaban. "¿Dónde está eso?" Yo dije: "Bueno, en España". "Ah..., bueno"... me dieron una bronca y ya está». (Elio, 19 anys).

■ 9.2.3. El lloc dels progenitors, els germans i la resta de la família extensa

■ *El rol dels progenitors*

Hem vist que el temps que van viure amb els progenitors és més aviat de patiment, de pèrdua o d'oblit per a la majoria dels joves entrevistats. Un cop marxen de casa i són acollits, la relació amb ells a través de les visites continua sent percebuda com a perjudicial per una part dels joves, i en alguns casos es distancien o es trenca definitivament la relació. L'excepció és el cas d'una noia que esperava les sortides de caps de setmana amb gran il·lusió. De fet, cap dels joves no ha tornat a casa amb els progenitors, només dos en van fer un intent fallit als 18 anys (una n'és aquesta noia). En aquest apartat, reflectim especialment el lloc dels progenitors un cop el noi o la noia es troben en el recurs de protecció.

Pràcticament tots els joves que tenien establert un règim de visites o sortides amb algun dels progenitors en tenen un mal record i en remarquen el caràcter obligatori, en què no es té en compte la seva opinió:

«(...) al primer centre feia visites el cap de setmana. Després els meus pares van anar empitjorant i van ser controlats per l'EAlA... en comptes d'anar a millor, cada vegada era pitjor. Amb el meu pare gairebé no em parlo. (...) i la meua mare està amb demència i ingressada en un centre; això va acabar bastant pitjor del que jo em pensava de petita». (Chela, 19 anys).

«Cada fin de semana me iba a mi casa con mi familia. ¿Y entonces qué hacía? Perder el tiempo. En realidad empiezas la rutina, vas allí y, si no estás bien, sabes que vas a pasarlo mal, pierdes el tiempo, no sé». (Kati, 21 anys).

«Nosaltres estàvem obligats a anar-hi divendres, dissabte i diumenge. Ara..., quan jo tenia 15 anys vam deixar d'anar-hi radicalment, ja (...) es veu que li va agafar un rampell... perquè... és molt masclista..., a mi sempre m'ha pegat mon pare, de sempre, sempre. I al final, doncs, una nit, el meu germà gran... va dir: "Ens anem d'aquí!" i a partir d'aquí vam deixar d'anar amb mon pare (...)». (Lluïsa, 20 anys).

Alguns remarquen que les visites eren més positives amb membres de la família extensa, com ara oncles, avis o germans grans.

«Por la mañana, al principio en el EAIA, con mi padre las visitas eran vigiladas. Después, ya por la mañana, me visitaba un rato, y con mi madre igual. Un sábado era con mi madre y otro con mi padre. Y los domingos íbamos con mi tía o con mi hermana. (...) Bueno, con mis padres... no me gustaba. Con nuestros padres no me gustaba nunca porque siempre discutíamos. Con mi hermana sí, bien, porque estaba mi sobrina y nos lo pasábamos bien. Y con mi tía y mis tíos y eso, bien también». (Pilar, 20 anys).

D'altres afirmen que l'entrada en el recurs de protecció va suposar que els pares els abandonessin o que hi hagués un trencament:

«Mi madre nos abandonó cuando nosotros fuimos al centro, ella se fue». (Sara, 21 anys).

«Con mi tía, [mi madre] vino un par de veces a vernos y... una tercera estaba pactado que viniera y no, no se presentó, y, a raíz de aquello, no sé nada de ella» (Quentin, 19 anys).

I, finalment, aportem l'únic relat en positiu sobre les visites i la relació amb els pares:

«Sí, buena sí... Sí porque yo entre semana no la veía nunca, pero en las vacaciones o en los fines de semana yo me descargaba y le contaba todo lo que había hecho durante la semana..., entonces como que más o menos estaba puesta al día. Y se lo contaba todo. (...) Yo nunca me he dejado de ver con mi madre. Siempre ha estado allí». (Xènia, 21 anys).

■ **El rol dels germans**

Per a aquells que en tenen, el tema de la relació entre els germans és força central, té molta importància, sobretot quan evoquen records i experiències sobre la seva família d'origen. Aquests relats estan marcats per força connotacions positives, tot i que també amb algunes de negatives. Hem de tenir present que només 4 dels joves entrevistats són fills únics. D'altra banda, abunden els relats que expressen la gran responsabilitat que molts dels joves tenen vers els germans petits, que els despertem un desig de protecció, tant quan eren menors d'edat com ara que ja són adults; fins i tot alguns dels joves relacionen el fet d'haver tingut aquesta responsabilitat amb el d'haver hagut d'estudiar i tirar endavant.

« (...) són els meus germans que han sigut una mica..., perquè m'han donat responsabilitat, i jo..., per ser responsable, doncs, he intentat estudiar, treballar i tot». (Isa, 19 anys).

Dels 31 joves que tenen germans (taula 51), excepte una noia que no vivia amb el germà perquè es va quedar a Colòmbia i va morir, i una altra que ha conegut les germanes de grans perquè van ser adoptades abans que ella naixés, la resta conviuen junts quan encara estaven amb els pares (ambdós o un), si no tot el temps, sí en la major part. D'aquests, una mica més de la meitat van entrar junts al primer recurs de protecció. Després, no tots han estat el mateix temps (en funció de l'edat, uns hi surten abans), ni han fet el mateix itinerari dins el sistema de protecció.

Taula 51. Germans del joves entrevistats

	Tenen germans?	Vivien més o menys junts quan estaven amb la família biològica	Van entrar junts al primer recurs de protecció	Mantenen relació actualment, encara que sigui a distància
Sí	31	29	18	29
No	4			

Dels 11 que no van entrar junts, 5 són els adolescents que van arribar sols al país, 3 són joves amb germans petits que es van quedar en el nucli familiar, n'hi ha un altre el germà petit del qual se'n va anar a un centre en comptes de ser acollits junts per la tieta materna, i, finalment, en+ ambdós casos els germans van ser acollits per diferents familiars. Pràcticament tots han continuat la relació de grans, encara que sigui a distància en els cas dels MENA.

La relació positiva entre germans hi és present en diverses entrevistes, i la necessitat de continuar amb ells un cop entraven en el recurs de protecció, bé perquè els enyoraven, bé perquè els volien seguir cuidant, ja que tenien molt clar la responsabilitat que havien assumit, tot i que no sempre se'ls havia delegat de manera explícita, omplia un buit.

«Jo a casa del meu pare dormia amb el meu germà i per mi era molt important. Jo no volia dormir amb el meu germà durant una època, però, en el fons, m'anava tan bé dormir amb el meu germà, és que era un suport tan gran! El meu germà era sempre molt poruc, no deia gran cosa i jo a la nit li explicava coses. Li deia: "Mira, tu creus que el pare ens està fent això...?", i el meu germà em deia: "No parlis ara d'això!" Però el fet de poder expressar-li el que sentia o no... encara que no m'escoltés... perquè només ho compartia amb el meu germà...» (Bea, 20 anys).

«Sí, ha habido un tiempo que me he sentido responsable de tener que cuidar de ellos, porque como que me han dado esta responsabilidad. Pero no me toca, porque no soy madre de ninguno de ellos dos». (Núria, 21 anys).

«Yo siempre me he visto con la obligación de cuidar de mi hermano pequeño. Me he visto con la obligación de mantener a mi familia a flote, hasta ahora, hasta que me he dado cuenta que, realmente... cada uno elige lo que quiere. El único que no puede elegir el camino que quiere es el pequeño, es por lo que todavía sigo luchando. Pero por todos los demás... ellos mismos han decidido el camino que deben tomar, igual que yo he decidido el mío». (Teresa, 21 anys).

Els motius pels quals entren junts en el recurs de protecció o, per contra, són separats tenen a veure amb les decisions que prenen els professionals en la majoria dels casos. Alguns joves relaten la sort que van tenir d'estar junts o la desgràcia que els separessin.

«Bueno, las asistentas lo decidieron. Mi abuelo, el materno, quiso quedarse conmigo y mi abuela, con la que estoy ahora, con mi hermana, pero, bueno, dijeron que era mejor las dos juntas y tal para no separarnos, y nos quedamos las dos con mi abuela; mi abuelo era un poco inculto, tenía menos recursos para educarnos, sabes?». (Helena, 20 anys).

«Sí, siempre he tenido esta suerte de ir juntos. Sí, ya me lo decían... que no siempre se podía, pero, bueno, hicieron lo posible o... no sé si se buscó o..., tuve esta suerte, pero sí, siempre he estado con ella». (Quentin, 19 anys).

«Y luego me fui con mi tía. (...) No, a mi hermano pequeño se lo llevaron a un centro, porque era menor y mi hermano mayor se quedó en casa con mi madre». (Viqui, 20 anys).

«Perquè ells [els acollidors] van dir que dos eren, és clar, eren molts, saps? És a dir, venir dos de cop, nosaltres dues, i com que veien la relació que teníem entre nosaltres dues, doncs, era millor que estiguéssim un temps separades. I llavors, quan van veure que la meva germana estava així, amb depressió, i que ho passava malament, llavors va venir ella» (Carla, 21 anys).

Ara bé, també hi ha relats de germans que tenen una relació més difícil, com és el cas dels que han estat al càrrec de germans grans que han estat tirans amb ells, o de situacions en què els progenitors tenien un tracte completament desigual vers els fills, i creen tensions i rivalitats entre ells.

«Siempre ha sido un poco dictador [mi hermano mayor]..., quizás en exceso. Así, dictador, como una palabra respetuosa. Siempre ha sido como la oveja negra. Siempre es el que ha traído problemas, se ha metido en follones y ha tenido que hacer un poco la figura de padre. Pero padre ya te he dicho, dictador. (...) No sé. Yo creo..., deduzco que él quería que tuviésemos un buen futuro y supongo que sería eso, porque, ya que él no lo tuvo, quería que lo tuviéramos los otros hermanos. Pero claro, las maneras tampoco eran las correctas, ¡digo yo! (...) Él ahora está en la cárcel». (Pilar, 20 anys).

No tots els que van entrar junts en el recurs de protecció van seguir la mateixa trajectòria, i especialment es relaten destins diferents en sortir del recurs, alguns marcats per la seva experiència en el sistema, altres marcats per les relacions familiars que van mantenir o per les seves preferències personals.

«El meu germà va sortir abans que jo del centre... ell va preferir anar amb els meus pares a viure... i jo vaig preferir anar a un pis». (Pilar, 20 anys).

«Doncs, que va canviar la relació amb el meu germà. [...+ I vaig decidir anar a viure sol i fer la meva vida. El meu germà tenia uns plans per a mi que jo no els veia igual, no? Ell deia que sempre havíem d'estar amb ell... i jo creia que no, que cadascú havia de fer el seu camí». (Tito, 18 anys).

Alguna situació de dispersió dels germans està marcada per les vides inestables dels progenitors, sovint amb canvis de parelles i germans de diferents pares o mares.

«Abans de néixer jo, les tres germanes de part de mare van estar a un centre, però... en veure que ningú les reclamava... al final les van donar en adopció a les tres. (...) Aquest estiu he anat a conèixer-les». (Chela, 19 anys).

■ **El rol dels parents**

Una bona part dels joves reconeixen el rol de cuidadors que han tingut els seus parents i la sort que han tingut de poder comptar amb ells, ni que sigui en algun moment de la seva infància, tot i que també hi ha hagut situacions de negligència.

Sis dels joves entrevistats van ser acollits per la família extensa com a únic recurs de protecció (cinc no es van moure dels mateixos parents i un altre, en morir-se l'àvia acollidora, va ser acollit pel tiet). D'altres, els han cuidat els avis, oncles o germans grans de manera informal abans d'entrar en el recurs de protecció. Tant els uns com els altres valoren l'experiència com a força positiva. Els que no la valoren en positiu són els dos que van ser acollits formalment, respectivament, per uns oncles abans d'entrar al centre i per un germà en sortir-ne, i ambdós casos van patir desatenció. Atès que en l'apartat posterior tractarem l'acolliment regulat en família extensa, no ens estendrem en la relació dels joves amb els acollidors, i només exposem alguns exemples d'alguns parents amb els quals no es troben acollits formalment. Les àvies i les tietes han tingut un paper de suport fonamental.

«(...) jo he pogut conèixer què és la vida familiar, no? Que he tingut anteriorment, (...) els meus avis, per mi, m'han donat l'exemple de pares. I era... jo els deia *papa* i *mama* als meus avis, i, a la meva mare, li deia *mama*...» (Fina, 20 anys).

«¿Mi hermana? ¡Qué va! No pudo... porque nos tuvo que hacer de niñera de nosotros cuatro. Nos tuvo que cuidar. Bueno, ella hizo la EGB hasta octavo en el instituto y se tuvo que ir porque, claro!, alguien tenía que llevarnos al cole, traernos, hacernos la comida..., y le tocó a ella. Y no disfruté ni de juventud ni de nada. Con 14 años ella nos hacía de madre, sí, sí, es que fue madre muy pronto. Con 19 años tuvo la primera. Y ahora tiene tres. Pero a ella le hubiese gustado estudiar». (Pilar, 20 anys).

■ **9.2.4. Impacte de la vida familiar en l'escolaritat dels joves**

La majoria dels joves entrevistats desconeixen l'ocupació dels seus pares. Cal recordar que hi ha força situacions de pares desconeguts o desapareguts, pares i mares amb problemes de drogues que no treballaven, o a la presó, i d'altres amb una malaltia mental que tampoc no estaven actius en el mercat laboral. Així mateix, també hi ha un nombre important que van morir quan ells eren molt petits.

Dels que n'estan informats, tres joves que van venir sols d'adolescents asseguren que els seus pares es dedicaven al comerç; entre la resta de progenitors, hi havia un metge que no exercia, un fuster, un pagès i d'altres que treballaven fent feines de neteja o en l'àmbit de la construcció. En general, s'aprecia que procedeixen de classe social baixa i amb un nivell d'estudis baix; 12 dels joves provenen de països en vies de desenvolupament.

La influència de la família biològica pel que fa a l'escolaritat dels joves entrevistats l'hem analitzada des de dues vessants. En primer lloc, quant als valors expressats pels progenitors o per altres familiars. En aquest sentit, alguns joves reconeixen el pes que ha tingut el que els deia la família, tant en positiu com en negatiu. En segon lloc, quina ha estat la repercussió directa en la seva educació, saber com ha influït el fet d'haver viscut amb la família les situacions de dificultat que s'han explicat fins aquí; és a dir, com repercutia en l'assistència a classe i en el desenvolupament de les tasques escolars. L'impacte que ha tingut la convivència amb la família d'origen pel que fa a l'escolaritat dels joves sembla negatiu en la majoria dels casos, tant pel que fa a faltes d'assistència com pel baix rendiment acadèmic. És molt interessant observar les estratègies d'afrontament que desenvolupaven els joves per seguir endavant amb els estudis malgrat les dificultats. Aquests aspectes es despleguen en el punt 9.3.4.

■ **Valors educatius expressats per la família d'origen**

A vegades, els pares els van transmetre valors positius pel que fa als estudis, ja sigui perquè ells mateixos en tenien, ja sigui, sobretot, perquè ells no havien pogut estudiar i volien que els seus fills sí que tinguessin aquesta oportunitat. En aquests casos han tingut un paper important els parents: els avis, els oncles...

«És que jo, de plans, no me'n feia en un futur... Jo sabia que volia anar a la universitat perquè el meu pare, sobretot, sempre m'hi ha estat molt a sobre: "Tienes que estudiar, lo más importante son los estudios". Sempre em repetia això, sempre, sempre: "Déjate de todo, lo más importante son los estudios"». (Bea, 20 anys).

«Supongo que la comida de cabeza de mi madre y mi abuela, más que nada mi madre, que era: "Estudia, ¡si no no serás nadie!", y entonces, claro, vi que mi madre... que ella estaba cogiendo droga ¿vale?, cuando la cogieron... recurrí a esto, porque no tenía estudios... Vio dinero fácil y... y las cosas fáciles nunca... nunca son de fiar». (Rita, 19 anys).

«O sea, para ellos [abuelos acogedores] era un orgullo. El poder decir: "¡Mira, se lo ha sacado todo sin suspender ninguna!" y eso..., los más felices.

Sabiendo que esto es para mí, porque el día de mañana quien lo va a disfrutar soy yo, pero ellos están orgullosos de haberme dado todo esto». (María, 20 anys).

Per contra, els valors negatius sobre l'educació els transmetien mostrant un gran desinterès per tot el que tenia a veure amb l'escola del fill: no els preguntaven per les notes, no els ajudaven a fer els deures, no es preocupaven per l'assistència a classe o per si anaven malament. Sobretot, ressalten situacions on ells no eren importants per als pares i, per tant, tampoc no els preocupaven els seu estudis.

« (...) uno cuando es niño, si ves que te exigen, que hagas los deberes, pero si ves que ellos no te echan una mano, pues... no estás muy motivado a hacer esto». (Rita, 19 anys).

«Es que no me han preguntado [los padres] nunca. Si quieres que te diga la verdad, no me han preguntado nunca como me han ido las notas». (Núria, 21 anys).

«Les daba igual. Mi madre nunca me ha preguntado por mis notas ni nada». (Pilar, 20 anys).

■ **L'impacte de la vida familiar en l'escolaritat dels joves: assistència a classe i suport**

La majoria dels joves entrevistats opinen que la situació de dificultat que tenien els seus pares feia difícil que els ajudessin en la seva escolaritat i pensen que directament i indirectament els va perjudicar molt i que això es va reflectir, sobretot, en un rendiment acadèmic baix o endarrerit. La diferència és que en els seus relats culpabilitzen els progenitors o els justifiquen, però el que queda clar és que era difícil portar una escolaritat amb normalitat:

«Bueno, els meus pares feien el que podien, però... a veure... el problema que tenien els meus pares és que si no estaven bé amb ells mateixos, difícilment podien estar bé amb els fills. Però ells ho han fet a la seva manera, no era l'adequada, però, és a dir, jo considero que m'han educat. De fet, jo potser no hauria fet estudis si no fos perquè en un començament els meus pares, a la seva manera, m'educaven, no? No era la manera correcta, però ho feien». (Jose, 19 anys).

«P: Què penses que t'ha dificultat seguir estudiant com qualsevol altra persona? R: «Els meus pares han sigut... *bueno*, el meu pare ha sigut un obstacle». (Isa, 19 anys).

En l'apartat 9.3, veurem que la convivència amb la família provoca inestabilitat i canvis d'escola i, en alguns casos, també faltes d'assistència a classe i manca de suport escolar.

■ 9.2.5. Acolliment i durada

Cal recordar que el 20% dels joves va estar només en acolliment familiar, mentre que el 80% restant va fer estades en el CRAE, combinades o no amb altres recursos com ara l'acolliment familiar o un centre d'acollida (taula 47). Si aprofundim en les característiques dels acolliments, el 74,3% de tots els joves entrevistats van viure en una ciutat mentre estaven en el seu recurs de protecció, i només una quarta part (25,7%) vivia en ambients més rurals.

En els subapartats següents tractarem per separat aquests dos tipus d'acolliment i obrirem un tercer subapartat dedicat a la relació que van tenir amb altres professionals com són els psicòlegs o els EAIA metre estaven en acolliment.

a) L'atenció residencial

Pel que fa als joves que van estar acollits en el CRAE –centrant-nos en el centre on van estar-se més temps i van fer més seu–, hem analitzat els trets principals del recurs referent al nombre de places, a la població destinatària quant a l'edat i el sexe, i a la titularitat del centre (taula 52).

Taula 52. Característiques dels CRAE on van estar acollits

Característiques dels CRAE		%
Nombre de places	6-70 (M = 22,54; DT = 15,04)	
Franja d'edat	Centre per a infants i adolescents	57,1
	Centre només per a adolescents	42,9
Sexe	Centre mixt	57,1
	Centre només de nois	25
	Centre només de noies	17,9
Titularitat	Centre propi	10,7
	Centre col·laborador	89,3

El nombre de places dels CRAE on van estar els joves entrevistats oscil·la entre 6 i 70, amb una mitjana de 22,54, resultat que confirma la grandària excessiva d'alguns CRAE a Catalunya, tal com hem vist en l'apartat 5.

El 57,1% eren centres destinats tant a infants com a adolescents, per tant, po-

dien tenir germans de diferents edats junts, mentre que el 42,9% dels centres acollien només adolescents, entre 13 i 17 anys.

Una mica més de la meitat dels centres (57,1%) són mixtos, una quarta part (25%) són només de nois –adolescents– i el 17,9% són només de noies (quasi tots d'adolescents, també).

Finalment, pel que fa a la titularitat dels centres residencials, només el 10,7% són públics i en canvi el 89,3% són centres col·laboradors (sostinguts al 100% per fons públics). El 32,1% dels centres són religiosos (catòlics). Totes aquestes característiques són equiparables amb la situació en general dels centres a Catalunya.

Hem organitzat l'anàlisi de contingut de les seves entrevistes en quatre grans aspectes: (a) els relats sobre l'ingrés al centre; (b) el que fa referència a la seva estada; (c) la sortida del centre; i, finalment, (d) la valoració que fan del seu acolliment residencial vist des de la perspectiva dels temps quan ja són majors d'edat.

■ **L'ingrés al centre residencial**

Tots recorden el dia que els van dir que serien acollits en un CRAE i el dia que hi van ingressar, que a vegades és el mateix dia. Molts ho recorden com una cosa brusca i pocs recorden que se'ls demanés l'opinió ni que se'ls donés gaires explicacions. És més, una part diuen que se'ls va disfressar la realitat, que se'ls parlava d'unes colònies o que se'ls prometia que hi estarien poc; per tant, afirmen que no rebien informació, o no l'entenien o se'ls enganyava una mica. De totes maneres, en general, malgrat l'experiència traumàtica del moment, vista en perspectiva, valoren que és el millor que els podia passar, tot i que la majoria continuen discrepant amb la manera com es va fer.

«Quan em van posar en un centre, va ser una catàstrofe per a mi... (...) No ho sé..., saps? No ho tinc molt clar tampoc... Però no ho sé. Jo sé que estava al col·legi i em va venir a buscar la policia i...» (Gala, 19 anys).

«Me parece que fue mi madre, pero nosotros no lo sabíamos. Y nada, nos trajeron aquí, sin saber dónde íbamos, sin saber qué era eso... Y nos dijeron que nos quedaríamos un día o no se qué... y era mentira. (...) Sí, porque también le sabía mal a ella decir... no nos lo quería decir, porque ella también lo estaba pasando mal. (...) Y nada... en general nos adaptamos bastante bien... (...) Yo sí creo que fue lo mejor...» (Silvia, 20 anys).

«El que sí que em va fer ràbia, i me'n recordaré sempre, és que un dia ens van cridar per fer una reunió al cap de poc d'estar allí. Ja era estiu i ens van dir: "Possiblement només hi serem un any." Però un *possiblement* quasi segur, saps? , i... a veure, tenint en compte que jo tenia dotze, més o menys la situació

la tenia assimilada, però ma germana en tenia nou i no la tenia gens d'assimilada, i em va fer molta ràbia per això. Però ens van enganyar a les dues, saps? I no..., no és just això tampoc, no? (...) No va ser un any [riu]... he passat tota la meva adolescència allí». (Juana, 19 anys).

En alguns casos, l'ingrés es va pactar amb el jove. La ubicació, el manteniment de la seva escola i l'experiència en aquests pocs casos es valora lògicament en positiu.

«Sí, estaba mal con mi familia, me daba un poco de miedo, me dio mucho miedo ir a un centro porque nunca había estado y (...) decidí que era lo mejor, porque me decían que era lo mejor para mí... Y también pensaba un poco en mi vida, no solo estar con mi familia. Y el hecho de estar con ella no... podía seguir estudiando, porque, ¡claro!, con mi abuela, yo tenía que hacer todo lo de la casa. Mi abuela era muy mayor y, bueno, yo era la que hacía la compra, la que ponía las lavadoras..., la que lo hacía todo. Y entonces, tomar la decisión de irme a un centro fue bastante duro, pero lo hice». (Yaiza, 19 anys).

D'altra banda, també en destaquen algunes situacions en què van ser ells mateixos els qui van fer passos per marxar de casa perquè trobaven que el sistema tardava a donar-los una resposta. Aquest és el cas, sobretot, d'algunes noies, que esperaven marxar de casa i van fer accions per aconseguir-ho.

«P: Parlaven amb tu? R: Sí, però, el meu pare em tenia, és clar... "Tu digues que no vas a classe perquè no et cauen bé els teus companys, que no t'han tractat" ..., *bueno*, a dir mentides! És clar! Jo tenia por de dir la veritat i (...) passava un temps i..., i no passava res». (Isa, 19 anys).

«Yo nunca olvidaré cómo entré... Yo me escapé de casa, no podía seguir viviendo allí. Me escapé y me fui al EAIA, ¿vale? Y me fui directamente yo sola. Y dije que yo no estaba bien en casa, y dije que si no aguantaba una semana, no aguantaba un mes. Y así se lo dije. La chica... me dijo: "Primero tenemos que ir a tu casa", y, bueno, fueron a mi casa y vieron las condiciones en las que yo me encontraba y dijeron: "Vale". Y me llevaron al centro de acogida». (Teresa, 21 anys).

«La monitora se puso en contacto conmigo, pero yo tenía miedo porque... yo le decía "no se lo digas porque me va a hacer daño..., mi madre", o lo que sea, ¿no? Entonces lo hicieron muy cuidadosamente y salió bien, más o menos». (Viqui, 20 anys).

Els MENA són un grup que ingressen voluntàriament, busquen la policia o es presenten a la DGAIA demanant aixopluc. Reconeixen que ha estat dur adaptar-s'hi.

«Porque como era tan pequeño y pensaba en mi familia y lloraba todos los días, a veces, pues, voy al “cole” y aunque tengo amigos allí, pues... para mí ha sido una vida un poquito triste, ¿cómo explicártelo, sabes? me ha costado adaptarme». (Ramón, 20 anys).

«Vi a uno en la pensión y un día le pregunté a un chico..., porque en Francia hay centros donde los menores van..., me lo explicaron, me llevaron a la policía y allí me dieron la dirección de la DGAIA y fui. (...) Sí, ahí he entrado». (Dani, 19 anys).

Cal fer una explicació sobre la diferència entre centre d'acolliment (CA) i centre residencial d'acció educativa (CRAE). Hi ha dues vies per entrar a un CRAE: una és que l'EAIA estudiï el cas mentre el nen o nena estigui en el seu entorn i en faci la proposta d'ingrés en un centre residencial. En aquests casos, passen directament de la família biològica al centre (CRAE). L'altra és que, atesa la situació d'urgència, no es pugui fer l'estudi mentre l'infant s'està a casa i es proposa l'ingrés en un centre d'acollida per valorar el cas i fer la proposta més adient. Llavors és quan el nen roman uns mesos en el CA. Tots els que van passar prèviament per un CA coincideixen a valorar-ho molt negativament, per la seva manca de llibertat, pel fet de no poder sortir del centre ni per anar a l'escola, i, fins i tot, per l'ambient perillós que hi ha en els CA on tots són adolescents.

Aquesta valoració negativa pot ser deguda al fet que l'ingrés els va suposar l'entrada en el sistema i, per tant, van veure canviar bruscament la seva vida, però no tenen la mateixa percepció els que no han passat per un CA.

«(...) un centro de acogida es de acogida, es para sacar al niño que está en situación de riesgo, sacarlo momentáneamente y solucionar el problema. Cuando el problema no se puede solucionar, que es la gran mayoría de veces, es cuando el niño va a un centro residencial. Entonces..., ¿por qué no puedes estar más de seis meses? Yo me estuve ocho meses, ya me estaba pasando del plazo (...) y yo estaba ocupando una plaza que realmente le quitaba a otro niño». (Sara, 21 anys).

«(...) jo, és que la merda d'aquell centre! Per molt que diguin! (...) A més, estàs tot el dia tancat, només pots sortir amb els educadors, pobres xavals...» (Nando, 21 anys).

«Entonces el CA para mí fue un paso, porque me dijeron que estaría poco tiempo, que no me preocupara, ¿vale? “Estarás muy poco tiempo, tranquila”... ¡porque era un horror! ¡Era una selva! ¡Horrible! ¡Era una selva! ¡Allí había unas peleas...! Y una chica que estaba embarazada, recuerdo..., pero unos follones... que yo decía: “Madre mía, ¿dónde me he metido?” Para mí fue lo más impactante». (Teresa, 21 anys).

■ *L'estada al centre residencial*

Del seu pas pel CRAE, la valoració que en fan depèn de molts altres factors que la poden fer més positiva o més negativa. Els hem resumit de la manera següent: (i) la relació i implicació dels educadors; (ii) les dimensions del CRAE; (iii) l'ambient i l'educació que hi rebien; i, finalment, (iv) la relació amb els companys i companyes del CRAE i fora del centre.

La relació amb els educadors dels CRAE és un tema central, tant si les relacions han estat bones com dolentes, i algunes relacions continuen més enllà dels anys del centre. Valoren molt haver tingut algú molt proper i que confiés en ells. Perceben molt la diferència de viure en família, tant per experiència pròpia com per veure-ho amb els seus amics de l'escola. Un dels temes que tracten és la vinculació afectiva amb els educadors: saben que potser no hi era, saben que no deixava de ser un lloc de treball per als educadors, però en reclamen la presència. També destaca la relació que alguns continuen mantenint-hi un cop han sortit del centre, relació que ja qualifiquen d'amistat. Com a aspectes negatius, és molt present el tema dels canvis de personal i la quantitat d'educadors que hi han passat mentre ells s'hi estaven, la falta d'unes figures de referència estables, el fet que els educadors fossin nous i molt joves, i algunes situacions de desatenció i maltractament, mot puntuals, però que també n'hi ha hagut.

«En cuanto a la aproximación al educador, era muy rígida. Es decir, el nombre del educador y se acabó. ¡Ni mamá, ni papá, ni hostias! ¿Vale? Cuando tendría que haber un padre y una madre. Este padre y esta madre, estas personas están sustituyendo este rol. No se nos puede negar un derecho como éste». (Álvaro, 20 anys).

«Hi ha altres centres que és un tracte més fred. Aquí [CRAE] en certa manera sembla una casa i a vegades aquí..., ja t'agafen un cert afecte. Algun cop hi ha confusions (...) per molt que et diguin que ets com si fossis el seu fill... igual no em tractarà. Perquè, el teu fill, moltes coses que li fas aquí no li faries». (Nando, 21 anys).

«Al centre de dalt, la gran majoria dels educadors que hi havia allí, bravo!, perquè es preocupaven pels nois tinguessin el problema que tinguessin. (...) N'hi ha una (...) que aquesta, no sé..., és, com si diguéssim, una referència per a mi o, no sé..., m'ha ajudat molt a seguir endavant, tingués el que tingués, tant si estava bé com si estava malament, sempre ha estat al meu costat... Són coses que es valoren. Molt». (Juana, 19 anys).

«La mala pata que tuve yo, que mi tutora, que es la que llevaba más años allí, que se sabe manejar mejor, pidió la baja maternal, entonces, claro... ¿qué pasó? Que trajeron a una educadora nueva y me dijeron: ésta es tu tutora... Y

yo dije: "¿Cómo puedes ponerte a una tutora... a una educadora nueva, que no sabe nada de mí? ¡No viene a hablar conmigo porque dice que le doy miedo!"». (Pilar, 20 anys).

«Y les sigo teniendo respeto..., pero porque ellas hicieron mucho por mí. Yo creo que hicieron más que en otras residencias, ¿sabes? No sé. (...) Yo estoy encantada de haber estado allí». (Teresa, 21 anys).

«Hubo un monitor... una vez que (...) me sacó el hombro de sitio..., me tiró al suelo y todo..., muy bruscamente (...), me tuvieron que llevar al médico (...) y, bueno, el médico me dijo que me había dislocado el hombro y que tenía todo de morados de haberme estrujado el brazo (...) Y entonces, tanto el centro como el médico, me dijeron que tenía derecho a denunciarlo... y las niñas también me decían: "Sí, hazlo, porque a ver si de esa manera nos deja un poco..."». (Yaiza, 19 anys).

La majoria coincideix que la dimensió del CRAE condiona enormement el seu pas pel centre, tant pel que fa a l'atenció que reben o la qualitat del menjar, com del torn d'educadors, i aconsellen que els centres siguin petits i que hi hagi una atenció més personalitzada.

«Haber estado en un sitio con 15 personas, en otro había 40 y en uno, 6... El mejor fue el de 6 o de 10, ¿vale? Fue el mejor. Y no había tantos educadores... o sea, eran 4... y las demás eran monjas que vivían allí y los otros dos sólo venían por la tarde. Y considero que es el hecho de que te dedicaran siempre un tiempo para ti. A ver una persona..., si tienes 40 personas no puedes. Y si tienes un problema...» (Teresa, 21 anys).

«Porque en nuestra casa [CRAE], al menos en la época que estuve viviendo yo, pasaron..., los tengo apuntados..., como unos 20 educadores. ¡Fue bestial! Esto también te creaba mucha inestabilidad y claro que no sabías quién ibas a tener al día siguiente (...) y, la última época, fue las que se mantuvieron un poco más, pero al principio fue muy caótico todo». (Núria, 21 anys).

«Al menos por lo que yo he visto..., nunca se da la educación que tú puedes recibir de una familia. En una familia siempre llegas a casa y ves a la misma persona o siempre están los mismos referentes. Allí..., no sé si eran 20 o así... e iban cambiando. Tienes cada vez turnos diferentes y tal..., y entonces te tienes que acostumbrar a... como... la manera de ser de cada uno. (...) Entonces, si tenía buena relación con uno de confianza, no verlo cada día te hace... te tienes que esperar a contarle lo que te pasa y tal... y muchas veces optas ya por no decirlo». (Quentin, 19 anys).

Sobre l'ambient i l'educació rebuda en el CRAE, hi ha opinions divergents: mentre que uns diuen que allà els van educar, és a dir, els va ensenyar a menjar correctament, a adquirir uns hàbits d'higiene personal, a relacionar-se amb els altres, a conviure, a afrontar situacions i resoldre-les, etc., d'altres pensen que no els van ensenyar res, que ja ho sabien fer quan van entrar. Alguns van aconseguir sentir el centre com casa seva, van fer que els hi fos molt acollidor. Altres, en canvi, no s'hi van trobar, sigui perquè els semblava despersonalitzat –ja que allà eren «un més»– sigui perquè els altres nens i nenes no els eren amigables, o perquè els canviaven de company o companya d'habitació, o no s'entenien amb els educadors, etc.

«Pues me levantaba, desayunaba, iba al cole, volvía y, bueno, estudiaba, estudiaba y estudiaba. Estudiaba y tenía actividades extraescolares, hacía danza y natación, y ya está y todo bien, y muy feliz». (Kati, 20 anys).

«Hombre..., la educación del centro..., bueno si tú tienes las ideas claras, tu proyecto, lo que quieres hacer..., las influencias no te afectan de nada. Pero si tienes a ir con ese... allí hay muchos caminos, puedes escoger tú». (Paco, 19 anys).

«(...) son cambios, cambios constantes, cambios constantes, cambios constantes. (...) De colegio. (...) Y a los seis meses de llegar..., y que en mi cuarto había otra niña nueva. Siempre hay cambios». (Teresa, 21 anys).

«Crec que és molt important l'educació que tenen un cop al centre, *vale?*... Perquè, en el primer centre a on jo vaig estar, van saber potenciar les meves qualitats i em van deixar fer la meva..., *vale?*... Ells m'anaven guiant i posant límits, però sabien el que jo volia i el que jo podia fer... i llavors a partir d'aquí, *vale?* Perquè jo, per exemple, amb el patinatge, mira necessito no sé què..., necessito aquests diners per tal..., saps? Potser en un altre centre un diu: "Ai! És que vull apuntar-me a bàsquet... No, no que és molt car...!". No sé què... o coses així, per exemple, *vale?*... O vull fer un curs d'anglès perquè m'encanta o coses així... *pues... potser no, saps?*». (Úrsula, 18 anys).

També pensen que és millor per a tots tenir una bona relació amb els educadors, que en el fons el jove o la jove hi sortirà guanyant:

«Una vez aceptado que tú y tu familia ya no podéis tener una relación bonita no te hagas la vida imposible en una residencia, no te encares con todo el mundo..., porque lo que les pasa a muchos niños es eso, ¿vale? Es que se..., como ya se llevan mal, lo único que les queda es llamar la atención, discutir con todo el mundo, ser mala persona. Y no hace falta, yo creo que consigues mucho

más siendo buena persona en una residencia que siendo mala. También considero que algunos centros no serán correctos para según que niños». (Teresa, 21 anys).

Subratllen el tema de la relació amb els companys del CRAE amb qui conviuen força anys, malgrat les directrius del centre per afavorir les relacions amb nens i nenes de fora del sistema de protecció. Alguns reconeixen que els seus millors amics els han fet al centre, fet inevitable ateses les hores que hi passen junts:

«Aquí siempre te lo dicen, que quedas con otra gente que no sea de aquí..., pero llegas a pasarte tantas horas con las niñas que... Bueno, para mí, mi mejor amiga, es de aquí, es como si fuera mi hermana. Pero, claro, también quedo con otras amigas». (Anna, 19 anys).

«Sí, sí, del centro. Porque era donde..., bueno del colegio también, pero más del centro, porque compartía más cosas con ellos. Al menos con mis compañeros de piso sí, compartíamos cosas con ellos, el estar conviviendo allí con ellos pues...» (Xènia, 21 anys).

D'altres valoren molt fer amics de fora del centre i ressalten el paper dels progenitors dels amics com a font normalitzadora. Ara aconsellarien a tots els nens i nenes que estan acollits que fessin amics fora del centre. També expliquen la limitació administrativa (i que fomenta l'etiqueta de tutelat) a l'hora de tramitar permisos per passar el cap de setmana amb ells:

«(...) jo intentava sortir amb gent que no fos del mateix centre, (...) perquè tothom ha tingut problemes greus amb la seva família. Sigui per una cosa, sigui per l'altra, generalment, *pues...* solen consumir bastant tipus de drogues. En canvi, jo (...) he quedat amb les amigues al cole, amb les seves mames i papes i [riu] i potser he anat de vacances amb pares de les meves amigues durant una setmana. Han demanat... com..., és a dir, signen una mena de responsabilitat..., firmen un paper en què diuen que ells es responsabilitzen de mi durant aquests dies i això..., i et deixaven marxar, *bueno*, depenent de quins pares, (...) del nostre comportament, dels nostres estudis, de com siguis al centre... Una mica tot!». (Fina, 20 anys).

«Yo con los del centro..., bueno, tenía la relación de puertas hacia dentro, de puertas hacia fuera no..., tampoco no era gente con la que yo me relacionara mucho. Así que prácticamente era eso, gente de la escuela, y luego... del instituto y del bachillerato. (...) Yo tenía mis amistades del colegio». (Quentin, 19 anys).

«Això és una de les coses que em van ensenyar el centre i jo crec que és una

cosa molt, molt, molt encertada... Vull dir que, si tu et relaciones amb la gent que està al centre, et relaciones amb gent que té problemes..., és endinsar-te més a la mateixa merd..., a la mateixa bola... i tot el mateix..., i és millor oblidar-te i fer coses amb altres vincles... No sé, tenir diferents àmbits de relacions socials i jo crec que és súper encertat, (...) per exemple: hi havia una mare a patinatge que em portava a muntar a cavall cada cap de setmana (...) o amics de la meua classe que se n'anaven a Port Aventura, *pues* els seus pares m'ho pagaven... coses així, (...) *pues*, ... no sé si has de fer un permís obert o *algo* així!». (Úrsula, 18 anys).

«¿Y pasabas algún fin de semana con los amigos? Alguna vez sí, con algún amigo que tenía mucha relación y tal..., pero la mayoría no, al menos durante la primaria, porque era mucho follón, porque se tenía que pedir un permiso a la Generalitat para que te concedieran un permiso de nocturnidad. Había que llevar un papel a los padres del amigo para que lo firmaran y, entonces, era algo por lo que..., pfff! No me gustaba ir». (Quentin, 19 anys).

Alguns expliquen que feien amics tant del centre com de fora:

«¡Hombre! ¡Del centro porque los ves cada día! Es como de la familia y luego en la escuela, pues, también hice un par de buenas amigas que conservo, una buena amiga...» (Lurdes, 19 anys).

Pel que fa al tipus de relació que tenien amb els companys del centre, hi ha de tot. Alguns coincideixen que hi ha nens que estan en centres que tenen molts problemes de comportament i de relació amb els altres, i que això provocava dues reaccions en els joves entrevistats: no escollir-los com a principals amics o mantenir-hi una certa distància sense enfrontar-s'hi per tal de no ser el blanc de la seva ira.

«Fatal, fatal! Vull dir, de fet, me'n vaig anar un mes abans de complir els 18..., que ja tenia ganes de tenir la meua habitació, d'estar jo sol i de fer la meua vida. I vaig demanar, si us plau, si me'n podia anar un mes abans, (...) perquè eren lliteres de tres i jo dormia al mig [*riu*]. I el de dalt era superproblemàtic, però súper, súper! No tenia dos dits de seny...» (Jose, 19 anys).

■ **La sortida del centre residencial**

La valoració que fan de la sortida del CRAE difereix entre ells. Una bona part agraeix el suport d'haver tingut un lloc en el pis protegit, la beca, un tutor o tutora a la vora. En el que sí que coincideixen és en la sensació de por quan fan els 18 anys, de pensar: «I ara què passarà?». Aquesta incertesa, a vegades, els fa prendre decisions

basades en la immediatesa. Com ells diuen, tants anys pensant que volen marxar del centre i quan ve el moment voldrien tirar el temps enrere. Alguns viuen la sortida de manera especialment traumàtica perquè pensen que el sistema no ha fet prou per ells, que una vegada més són ells sols els que s'han de treure's les castanyes del foc. Són sentiments que afloren de manera molt intensa, iguals als que van sentir quan van entrar en el sistema.

«Valoraros, hacéroslo todo vosotros porque nadie en esta vida os va a querer ni os va ayudar. Ésta es la idea con la que todos salimos a la calle». (Álvaro, 20 anys).

«O sea, a todas las niñas (...) cuando las escucho chillar: “¡Qué mierda esto, no se qué!”. Yo siempre les digo: “el día que te vayas, tú no sabes lo que vas a echar de menos esto”. Es increíble. (...) Entrar en el centro fue muy duro, y sobre todo los dos primeros años..., pero, bueno, yo creo que el cambio más difícil, más difícil, ha sido salir. Porque aquí te protegen demasiado». (Anna, 19 anys).

«(...) no sabes nunca lo que va a pasar. (...) Es algo que piensas, que hemos pensado todos. Todos los niños que han estado en un centro han pensado en eso: (...) “¿y qué voy a hacer cuando salga?” Y sólo cuando sales es cuando..., cuando ves lo que puede pasar. Muchos, la gran mayoría, vuelven con sus familias, vuelven al mismo problema, y la minoría, ¡eh...! salen adelante, trabajan, estudian, hacen lo que deben hacer, ¿vale?, y estoy segura que... la gran mayoría pensarán a corto plazo, porque es algo que aprendes en el centro». (Teresa, 21 anys).

■ **La valoració de l'estada al centre vista uns anys després**

La tònica general de les seves valoracions relatives a l'estada al centre és de signe positiu, o almenys quan la fan de manera general i en perspectiva. En canvi, quan l'analitzen per temes –relació amb els educadors, l'ambient i els companys–, surten els aspectes més crítics. Quan fan la valoració positiva sembla més que pensen sobretot en què hagués passat si haguessin continuat amb la família, i llavors conclouen que és una sort que entressin al centre. Per tant, una qüestió és el fet de reconèixer la funció que tenen els centres i l'altra com l'exerceixen. En aquest sentit, ja hem vist que pensen que els centres tenen molts aspectes per millorar.

«Me convirtieron en una persona. Yo es que era una salvaje, estaba... Yo era la niña de la calle. Estaba siempre en la calle y... hablaba supermal y aquí, pues más o menos me moldearon, me ayudaron. A ver, que lo hice yo sola, sabes, pero ellos me inculcaban lo que tenía que hacer. No sé, me ayudaron mucho, la verdad». (Anna, 19 anys).

«Però, jo t'ho asseguro, estic molt feliç d'haver estat en un centre de menors, me n'alegro molt, eh? Estic molt orgullosa d'haver-hi estat, perquè trobo que si..., és una altra manera de viure, no? Jo he pogut comprovar la manera de vida familiar, no? Que l'he tingut anteriorment, potser no gaire familiar perquè amb els meus pares tampoc no és que hagi durat gaires anys, però els meus avis, per mi m'han donat l'exemple de pares (...) No sé, el fet d'haver tingut abans una família, haver sabut què és una família, i després (...) tenint família, però entre parèntesis sense tenir família, haver estat en un centre de menors, jo... no li trec res de negatiu, eh?». (Fina, 20 anys).

«Claro que depende de los casos, creo que para mí ha sido una gran ayuda, que si no hubiera estado ahí, pues ahora no estaría donde estoy y no estaría con las ideas que tengo y con las motivaciones que tengo, que quizás me habría quedado más en lo de trabajar y quizás no quisiera realizarme como persona y estaría más viviendo en el sobrevivir del día a día, ganar dinero y ya está. Es una gran oportunidad, que puedan subvencionarte y puedan pagarte los estudios, que no todo el mundo puede acceder a ellos ahora». (Núria, 21 anys).

b) L'acolliment familiar

Dels joves que van estar en acolliment familiar, 6 vivien amb la família extensa i 1 en família aliena. Dels 6 que van estar acollits pels parents, 3 van estar amb la tieta materna, 1 amb els avis materns i 2 amb l'àvia paterna. D'aquests 6, va haver-hi 4 van estar acollits junts amb els seus germans. La noia que va ser acollida per una família aliena no va passar prèviament per un centre, contràriament al que és habitual a Catalunya, sinó que va passar directament de casa del pare a la família, atès que es coneixien i mantenien una certa relació amb les nenes abans de l'acolliment. L'Administració va validar prèviament la família abans d'endegar l'acollida.

En aquest apartat, hem agrupat el contingut de les entrevistes de manera semblant al tema de l'atenció residencial: (a) quan van entrar en la família d'acollida; (b) l'ambient i l'educació en la família; i, finalment, (c) quan en marxen per voluntat pròpia o, fins i tot, per alguna situació de desatenció i maltractament, com també han relatat en l'apartat anterior.

■ L'arribada a la família d'acollida

Quan van entrar en la família, dues terceres parts ho van viure com un canvi molt important i, al principi, els va costar adaptar-s'hi, perquè venien d'una situació molt diferent, o perquè no hi tenien gaire confiança. L'altra tercera part, atès que la convivència amb la família es va fer des que eren molt petits, no recorden gaire el moment en què hi van anar a viure.

«El més dur va ser passar de casa meva directe a aquí. És clar que per mi va ser molt favorable, eh? Perquè, saps?, vaig trobar un canvi, no sé, molt diferent, que em valoràven tant com als altres». (Carla, 21 anys).

«Bueno, cambio importante, lo es, eso de pasar de vivir con mi madre y con mi familia materna... a pasar a vivir con mi familia paterna, que prácticamente no los veía». (Helena, 20 anys).

■ **L'estada amb la família**

Pel que fa a l'educació que rebien en la família d'acollida, coincideixen a valorar-la de manera positiva i en ressalten el caràcter normalitzador. Excepte una noia que pensa que va tenir una educació massa rígida i una altra que la veu massa permissiva, els altres han mostrat confiança en les relacions amb la família d'acollida. Es van sentir estimats, protegits i admeten que no els va faltar de res.

«Pos una família..., una família que t'estima! Vull dir que..., per molts problemes que tinguis, intenten solucionar-los, i jo què sé, pensar en tot i també pos... que t'ajuden, a mi m'agrada una persona que t'ajudi, que estigui allí, que es faci càrrec del que et passa, que et vulgui parlar, no sé, que... Que això amb mon pare, doncs no». (Lluïsa, 20 anys).

«¿Por mi tía? Aprender a defenderme, es verdad, es lo primero que me enseñó. Luego no sé, a quererme... que no me quería, pero nada... no sé, a arreglarme, a ponerme guapa... no sé. A decirme que sí que valgo la pena... que no piense que no soy nada, que sí que soy algo». (Viqui, 20 anys).

■ **La sortida de la família d'acollida**

Ara bé, a banda de les 7 persones que van viure en acolliment familiar com a forma principal de recurs de protecció, hi va haver alguns intents fallits d'acolliment tant en família aliena com en família extensa. Aquests fracassos van ser deguts bàsicament a dues situacions: (i) patir una negligència o fins i tot algun maltractament físic i psicològic en el si de l'acollida, que va fer que finalment els serveis de protecció el cessessin; (ii) la impossibilitat de la família d'acollida de seguir fent-se càrrec del jove o la jove. En el primer cas, la percepció del jove o la jove és que van haver de patir massa temps la situació de maltractament abans no els traslladessin.

«Aquesta va ser l'etapa més *xunga* de la meua vida [riu]. Molt malament (...), jo era la més infeliç del món, plorava cada dia, perquè... (...) no són maltracta-

ments físics, però a vegades són més durs els psicològics que no pas els físics. Perquè et fan més mal, i... (...) total, que un dia vaig agafar les meves maletes (...) i vaig anar caminant fins al poble. (...) Res, em van castigar durant dos dies sense menjar... perquè m'havia fugat (...) Quan vaig arribar aquí, al centre, va ser com *bufff*, com el cel, vaig pensar *buaa*, és *lo* millor que m'ha passat a la meua vida, arribar aquí, al CRAE, i després, és clar, els van treure tots els sis nens que tenien acollits allà (...). Em van dir de denunciar-los i jo vaig dir que no (...) no volia pas ni anar a judici ni res, l'únic que jo volia era sortir d'allà i treure els nens que estaven allà amb mi, i jo és *lo* que vaig aconseguir fer finalment, i és que estic orgullosa d'haver-ho fet». (Fina, 20 anys).

■ **La valoració de l'estada en la família d'acollida vista uns anys després**

La valoració que en fan els 7 que van estar-hi acollits més temps és positiva, prova d'això és que, actualment, n'hi ha 5 que encara viuen amb la família d'acollida.

«Sí, molt bona, molt bona. Tant jo per haver-los d'explicar quan tinc problemes com quan ells, a vegades, allò que hi ha petites coses o problemes, *hasta*, en tot cas, no sé. Tant la meua relació cap a ells com la d'ells cap a mi, molt bé. Com una més a la família. No han fet mai cap diferència ni res. Sí, sí, molt bé. Com si fossin ben bé els pares, sí, sí» (Carla, 21 anys).

c) **La relació amb els altres professionals mentre estaven en acolliment**

Aquest apartat fa referència, d'una banda, a l'atenció de psicòlegs o psiquiatres que alguns joves van rebre, i de l'altra, a l'EAIA o, en alguns casos, el treballador o treballadora social dels serveis socials que els portava el cas.

■ **La relació amb els psicòlegs**

Quasi la meitat dels joves entrevistats en un moment o altre de la seva trajectòria vital han rebut atenció psicològica. Entre els joves que anaven al psicòleg, n'hi ha els que ho valoren en negatiu, ja que hi anaven per obligació o es negaven a anar-hi perquè deien que no els agradava o no el necessitaven, i n'hi ha els que ho fan en positiu, els que pensen que els va ajudar (els menys). Alguns es queixen que va confiar al psicòleg la situació de maltractament que patien i aquest no el va saber ajudar.

«Dels dos anys del psicòleg... Tenia una noia molta maca que em va ajudar molt, saps?». (Carla, 21 anys).

«Al començament del CRAE vaig tenir un psicòleg que em feia explicar-li tota la situació. Al final, m'avorria, i vaig pensar "no sé per què vaig al psicòleg, perquè l'únic que m'està fent fer és parlar". Jo no tinc cap problema a parlar perquè, igual que explico la situació a algun altre, li explico al psicòleg». (Jose, 19 anys).

«Lo proponían y yo no quería, y me obligaban. Así que... estaba obligado allí. Prácticamente todos los que pasan por allí van al psicólogo. Lo ves como algo mal, al principio, porque dices... ¿para qué ir? (...) Pues intentaba escaparme... era algo que no me gustaba, ir allí a contarle algo a una persona que no conocía de nada... no lo hacía con los educadores del centro..., que ya tenía más relación... ¡lo iba a hacer con una persona que no conocía de nada! Entonces, como me empezaron a llover castigos, en el sentido de... bueno, "esta semana te quedas sin paga", o "no vas al fútbol", o "no sales"..., entonces pues yo iba... y cogía un periódico de la salita de recepción y me ponía con el psicólogo a hablar del periódico. (...) De pequeño no lo entendía. Sé que ahora valoro y sé que es una ayuda, (...) y pudiera haber sido, podría haber sido más. Pero bueno, por aquella época yo estaba contento con lo que hacía». (Quentin, 19 anys).

«(...) i que aquí al centre estava... molt estructurat... (...) venien psicòlegs a explicar-los-hi com havien d'actuar en segons quines situacions... i... això diu molt d'un centre... (Úrsula, 18 anys).

«A la psicóloga, yo le explicaba lo que me hacía mi padre. Y... ella pensó llamar a una asistente social. Pero yo le decía que no, que tenía miedo. (...) Y... nada, lo que hizo fue darle... un toque de advertencia a mi padre, y luego ya yo dejé de ir, no me acuerdo porque, pero dejé de ir». (Zoe, 19 anys).

■ **La relació amb els EAIA**

Sobre la relació que tenien amb l'EAIA, també aquí les respostes són variades: des de no conèixer-lo, o patir continuament canvis de referent dins l'equip, o veure'l només com un equip per a la família, o no agradar-los les reunions o entrevistes que hi feien perquè suposaven una intromissió en la seva vida privada, fins a valorar la seva feina i tenir-ne un bon record (una minoria). Hi ha força relats ambivalents en el sentit que entenen que algú havia de fer aquesta feina, però que en aquell moment no els va agradar.

«P: ¿Cómo me hubiese gustado que fuera la persona del EAIA? R: Más comprensiva porque... O sea, es que me da rabia que una persona que no sabe nada de tu vida, que sólo lo sabe por cuatro papeles que lee, pueda dirigir tu vida

como me la dirigieron a mí, ¿sabes? Que sí, que por una parte me han ayudado, por otra no porque he perdido a toda mi familia, sabes? (...). Pero bueno. Por una parte también tengo que agradecerle que soy alguien en la vida gracias a ella, pero bueno. No se equivocó del todo, ¿sabes?». (Anna, 19 anys).

«Vaig estar canviant dels 12 als 16..., van estar canviant les persones de l'EAIA..., dins el mateix EAIA, però les persones referents anaven canviant, fins que al final no sabia quina era la meva...» (Chela, 19 anys).

«Tenía un EAIA, pero nunca he ido... Bueno, sí, a alguna persona, sí. Me hizo unas cuantas preguntas y ya está. Yo no me acuerdo de que era para renovar la tutela, creo. Era algo para renovar la tutela». (Elio, 19 anys).

«Sí, de un EAIA. Y bueno, íbamos allí por la situación familiar cada vez... (...) Útil pero pesado... Pesado porque siempre tenías que exponer todas las cartas sobre la mesa y hablar de todo, y bueno, y analizar la situación». (Kati, 20 anys).

«Es que antes yo no lo veía, yo antes... cuando veía que... yo cuando veía que cada seis meses me hacían una vista los del EAIA, y veía que se metían en mi vida, me sentaba mal. Porque yo... decir es que no sé, no sé cómo una persona puede ser capaz de quitar un... una familia... Y ahora que... cuando estudias y te das cuenta de todas las cosas, te das cuenta de que sí, de que algo tiene que pasar para que... que es difícil, pero que se tiene que hacer». (María, 20 anys).

■ 9.2.6. L'impacte de l'acolliment en l'escolaritat del joves. L'orientació escolar rebuda i les expectatives percebudes

Els educadors dels centres residencials, tant d'acollida com d'acció educativa, tenen el diploma universitari dels estudis d'educació social; així és com està regulada l'atenció residencial a Catalunya i com són la majoria dels educadors socials que hem entrevistat com a adults designats pels joves.

Pel que fa als acollidors en família extensa, hi havia una tieta llicenciada i les altres dues tietes tenien estudis primaris; totes tres treballaven. Els avis i les àvies no havien completat els estudis primaris i ja estaven jubilats. La família d'acollida aliena es dedicava a les feines del camp, i eren els propietaris de la finca, les terres i el bestiar.

Ateses les característiques de la mostra, es fa difícil associar el nivell d'estudis dels guardadors amb l'impacte que això té en els joves entrevistats, ja que la majoria han estat a càrrec d'educadors socials.

S'ha analitzat el contingut de les entrevistes dels joves i dels adults designats en dos grans subapartats: (1) els valors expressats pels guardadors sobre la formació dels joves; i (2) l'impacte que l'acolliment va tenir en la seva escolaritat.

■ **La visió de l'educació i els valors expressats pels guardadors sobre l'educació dels joves**

Aquest apartat reflecteix tant les opinions del joves com les dels seus guardadors. Hi hem inclòs les dels joves perquè al llarg de les seves entrevistes sovint descriuen amb molta claredat l'orientació que van rebre o les expectatives que hi havia dipositades en ells.

Una primera afirmació és que, lògicament, els educadors socials entrevistats tenen el valor de l'educació com a important, tant per la formació de la persona com per les possibilitats d'accedir a treballs més qualificats. Aquesta màxima, però, pot xocar amb els resultats obtinguts, en què moltes vegades els educadors aconsellen als joves que facin estudis de formació laboral curta i, a més, tenen unes expectatives baixes vers el col·lectiu d'infants tutelats pel que fa al rendiment acadèmic. És com si quedessin impregnats de la complexitat dels nens i nenes i del sistema, i això fes que es marquessin uns objectius poc ambiciosos, realistes, en paraules d'ells, a fi de protegir els nois i noies de més fracassos i assegurar-los uns mínims (feina, sostre i menjar) per quan surtin.

Alguns guardadors entrevistats que van contestar que l'educació era prioritària per al recurs de protecció on estava el jove pensaven que, concretament, el jove o la jove al qual van tutoritzar presentava capacitats per seguir estudiant. En l'exemple següent s'aporta la visió de la noia i la del seu educador:

Jove: «Molt bé, sempre m'han dit que fes el que jo volgués..., que jo valia per a això [educació social] i que podia valer molt (...) sempre m'han estat animant perquè ho fes, eh? I per qualsevol dubte o... ajuda que necessités, encara que no estigués al centre, que els truqués, que, i mira que fa anys, no? que vaig sortir del centre..., i amb l'educador encara anem a esmorzar molts cops plegats, hi vaig a dinar, amb la meva extutora també... (...) El suport que he tingut del meu tutor, perquè he tingut moltíssim suport per part seva, sempre ha estat allà..., no ho deixis mai, si ho deixes... si necessites fer un any sabàtic, fes-lo, però l'any que ve segueix, jo sé que tu pots, i això m'ha portat a dir... "hòstia, doncs, si... si... si una persona ha confiat que jo puc, jo puc, doncs, per què no puc fer-ho jo?"». (Fina, 20 anys).

Educador: «Li donàvem molta importància. Jo, especialment com a tutor, li donava molta importància i l'apretava molt perquè estudiés. Era prioritari. El primer eren els estudis, ella volia diners, ella volia altres històries, i la vaig haver d'apretar bastant». (educador del centre).

És a dir, tenen l'educació com a principi i és fenomenal si, a més, el jove segueix aquest camí amb èxit. Ara, la qüestió següent és: (a) quin tipus d'educació els recomanen?; (b) quines expectatives tenen dipositades en aquests joves?

■ L'orientació escolar que els van donar el seus guardadors

A alguns se'ls va orientar cap a una altra via diferent de la que volien seguir, que sobretot coincideix amb els que diuen que volen fer batxillerat i se'ls orienta cap a un CFGM. Aquesta orientació cap a uns estudis vocacionals i de curt recorregut té la finalitat de la inserció laboral tan bon punt surtin del centre residencial. L'argument és que pensen que és el millor per al jove o la jove, i així li ho transmeten.

Els joves ho expressen així, veuen que, malgrat que el discurs dels educadors és que facin el que vulguin, d'una manera més o menys directa, els acaben guiant cap a un cicle. En alguns casos, aconsegueixen que el jove s'hi matriculi i, en d'altres (pocs), el jove acaba fent el que vol. Els joves entenen l'argumentació que això és perquè puguin treballar aviat i independitzar-se, però no hi estan o no hi estaven d'acord. Des de la família d'acollida no s'expressa tant la pressa perquè es mantingui econòmicament i això fa que no els condicionin tant. En els exemples següents s'aporten les visions de dos dels joves i la dels seus educadors:

Jove: «Els em van aconsellar que no fes el batxillerat. (...) Aquí quan entres ja t'aconsellen un grau mitjà... perquè ja veuen que no podràs..., perquè..., a veure, aquí treballes i si vols seguir estudiant..., doncs ja estudiaràs! (...) és més flexible el grau mitjà... Quan surts d'allí ja tens una titulació, tens un ofici i ja pots anar fent. I amb un batxillerat, en canvi, no tens res, tens un títol però no serveix per a res, només serveix per tirar més endavant i anar a la universitat...» (Nando, 21 anys).

Educador: «Desde casa siempre se le apoyaba de que sí lo hiciera [el bachillerato]. Que se puedan formar y se puedan sacar la máxima titulación, siempre y cuando se lo puedan compaginar con un trabajo debido a sus características y situación personal. Él dice que a la larga se puede volver a replantear estudiar, es una historia que está allí, latente». (educador del centre).

Jove: «Als 18 anys me'n tenia que anar d'allà... i em van dir... *bueno*, "en comptes de fer batxillerat, jo et recomanaria més que tiressis per un mòdul", saps? Però jo, en principi volia fer batxillerat, *vale*? Però em van tirar més cap a la banda del mòdul. I em van dir.. "si tu vols sortir del centre... segueix aquesta via perquè serà millor per a tu", perquè era un any de mòdul, *vale*? I aquest any... després... o sigui, aquest any estudiaria i l'altre ja treballaria, no? I ja podria sortir del centre (...) Però en canvi, si hagués fet el batxillerat... serien dos anys d'estudis i després... no hagués pogut fer res... i jo el que necessitava fer és treballar per guanyar-me la vida, saps? Per això no he estudiat... però m'hagués agradat estudiar». (Gala, 19 anys).

Educador: «Era primordial perquè ella volia fer un mòdul. Un mòdul de grau

superior, ho tenia clar, no sabia quin però ella veia que el seu futur passava per estudiar. A mesura que es van anar definint els seus interessos ella va decidir que volia fer el mòdul de farmàcia. Com que era una nena que se'n sortia i treia bones notes, des de l'equip varem potenciar l'aspecte educatiu». (educador del centre).

Uns altres exposen que l'orientació que reben dóna suport a la idea que el jove tenia un cop va acabar l'ESO, tant si era una via més vocacional com si era una via més acadèmica. Aquí coincideixen els que vivien en acolliment familiar i una part dels que vivien en centres.

«Ella als 16 anys va dir que volia fer una carrera, des de sempre ho va tenir molt clar. Llavors va canviar de centre, però jo vaig parlar amb les educadores i em van dir que seria millor que fes un mòdul superior i els vaig dir que jo, personalment, creia que si ella volia estudiar una carrera no li havíem de treure del cap». (educadora del centre).

«Els m'ho van dir: "ets conscient que vols estudiar un batxillerat, que et suposarà temps, estudiar i treballar? Perquè un cop surtis d'aquí, necessitaràs diners. Perquè també necessitaràs treballar per estalviar. Ets conscient que hauràs de fer tot això?", i jo tenia molt clar que volia el batxillerat. I ells em van dir "*bueno*, si ets capaç de fer l'esforç, nosaltres t'animem. Creiem que el més convenient és que facis un mòdul, si vols estudiar, que no has d'estudiar tant, perquè el batxillerat és bastant dur, i necessites un espai més adequat. T'aconsellen que facis un mòdul, que treballis i que no vagis tan agobiat, i puguis sortir amb diners i uns estudis". Però jo vaig dir que no i vaig seguir fent batxillerat». (Jose, 19 anys).

«Pero no, cuando yo dije que quería hacer bachillerato me apoyaron al 100%, me dijeron que adelante, que estaba en lo correcto, así que no... Veían que los estudios no me iban del todo mal, que podía sacarlos si les dedicaba tiempo y que sí, que no lo veían ellos como una mala opción». (Quentin, 19 anys).

Jove: «A casa meva (família acollidora) sempre m'han animat en tot. Vaig voler fer batxillerat i "va, fes-lo, fes-lo", i cap problema. Ara no estan empipats però els fa ràbia que després de quatre anys provant de fer el batxillerat, per una assignatura ho deixi, però... No, enfadats no, però sempre em diuen "valdria més que anessis a acabar l'assignatura!". Mira, va com va!». (Carla, 21 anys).

Acollidora: «Jo hagués preferit que hagués estudiat». (acollidora del centre).

En la majoria dels casos se'ls dóna ànims perquè continuïn estudiant el que han iniciat i evitar que ho deixin; aquesta és bàsicament la tònica general. Reconeixen que l'acompanyament i la implicació dels guardadors ajuden en moments de decaïment, quan no volen seguir estudiant perquè ho veuen tot negre.

Jove: «Y cuando acabé la ESO yo no quería seguir estudiando, pero aquí me empezaron “va, venga”. (...) me gustaba mucho lo que era el tema de masajes, a mí me encantaba. Y quería hacer fisioterapia. Y entonces me dijeron “vale, pues entras por grado medio, prueba de acceso, superior, fisioterapia”. Pero me quedé en grado medio. Y bueno, aquí fue... Fueron ellos que me presionaron para que siguiera más». (Anna, 19 anys).

Educadora: «Es crértelo, sino no va bien. De tu actitud depende como evolucionan los niños. Pasas las 24 horas y les debes preparar para la convivencia a base de la conciliación. Los resultados dependen de los hechos». (educadora del centre).

■ **Les expectatives dels guardadors pel que fa a l'educació**

Els educadors de centres mostren en general expectatives baixes pel que fa a l'èxit escolar dels infants i adolescents tutelats. Malgrat que no hi ha estadístiques oficials en el nostre país, hem vist que els professionals que es dediquen a la infància en risc coneixen molt pocs joves que segueixin estudis postobligatoris, veuen que és una població amb menys possibilitats per seguir uns estudis superiors, ja sigui per manca de capacitats, ja sigui per un retard difícil de superar, o per situacions de bloqueig emocional o per manca de recursos. Ara bé, si ho centrem en les joves promeses educatives, que mostraven capacitat i motivació per seguir estudiant, el que frena els educadors socials per animar-los a fer estudis superiors és la visió de futur difícil que espera a aquests joves. Com es mantindran? Per tant, continuen tenint expectatives baixes respecte al fet que arribin a estudis superiors, però, en aquest cas, per la situació econòmica que hauran d'afrontar als 18 anys. Per contra, hi ha algunes situacions en què els bons resultats acadèmics obtinguts pel jove o la jove els han fet animar-lo a que continuï la via acadèmica superior. En aquest sentit, fan referència a la resiliència que presenten alguns dels joves entrevistats i que són una excepció, ja que no n'han tingut gaires més com ells. En tot cas, sí que coincideixen que la implicació de l'educador és important per animar-los a seguir estudiant.

«Aquí ja et recomanen que facis un cicle de grau mitjà..., ja t'ho recomanen. Et diuen que facis el que vulguis, però t'ho recomanen. És clar, aquí el seu objectiu no és que estudiïs o no estudiïs..., el seu objectiu és que t'acabis espavilant... Ells..., és l'objectiu que tenen principalment. (...) però ells volen que tinguis

un ofici, que estiguis bé, una carrera professional..., però ells no et diran com els pares diuen als seus fills... que siguis enginyer, que siguis metge o que siguis... que tinguis algun diploma o això... Ells et diuen la via més curta perquè puguis agafar una feina, formar-te en aquell ofici i si més endavant tu vols estudiar i anar-te especialitzant més... diguem..., doncs a la universitat hi ha molts camins per anar-hi...» (Nando, 21 anys).

«Yo lo veo así, yo creo que mucha gente que acaba mal... y yo lo he visto, eso, en el centro se ve mucho, gente que acaba mal o que te vas enterando: pues mira, éste está en la cárcel ahora, éste está durmiendo en la calle, y verlos en la calle mendigando... Yo creo que... ya es del centro que no se les da esperanzas a esta gente. Y entonces, los educadores que entran, (...) piensan estoy ahí, hago mis informes, te aguanto un rato y ya está, me da igual, cobraré lo mío a final de mes. (...) Que se impliquen más en ellos y no sé, enseñarles que es bueno estudiar, (...) yo creo que hay que pedir más implicación por parte del educador del centro y de la Generalitat, no sé, más recursos o algo para mejorar». (Pilar, 20 anys).

«Realment ell té força interna, no ha tingut problemes». (educadora d'un pis assistit).

També hi ha alguns educadors que fan referència de manera molt explícita al fet que el jove al qual es refereixen sobrevalora les seves capacitats, que té unes aspiracions per sobre de les que realment pot aconseguir en la seva situació pel que fa a la manca de suport de què disposen (beques, habitatge, suport emocional).

«Y tenía unas ambiciones o expectativas creadas que luego no se correspondían a su capacidad real, quizás en la situación en que estaba de bloqueo en esos momentos. Intentó hacer el bachillerato y no fue capaz. Luego, sin embargo, hizo un ciclo, se presentó a las pruebas para acceder por su cuenta a un ciclo formativo y las aprobó. Después empezó a trabajar, ya se dio cuenta de que no podía hacer frente a compaginar estudios y trabajar». (educadora del centre).

■ **L'orientació escolar per part dels professors**

Alguns professors aconsellen basant-se més en el nivell o les capacitats educatives dels joves, i no tant en el seu context socioeconòmic, tot i que també n'hi ha que els fan veure els avantatges de la via vocacional a l'hora de trobar abans una feina. Alguns els van aconsellar que fessin batxillerat i d'altres, un cicle formatiu.

«Yo tenía muy claro que quería seguir estudiando, ya desde pequeño como mínimo quería ir a la universidad, y bueno, a ver, en la ESO, pues..., bueno, había profesores que me aconsejaban no hacer el bachillerato, hacer un módulo de alguna cosa, bueno, más concretamente, un profesor de tecnología me propuso hacer uno de instalación de aires acondicionados y calefacción, y luego él me ponía en una empresa y tal. Yo... porque me decían que el bachillerato no era para, que no estaba a mi nivel, como si nunca llegara a..., no lo sé, a sacármelo. A mí, en verdad, esa idea no me desagradaba, pero no me veía toda mi vida poniendo aires acondicionados (...). Entonces pues..., bueno, yo voy a un *esplai* como monitor, y conocí a un licenciado en educación física. A mí me encantaba el deporte, siempre me ha encantado, y me lo dijo: es una opción, si no haces bachillerato, un módulo, que no está mal, de grado medio..., pero ya me tiraba..., yo siempre había querido ir a la universidad y dije, “bueno, adelante, no pierdo nada” ¿Por qué no probarlo? Sabía que no me iba a resultar fácil, porque me lo habían dicho». (Quentin, 19 anys).

«Sí, me decían que hiciera bachillerato [los profesores]. Pero yo dije que no, yo tenía muy claro que quería ir a un ciclo, (...) Y digo, “mira, prefiero hacer un ciclo que dura lo mismo y es más ameno... que no es tan duro. Hay créditos y eso y me gusta, porque es un tema, sanidad que me gusta”». (Viqui, 20 anys).

«Dijo que lo probara (bachillerato), y que probara y tal... Pero muchos de ellos (profesores) me recomendaban un ciclo formativo, porque me costaba, me costaba mucho, mucho. Y otros me dijeron que lo probara». (Zoe, 19 anys).

■ 9.2.7. Trajectòries educatives en funció de la situació familiar i de protecció

La vida en acolliment repercuteix en l'escolaritat dels joves en diferents àmbits. En primer lloc, millora l'assistència a classe, els que eren absentistes o havien fet faltes continuades d'assistència mentre vivien amb la família d'origen passen a assistir-hi regularment durant l'etapa obligatòria. Conseqüentment, en aquests casos, millora el seu rendiment acadèmic. Ara bé, segons el tipus de context residencial i l'atenció personalitzada, l'educació dels joves en l'etapa obligatòria i postobligatòria pot ser més o menys afavorida. Si han gaudit de condicions de tranquil·litat i de suport per estudiar, és valorat en positiu, si, per contra, han estat en un centre i els era difícil concentrar-se, els ha estat més perjudicial. Alguns han tingut un suport extraescolar i d'altres, no; uns el necessitaven i d'altres, no. La implicació i constància de l'educador o el guardador familiar són també fonamentals per explicar part de l'èxit escolar. Finalment, el tipus de preparació per a la sortida del recurs, i tal com hem vist l'orientació i el suport per seguir uns estudis o uns altres, pot tenir conseqüències directes en l'abandonament escolar o en la continuació cap a uns estudis superiors en l'etapa postobligatòria. La lluita dels joves mateixos contra l'estigma del nen tutelat, creure en ells mateixos i sobrevalorar-se són factors també presents en els

joves entrevistats que han passat pel recurs de protecció. Tots aquests aspectes seran desenvolupats en l'apartat següent (9.3) dedicat a l'educació dels joves.

Oferim uns esquemes que poden il·lustrar part del que s'ha exposat segons les trajectòries vitals d'aquests joves i el seu impacte en l'educació:

Figura 1. Itinerari A. 12 joves: 6 batxillerat i 6 CFGM (en curs o finalitzats)

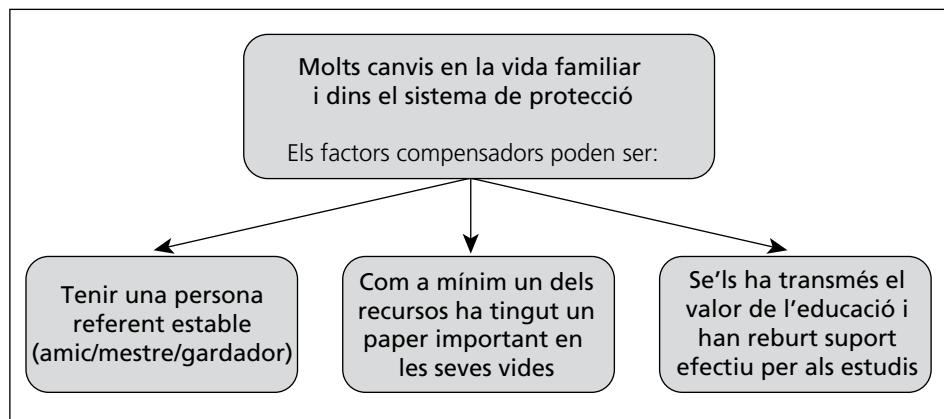
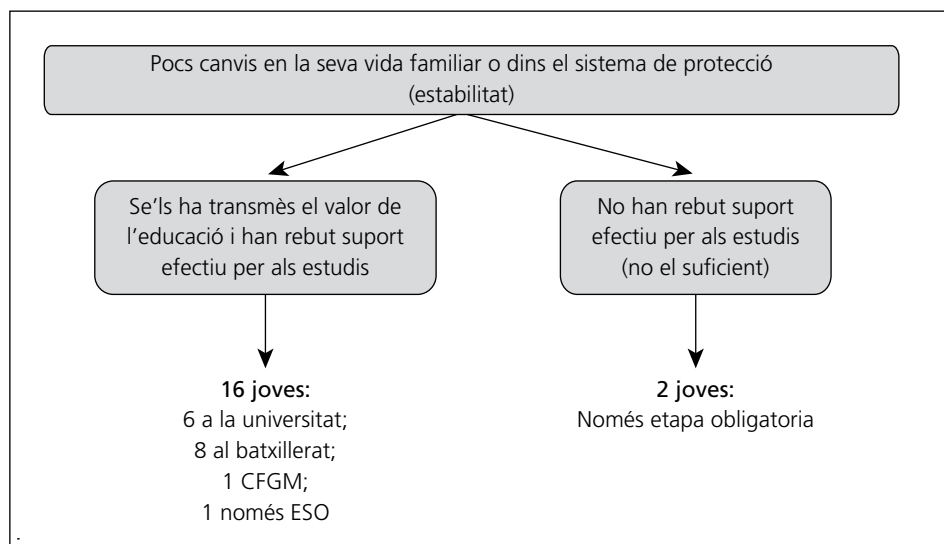

Figura 2. Itinerari B. 18 joves

Itinerari C. MENA

5 joves: 2 batxillerat, 1 CFGM, 2 només etapa obligatòria (un d'ells, atleta d'alta competició).

No hi ha evidència d'abús o negligència; arriben a Espanya sense la família per buscar feina.

9.3. Els anys a l'escola

S'ha exposat la situació formativa actual dels joves entrevistats, el tipus d'estudis que ara fan, les diferències trobades per sexe i procedència, i el punt de vista dels adults designats. L'objectiu d'aquest apartat és aprofundir en les seves trajectòries educatives, quines dificultats han tingut, quins suports els han estat donats, quines relacions s'han establert amb els altres membres de la comunitat educativa i quins valors són els que els han influït més. Les fonts d'informació han estat les entrevistes als joves, els qüestionaris de dades bàsiques i les entrevistes als adults designats pels joves.

■ 9.3.1. Els itineraris educatius dels joves en l'educació obligatòria i postobligatòria

Dels 35 joves entrevistats, el 94,3% van obtenir el graduat en ESO, el 28,6% el títol de batxillerat, el 37,1% el títol de CFGM, el 10% el títol de CFGS i, finalment, el 14,3% segueixen estudis universitaris. A part, hi ha 7 joves que han fet algun curs ocupacional i un dels nois practica un esport d'alta competició. Ara bé, el que destaca en la taula 53 és el moment en què aconsegueixen aquests títols; la pauta observada és que com més avancen en edat, més retard acumulen. És a dir, malgrat que el punt de partida és d'una majoria (90%) que obté el títol d'ESO als 16 anys, veiem que, el 57,7% dels que estudien batxillerat ho fan o ho acaben més tard; el 62,5% dels que fan els CFGM tampoc no l'acaben a l'edat que correspondria; i dels de CFGS, el retard es reflecteix ja en el 78,6% dels joves entrevistats. Per tant, un primer resultat apunta el fet que un cop acaben l'escolaritat obligatòria, tot i partir d'una bona posició, els seus estudis es dilaten en el temps o en algun cas, els abandonen. Ja hem vist en l'apartat 9.1 que un 21,4% no estaven seguint cap tipus d'estudis a desembre de 2009.

Finalment, dels que estan a la universitat, el 60,0% hi ha arribat a una edat més tardana. Si es fes un estudi longitudinal es podria comprovar si alguns hi arribarien encara més tard.

«(...) pues me iba muy bien, sacaba muy buenas notas, conforme... Fue llegar al bachillerato y todo cambió, claro (...) El primero me lo saqué bien, lo único que el segundo lo abandoné en los últimos dos meses, pero sí que si me hubiera puesto, pues me lo hubiera sacado, que fue un poco como..., que no fue..., vamos, que no gestioné muy bien las energías, porque si lo hubiera hecho bien, pues me hubiera sacado lo de este año, soy consciente de ello. (Núria, 21 anys).

Taula 53. Tipus de formació i certificació obtinguda a l'edat esperada i més tard. Joves entrevistats: 19-22 anys.* Desembre 2009²

Títol obtingut	Edat	Nre. de joves	Endarreriment (%)
Certificat	Als 16 anys	2	
Graduat ESO	Als 16 anys	30	
	Més tard	3	10,0
Total		35 (100%)	
Batxillerat	Als 18 anys	6 (títol)	
	Més tard	4 (títol) i 4 (en curs)	57,1
CFGM	Als 18 anys	6 (títol)	
	Més tard	7 (títol) i 3 (en curs)	62,5
CFGS	Als 20-21 anys	2 (títol) i 1 (en curs)	
	Més tard	1 (títol) i 10 (en curs)	78,6
Universitat (accés)		2 + 3	60,0
Formació ocupacional		7	

(*) Cada jove pot haver cursat més d'un tipus d'estudis.

«(...) tota l'ESO me la vaig treure amb excel·lents i tot. El batxillerat, al principi anava bé, i quan vaig començar a tenir problemes, *pues...*, diguem que ja vaig començar a baixar». (Nando, 21 anys).

Ara bé, com han arribat fins aquí? Si observem les diferents vies del sistema educatiu espanyol després del període obligatori, distingim cinc itineraris entre els joves entrevistats (figures 3, 4, 5 i 6). Els tres primers, 1(A), 2(A/B) i 3(A/B), tenen el denominador comú d'haver triat inicialment la via acadèmica (A) amb la intenció d'arribar als estudis superiors; veurem què passa en cadascun d'aquests itineraris. El quart, 4(B), significa començar per l'opció de formació professional (B), en alguns casos per quedar-se amb aquesta titulació, que els permet treballar abans, en d'altres amb la idea d'arribar a la universitat. És el més nombrós quant a joves que l'han seguit, i en veurem els motius. El cinquè, 5(C), és el de formació ocupacional, més residual en els joves entrevistats i també per a la població en general, però el més comú per a la població tutelada actualment.

2. Aquesta és l'última informació que vam obtenir després de les dues rondes d'entrevistes (la major part són del desembre de 2009).

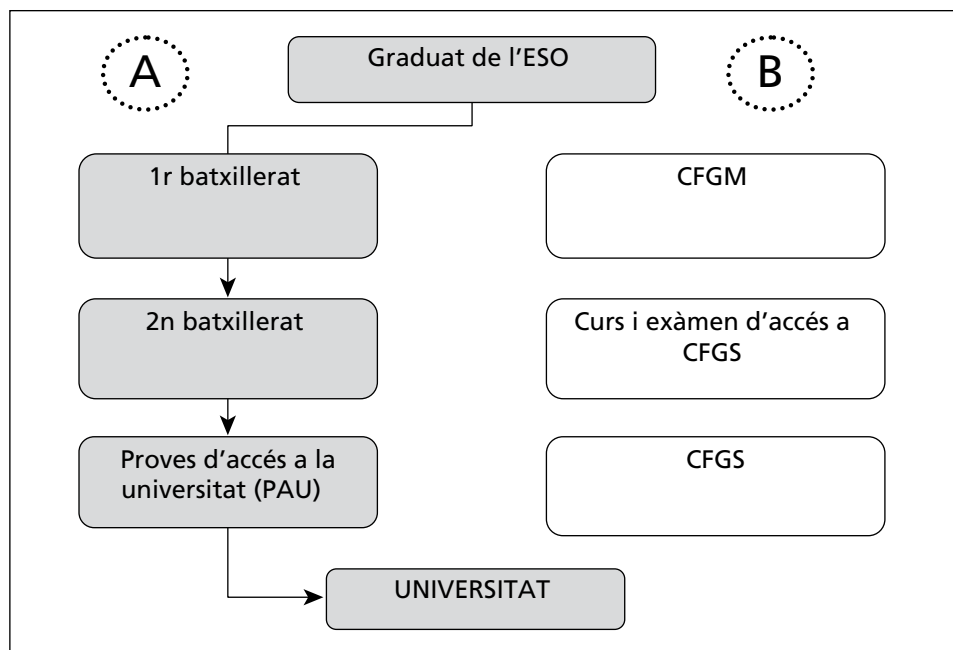
Respecte al curs màxim que han assolit o a la titulació màxima obtinguda seguint aquest itinerari, 4 joves van ingressar a la universitat, però 1 d'aquests la va abandonar l'any següent i va optar per un CFGS (taula 54).

Taula 54. 7 joves en l'itinerari 1(A)

	1r de batxillerat	2n de batxillerat	UNIVERSITAT	Total
12/08	1 (en curs)	2 (en curs)	4 (en curs)	7
12/09	1 (abandona, ara treballa)	2 (en curs)	1 (abandona, ara en CFGS) 3 (en curs)	7

Els 7 joves que van seguir aquest itinerari acadèmic tenien com a objectiu arribar a la universitat. Segons el nostre punt de vista, en aquest itinerari hi ha dos punts crítics també per a la població en general, però especialment per als joves extutelats: el primer és l'exigència que representa el primer curs de batxillerat en comparació dels cursos de l'ESO, que suposa una major dedicació, concentració i suport escolar (alguns necessiten classes extraescolars). Per als joves del sistema de protecció (especialment els del centre residencial), aquest nivell acadèmic coincideix amb alguns obstacles: s'estan preparant per abandonar el centre residencial; se senten insegurs davant el seu futur imminent; coincideix sovint amb la seva integra-

Figura 3. Itinerari 1(A). Edat prevista d'ingrés a la universitat: 18 anys

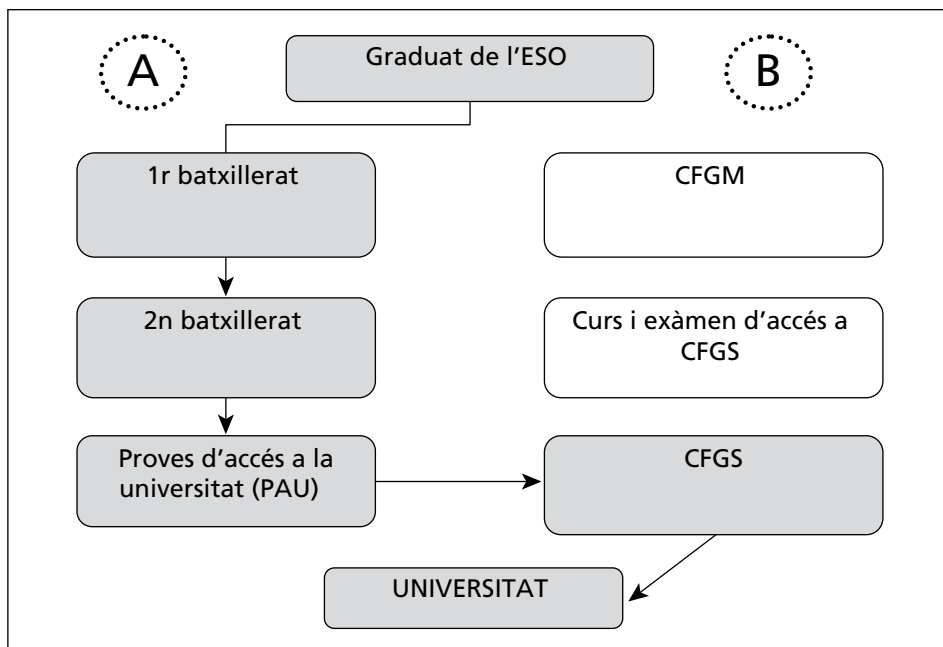
ció en el món laboral (encara que sigui només a temps parcial); i no acostumen a tenir classes extraescolars. Un d'aquests joves ja havia abandonat completament la formació. Altres havien repetit diverses vegades algun curs de batxillerat i el seu ingrés en l'educació superior es retardava enormement en comparació dels altres joves de la seva edat.

«Als matins estudio educació social, ara acabo la carrera i a les tardes he començat aquest any infermeria a Bellvitge i bé... em fa molta il·lusió... està molt bé...» (Bea, 20 anys).

«Pues trabajo y bueno, estudio, estoy acabando el bachillerato. Porque me han quedado dos asignaturas sueltas (...) química e historia y ahora quiero acabarlo para hacer la selectividad, (...) entrar en psicología. (...) El científico. Creo que me equivoqué de bachillerato y esto hace que repita, llevo 3 años en el mismo curso». (Kati, 20 anys).

«Estava fent primer de batxillerat, vaig arribar al centre a mitjans de primer de batxillerat, em van traslladar a un institut i ho vaig suspendre tot. Ho vaig suspendre tot perquè no es pot seguir un ritme, i menys en aquestes situacions en què has d'anar d'un lloc a l'altre, un lloc que no és casa teva». (Jose, 19 anys).

Figura 4. Itinerari 2(A/B). Edat prevista d'ingrés a la universitat: 20-21 anys

Taula 55. 5 joves en l'itinerari 2(A/B)

	CFGS	Universitat	Total
12/09	1 (obtenció del títol, actualment prepara unes oposicions) 2 (en curs)	2 en curs	5

Respecte al curs màxim que han assolit o a la titulació màxima obtinguda seguint aquest itinerari, la situació dels 5 joves que es troben en aquesta situació s'observa en la taula 55.

Aquests 5 joves van decidir seguir l'itinerari acadèmic per entrar a la universitat, però no van obtenir la nota requerida a les PAU per entrar a la carrera desitjada. Van arribar al final del camí, però no van poder creuar la porta d'entrada. Això els coincideix amb el moment de màxima pressió per independitzar-se.

Així, hi va haver 2 que van entrar igualment a la universitat i van optar per una altra carrera diferent de la que volien inicialment; 2 més es trobaven encara en un CFGS amb l'objectiu de fer el salt als estudis universitaris; l'altre, després de finalitzar el CFGS sense haver obtingut la nota requerida, va decidir preparar-se per a unes oposicions. Mentre estudien, tots treballen parcialment i alguns segueixen també algun altre tipus de formació addicional, com ara un curs de monitor de temps lliure.

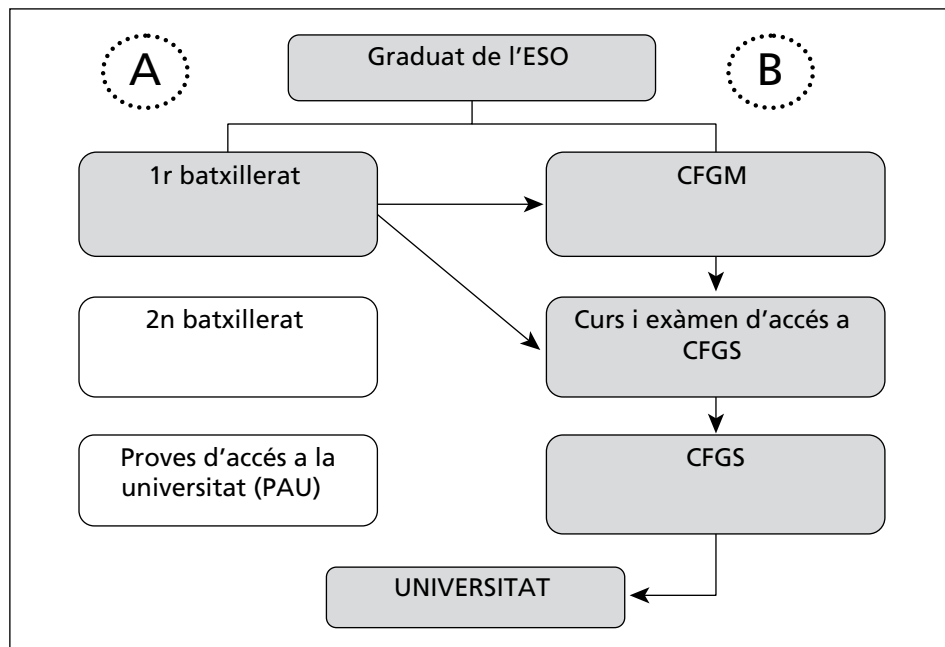
«Hice la selectividad dos veces, la aprobé las dos veces pero no me llegó la nota, total que... me vi un año difícil, trabajando, y luego pensé "¿qué puedo hacer?", y me puse a estudiar integración social para poder llegar a esto. (...) Bueno, (...) y este es otro medio por el que puedo acceder con la nota un poco más alta que te piden, lo que me gustaría estudiar es psicología». (Núria, 21 anys).

«Estudio un ciclo formativo de grado superior de animación y de actividades fíicodeportivas. (...) Bueno, principalmente estoy en un ciclo porque no..., bueno, porque la nota no me llegó para la universidad. ¿Vale? Mi intención es acabar haciendo INEF». (Quentin, 19 anys).

«Yo estoy estudiando un grado superior de administración y finanzas. Que... es el primer curso. Y... estoy haciendo unas prácticas de grado medio de administración que hice el año pasado. Lo que pasó es que yo estaba haciendo el bachillerato y entonces..., en el segundo curso, me quedaron dos materias. Para tener el título, las hice, y para ocupar el tiempo hice un grado medio de administración, ¿vale?, y... entonces me saqué el bachillerato, que era un título más inmediato, pude entrar a grado superior. Y claro, para no perder el grado medio que estuve haciendo el año pasado, pues eso... estoy ahora haciendo las prácticas. (...) Lo que quiero es hacer... terminar rápido con las prácticas porque en el superior también hay que hacer prácticas, ¿sabes? (...) Entonces lo que estoy

pensando es solicitar que me amplíen el convenio una hora más al día, entonces haría ochenta y una al mes, y lo terminaría antes. Y empezar con las del grado superior y así quitármelas de encima». (Rita, 19 anys).

Figura 5. Itinerari 3(A/B). Edat prevista d'ingrés a la universitat: 21-23 anys

Respecte al curs màxim que han assolit o a la titulació màxima obtinguda en aquest itinerari, la situació dels 5 joves que el van seguir inicialment s'observa en la taula 56:

Taula 56. 5 joves en l'itinerari 3(A/B)

	Curs i examen d'accés a CFGS		CFGS	Universitat
12/08	1 (en curs)	2 (aprovats)		0
12/09			2 (en curs)	0

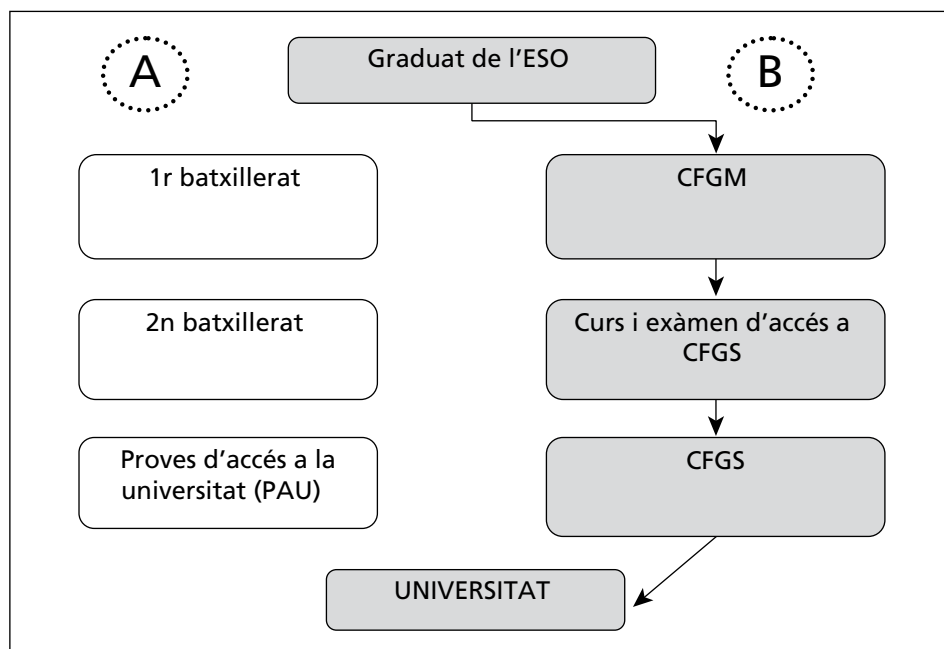
Aquests 5 joves havien escollit en un principi també la via acadèmica del batxillerat, però no van poder seguir-la i van optat per passar a la via professional dels cicles formatius. Malgrat que quan tenien 16 anys el seu desig era arribar a la universitat, cap no ho havia aconseguit encara, i en el moment de l'entrevista ja pensaven que no ho arribarien a aconseguir, almenys a curt termini. Aquests joves treballaven o pensaven treballar en alguna cosa relacionada amb el cicle formatiu que havien escollit.

«Vaig estudiar dos anys batxillerat, /o que passa és que el segon no me'l vaig poder treure i vaig fer la prova d'accés per accedir a un cicle de grau superior i, bueno, me la vaig treure, però al final vaig acabar decidint treballar... I treballant m'he quedat». (Nando, 21 anys).

«Jo vaig fer l'ESO i després vaig començar també el batxillerat. I va ser quan ja em vaig traslladar al pis aquest, als 17 anys i mig. Després vaig fer un any de batxillerat i ho vaig deixar (...). I vaig estar mirant mòduls en comptes de batxillerat, pues vaig pensar que era més fàcil, si estàs treballant fent una jornada normal i estudiant un mòdul, que em seria una mica més fàcil i aniria una mica més desfogada». (Fina, 20 anys).

«Bueno, ara, darrerament sí que li costen els estudis. Quan l'escolaritat era obligatòria, no. Va ser quan va fer batxillerat». (acollidora).

Figura 6. Itinerari 4(B). Edat prevista d'entrar a la universitat: 20-22 anys

Respecte al curs màxim assolit o a la titulació màxima obtinguda en aquest itinerari, la situació dels 15 joves de la nostra mostra que el van seguir s'observa en la taula 57:

Alguns van escollir inicialment aquest itinerari perquè tenia el tipus de formació que desitjaven:

Taula 57. 15 joves en l'itinerari 4(B)

	CFGM	Curs i examen d'accés a CGFS	CGFS	Universitat
12/09	2 (van abandonar) 6 (van acabar)	2 (van abandonar)		0
12/10	1 (en curs)	3 (en curs)	1 (en curs)	0

«Porque he terminado ahora lo de auxiliar..., bueno, acabé en abril y me puse a trabajar. Pero quiero seguir estudiando. Quiero hacer la prueba del acceso al grado superior y hacer radiología. (...) Ah no, para el año que viene. Primero cuando me saqué lo del coche y luego...» (Viqui, 20 anys).

D'altres encara que preferien la via acadèmica, van ser orientats a la via vocacional pensant en la seva independència econòmica imminent. Necessitaven seguir una formació curta que els permetés una inserció laboral ràpida amb el certificat que obtinguessin. La via vocacional ofereix aquesta possibilitat. N'aportem un exemple amb la visió respectiva d'una jove i de la seva educadora davant la decisió de l'itinerari a escollir:

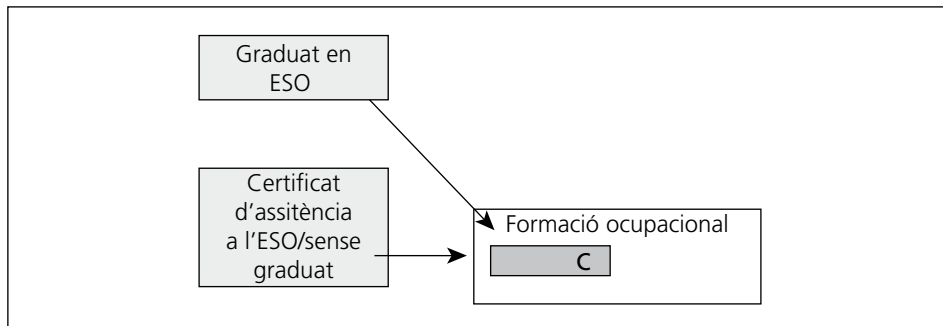
Educadora: «Cuando ella nos dijo que quería hacer bachillerato e ir a la universidad, sí que le dijimos que pusiera los pies en el suelo y le dijimos: "a ver, tú vas a salir de aquí, ¿quién te va a pagar estos estudios? ¿Cómo lo vas a hacer? (...) si tú no quieres volver con tu familia, tienes que ganar dinero para ir a un piso (...)" hablamos con ella y vió la necesidad de cursar un ciclo y trabajar». (educadora del centre).

Jove: «En ese momento cogí una depresión. Porque yo quería estudiar el bachillerato, ¿vale? Yo quería estudiar un bachillerato, y lo tenía muy claro, yo quería ser educadora social, y yo me acuerdo que en la residencia... me decían: "que tú no puedes", porque claro, al estar en una residencia no me podía permitir estudiar un bachillerato que no me daba ninguna salida profesional rápida ¿vale? (...) Luego, sí, una vez lo hice, vi que tenía tantas salidas, tantas puertas que te abría un ciclo formativo... me gustó. Pero yo tengo muy claro que mi meta es la universidad. (...) Yo quiero hacer dirección y administración de empresas». (Teresa, 21 anys).

Cap d'aquests joves no estava a la universitat el desembre de 2009, i només un tenia clar que hi arribaria a curt termini. Alguns van obtenir el certificat de CFGM i van començar a treballar. Altres s'estaven preparant per accedir als CFGS. Altres havien abandonat els estudis i pensaven que potser els reemprendrien més endavant, però alhora reconeixien que era difícil fer-ho després d'un temps d'interrupció. És important destacar que en la segona entrevista, 6 dels joves havien perdut la

feina i estaven desesperats buscant-ne una altra. Deien que estaven patint els efectes de la crisi econòmica.

Figura 7. Itinerari 5(C). Només formació no reglada després de l'etapa obligatòria

Hi va haver 3 joves que van seguir una formació ocupacional, no reglada, després del període d'educació obligatòria; 2 joves més havien obtingut el certificat, però no el graduat en ESO (1 s'estava preparant per a l'alta competició, amb la intenció de participar en els JJOJ de Londres). També 1 dels joves havia obtingut el graduat en ESO, havia iniciat un CFGM però l'havia abandonat i llavors havia optat per altres cursos de formació ocupacional.

«Ara no estic estudiant, *vale*, vaig estudiar, vaig treure'm l'ESO, vaig fer un cicle formatiu però no el vaig acabar, perquè vaig veure que amb les notes que treia no estava molt motivada, després he fet un mini curs d'hostaleria i turisme... i després he fet un curs de geriatría. Ara per ara, estic intentant estudiar perruqueria canina..., que és el que sempre he volgut..., però ara per ara no puc (...) perquè és privada i si no tinc un treball, no puc pagar-me els estudis...»(Chela, 19 anys).

«Me fui del instituto a los 15 años. Porque... precisamente porque quería trabajar para irme del centro. Y luego empecé a ir a la escuela de adultos, pero allí son dos años y sólo hice uno, también por cuestiones de trabajo, y tan solo pude hacer uno y el otro no lo he podido hacer. Me gustaría, pero claro, de momento... para mí lo prioritario es el trabajo». (Silvia, 20 anys).

■ **Altres qüestions**

Hi ha altres joves que havien cursat algun tipus de formació no reglada a part de cursar algun tipus d'educació formal. La qüestió, deien, era seguir formant-se i no

perdre'n l'hàbit ni perdre el temps. Alguns havien obtingut el carnet de conduir, el títol de monitor d'esplai o d'entrenador d'esports.

«Estic estudiant batxillerat... acabant segon de batxillerat, amb dues assignatures pendents... i a la vegada estic fent un cicle de grau mitjà de gestió administrativa, perquè a mi el que m'interessa és això d'administració, finances, empresarials». (Tito, 18 anys).

«Ahora estoy haciendo atletismo y las cosas me van bien, el año pasado, pues, quedé campeón de Cataluña y segundo de España». (Ramón, 20 anys).

«Estoy estudiando un posgrado especializado de la Universidad de Barcelona. (...) es como un ciclo superior pero que no requiere que hayas hecho un ciclo superior y si después haces la carrera, te convalidan un montón de créditos (...) no es un título homologado (...) Lo hago a través de Internet, por eso no lo hago presencial, porque no tengo tiempo». (Teresa, 21 anys).

Alguns assenyalen la dificultat de combinar els horaris d'algunes universitats amb el fet de treballar. En aquest sentit, l'opció de l'ensenyament virtual els permet compaginar millor els estudis amb la feina.

«(...) estic treballant i estudiant, a distància, les tres assignatures de batxillerat que em queden per acabar i després poder fer la selectivitat i entrar a la universitat, a educació infantil. (...) necesitaba trabajar, (...) decidí hacerlo a distancia porque veía que no iba a clase, porque ya me veía con veinte años y que voy a cumplir veinte uno, ya decía "por favor, ir a clase con chavales de diecisiete y a es..." pues me sentía hasta rara». (Helena, 20 anys).

«Porque parar unos años y después volver a estudiar dicen que es muy difícil. Y es cierto, yo lo noté..., ahora no, pero cuando empecé este programa de la universidad era horroroso, me costaba muchísimo, no me concentraba, no...» (Teresa, 21 anys).

Les dificultats per convalidar els estudis fets a l'estranger són comentades especialment pels MENA, com ho confirma el següent relat del jove i el seu educador:

Jove: «Y sobre todo si vienes de un país, y vienes aquí... con los estudios no convalidados, y quieres convalidarlos y todo eso tarda muchísimo. Yo he estado intentando convalidarlos y tardé... tardé como un año y medio intentado, y al final es como una muralla que no se puede pasar». (Paco, 19 anys).

Educador: «Tiene el problema de la convalidación, ha llegado a la conclusi-

ón que es imposible, tanto por el reglamento de España como por los problemas de reunir la documentación en el país de origen: por lo tanto es imposible». (educador de l'ASJTET).

■ 9.3.2. Els canvis d'escola i l'assistència a classe en l'etapa obligatòria i postobligatòria

■ *Canvis d'escola*

En el qüestionari de dades bàsiques, se'ls preguntava a quantes escoles havien estudiat entre els 11 i els 18 anys. A Espanya, hi ha una part de la població que cursa la primària en una escola (3-12), la secundària en un institut (12-16) i la postobligatòria en un altre institut (16-18); d'altres, sobretot si l'escola és privada, ho poden fer tot al mateix centre escolar (3-18). Per tant, canviar d'institut entre els 11 i els 18 anys pot ser habitual, situació en la qual es troben el 42,8% dels joves entrevistats. Analitzant aquests resultats amb els relats del joves, observem que, en primer lloc, els canvis d'escoles els han fet, sobretot, mentre vivien amb la família d'origen, per tant, especialment en l'educació primària (que no queda reflectida en la taula 58); alguns havien canviat set vegades d'escola mentre vivien a casa. En l'apartat 9.2, hem vist que un dels resultats feia referència a la gran inestabilitat que van patir amb la família pel que fa a canviar de domicili, de lloc i, per tant, també d'escola.

El segon gran canvi té a veure amb el dia que entren al centre o van en acompanyament: només 6 dels 35 joves van mantenir la mateixa escola o institut al qual anaven. Els que van aconseguir no canviar s'atribueixen a ells mateixos la conquesta i ho valoren molt positivament. Els canvis de centre escolar abans i durant l'acolliment als quals han estat sotmesos són valorats unànimement com a perjudicials tant per als estudis com, especialment, per la pèrdua dels amics.

Taula 58. Nombre d'escoles per les quals ha passat cada jove (dels 11 als 18 anys)

Nre. escoles	Nre.	%
1	4	11,4
2	11	31,4
3	16	45,7
4	2	5,7
5	1	2,9
No ho sap	1	2,9
Total	35	100

El tercer canvi és el de la fase postobligatòria, en part a causa de característiques pròpies d'aquests ensenyaments –per exemple, desplaçar-se allà on fan el que han escollit–, en part per la inestabilitat d'habitatge i feina amb què es troben els joves provinents del recurs de protecció.

«Yo he hecho hasta segundo de primaria en un colegio. Tercero en otro, cuarto en otro. Quinto y sexto en otro. (...) Porque mi padre cambiaba mucho de casa». (Anna, 19 anys).

«P: Per tant, fins que vas estar a l'últim centre has estat en set escoles diferents. Com ho vas viure això? R: És molt difícil, ja al final t'hi acabes acostumant perquè sembla que sigui una rutina, (...) sempre vas amb aquella por de pensar "¿Com haig de ser?" "Com són la gent allà?" "O com m'haig de comportar?" "O quin idioma haig de parlar?" (...) *bueno*, jo em ficava a plorar i tot abans d'anar al cole perquè pensava "Què faig?" "Què dic?" "Com em comporto?" "Com serà?" És com iniciar un altre cop la teva vida, (...) Però quan fa quatre o cinc jo penso, *bueno*, un altre... ¡No passa res! Jo no parlaré fins que escolti *lo* que diuen, i ja està. (...) suposo que m'ha sigut més fàcil que a altres persones perquè sóc bastant oberta...» (Fina, 20 anys).

«Dels canvis... doncs això, no? Que no és molt bo... perquè... a veure, ja estaves acostumada a un col·legi i *después* una altra vegada amb una altra gent. Gent nova... i amb *lo* tímida que sóc jo... *pues*... [*riu*]. Molt malament, però». (Gala, 19 anys).

«(...) como han habido muchos cambios en mi vida yo me tuve que adaptar mucho y a mí me costó bastante porque..., tienes que hacer amistades nuevas, te tienes que integrar... entonces... fue como un poco... tuve un poco de dificultad a la hora de estudiar, sí, me lo iba sacando, pero... veía que me costaba un poco más que antes, en concentrarme y, bueno, y..., porque si tienes una vida que sabes que no te va a pasar nada y tal..., pero al ser tantos cambios y eso, pues... dedicas mucho tiempo en pensar en estas cosas..., y te cuesta más concentrarte». (Yaiza, 19 anys).

Per contra, pocs canvis d'escola són valorats com un fet positiu que els ajuda a seguir un ritme «normal» d'estudis. Ho valoren molt pels amics i, especialment, si va ser una batalla que van guanyar quan se'ls volia canviar d'escola i van aconseguir evitar-ho.

«L'EAIA me dijo, "vale, te buscaremos un centro, no sé qué". Yo les dije "vale, yo si tengo que ir a un centro tiene que ser con la condición de que me dejen salir, que esté cerca de mi casa para poder ver a mi familia, y que me dejen ir al mismo colegio"». (Anna, 19 anys).

«(...) i també m'ha ajudat molt que fos la meva escola de tota la vida, saps? De no haver-hi hagut canvis... les amigues de sempre "mmm" no sé ... em sentia molt diferent, jo, a l'escola que a casa i, fins i tot, jo em recordo de petita que pensava «com ets, si a l'escola ets d'una manera i a casa d'una altra? No?». (Bea, 20 anys).

«(...) jo sempre ho vaig defensar, això... i *menos mal* que ho vaig fer... perquè serien molts canvis ... i ... suposo que això... no sé perquè ho vaig... suposo que tenia els meus amics allà i jo no em volia separar d'ells...» (Úrsula, 18 anys).

Per tant, el canvi d'escoles que han patit en contra de la seva voluntat té a veure amb les vivències d'inestabilitat amb la família i amb el canvi que suposa l'entrada en el sistema de protecció; canvis viscuts de manera negativa que els han dificultat poder seguir una escolaritat amb normalitat i, sobretot, el fet de tornar a fer amics.

■ Assistència a classe

Taula 59. Més de tres mesos sense assistir a classe, desglossat per sexe

Més de tres mesos sense assistir a classe		
Nois	2 18,2	11 100
Noies	7 29,2	24 100
Total	9 25,7	35 100

Taula 60. Nombre de mesos sense anar a classe entre els que van contestar que havien faltat més de tres vegades

Nre. mesos	Nre.
Més de 3 mesos	5
Més de 12 mesos	3
Més d'un període de 3 mesos	1
Total	9

Una de les conseqüències de viure situacions familiars de maltractament o negligència és la irregularitat en l'assistència a classe (especialment, durant l'etapa obligatòria), un de cada quatre ho relaten (taules 59-61). Entre els joves entrevistats, això afecta especialment les noies tant espanyoles com estrangeres, que són cridades a fer les tasques domèstiques (5 de 7). També hi ha una jove que va faltar a classe dos anys per un ingrés hospitalari i una altra que va deixar d'assistir a classe per pròpia

Taula 61. Motius de la falta d'assistència (pot haver-n'hi més d'un per persona)

Motiu de la falta	Nre.
Problemes familiars	6
MENA / acabats d'arribar al país	2
Per iniciativa pròpia	2
Malaltia	1
Expulsió	0
Canvi d'acolliment	0
Sense plaça escolar	0

iniciativa al final de l'etapa obligatòria. El col·lectiu de joves MENA no relata una situació de manca d'assistència a classe al seu país, però n'hi ha 2 que sí que deixen d'anar a classe quan emigren a Europa.

«Yo estaba en mi casa y prácticamente estaba dejando la ESO, ¿sabes? Mi abuela se pensaba que iba a clase y todo, pero no iba, ¿sabes? Yo hacía muchas campanas, no estudiaba nada, mis exámenes eran sólo mi nombre, ¿sabes? Pasaba. Y cuando vine aquí (CRAE)... Te presionan, ¿sabes?, para que, quieras o no quieras, estudies». (Anna, 19 anys).

«A cinquè vaig tenir un amic d'aquí i (...) i un marroquí, quan dius "un amic" és un novio (...) i el meu pare va decidir que jo no vagi a classe. (...) Quasi no hi he anat [entre el sisè de primària i el tercer d'ESO] (...) em feia fer feina de casa abans... (...) esclava o com ho vulguis dir. I..., és clar, havia de fer les coses de casa..., no podia fer deures, anava bruta a classe, *tenia que rechassar* els meus companys (...) per exemple, el meu pare li dava igual que jo, comença..., *bueno*, les classes a les tres, *pues* per fer-li el dinar a vegades em deixava esperar fins a les quatre. Però és clar, a mi em feia vergonya anar-hi després de les quatre i entrar a classe (...) Volia [la mestra] parlar amb els meus pares, sempre..., perquè ella veia que jo tenia ganes d'estudiar». (Isa, 19 anys).

«(...) me pasó lo de mi padre, me separé de él, pasó lo que pasó, yo entré en una depresión y estuve ingresada durante un mes y medio en el psiquiátrico, porque me... me dio... Fue un cambio brutal, y yo hice durante dos, tres meses primero de bachillerato, pero yo faltaba porque te..., estaba mal..., o sea, yo no quería que mis amigos..., estaba súper mal, y lo dejé...» (Zoe, 19 anys).

El que és clar és que coincideixen que el seu pas pel recurs de protecció –centre o família– ha repercutit en general en positiu pel que fa a l'assistència a classe en

l'etapa obligatòria: la majoria anaven a classe mentre hi estaven acollits, van acabar els estudis i van obtenir el graduat, cosa que pensen que no hagués passat a casa. Només en el cas de 3 noies que van passar una temporada en un acolliment familiar fallit van deixar d'assistir a classe. A la resta, el pas pel sistema de protecció els ha corregit l'absentisme escolar. Les divergències, les trobem en quina va ser la repercussió del recurs de protecció en l'etapa postobligatòria, tal com veurem més endavant.

«Una estabilidad. El centro te da lo que no te da tu familia. Una estabilidad. No te da el amor de tu familia, ¿vale? Pero tampoco te da las palizas que te da tu familia, (...) decidir o no estudiar, en el fondo, es de cada uno. Pero "ah", ya tienes eso, ya, ya te ofrecen, porque no hay niño que no esté en un centro que no vaya al colegio. (...) Si trabajas, te buscan un trabajo, sí que es verdad, ¿vale?, si estudias te buscan las afinidades. ¿Que no sea directamente a la universidad? Bueno, pero también te están guiando para que puedas trabajar». (Sara, 21 anys).

«Doncs això, que et fan un seguiment..., et fan un seguiment a nivell d'estudis, t'ofereixen l'oportunitat d'estudiar, que vagis a l'escola..., que no et falti res..., que.. et sentis còmode a l'hora d'estudiar, no? Que no et falti res. (...) Perquè al CRAE és on vaig fer un progrés més gran. (...) Jo crec que... allà, si hagués acabat allà l'ESO potser hagués sortit més preparat per a un batxillerat. (...) tots els companys que tenia allà a l'escola on anava... n'hi ha molts que ara són universitaris... no ho sé, també m'hagués agradat, no? Acabar com ells.. i ara em sento fent un cicle de grau superior i la universitat la deixo per a més tard». (Tito, 18 anys).

«Va fer aquí l'últim any de l'ESO. Li va costar una miqueta però al final s'ho va treure. Li va costar en el sentit que venia d'una situació d'absentisme escolar, no tenia cap interès ni en l'escola ni en els estudis, i vam veure que el que necessitava era una constància, tenir unes obligacions i, a poc a poc, va anar funcionant fins que al final, molt bé». (educadora del centre).

L'altra qüestió és quan ja són majors d'edat/autònoms, és a dir, en el període que els hem entrevistat, en el qual hi ha alguns que reconeixen faltar a classe, sobretot perquè han de compaginar feina i estudis i això els provoca una manca de temps o cansament.

«Y claro, de momento estoy faltando mucho a clase porque es una hora de trayecto y, bueno, yo madrugo mucho para trabajar y no me va muy bien estudiar, porque me levanto a las... cerca de las 4». (Kati, 20 anys).

■ 9.3.3. Les relacions amb els professors i els altres alumnes

«Li anava força bé, dins el que era d'esperar, poca cosa li representava molt esforç. Mai no faltava a classe. Tenia molt bona relació amb tots els professors en general. Tenia molt bona relació amb els companys, tenia algunes amigues. I això és difícil perquè quan són de 16 anys és més difícil que s'adaptin» (educador del centre).

■ *Les relacions amb els professors*

La tònica general és que els joves de la mostra valoraren com a molt positives les relacions amb els professors. Apareixen com a relacions fluides, sense massa problemes i que alguns encara mantenen; d'altres reconeixen que era una bona relació perquè reconeixien el principi de normalitat que hi portava implícita.

Jove: «A algunos de ellos los sigo viendo. (...) y para pedirles consejos y todo. O sea, yo soy una persona que me he agarrado mucho al profesor». (Teresa, 21 anys).

Educadora: «Con los profesores aún continúa manteniendo buena relación. Los profesores de la escuela le buscaron trabajo y todo, porque tienen una bolsa de trabajo muy potente, sobre todo de administrativo». (educadora del centre).

«Desde siempre he sido buena con los profesores porque sé que ellos son los que ponen las notas». (Rita, 19 anys).

«Fabulosa, es muy sociable, con esto no ha tenido nunca problemas. Con los profesores tampoco ha tenido problemas. Cuida mucho a las personas que tiene a su alrededor. Le cuesta más cuidarse a sí misma». (educadora del centre).

Molts dels joves recorden el suport que van tenir del professorat i destaquen que rebien una atenció diferent respecte als altres companys, i això era, en general, molt ben valorat. Són conscients que despertaven un instint de protecció, però que l'atenció que rebien els ajudava molt a tirar endavant els estudis. També diuen que tenir una relació especial no volia dir treballar menys que els altres. En general, valoren extremament bé quan hi ha hagut una forta implicació d'un professor vers ells. D'altres, com és el cas de 3 joves, el que intentaven era passar desapercebuts, com un més, que no se'ls fes res d'especial per ser de protecció o per tenir problemes a casa.

«La relació..., bé. *Se pot... bueno, sí, se pot dir* que bé. He tingut potser dins

aquest camp més ajuda que altres alumnes... que han estat allà... en veure que tenia interès *més o menos* per aprovar i assistir a classes i tot i..., no feia res de l'altre món, potser... a depèn de quin professor potser vaig crear-li curiositat o... no sé, cridar-li l'atenció o *algo* i... estaven més *dispostos* a ajudar-me. (...) Però... sempre... sempre hi he tingut bona relació». (Juana, 19 anys).

«Al poble, al final ja pensava que era per pena. Perquè ells també sabien la situació i tal i em van intentar ajudar, i les relacions sempre han sigut bones amb els professors. De fet, ara encara vaig a l'institut del poble un dia i "hola noi, què tal?". Ben content, no? Sempre he tingut una bona relació amb professors, cap problema. I sempre he pogut confiar per explicar-los la situació i mirar que ells també m'ajudessin una mica. Mai no m'han regalat res, eh? O sigui, no, vull dir, de vegades la gent pensa "és clar, si els expliques la situació segurament et regalaran les coses". No. Jo he hagut de treballar el mateix que els altres, però m'han ajudat amb el tema de... Ajudar-me a organitzar millor i tal, o sigui, i a confiar amb ells. O sigui, no he tingut cap problema amb els professors». (Jose, 19 anys).

«Es una asignatura pendiente..., al encontrar a esta profesora y... agradecerle, más que nada, el... que me apretara para que yo aprobara y me esforzara. (...) esta profesora en primaria que me hizo ver que tenía que estudiar, para... porque mi vida ya de por sí era difícil, y tenía que estudiar porque sino el futuro se me complicaría mucho, pues yo ya tuve claro que la salida era estudiar. O sea, que tenía que llegar a la universidad». (Quentin, 19 anys).

«No era yo especial por estar allí. Normal. Era una más en clase, como siempre me ha gustado a mí, ser una más y... ni dar pena ni que se preocupen ni nada. Sabían la situación, y no por mí, sino por mi educadora del centro que (...) se presentó ella el primer año y se enteraron por eso. Pero yo iba a clase y tan normal (...) y es más... en mi clase lo sabía mi mejor amiga sólo. A mí nunca me ha gustado que los demás supieran de mí, cosas básicas y *prou* (...) Nunca me ha gustado destacar ni por algo bueno ni por algo malo, ser una más. Y ahí, normal». (Pilar, 20 anys).

També aportem alguns relats que expliquen situacions negatives de la relació amb els professors, tot i que remarquem que són minoritàries no solament entre la població entrevistada, sinó que els protagonistes també les consideren com a excepcions dins el seu recorregut escolar. Només hi ha una noia que generalitza aquesta situació a tota la seva infància mentre vivia amb la mare, ja que pensa que els professors, tot i veure cada dia la situació perjudicial en què es trobaven, no van ajudar-la mai, ni a ella ni als seus germans. També hi ha una altra noia que atribueix la relació conflictiva al seu mal comportament. En general, però, no relaten situacions de problemes de comportament a classe, el qual és un resultat a tenir en compte.

«Y vino una profesora y me vio y me dice “¿pero qué te has hecho?”. Y entonces, la de conserjería, que tiene más boca que vamos, “no, es que tiene muchos problemas... y ayer se peleó con una educadora”. Y me dijo “¿una educadora?”. (...) “ah, ¿que estás en un centro?” Y me dice: “ah, pues eso me lo hubieses dicho antes, y te hubiese tratado mejor”. Sí, sí. Me quedé muerta. Dije, ¡bua! Entonces ya era... ya iba por ella yo. (...) Yo se lo dije “que viva en un centro no significa que sea una desamparada del mundo ni que me tengas que tratar mejor que a los demás, ¿sabes?” “¿A dónde vas?” “Puedo rendir lo mismo que rinde otra persona estando en su casa, y puedo decir más porque tengo más experiencia sobre la vida, ¿sabes?”». (Anna, 19 anys).

«Mala. No, mala porque como en casa estábamos mal, pues en el cole se veía que estábamos... que no estábamos bien en casa. Pues muy diferente, muy distante, no quería que se me acercara nadie... yo quería estar sola siempre, no quería hablar con nadie ni nada. (...) Porque tenía miedo... No sé, de que me hicieran daño. (...) Todos eran iguales. Para mí... yo lo veía así, entonces todos eran iguales, no había nadie diferente. (...) Sabían que pasaba algo pero nunca preguntaban, ni investigaban qué pasaba ni nada P: *¿Cómo te hubiera gustado que los profesores actuaran o hubiesen actuado?* R: Pues desde el primer momento que ves que un niño se está portando mal, o lo que sea, o se está apartando de ti, tienes que entender que pasa algo. Que no es que se aparte... Que un niño normal de hoy en día... a ver, que igual se aparta porque le da corte, pero no porque le da miedo... O sea, no porque le vaya a hacer nada. O problemas de relación con los otros niños, porque yo no me hablaba con los otros niños, los conocía... sabía como se llamaban y todo pero no hablaba con ellos ni nada, yo, en el patio, estaba allí sola, con mi hermano. (...) Pues.... Yo que sé, haber llamado a mi madre, haberle preguntado. Aunque mi madre no hubiera dicho nada porque no tenía interés por nosotros, pero igualmente, que hubiera ido alguien especial, una asistenta o... yo que sé, alguien que hubiera intentado hacer algo o lo que sea». (Viqui, 20 anys).

■ **Les relacions amb els companys de classe**

Aquest és un tema de molta importància per als joves entrevistats, com ho és també per a la població en general. Ells pensen que part del seu èxit en els estudis rau en la importància de triar els companys de classe, i que aquests et siguin una font de suport positiva.

«El tener unas amistades que..., yo me alegro porque no eran nada problemáticas, siempre estudiaban bastante, entonces un poco como que..., te adaptas a ellos, haces lo que ellos hacen porque tu quieres ser igual». (Quentin, 19 anys).

«És molt selectiva, ella té una actitud en general que es preserva bastant, és selectiva. No es relaciona amb tothom i amb qualsevol. La relació que tenia era correcta, sense grans *amigüismes*, però correcte, tret d'un o dos companys o companyes que ella considerava que hi podia tenir una mica més de relació, i ja està! El mateix passava amb els professors, també era molt selectiva... però tenia una relació correcta. No va tenir conflictes amb els companys». (educador ASJ-TET).

Jove: «(...) i l'altre és que... sàpigues seleccionar amb la gent que puguis està bé, saps?... perquè hi ha molta gent que s'ajunten amb *lo pitjor* de la classe i acaben malament, i això sempre passa». (Úrsula, 18 anys).

Educadora: «Amb els companys de classe sempre s'ajuntava amb els més grans o amb els que no feien el brètol. (...) Quan estudiava primària havia anat a casa d'amigues a dormir i havia anat a caps de setmana i l'havien convidat a passar caps de setmana a casa d'amigues». (educadora del centre).

L'altra qüestió clau, que es deriva de la primera, és la importància de tenir l'oportunitat de seguir els estudis allà on van els companys de classe; això ha fet, en part, que ells també els continuessin.

«Me pareció bien porque estaba al lado de mi antiguo colegio. (...) Y me pareció bien porque iba con una compañera que había estudiado allí... íbamos las dos juntas allí. Ya no era eso de ir sola allí sin conocer a nadie». (Xènia, 21 anys).

«Empecé con el bachillerato y al no tener las personas estas que eran con las que tenía tanta confianza para ir a clase, conocidas, pues como que mi estado de ánimo también cambió, (...) bueno, yo me encerré y no me fue demasiado bien, en el bachillerato». (Núria, 21 anys).

«Y al final, pues dije: "mira, quiero ir allí, porque van mis amigos del cole, porque son con los que más me relaciono si tengo que hacer trabajos y todo, que toda la vida yo con ellos nunca he tenido problemas con los estudios"». (Helena, 20 anys).

«Els professors em deien que... no em veien fent batxillerat... doncs pel meu ritme d'estudis, no? (...) i jo els deia que sí, opto per seguir estudiant... I jo, un cicle, en aquell moment, no el veia. Un cicle sí, ho podia fer, però tampoc tenia clar el cicle que volia fer ni res... I a més, com que els meus companys anaven a fer, la majoria, un batxillerat, doncs vaig voler fer un batxillerat i estar amb els companys». (Tito, 18 anys).

La majoria reconeix que les amistats que ha fet a l'escola són relacions fortes que perduren en el temps; com es veurà en l'apartat 9.4, n'hi ha molts que continuen l'amistat en el moment de l'entrevista.

«Yo mantengo compañeros desde... que tengo ocho años, que hice en el colegio, son los amigos que sigo teniendo, (...) los veo, nos vamos de camping, de torre, de hotel, lo que podamos, vamos haciendo. Y son los mismos y tengo relación con sus madres, con todos, o sea, no hay problemas, incluso con los padres». (Helena, 20 anys).

«Amb els companys de classe de l'ESO? (...) molt bé..., si és el meu grup d'amics (...) som un grup de deu persones, aproximadament, i... pues els caps de setmana quedem i fem coses... divertides..., no som de sortir molt, (...) però ens ho passem bé...» (Úrsula, 18 anys).

Hem vist també que una de les conseqüències de canviar d'escola és el fet de perdre els amics. També el fet de repetir curs ho provoca. Ambdós casos són valorats negativament pels entrevistats que els han patit.

«Dejar a mis amigos en el otro colegio. Eso era lo peor. Claro, cambiaba de barrio, o sea, cambiaba de casa, cambiaba de gente, de todo, de todo». (Anna, 19 anys).

«(...) al principi costa molt perquè, és clar, comença tot de nou perquè... no sé, perquè sempre hi ha el grup fet, no? (...) és clar que vingui una altra persona nova, i a sobre, d'un altre país, saps? Depèn de com siguis tu (...) sempre vas amb aquella por de pensar: m'acceptaran?». (Fina, 20 anys).

Hi ha uns quants joves que assenyalen alguns problemes, records negatius, i, en concret, n'hi ha 4 joves que reconeixen que van patir assetjament: un per ser el nou i el diferent (color de pell); el segon per la seva homosexualitat; la tercera per una discapacitat en la parla; i la quarta per la seva situació familiar coneguda entre els nens de l'escola. En cap dels casos no sembla que l'assetjament estigués relacionat amb la tutela.

«(...) porque era homosexual. Eh..., habrá quien diga que no, pero yo digo que sí. (...) hubo represalias durante cuatro años. (...) yo pedí cambio de instituto y el centro me lo denegó siempre. (...) Tuve tres o cuatro amigas que me ayudaron bastante, y bastantes compañeras del centro que también. Por parte del centro, por parte del instituto y de la dirección se hizo muy poco, y por parte... del profesorado, supongo que se hizo lo que se pudo». (Álvaro, 20 anys).

«(...) en aquella etapa adolescent els nens es comencen a ficar amb tu: mira, porta ferros... sempre s'han ficat amb mi, sempre m'han faltat al respecte pel tema de la parla». (Chela, 19 anys).

«Porque no teníamos padre. Y claro, eso antes, en mi clase... quien no tenía padre... ¡bueno! Lo veían como algo diferente. No sé, porque a lo mejor a la hora de hacer el árbol genealógico ponía a mi madre, a mis dos hermanos y a mi perro. Y en cambio, pues a mi padre, no. Y como tampoco sabía quién era mi padre ni nada..., pues, claro, es diferente, no sé. Te veían de forma rara, y se metían contigo... Te hacían un poco la vida imposible». (Viqui, 20 anys).

«Jo pel seguiment que li vaig fer, bé, molt bona. Tots els companys i professors qui anava a parlar la tenien amb molt bona consideració. Al principi va patir una mica de *bullying* per ser de color, però després es van saber posar al lloc, no va patir assetjaments ni res d'això per ser negra». (educadora del centre).

■ 9.3.4. El suport escolar rebut i les estratègies per afrontar la seva mancança

■ *Suport escolar des de la família d'origen*

Una altra gran conseqüència mentre vivien amb la seva família d'origen és el baix nivell acadèmic que presentaven a causa, en part, d'una manca de suport en tot el que tenia a veure amb l'escola i especialment a l'hora de fer els deures. Els pares no els ajudaven, ja sigui per desinterès, ja sigui per incapacitat o per impossibilitat. Els joves diuen que feien els deures sols o que no els feien.

«Todo malo. No nos hacía caso, nunca estaba en casa, siempre estábamos solos, siempre... O sea, éramos menores y estábamos solos en casa, y no aprendí nada porque venía y se ponía a chillar o nos hacía daño, entonces no aprendí nada con mi madre». (Viqui, 20 anys).

«No, els feia sola, i si tenia problemes, doncs és clar!, a l'escola, llavors havies d'anar amb la mestra i que t'ho expliqués la mestra». (Carla, 21 anys).

«Sé que li va costar per raons personals que va tenir, però diu que ara li resulta més fàcil estudiar que abans, ara li queden més les coses, està més tranquil·la... Tots els problemes d'abans li van repercutir més en els estudis, i ara no». (educador del centre).

■ Suport escolar des del recurs de protecció

Quin tipus de suport van rebre mentre estaven en el recurs de protecció? Depèn del tipus de recurs, familiar o residencial, i en el cas d'aquest segon, influïa també el tipus de context residencial i l'atenció personalitzada.

L'entorn del recurs de protecció pot haver facilitat, o, per contra, haver dificultat, estudiar. Quan els joves entrevistats ho comparen amb quan estaven a casa, la tendència és considerar que al centre hi tenen més possibilitats, que els brinden l'oportunitat de seguir uns estudis. En aquest sentit alguns relats es refereixen als nois i noies que no saben apreciar l'oportunitat que et dona poder estar en un CRAE. En canvi, si ho comparen amb un acolliment familiar, estan d'acord que al centre, les condicions no són bones per estudiar; falta suport, falta tranquil·litat, falta dedicació personalitzada. També es fan paleses grans diferències entre centres. Alguns pensen que al centre no et pressionen com una família quant a horaris i suport per fer els deures; d'altres pensen que sí. Alguns han après els hàbits d'estudi al centre i altres han hagut de fer mans i mànigues per concentrar-se enmig del soroll.

«Te presionan, ¿sabes?, para que, quieras o no quieras, estudies. Porque tienes aquí, aquí hay un horario, o sea, hay un horario para hacer deberes, luego te duchas, cenas..., ¿sabes? Llega un momento, claro, todas están haciendo deberes, pues te vas a hacer los deberes, ¿sabes? (...) Si yo lo digo, que tengo la ESO porque entré aquí, si no, nada. Sí, sí. Del todo malo no es». (Anna, 19 anys).

«Porque allí, la sala, claro, es común y allí van los que tienen que hacer deberes, o sea, los más grandecitos, los chiquitos que se ponen a jugar por allí, que si eso, que si lo otro, te molestan, y no..., no te concentras bien. Y entonces sí que nos dejaban hacerlo en el cuarto. Te ibas a tu cuarto, tu lo hacías a tu ritmo y... más concentrada». (Xènia, 21 anys).

«He tingut moltes baralles al CRAE per culpa d'això, perquè jo estava a l'habitació tot sol, i els altres no sabien veure que jo estava estudiant, i no sabien veure que necessitava tranquil·litat. Doncs no, venien amb el radiocasset i ficaven la música allà a prop, "tio, però que no veus que estic estudiant?"». (Jose, 19 anys).

«El canvi del centre a la família acollidora, pos en una família acollidora... allí estàs com... a casa, i no com al centre, (...) en un centre no es pot estudiar... (...) Saps? És diferent. Allí són molts xiquets i (...) allí no poden controlar-los a tots. Jo trobo que és això... perquè no els poden controlar a tots. I a part, si un fa un *numerito*. Jo vaig veure un número que se *liaron* amb el xaval i va trencar la porta del despatx de la directora quan era una altra i... van vindre els mossos d'esquadra i mira... *Claro*, mira, jo, això ja ha passat..., però encara ho tinc aquí gravat, eh?». (Lluïsa, 20 anys).

«Pero ahí siempre... te animaban. Estudiar, adelante, tenías dudas..., te hacían como clases particulares, presentabas dudas de colegio y esto lo... informaban, te lo explicaban bien y todo». (Óscar, 19 anys).

«Li va costar molt, pobra. Li va costar molt perquè va entrar al centre que hi havia 18 xavals, ella al centre tenia habitació compartida i sort que va ser constant. Perquè fàcil no ho va tindre. (...) No, ella no faltava a l'escola». (educadora del centre).

Exposen que la manca d'implicació dels guardadors, majoritàriament educadors en el cas dels joves entrevistats, pot constituir un factor poc facilitador dels estudis; o, al contrari, una forta implicació dels educadors dóna resultats positius en l'àmbit acadèmic: pels ànims que donen, pel fet de tenir algú que creu en ells i que aposta per ells.

«(...) si els educadors ajuden de veritat, vull dir que hi estan presents, que és *lo* que li passa al *crio* i... intenten ajudar-lo a afrontar la situació per la qual està passant, jo trobo que... podrien seguir estudiant. Però és que estant a un centre, veient que tots són més o *menos* igual de desgraciats per dir-ho així, perquè són desgraciats, perquè... perquè ho són, "mmm"... estan tots allí, tots tenen més o *menos* la mateixa situació, estan tots igual i no... no tenen ningú ni que els ajudi ni tenen res que els doni esperança per seguir endavant. Dubto molt que una persona tingui ganes d'estudiar, perquè..., ja vorem. En estes edats no tens ganes d'estudiar, perquè no les tens, sincerament, tens més ganes de, *pues* ara vull estar amb els amics, i ara no tinc ganes de..., jo què sé, tinc ganes de mirar la tele, o de jugar a la *play*, o *lo* que sigui... Trobo que... és de..., és depèn de l'edat, però jo diria que depèn molt dels educadors. Per no dir cada... quasi del tot». (Juana, 19 anys).

«(...) Vam tenir moltes baralles a la seva època d'adolescent i sí, sí. Jo i la resta d'educadors, però jo, en ser la seva tutora era qui anava a l'escola cada dos per tres, a les reunions amb els tutors, a les de l'escola... Els problemes venien per l'absentisme i la manca de responsabilitat, perquè venia d'una vida molt del carrer». (educadora del centre).

«(...) No tuvo problemas porque ha sido una muchacha muy trabajadora, era muy responsable. Había momentos de agobio pero se las ayudaba, estás implicada como si fueran tus hijas. Ayudarlas en los deberes, sacarles del agobio». (educadora del centre).

A alguns joves, el pas pel sistema de protecció els va suposar tenir un reforç extraescolar, unes vegades per part de l'educador mateix, d'altres amb un professor

particular. En d'altres, no; van continuar fent els deures sols com quan vivien a casa, perquè no necessitaven ningú o perquè el recurs no disposava d'aquesta ajuda. Per tant, com en el punt anterior, la variabilitat és alta depenent del recurs de protecció i de les habilitats per estudiar del jove. Els que no han tingut suport i el necessitaven, pensen que els ha perjudicat. Els que no n'han tingut perquè no ho van necessitar (aquests remarquen molt el fet d'haver-ho fet sempre sols) i els que sí que en van tenir valoren que els va ser de gran ajuda per seguir estudiant. Dels que van tenir suport extraescolar, uns el van rebre dels mateixos educadors o membres de la família d'acollida, altres eren voluntaris que feien aquesta tasca especialment als centres residencials, i en comptats casos eren professors particulars remunerats. Vegem-ne alguns comentaris dels que estaven en un centre:

«No, los deberes los hacía yo o los hacía en clases de repaso, no había ayuda de ningún tipo. Es más, le explicaré, para... para pedir un profesor de refuerzo que no fuera del centro ni fuera voluntario me tuve que estar peleando con el centro dos meses. Al final lo conseguí». (Álvaro, 20 anys).

«Els educadors, entre una nena que necessita que li resolguis el verb "fer", (...) que no ho entén en anglès, o... un nen que s'està barallant amb un altre que l'està a punt de matar... No home, no, vas al nen i deixes això. Tenen molt poc temps, també». (Fina, 20 anys).

«(...) en la residencia, la última, teníamos voluntarios de universidades... que eran voluntarios, que yo me sorprendía porque eran gente que venían a ayudar a los niños, y claro, son universitarios que te ayudan el máximo posible». (Teresa, 21 anys).

«Te ayudaban (en el CRAE) mucho con los estudios, dedicaban, bueno, a la tarde, después de merendar del colegio y todo dedicaban mínimo dos horas a hacer deberes. Y si no tenías deberes para repasar todo lo que habías hecho para estar al día y, bueno, para los exámenes y todo. Entonces, estas dos horas cada día me ayudaron bastante». (Yaiza, 19 anys).

I alguns comentaris dels que estaven en família:

«Nunca pedía ayuda. Es que..., no. Al principio, cuando yo me..., yo tenía, yo tengo una tía, que es la más pequeña, que más o menos nos llevamos muy poca edad. Y ella me ayudaba a veces si tenía que hacer..., pero como nunca necesitaba ayuda... Siempre he sabido resolverme por mi misma las cosas...» (María, 20 anys).

«Pues en casa o mi tío o mi tía que eran los que más pendientes estaban, o de

vez en cuando mi hermana si no estábamos peleadas o... poco, porque nos discutíamos hasta para hacer los deberes. (...) Si no, en caso de que necesitase alguna profesora particular, (...) pues me ponían a lo mejor un profe de mates, alguna vez, para algún final». (Helena, 20 anys).

Jove: «És que és com el meu germà, ara li dic com el meu germà. Això, que... és més gran, ens portem quatre anys. I sempre que tenia un problema, “tu, ajuda’m amb això, explica’m això que no sé fer”, i és clar, vulguis o no, sent quatre anys més gran, sempre em podia ajudar ell». (Carla, 21 anys).

Acollidora: «Per fer els deures, com que nosaltres anàvem una mica així, la vaig fer anar a una acadèmia i anava a una acadèmia a fer una mica de repàs. Va aprovar tots els cursos menys el batxillerat, no cap meravella, normal. Ella sempre havia dit que volia estudiar, sempre mirava molt el meu fill fins que va deixar de mirar-lo. Veia que el meu fill estudiava a fora i ella pensava que quan hauria acabat el batxillerat també hi aniria, però va quedar així la cosa». (acollidora).

■ ***Suport des del centre escolar***

Un dels resultats que destaquen els joves és el rol compensatori o de refugi que ha tingut per a ells l’escola. Era on més bé es trobaven i reconeixien la sort de tenir-la, ja que va ser un aspecte fonamental no solament per als estudis, sinó també per al seu desenvolupament personal i social.

«Uff!, l’escola, primer, va ser un punt súper important de suport. Per a mi l’escola era com la meua salvació. Jo pensava, no sé què fer sense escola... i arribava el cap de setmana i pensava puff! (...) em feia mandra el cap de setmana perquè pensava... em passaré més hores a casa...» (Bea, 20 anys).

«Jo vaig poder fer les meves amistats en un institut que no tenen gaire a veure amb la gent que hi ha en un centre. I en aquest aspecte em va ajudar molt. I a més, que podia comptar amb l’ajuda de professors, també. (...) Si no fos per l’institut hagués estat pitjor». (Jose, 19 anys).

«Era muy disciplinado. De hecho, casi su única motivación eran los estudios. Los estudios fueron los que le ayudaron a él un poco a superar todo lo que le estaba pasando, porque coincidió con marcharse de su casa, que su madre le echó de casa, por lo tanto le pilló toda la crisis en el último año de la ESO. Las notas eran correctas. (...) Tenía un profesor de referencia, y la psicóloga y la jefa de estudios le apoyaron mucho. Lo que le ayudó mucho fue el instituto. Fueron

los que detectaron la situación y le informaron en servicios sociales, en la primera parte se implicaron mucho. (...) Cuando sacaba un notable era como en realidad un suficiente y esto hizo que tuviera unas expectativas por encima de sus posibilidades». (educadora del centre).

D'altra banda, hi ha els joves que pensen tot el contrari de l'escola, per exemple, que no els va ajudar perquè no van detectar les dificultats d'aprenentatge que tenien o els problemes familiars que els causaven inadaptació. Per exemple, hi ha 2 joves, un noi i una noia, que se sorprenden que l'escola no s'adonés de la seva dislèxia. En el cas de la noia, es fan paleses unes estratègies personals d'afrontament per seguir el mateix curs que els altres i no repetir. També hi ha 3 noies més que no s'expliquen com l'escola no les va ajudar mentre patien maltractament en la família. Una altra jove pensa que no li van donar suport quan el necessitava perquè no es preocupaven per ella.

«Se me hizo un permiso especial, ya que era cuarto de ESO y se me diagnosticó dislexia después de cuatro años de estar ahí. O sea, tiene narices, la cosa. Hay una psicóloga en el centro que no se dio cuenta, hay una pedagoga en el centro que no se dio cuenta de que era disléxico, hay una pedagoga en el instituto que tampoco se dio cuenta que era disléxico, y ningún profesor más que el profesor de catalán de cuarto de ESO, cuarto de ESO, cuando ya iba a acabar y tenía el mundo laboral en mis narices y me dicen: "eres disléxico"». (Álvaro, 20 anys).

D'altres valoren en positiu el suport que se'ls va donar des de dins l'escola.

«(...) sino en el mismo colegio donde yo estaba, por ejemplo, cada tarde... o sea, había un *hall*, lo que llamaban *hall*, por ejemplo el lunes y el martes eran matemáticas, el martes y el miércoles eran inglés y ahí estaban los profesores, por si había algo que no habías entendido en clase... podías ir a esa hora y hablar con ellos». (Teresa, 21 anys).

■ **Suport escolar des dels centres de temps lliure**

Relats com aquest reconeixen el paper a vegades fonamental que fan els centres oberts, extraescolars o de temps lliure, que desenvolupen la seva funció fora de l'horari lectiu:

«Y después del cole nos íbamos al *esplai*, entonces ya nos llevábamos los deberes y los monitores nos ayudaban a hacer los deberes». (Viqui, 20 anys).

■ Estratègies d'afrontament desenvolupades davant la manca de suport

És interessant observar el desenvolupament d'estratègies personals d'afrontament quan els ha faltat el suport per a l'educació. Són punts de resiliència que expliquen, en part, per què aquests joves no acumulen més retard del que seria previsible i per què alguns poden fer fins i tot estudis superiors. És interessant per les aplicacions pràctiques que pot tenir, és a dir, com es pot ajudar els joves a compensar algunes desigualtats. Els joves expliquen que buscaven fora de casa qui els podia ajudar, buscaven ajuda en el mestre, l'esplai, un familiar; es fotocopiaven els llibres que no es podien comprar, i, en general, s'esforçaven molt perquè sabien que hi havien de posar més energies que els altres.

«No, mi madre no me las pedía. No sabía ni que había notas. No, es verdad, no me preguntaba..., no se preocupaba por nosotros, entonces... (...) La mesa..., pero siempre estaba ocupada y siempre estaba puesta la tele, entonces no podías hacer deberes (...) A las cinco entrábamos al *esplai*. Entonces allí podíamos jugar, hacer actividades, pero ya de paso me llevaba los deberes y ya los hacía allí». (Viqui, 20 anys).

«Por mí misma. Yo quiero seguir estudiando y le dije a mi madre que iba a estudiar, entonces yo me fui a apuntar al colegio, yo conseguí toda la documentación y... lo hice todo». (Viqui, 20 anys).

«Yo aprendí a leer en verdad, en cuarto de EGB. Porque ir cambiando de colegio en colegio, que además... no iba ni a una clase especial ni nada para poder leer... engañaba mucho a los profesores, porque... me aprendía los libros de memoria, le decía a mi hermano que me los leyera, yo me lo aprendía de memoria. (...) Ellos cuando decían: lee, yo (...) y recitaba lo que me había aprendido. Hasta que un día –es que yo soy disléxica–, hasta que un día, mi profesor de matemáticas, cuando yo llegué a (...) cuarto o a quinto, él se dio cuenta de que era disléxica. Entonces (...) iba a repetir cuarto para poder asentar todo, iba a ir a una clase especial, pero no. Me daba mucho apuro repetir, y le dije a los profesores que yo me esforzaría mucho, un verano estudiando, aprendiendo a leer, es cuando realmente aprendí a leer, todo lo aprendí en verano, mi hermano y un profesor me enseñaron...» (Sara, 21 anys).

Finalment, destaquem com a resposta a la situació dins el sistema de protecció la lluita que alguns dels joves emprenen contra l'estigma del nen tutelat, el fet de lluitar contra el «destí fatal» dels «nens de centre», les ganes de demostrar que poden sortir-se'n malgrat les dificultats que han tingut, no voler adoptar el paper de víctimes de la societat. Veuen que en la seva situació seria fàcil caure en el victimisme.

«El fet de veure que tothom..., totes les persones que estan en centres de menors ens pensem que (...) no sé, que tenim l'autoestima una mica baixa, no? (...) És com si ens lamentéssim de nosaltres mateixos, no? Com si diguéssim: "és que estem passant una mala vida, és que no ens en podem sortir, és que no podem fer-ho", (...) i en observar això, sempre he pensat: "què collons!", "per què no?".» (Fina, 20 anys).

«Què, què m'ha ajudat? *Pues* haver vist els altres nois o noies del centre..., que molts tenien capacitat de poder seguir estudiant, i que no s'han tret l'ESO ni... ni han fet res de res. I... sabent que no hi havia família que estigués disposada a tindre'm, perquè no tenia família..., perquè *bueno*, no la tinc, per dir-ho així, "mm"..., vaig dir *pos* jo he de fer *algo* amb la meua vida, no vull ser una desgraciada ni com han sigut *mons* pares, ni com altres que han passat per aquí (...) i... vull seguir endavant. I vaig dir *pos* l'única sortida que tinc és estudiar». (Juana, 19 anys).

«Pues es eso, el no querer tener una vida difícil. El querer mejorar mi situación económica, el ver a otras familias y ver que los amigos míos tenían... unas cosas que yo no podía tener. A lo mejor eran simplemente materiales, pero yo pensaba: "¿Y por qué yo no puedo vivir teniendo este lujo? O ¿este otro...?" (...) El no entender el por qué yo tengo que ser diferente a los demás. Entonces es un poco decir... "bueno, pues yo si en un futuro tengo familia, tengo hijos..., les quiero dar a mis hijos lo mejor", y (...) sé que suena egoísta, pero... no es todo, lo material no es todo, ni el dinero lo es todo..., pero bueno, sé que una vida más acomodada es una vida mucho más fácil. A priori, parece una vida más fácil que no la del trabajador que... difícilmente llega a final del mes. Es una situación que querría evitar, como diciendo: "ya he tenido bastantes problemas, ¿para qué tener más en un futuro? ¡Si con que me esfuerce un poco los podré evitar!". Era un poco..., no hacía esa valoración con este mismo pensamiento pero ahora me doy cuenta que sí, que lo haces y... como si en el subconsciente hay algo que te obliga a decir: "no, no, no..., sigue estudiando, que trabajar ahora... es duro". Porque igualmente yo he trabajado y sé que es duro, yo he trabajado de camarero en veranos, sabía que "pfff" era muy duro y que yo no me podía tirar treinta años de mi vida así viviendo. Que quería otro cambio, yo quería... o funcionario o... como una vida más fácil. ¿Vale? Sin tantos cambios. No estar expuesto a tantas... digamos..., tantas crisis, tantas malas épocas». (Quentin, 19 anys).

En general, reflecteixen una actitud d'autosuficiència, de poder fer les coses ells sols sense demanar ajuda i, sobretot, sense causar pena, com ho relata un educador respecte a una jove.

«Una característica que té ella és que no li agrada demanar ajuda a ningú i per a res, i per tant, tampoc en el tema acadèmic. L'accepta i l'escolta però no li agrada demanar ajuda. Suposo que per la història que van patir de petits que feien pena als veïns, ara ella no vol fer pena a ningú». (educador de l'ASJTET).

«Siempre había pensado que yo por lo que he vivido, por las circunstancias de mi vida, que siempre he tenido que sacarme las castañas del fuego, siempre he tenido que tomar muchas decisiones y he tenido bastantes responsabilidades también desde pequeña: cuidar a mi abuela, y hacerlo todo para ella. Así que un poco siempre he querido llegar a algo, así como una meta para..., para ir avanzando y llegar más hasta que consiga lo que quiera conseguir, llegar a mis objetivos. Entonces (...) siempre he pensado que soy yo la que tengo que tirar adelante y que nadie va a hacer las cosas por mí... y que las tengo que hacer yo». (Yaiza, 19 anys).

■ 9.3.5. L'abandonament escolar prematur

Cap dels entrevistats no va ser expulsat, segons els seus relats. Entre aquests joves, l'abandonament escolar se centra, sobretot, en l'etapa postobligatòria (33 de 35 van obtenir el graduat d'ESO).

Ara bé, el tipus de preparació per a la sortida del recurs sí que pot tenir conseqüències directes en l'abandonament escolar. Hem vist com en l'etapa obligatòria el recurs de protecció tenia una repercussió directa i positiva en l'assistència escolar i que la divergència d'opinions entre els joves entrevistats estava en la repercussió que tenia en l'etapa postobligatòria. Cal recordar que el 21,4% ja no estaven estudiant res en el moment de les entrevistes. L'assoliment de la majoria d'edat i el fet de deixar el centre és un factor determinant en part dels joves que deixen d'estudiar. Ressalten d'una manera unànime els problemes econòmics derivats de la seva independència precoç i ho atribueixen al fet de viure en un centre i a l'orientació que se'ls dóna perquè entrin aviat en el mercat laboral. Veuen diferències amb el nivell d'exigència pel que fa a la resta de joves que no han passat pel sistema de protecció. La prioritat és treballar, encara que els educadors els diguin que el valor dels estudis és primordial, ja hem vist que alguns joves perceben aquest missatge contradictori, i la dificultat de compaginar treball i estudis és real. Els sentiments de por del futur els assalten i opten per treballar. Per contra, el fet d'aprofitar l'oportunitat de les ajudes quan surten (pisos, beques) té una repercussió positiva, però el problema és que no n'hi hagi, que no siguin suficients o, senzillament, que no se'ls ofereixin (no tots els CRAE tenen en compte l'ASJTET).

«Primero, tenemos que salir del centro, vale. Antes de salir del centro hay tres objetivos muy claritos. Primero, una casa. Segundo, un trabajo fijo. Y terce-

ro, mantenerte por ti mismo. Me pregunto: “Una persona con dieciocho años, si podemos empezar a levantar los deditos, aquí, en la plaza, ¿alguien tiene estos tres requisitos con dieciocho años?” Pues aquí te los exigen». (Álvaro, 20 anys).

«Primer año (bachillerato), lo dejé porque... dejé de estudiar porque tenía que salir... iba a cumplir los 18, tenía que buscar un trabajo para seguir adelante, porque en el centro no podría quedarme». (Elio, 19 anys).

«No, no estudio... no tinc temps de fer res... *bueno*... tindria temps per la nit... però... no, perquè estic molt cansada... M’agradaria estudiar... (...) no és dolent estar en un centre... però... a mi m’ha perjudicat molt. Perquè si jo no hagués estat en un centre jo hagués estudiat, *vale*? Però... en estar en un centre he de treballar per mantenir-me. (...) era més important per a mi treballar que no pas estudiar, saps?»». (Gala, 19 anys).

«El aquí y el ahora, tengo el dinero aquí, me puedo ir ya, también es como... esa ansiedad de saber que estas dependiendo de unas cosas que no tienen nada que ver ni contigo ni con tu familia... que... es una gran suerte poder tenerlas, pero quizás es esta prisa de poder hacer tu vida, la que te lleva a trabajar ya, porque hay que tener... hay que estar muy concienciada de que tienes que estar muchos años dependiendo de ayudas para poder estudiar, sin tener familia ni apoyo económico de otra fuente, digamos, si que... Y yo no sé si estaría capacitado el sistema que tenemos para poder hacer frente a los gastos que conllevaría si los chicos quisieran seguir estudiando. No sé si... tampoco es que haya mucha motivación por parte de educadores y tal, pero al menos en mi caso no faltó motivación». (Núria, 21 anys).

«Entonces ya era agotamiento. Y llegaba... “mmm”, me levantaba a las seis, llegaba a las dos, comía, y a las seis tenía que volver a estudiar y hasta las diez no salía de clase. No..., no había tiempo ni para estudiar ni nada. Así que dejé el bachillerato, no... sin otro remedio». (Sara, 21 anys).

«L’altre és que després de tants anys, en un centre, l’únic que vols és sortir d’allà, (...) i per sortir d’allà necessites diners..., com tot el que mou el món... I l’únic que fas és treballar, no penses en una altra cosa que independitzar-te...» (Úrsula, 18 anys).

■ 9.3.6. Els valors i la satisfacció expressada pels joves sobre l’educació

En l’apartat 9.2 s’han tractat, d’una banda, els valors sobre l’educació transmesos pels pares i familiars i, de l’altra, els dels guardadors. Referent a aquests, s’han inclòs

els valors expressats, l'orientació escolar i les expectatives dipositades en ells. En aquest apartat tractarem, en primer lloc, dels valors expressats pels joves, influïts sobretot per la situació que els ha tocat viure. En segon lloc, aportarem els resultats sobre la satisfacció expressada en diferents àmbits referits a l'educació.

■ *Els valors expressats pels joves*

Pel que fa als valors, una bona part dels joves pensa que estudiar els dóna l'oportunitat d'arribar on volen, de millorar la seva situació actual, de tenir més oportunitats. Alguns començaven a veure ja els resultats a la pràctica.

«(...) el que m'agradaria fer sempre és el que he volgut i requereix estudis, que és ser professor. Aleshores, la por aquesta de no tenir uns estudis i per culpa d'això no poder fer el que a mi m'agrada és el que a mi m'ha animat a seguir estudiant. (...) Si són difícils me'ls he de treure igualment. No és tant si són fàcils com si són difícils. Però és que vull arribar a tenir una feina que a mi m'agradi. Haver estat treballant tres anys de cambrer, sincerament, no vull pensar que hi estaré tota la vida». (Jose, 19 anys).

«A mí me eligieron más que nada porque vieron el currículum y vieron que yo tenía estudios y que..., bueno, más que nada era..., me metía mucho en el estudio, ¿no? Y entonces, esta empresa... la... del... del concurso donde yo estaba me quería a mí, porque veía que era la más activa (...) Y... bueno, esto es cosa que me motiva mucho, ¿no?». (Rita, 19 anys).

«De aquí a muchos años ya te pedirán bachiller a lo mejor o..., o universidad, ¿sabes? Y si... tu has acabado solo la ESO, pues entonces te quedarás como hoy en día los que no tienen la ESO». (Óscar, 19 anys).

«Querirme preparar, no sé, me hace ilusión, ya te digo, me hace ilusión llegar a ser algo (...) que digan "¡mira!, ha estudiado", ¿sabes? Que he estudiado, o sea, algo que me llene y me haga crecer mucho como persona en verdad. Yo, en verdad, estudio porque me gusta, pero en verdad pienso que las personas que estudian, cuando yo las he escuchado hablar y tal, me encantan, porque, no sé, como que me entienden más». (Zoe, 19 anys).

«Yo misma, creo. El ver que no hay trabajo, el ver que..., yo que sé, que sin estudios tampoco consigues el trabajo que quieres y me ha ayudado el saber qué quiero hacer, o sea, el saber lo que me gusta y que para conseguir el trabajo que quiera hay que estudiar, (...) pero yo misma, yo misma». (Helena, 20 anys).

També valoren que estudiar és una activitat basada en la motivació i la força de voluntat, i que se senten molt realitzats fent-la. Es necessita molta força de voluntat per estudiar en la seva situació, a la vegada que els estudis són una recompensa al seu esforç.

«Mi fuerza de voluntad. O sea... el querer, el que yo quiero esto y puedo hacerlo. Eso... el querer. El querer es poder..., o sea que..., y luego, como algo así muy importante..., que eso me hizo cambiar mucho fue el enfrentarme con el problema y decir hasta aquí y basta, o sea..., eso fue lo que cambió realmente mi vida, que se acabó allí y yo lo corté. Porque a partir de allí ya puedes hacer lo que tú quieras, o sea, me refiero a estudiar, o sea..., ¿cómo te...? Es que no sé si me entiendes, por ejemplo..., si tú no pones remedio a eso... y no haces nada... porque el no hacer nada no arregla las cosas, en plan, todo tu alrededor cambia pero tú sigues igual. O sea, no hay nada que cambie igual, ¿vale? En cambio, si tú dices basta, hasta aquí y ya se ha acabado, o sea, ya no va a pasar más..., porque yo no quiero. O sea..., y te das cuenta que eso está mal porque lo que está pasando no está bien..., pero es darse cuenta, y eso es otra cosa. Y es decir, hasta aquí y se ha acabado. Porque una vez te enfrentas al problema... lo más gordo ya ha pasado... ahora ya lo que venga, ya no lo ves tan difícil. Lo ves como una meta más a superar, pero no como algo tan importante... que haya cambiado tu vida». (Viqui, 20 anys).

També valoren que és una activitat que els agrada molt, que satisfà, que és el somni de la seva vida.

«M'agrada estudiar perquè..., perquè jo, a mi m'agrada *pues* ... Mmm... com te dic?, *pues*... sempre m'ha agradat, no sé. Potser no sóc una persona molt *lista*, però sempre m'ha agradat *pues*... una mica la cultura (...) i moltes vegades a classe he disfrutat. Potser no me n'entero després de l'examen, però a classe, com ho explica la professora o les seves experiències sempre m'han agradat. I... i fer coses, sempre m'agradarà fer això. I és clar, com... he tingut tants de problemes, *pues* potser no... no seré el que he volgut ser de petita, *pues*estic... he quedat a la meitat». (Isa, 19 anys).

«Uno, porque me gusta muchísimo estudiar, porque es que pienso que formarme es lo mejor, el saber cada día más, y el poder decir: pues tengo esto, y estudiar y... Es que... me gusta mucho». (María, 20 anys).

Només una jove valorava el fet d'estudiar com una imposició perquè, si no, li retiraven la prestació econòmica.

«(...) dejé de estudiar hasta este año que me lo pedían con la paga. Me dijeron "no, es que si cobras la paga tienes que estar estudiando", y yo me puse

a estudiar y luego cuando me pongo a estudiar me dicen “tienes que estar trabajando también”». (Anna, 19 anys).

■ **La satisfacció amb l'educació**

Sobre la seva satisfacció en diferents àmbits relatiu a l'educació, en el qüestionari se'ls preguntava en una escala de 0 a 10 (0 era completament insatisfet i 10 completament satisfet), com de satisfets estaven amb els resultats acadèmics, la relació amb els companys d'escola, la relació amb els professors, la satisfacció amb l'escola en general i, finalment, amb la seva vida en general. Els resultats de la taula 62 mostren una satisfacció bastant alta en tots els ítems; la menys alta és la dels resultats acadèmics. Pel que fa a la satisfacció global amb la vida, les puntuacions són similars a les obtingudes en població jove de Catalunya (Casas [et al.], 2009). Aquests resultats concorden amb els que s'obtenen dels seus relats, en què hem vist com valoren positivament les relacions amb professors i companys, pensen que els va bé i n'estan satisfets i, en canvi, es preocupen quan no obtenen els resultats acadèmics que necessiten per accedir als estudis que volen.

Taula 62. Satisfacció dels joves amb les diferents àrees escolars i la vida en general

	Èxit escolar	Relació amb els companys	Relació amb els professors	L'escola en general	El global de la vida
M	6,71	7,41	7,44	7,26	7,76
DT	1,51	2,56	2,00	1,44	1,84

«Pues, es como que he priorizado mi felicidad a..., mi felicidad y mi realización, quizás he priorizado esto a tener dinero y salir ya, quizás lo he dejado para más tarde, este placer de poder, placer entre comillas, porque tampoco... Esta seguridad de tener una cosa tuya, sacrificar este tiempo para quizás de otra forma... compensarlo de otra forma, no sé». (Núria, 21 anys).

«Sí, porque en el colegio sacaba, sacaba bastantes buenas notas. Y estaban contentos... me ponían de ejemplo y eso me gustaba...» (Xènia, 21 anys).

«¿Que van bien? Los estudios, estoy muy orgullosa, y que... me lo pude sacar todo a la primera». (María, 20 anys).

«No va tenir problemes ni amb companys ni professors, mai» (educador del centre).

■ 9.3.7. La seva autoavaluació com a estudiant i la valoració dels adults designats

Acabarem amb un apartat dedicat a com es perceben i valoren com a estudiants ells mateixos i com els valoren els adults designats per ells. Els joves coincideixen a valorar-se en positiu, en el present o, sobretot, en el passat, i els adults afegeixen que fins i tot de més joves ja tendien a sobrevalorar-se, especialment pel que fa a la seva capacitat, i que quan no obtenien bons resultats no era per manca de capacitat, sinó per problemes de concentració, de manca de temps o familiars. Estan motivats, és una activitat que els agrada quan l'han realitzat i, en general, coincideixen en la satisfacció que els produeix estudiar. D'altres reconeixen que podrien rendir més. En general, ressalten el bon comportament que han tingut com a estudiants, extrem confirmat també pels adults.

■ L'autoavaluació

Gran part dels entrevistats es defineixen a ells mateixos com a bons estudiants, amb bon rendiment i bons resultats acadèmics en general.

«Bastante buenas, sí, sí. Notables, excelentes (...) no se sorprendían ya... porque siempre... ya desde casa era muy..., muy responsable en cuanto a las tareas (...) Porque de la familia así... la primera que está en la universidad soy yo. De toda mi familia, de toda». (Pilar, 20 anys).

«Yo era buena estudiante, sacaba muy buenas notas en el... en la ESO, y me dijeron de ir al... al bachillerato [...] yo, pues, en ciencias he sacado muy buenas notas, en mates era la única que sacaba dieces, en física sacaba muy buenas notas y en química, pues era un... una crac, digamos». (Sara, 21 anys).

«Soy una chica que tengo mucha facilidad de aprendizaje y soy muy rápida en ese sentido, ¿no? A mí no me costaba estudiar». (Teresa, 21 anys).

«Era una nena que sempre estava estudiant. Que m'ho deia el centre i tot, que parés d'estudiar». (Gala, 19 anys).

«Y después, en el grado medio, al tener la base del bachillerato, pues digamos que era muy... la mejor... de la clase». (Rita, 19 anys).

També hi ha els que es reconeixen com una mica ganduls, van a mínims per aprovar, no aspiren a treure bones notes, i pensen que, si vulguessin, tenen capacitat per fer-ho millor, característica que de ben segur trobaríem entre molts altres estudiants.

«(...) a ver, yo siempre podía dar un poco más, pero siempre he sido chica de estudio y apruebo, ya está. Me saco un seis y si tengo que sacar un notable prefiero sacar un seis y disfrutar más del tiempo libre (...) “podrías sacar más nota y no te esfuerzas en sacar más” los profesores decían eso...» (Helena, 20 anys).

«Perquè sóc molt *vago*, sóc molt *vago*, de veritat. O sigui, de fet, sóc dels típics que el primer trimestre ho suspenc tot, al segon ja començo a tenir por i ja em fico les piles, i al tercer, quan veig que ho he d'aprovar tot, ho aprovava tot, i amb molt bona nota. O sigui, sóc *vago*». (Jose, 19 anys).

Alguns, pocs, reconeixen que tenen dificultats per aprendre, que els costa, que necessiten posar-hi moltes hores i tenir un reforç.

«(...) sí, soy buena estudiante pero me cuesta a veces, que me entre en la cabeza, soy un poquito dura». (Xènia, 21 anys).

D'altres diuen que, sobretot en alguns moments de la seva vida, actual o en el passat, com a estudiants tenien dificultats per concentrar-se, però no era un problema de capacitats, sinó de tenir molts altres problemes al cap.

«(...) no es porque tenga dificultades para estudiar, sino que es porque me cuesta centrarme y tal, más que..., que factores reales, externos, son míos. (...) me frustró porque no... veo que no me van bien y yo sé que puedo sacar buenas notas si me lo propongo, pero como que me cuesta mucho centrarme. Porque yo, por ejemplo, cuando estaba en el centro, en la ESO y tal, bueno sacaba buenas notas y luego pues al irme pues como que..., al sentirme insegura o tal como que no me centro mucho por los estudios». (Kati, 20 anys).

Alguns reconeixen que abans, de més jovenets, van passar èpoques que no els agradava estudiar.

«Ah, eso depende... Cuando era niño, no me gustaba estudiar mucho, me gustaba pasear demasiado..., eso fue... Si hubiese ido a la escuela ahora estaría en la universidad. Ha sido por mí». (Dani, 19 anys).

També trobem entre els entrevistats els que es plantegen el fet d'estudiar com a repte, per demostrar que sí que poden, sobretot quan els han dit que no podien o quan han tingut circumstàncies adverses. Llavors, és com un estímul.

«Com a persona jo em veia que..., els profes diuen que jo no puc..., doncs jo els demostraré que sí que puc, no? És això, no? Ells veuen que no puc i dic...

mira, ara estic fent un batxillerat i me l'estic traient, no? M'està anant bé...» (Tito, 18 anys).

Alguns, en la seva avaluació ressalten principalment els aspectes que fan referència a la seva conducta com a estudiant, tant en positiu com en negatiu.

«No tenia cap problema... Mai... No era una nena que portés problemes a la classe, era la típica que s'asseia a la classe i feia el que tocava fer...» (Chela, 19 anys).

«(...) hasta sexto de primaria me fue bien. Ya luego en el instituto me volví un poco rebelde y no me fue tan bien y me hicieron repetir». (Silvia, 20 anys).

Finalment, una última categoria de respostes són les d'aquells que reconeixen que no han seguit estudiant perquè s'han equivocat de camí o d'opció, i se'n responsabilitzen plenament.

«A causa de problemes personals, optar pel camí equivocat, falta de motivació». (Anna, 19 anys)

«¿Estudios? ¡Buf! Los porros. Me han *dejao* tontísima. Y... No sé, saltar clases. Lo típico. Pero más que nada los porros, que me han *dejao* que no, no soy capaz de aprenderme un texto de tres frases. Pero bueno». (Anna, 19 anys).

■ **Com veuen els adults designats els joves com a estudiants**

Els adults coincideixen bastant a valorar-los en positiu i destacar l'esforç, la constància dels joves mateixos en situacions difícils i l'autoavaluació positiva que perceben. També ressalten que el pas pel centre o la família d'acollida els va ajudar a tirar endavant amb els estudis, encara que reconeixen algunes excepcions en què el jove o la jove va haver de fer mans i mànigues per seguir estudiant en el context residencial. Coincideixen en el fet que els joves mantenien bona relació amb els companys i els professors de l'escola, tal com hem vist, amb algunes situacions d'assetjament ja comentades. Distingim dos grups: els que necessitaven constantment ajuda, suport i ànims, i els que, al contrari, es mostraven autosuficients i no demanaven mai ajuda.

«Va anar molt bé quant a continguts i aptituds. Sempre ha estat una nena aplicada i que estava per la feina. I quant a actitud a l'escola, tampoc no hi ha hagut mai res. D'absentisme, en absolut. Que jo recordi, no. Ella ja funcionava bé i no recordo que hi hagués cap professor que hi tingués especial interès a fer que es tragués els cursos, perquè ella ja anava fent. No, no, no era una nena de

notables i excel·lents, s'ho anava traient bé, però no diria que hi hagués cap assignatura en què sobresortís». (educador del centre).

«No tuvo problemas porque ha sido una muchacha muy trabajadora, era muy responsable. Repitió dos cursos por un problema de anorexia que tuvo, era una muchacha que se quería morir, antes de entrar en el centro. Gracias a ella se supo el asunto». (educadora del centre).

«No va ser problemàtica, va anar bé. Era una nena que s'esforçava molt i que compensava les dificultats que tenia amb la dedicació i l'esforç, sobretot durant l'època en què jo vaig ser la seva tutora, que era a la secundària, ella feia els deures ni que fos a les tantes de la nit. Ella tenia molt clar que volia estudiar, i mai s'afegia a les mogudes. (...) No treia excel·lents, però sí que treia bones notes, aprovava». (educadora del centre).

Quines habilitats tenien? Aquí surt també la vocació d'ajuda i de sensibilitat pels temes socials, com també alguns casos que tenien aficions i habilitats preferents, i d'altres que no sobresortien en cap camp específic.

«Des de petita li veies l'habilitat per l'estètica, et tocava amb les mans i et deixava nova. Tenia una mica de talent natural per a això. Per als estudis, ella mateixa va veure que no, que no era molt d'estudiar, de posar colzes, i no. A ella se la va orientar cap a això, i totes les nenes ho deien, és que tu amb això ets boníssima, i se la va orientar de seguida cap a això; ho va provar i se'n surt molt bé». (educadora del centre).

«Ella és molt bona en els idiomes, molt bona, però no s'ho acaba de creure i sempre té la moral baixa...» (educadora del centre).

«Molta motivació i voluntat. Una mossa pencaira i de colzes. En una àrea que destacava, jo penso que el tema (...) d'educació infantil li va. I després a l'àrea esportiva, sempre ha fet molt d'esport i ara ha anat a estudiar de mestra d'educació física. Ha treballat en un poliesportiu amb nens petits, inclús discapacitats, i hi té moltes habilitats i li agrada molt». (educador de l'ASJTET).

«Té moltes habilitats socials». (educador de l'ASJTET).

«Ell tirava cap a l'esport, perquè suposo que també es trobava que sobresortia més del grup. Potser no tenia qualitats intel·lectuals, però físiques sí que les tenia, i va potenciar aquest aspecte. També utilitzava l'esport com una manera de canalitzar els seus problemes». (educador d'un pis assistit).

9.4. La vida social i el temps lliure abans i durant l'estada en el sistema de protecció

En l'apartat dedicat a la situació dels joves en diferents àmbits en el moment de l'entrevista, s'han explicat les relacions socials, la xarxa d'amistats i l'ús que fan actualment del seu temps lliure. Les relacions amb els seus amics o la parella, per a la majoria dels entrevistats, tenen una importància cabdal; són un puntal en la seva vida d'adults i una font de suport reconeguda obertament. Pel que fa al temps lliure, la majoria dels aspectes que ells relaten són ben semblants als de la població jove en general: sortir amb els amics o la parella, anar al cinema, a ballar o fer excursions, fer també activitats com llegir, xatejar o mirar la televisió, practicar un esport, participar en activitats organitzades de temps lliure o fer de voluntari. D'altra banda, assenyalen que tenen menys temps disponible que els altres joves, ja que en molts casos han de treballar, mantenir el pis i estudiar, qüestions que els fan mermar la quantitat de temps que els queda lliure.

En aquest apartat es presenten les principals aportacions que els joves entrevistats fan en relació amb diferents aspectes de la seva vida social en el passat mentre estaven en acolliment o, fins i tot, mentre vivien amb la família, com són les relacions amb els amics, les activitats que feien en el seu temps lliure i els aprenentatges que van adquirir a partir d'aquestes activitats.

■ 9.4.1. La vida dels joves fora de l'escola, la feina a casa

Aquest apartat està relacionat amb la vida social dels joves en el passat. Es refereix, d'una banda, a les amistats que tenien, i, d'una altra, a totes aquelles activitats que feien durant el seu temps lliure.

Els amics i les amigues constitueixen un nucli central en la seva vida fora del centre residencial, la família o l'escola. Gran part de les amistats dels joves en el passat eren companys de classe o nens i nenes del barri o poble on vivien.

En els apartats 9.2 i 9.3 ja s'ha apuntat la importància de tenir amics de fora del centre residencial. Aquesta acostuma a ser una directriu del mateix centre amb l'objectiu de normalitzar al màxim la vida dels infants i adolescents tutelats. Podríem dir que, pel que fa als joves entrevistats, aquest objectiu no solament es va complir, sinó que és acceptat i defensat actualment per ells mateixos com un aspecte facilitador de la seva integració social. La majoria tenia, com qualsevol altre nen, els amics de l'escola.

Alguns relaten directament que no volien tenir amics del centre per les diferents problemàtiques que presentaven i les influències negatives que podien rebre si es relacionaven amb ells.

«(...) no sé, per exemple, si tots sortien i això, *pues* jo no sortia amb gent del centre, jo intentava sortir amb gent que no fos del mateix centre (...) i a vegades en ajuntar-te amb aquest tipus de gent..., de les experiències n'aprens, eh?, també. *Pues...* et comporta que consumeixis certes coses, no?». (Fina, 20 anys).

«(...) bueno, del barrio, nunca he sido de tener amigas del barrio, más que nada... del colegio. Siempre, toda la vida han sido del colegio. (...) Y entonces claro, como he estado en muchos colegios, pues tengo muchos conocidos». (Rita, 19 anys).

Els amics fets a l'escola els proporcionen també dues oportunitats. Una és la de gaudir, per exemple, durant alguns caps de setmana, de la vida familiar d'aquests amics. Relaten que se'ls enduien i el bon record que en tenen, i expliquen que això els mostrava un model de família que ells, vivint al centre, no coneixien. Malauradament, també expliquen els permisos que havien de signar i com això era viscut com una trava pels nois, que els feia vergonya demanar a la família dels seus amics que en fessin el tràmit i que això els frenava a vegades. L'altra oportunitat era la de conèixer activitats de lleure amb els amics i apuntar-s'hi junts. Destaquem que tant el fet de ser convidat a casa dels amics com el d'apuntar-se a l'activitat a que fan els amics són dos aspectes del temps lliure que comparteix habitualment la població infantil en general. A més, com hem vist, per a alguns segueixen sent el cercle d'amistats que tenen ara d'adults.

«En canvi jo, *pues...*, he anat més per la vida de fora... He quedat amb les amigues més al cole..., amb les seves mames i papes i [*riu*], i potser he anat de vacances amb pares de les meves amigues durant una setmana. Han demanat... com... o sigui, adquireixen com una mena... de responsabilitat, que és firmar un paper que ells es responsabilitzen de mi durant aquests dies i això, i et deixaven marxar». (Fina, 20 anys).

«Sí, tinc la meva amiga de l'escola. A tercer d'ESO vaig començar castellers gràcies a una amiga, la veritat és que vaig estar bastant rodejada de gent». (Chela, 19 anys).

De totes maneres, per a alguns era inevitable fer-se amic dels altres nens que vivien al centre residencial. La convivència diària, el fet de tenir-los sempre allà, anar fins i tot a la mateixa escola, feia que es formés una amistat que alguns d'aquests joves, pocs, encara conserven.

«Sí, lo conocí en el centro, el primer mes nos llevamos muy mal, pero después no, como hermanos». (Elio, 19 anys).

«Eren del centre i de fora del centre. Tenies amics del centre i de fora del centre». (Gala, 19 anys).

També reconeixen haver-se fet amics al barri o al poble on vivien, però, sobretot, aquestes amistats pertanyen a la etapa de quan vivien amb la família d'origen, que és quan feien molta vida al carrer. En algun cas, les amistats eren de centres d'oci on els joves assistien, com és el cas dels esplais. Aquests darrers exemples els trobem tant quan vivien amb la família biològica com quan estaven en acolliment. No és estrany entre la població infantil catalana gaudir d'aquest tipus d'activitat de lleure.

«Tenia molts amics. Sí... sí, perquè... vivia en una urbanització d'aquelles i em recordo que tenia 10 anys en aquella època... i que em venien a buscar 15 o 16 persones a la porta, saps? Perquè és clar, tots vivíem allà mateix, no? I és clar... sempre jugàvem a l'*escondite* i a això... [*riu*] i... molt bona, sí». (Gala, 19 anys).

Hem descrit també en l'apartat anterior com els canvis en la seva vida, especialment els canvis de lloc de residència, els afectaven l'escolaritat i, segons ells, molt especialment pel que suposava de pèrdua d'amics i d'haver de començar de nou. El moment d'entrar en un centre o una família d'acollida constituïa un dels canvis viscuts més intensament pels joves entrevistats.

«M'ho tindrien que haver dit amb més temps..., *vale*? Els d'allà... perquè en tres dies... per despedir-me... de tots els amics que tenia... que era tot el col·legi. Sí, perquè... era un poble..., saps? I és clar..., en aquest poble tots ens coneixíem... I jo vaig fer molts amics en aquell poble..., saps? Inclús quan me'n vaig anar... vaig fer la festa de *despedida* en el centre, i saps un camp de futbol, però.. ple... ple de gent, eh? I quasi tots plorant, eh? Sí, sí, me'n recordo molt bé d'aquest dia. I *bueno*... els vaig dir... me'n tinc que anar... Diuen "no... no te vayas" (...) Em trucaven i tot, eh? En el centre... i tinc moltes cartes d'ells i... de tot . Si, però aquest canvi va ser mortal per a mi... ui... molt malament, eh? És clar..., anava en un altre centre que jo no coneixia tampoc a la gent... ui, fatal». (Gala, 19 anys).

Pel que fa a l'ús que feien del seu temps lliure, la majoria dels joves l'associen, com qualsevol altre infant o adolescent, a activitats d'oci, sols o en companyia dels amics, organitzades o de caire informal. De la mateixa manera que succeeix amb la població en general, hi ha preferències diferenciades per sexe; en són exemple el futbol, més sol·licitat entre els nois, i el ball, entre les noies. En els seus relats distingim:

- Temps lliure informal, és a dir, un temps que es destina a fer activitats no organitzades, sobretot amb el grup d'amics, però també de caire individual.

- Temps lliure formal, és a dir, un temps destinat a fer activitats organitzades, com ara formar part d'un equip esportiu, un esplai, casal o grup de ball.

Pel que fa al temps lliure informal, destaquen les activitats no organitzades que els joves feien amb els amics. Entre aquestes, trobem tot tipus de jocs, en general, i el futbol en particular, especialment amb altres nens de la mateixa edat. Podríem dir que, com seria d'esperar, els relaten al llarg de la seva infància independentment de si estaven acompanyats o no. En canvi, les activitats organitzades pertanyen més a l'època d'acolliment, ja que requereixen una planificació i un reemborsament econòmic, qüestions ambdues que eren més complicades en la situació de dificultat que tenien amb la família d'origen.

«Fútbol siempre. Sí, desde pequeño. ¿En un equipo? No, no..., nunca he estado en un equipo pero siempre estaba con una pelota en los pies, siempre estaba allí, en la calle, jugando. P: ¿Y te hubiese gustado formar parte de un equipo o no? R: Sí, pero bueno, no..., no me apuntaron y no pasa nada. Yo... como era pequeño y no lo sabía muy bien..., pues yo seguía jugando en la calle y no me importaba». (Wagner, 19 anys).

Els joves també realitzaven altres activitats amb el grup d'amics, com ara sortir, anar al cinema, fer excursions, anar amb bicicleta, etc.

«Quan estava en el centre? Pues... durant el meu temps lliure... a vegades sortia amb les amigues, a vegades anàvem al cine, hi havia excursions en el centre... per exemple... anàvem a Port Aventura... saps? "mmmm" o mirar la tele... era això. Moltes excursions». (Gala, 19 anys).

«En caps de setmana, si no em tocava anar a casa mon pare, *pos* estava amb les amigues. Vull dir, no feia res en especial, *pos lo* típic d'anar a pegar una volta, anar a prendre *algo*, ara anem a mirar una botigueta i... coses així». (Juana, 19 anys).

«(...) me n'anava amb bicicleta... amb uns amics que tenia, a fer descens, a fer *el cabra*, diguem-ne (...) me n'anava a fer quilòmetres... A vegades també feia atletisme, hi vaig anar un any que m'ho vaig pagar jo... i vaig fer... atletisme durant un any, però després quan vaig ser més gran ja ho vaig deixar. Ara mateix no em veuria amb cor de fer les coses que fèiem en aquella edat [*riu*]. No, no... que si et fots mal, me cagondena ja tens la baixa i no pots treballar...» (Nando, 21 anys).

A alguns dels nois i noies també els agradava fer activitats en solitari, com estar a casa llegint o escoltant música.

«Quedaba con algún amigo algunas veces, o... en realidad yo soy muy case-ra, pues nada, estar por ahí, dar vueltas, leer, como una niña buena, ni daba problema, ni nada». (Kati, 21 anys).

Finalment, altres joves manifesten que aprofitaven el temps lliure per estudiar o fer els deures.

«El tiempo libre era para estudiar y jugar». (Dani, 19 anys).

«Pos estava al *centro*, i per les tardes no podia sortir, pos estava amb ells. O feia deures o... estava amb els xiquets del *centro*». (Juana, 19 anys).

Pel que fa al temps lliure dedicat a activitats organitzades, molts dels joves en el passat formaven part d'algun club (esplais, caus, majorets, castellers...), o feien altres esports organitzats més formals (futbol, bàsquet, atletisme, hoquei, funk, patinatge, arts marcial...) o menys formals, com anar al gimnàs, a la piscina o al frontó. Les activitats més formals pertanyen, sobretot, a la seva època d'acolliment; de fet alguns associen l'entrada al centre amb l'inici de les activitats de temps lliure organitzades.

«Bueno, i quan vaig arribar aquí, a la família d'acollida, vaig anar amb els gegants, també vaig fer anglès, vaig fer hoquei». (Carla, 21 anys).

«Abans d'estar en un centre no he practicat cap esport, feia gimnàstica al cole (...) i després al centre feia natació, gimnàstica i... els col·legues em van ensenyar karate i boxa». (Chela, 19 anys).

«Sí, de petita n'havia fet... a la vegada havia fet natació, bàsquet, havia fet *balet*, també, havia fet també futbol, amb un equip femení (...) m'encanta l'esport, molt!». (Fina, 20 anys).

«En el centro hice *funky*, que es baile, y... bueno, la verdad es que no he hecho muchas más». (Lurdes, 19 anys).

«I com a activitat, així, de practicar esport amb els amics, ens n'anàvem a les pistes de frontó. A frontó, hi jugàvem bastant». (Jose, 19 anys).

«Empecé..., empecé piscina, y luego dejé la piscina y me puse a hacer artes marciales. Sí, yo es que practico artes marciales desde que tengo tres años». (Anna, 19 anys).

Altres joves assistien durant el seu temps lliure a centres d'esplai i a l'estiu a colònies o campaments. Val a dir que la valoració que els nois i noies entrevistats fan

d'aquestes activitats és molt positiva; consideren que són llocs on van a aprendre moltes coses i van tenir experiències enriquidores, van ser una via d'evasió de la seva situació familiar, especialment quan encara vivien amb la família d'origen.

«Cau. Sí, sí..., per mi va ser brutal. És que jo tot el que era... fora de casa... i molt bé, no sé, era tots els monitors, la gent... era un moment de diversió molt gran. És que ja quan sortia de casa no era com un suport, era un oblit, un desconnectar del mal rotllo que hi havia a casa i sí, la veritat és que sí... el cau, les amistats, mmm..., les tietes...» (Bea, 20 anys).

«Sempre recordaré que, abans d'anar al centre, anava a un esplai, el Casalot, era un esplai bastant maco, era el meu temps lliure del cap de setmana... abans d'estar a casa mirant la tele absurdament, estava amb altres nois, fèiem excursions, campaments, colònies... era bastant divertit». (Chela, 19 anys).

«Pues iba a un *cau* y hacía excursiones caminando, ¿no? Bueno, me apunté al de aquí (...) y así pasábamos el fin de semana. Una vez al mes íbamos a... hacíamos montañismo, y nos íbamos por ahí, a dar vueltas. Y ya está, no... no había mucho más». (Sara, 21 anys).

També trobem entre els relats tot un seguit d'altres activitats extraescolars de caire més acadèmic, com són els cursos d'anglès o de música, moltes de les quals són practicades també per la població en general i que serveixen de complement o com a ampliació de les assignatures de l'ensenyament reglat. Se sap que la participació de les classes socials més baixes en aquestes activitats és menor, ja que, en línia general, acostumen a ser més cares, per la qual cosa no tots en poden gaudir, ni tant sols els que estan en un centre. Alguns dels joves es queixaven precisament d'aquest fet. En gaudien més els que estaven en acolliment familiar.

«Amb la família d'acollida feia música, i quan *me* tocava... feia repàs d'anglès». (Lluïsa, 20 anys).

«Luego..., bueno, ahora, con el tiempo también me hubiera gustado hacer inglés..., pero bueno. Por aquella época decidí que no... El centro tampoco tenía un amplio gasto para estas cosas y el inglés siempre ha sido muy caro. Entonces, ahora, con el tiempo, me cuentan que con inglés hubiera ido muy bien, pero bueno, yo siempre he estado contento de hacer deporte..., y para mí también siempre ha sido fundamental». (Quentin, 19 anys).

■ 9.4.2. Suport rebut per fer activitats de temps lliure

Pel que fa al suport que rebien a l'hora de fer aquestes activitats, cal distingir quan vivien a casa amb la família biològica de quan ja estaven en el centre residencial. A vegades, els mateixos pares, però, sobretot, els professionals, han tingut un paper important a l'hora d'apuntar-los o animar-los a fer activitats de temps lliure. La influència dels amics i el fet de tenir unes habilitats o preferències determinades també els fan decidir per una activitat o una altra.

Tot i que alguns progenitors animaven els que vivien amb la família biològica a fer activitats, majoritàriament prenen més rellevància en aquest afer els professors i els treballadors socials a l'hora de proposar-los sobretot casals oberts o esplais de caps de setmana i colònies. Són Aquestes mesures acostumen a ser potenciades pels professionals en les situacions de risc social en les quals es troben alguns infants, especialment les situacions en què es dona negligència o desatenció per part dels progenitors. Cal distingir entre les activitats d'esplai de cap de setmana, que són compartides amb la població en general, i els centres oberts diaris, que s'ubiquen en barris més desfavorits, obren cada tarda després de l'escola i actuen com a agent compensador de dificultats familiars i socials, i acostumen a formar part de programes de prevenció secundària.

«Sí, porque una amiga me dijo que me apuntara, eran casales y yo iba todos los años, y las profesoras, y... las psicólogas o lo que sean, me dicen, va, apúntate en todo el año a tal sitio, y tal... Fue por eso, fue por eso. (...) Y me decían, ¡vente! Y estaremos todos el año y estudias, y así te ayudamos...» (Zoe, 19 anys).

«Y después del cole nos íbamos al *esplai*, entonces ya nos llevábamos los deberes y los monitores nos ayudaban a hacer los deberes. Sí, y de campamentos. (...) Sí, cuando había vacaciones de verano... Mi madre nos apuntaba al *esplai* e íbamos de campamentos y de colonias». (Viqui, 20 anys).

Quan els nois i noies vivien en el centre residencial, eren majoritàriament els educadors qui els apuntaven a aquestes activitats o eren els nois i noies mateixos qui els ho demanaven. Quan van marxar del centre, a alguns els va suposar deixar de fer-ho.

«Yo no conocía lo que era un *esplai*, entonces, en este centro, pues... como no siempre teníamos visitas, pues una parte del presupuesto se destinaba los fines de semana para que los niños hicieran actividades. Y si podían ser fuera del centro, que ya se pasan muchas horas allí, mejor. Entonces... te llevaban a un *esplai* y tal». (Pilar, 20 anys).

«Bueno... siempre... las actividades del centro (...) Durante el fin de semana siempre se hacen actividades. Tanto el sábado como el domingo. Bueno, el

sábado cada uno tiene su actividad... los que hacían fútbol van a fútbol y así, yo hacía funky y los sábados siempre tenía algún baile o algo, y luego los domingos..., no sé. Las actividades que hacían ellos, ir a la montaña y no sé, cosas así». (Silvia, 20 anys).

«Cuando era pequeña y estaba en el centro hice... aeróbic y después también hice gimnasia rítmica. Y bueno, también... después fue cuando me fui con mis tíos y eso y ya no... no hacía nada, simplemente la gimnasia del cole y...» (Yaiza, 19 anys).

■ 9.4.3. Les amistats

Com succeeix amb els joves de la seva edat de la població en general, els amics i les relacions d'amistat ocupen un lloc central en la vida de molts dels joves entrevistats. Són una font de suport emocional, comparteixen activitats acadèmiques, laborals i de temps lliure, i podem dir que, en general, entre els joves entrevistats no percebem signes d'exclusió social ni de soledat en aquest àmbit; més aviat tots expliquen que tenen amics i relacions afectives significatives per a ells. La meitat dels entrevistats fan referència a la seva parella com una font de suport rellevant.

A més, hem vist com el fet de poder gaudir d'un grup d'amics valorat com a positiu els dona un sentit de pertinença a la «normalitat», és com si, mentre estan en el sistema de protecció, la vessant del temps lliure i dels amics fos la més normalitzada, on estan menys etiquetats. És en aquest sentit que tenir amics, formar part d'un grup, pren més rellevància en aquests joves.

En els apartats 9.2 i 9.3, hem vist que el paper dels amics en la seva vida, però també en la seva trajectòria educativa, és fonamental. Tenir amics que tenen el valor dels estudis, poder compartir-hi els treballs i els deures i matricular-se al mateix institut que ells té una influència molt rellevant. Molts dels que ho han pogut fer, han seguit estudiant; part dels que no, reconeixen que si haguessin seguit amb el grup, potser ho haguessin aconseguit.

■ 9.4.4. Les dificultats o facilitats per desenvolupar activitats en el temps lliure

Com a facilitadors per fer les activitats de temps lliure hem destacat en els apartats anteriors els amics, la família d'origen en algun cas, els professionals dels serveis socials i, sobretot, les activitats que estaven organitzades des dels centres residencials o la família d'acollida.

«En mi tiempo libre me acuerdo que era llegar a casa, merendar y bajar a la

escuela otra vez. Allí, en el patio del cole, en primaria, nos reuníamos todos y jugábamos... pues al juego de moda, a fútbol, o a las cartas, a las canicas, o... Y... llegaba a casa, hacía los deberes, porque teníamos una hora estipulada en el centro, de deberes, y ya... nos duchábamos, cenábamos, un poco de tiempo libre y... a dormir». (Quentin, 19 anys).

Pel que fa als principals obstacles que els joves assenyalen per no haver pogut desenvolupar totes les activitats que els hagués agradat fer en el seu temps lliure, hi trobem, d'una banda, les de caire econòmic, quan, o bé el centre residencial o bé la família no se'n podien fer càrrec, i de l'altra, les dificultats derivades d'un augment de dedicació als estudis, sobretot a partir de la secundària, la qual cosa feia molt complex compaginar totes dues coses, o amb les pràctiques o la feina. Com hem vist en l'apartat 9.1, un cop s'han independitzat, els queda molt poc temps lliure. També hi ha qui argumenta que les deixen per considerar-les poc adequades per a la seva edat:

«Quan era més petit, sí que feia bàsquet i això, però després et centres amb altres coses. A primer o segon d'ESO potser sí que vas amb els amics i jugues a bàsquet però quan vas creixent ja deixes aquestes coses». (Nando, 21 anys).

Pel que fa a la possibilitat de seguir amb les activitats dels seu temps lliure, s'observa com alguns joves assenyalen que van deixar les activitats d'oci perquè havien de prioritzar els seus estudis.

P: *¿A qué edad lo dejaste?* R: «Con dieciséis *pa* diecisiete porque tenía que hacer las prácticas de estética. Entonces era estudiar por la mañana y hacer las prácticas por la tarde. No tenía tiempo para ir». (Anna, 19 anys).

«Quan vaig acabar l'ESO feia futbol, i ho vaig acabar deixant perquè ara amb el tema d'estudis... és clar, l'any passat, (...) no ho sé, em veia allà molt atabalat, no?» (Tito, 18 anys).

P: *¿Cuando dejaste el patinaje?* R: «Porque... estaba con lo de la ESO y por horario ya no podía ir. Pero competía y eso.» P: *¿Y te hubiera gustado continuarlo?* R: «Sí, más por *hobbie*, por distraerte y hacer deporte. Pero luego ya... empiezas a estudiar y eso y ya no tienes tiempo». (Viqui, 20 anys).

En el cas d'altres joves, el fet de començar a treballar per poder-se mantenir va anar en detriment també de l'activitat d'oci.

«Treballava els caps de setmana (...) me n'anava amb els amics... Però no feia cap activitat extraescolar». (Jose, 19 anys).

Ja hem explicat que algunes vegades els joves també comenten que no van poder accedir a fer les activitats de temps lliure que en aquell moment volien fer perquè en el centre residencial no disposaven de prou recursos econòmics. Pel que fa a quan vivien amb la família, s'ha explicat que el fet de viure de petit una situació de desatenció també afectava el seu temps lliure en el sentit que els pares tampoc no s'en preocupaven. Els nens i nenes acostumaven a tenir temps lliure al carrer sense supervisió, la qual cosa comporta una part positiva i una de negativa. Ara bé, en les situacions que van patir abús físic o sexual, el que expliquen és el contrari, un aïllament social que els perjudicava, sense tenir amics ni gaudir de temps lliure fora de casa amb els amics.

P: *Feies algun esport?* R: «No! Si no podia sortir de casa...» (Isa, 19 anys).

Finalment, els que acusen el fet de viure amb familiars com els avis, per qüestions que ells atribueixen a diferències generacionals, o amb una família d'una altra cultura, feia que fossin més estrictes en el seu estil educatiu i estiguessin més controlats en el seu temps lliure, amb imposició d'horaris i normes menys flexibles, segons ells, que els dels seus amics. Aquí entra en joc també el fet de ser noia, ja que pensen que elles tenien més restriccions.

«El ser chica en mi casa..., esto influye mucho. (...) El ser chico es diferente. Claro, en mi casa son mis abuelos, y son más antiguos. Aunque ellos piensen que... se van actualizando, pero no. Siguen estando en su época y... claro, ellos no se dan... cuenta, pero sí. Cuando salgo tengo que decir... la hora, me ponen hora todavía algunas veces... y así». (María, 20 anys).

■ 9.4.5. Influència de les activitats socials en l'autoconcepte com a estudiant

Els joves entrevistats consideren que el seu temps lliure i les activitats que feien eren una manera d'estar en contacte amb els seus amics i amigues i poder tenir una vida «normal», com els nens i nenes de la seva edat. Hem pogut veure com, en algun cas, el fet de poder assistir a centres de lleure era viscut com una alliberació de la situació que estaven vivint en la seva llar. Constituïen una font de diversió, de suport i d'aprenentatge, alhora que els ajudaven més directament o indirectament en el rendiment acadèmic. En aquest cas, o bé per les habilitats que aprenien –físiques, intel·lectuals, socials– o directament perquè era un lloc on podien fer els deures i se'ls ajudava en aquesta tasca. Per regla general, tant les activitats més artístiques com les més esportives, com d'altres, també representaven espais on el valor dels estudis hi era molt present i el podien compartir.

El fet de poder participar en activitats de temps lliure els va oferir la possibilitat

de desenvolupar habilitats socials, conèixer i establir noves relacions amb altres persones, infants i adults, i aprendre noves normes; fins i tot, alguns joves esmenten influències a llarg termini, com, per exemple, sent ja adults, ho relacionen amb el seu interès per vincular-se amb activitats de voluntariat. Finalment, destaquem que en algun cas ha estat el lloc des d'on s'ha notificat la situació de maltractament que patia l'infant i se l'ha ajudat a sortir-se'n. Per tant, els centres de temps lliure poden tenir pes en la fase de detecció del maltractament i desenvolupar una funció compensatòria davant les dificultats familiars.

P: *¿Cómo crees que hubiera sido tu vida si no hubieses ido al esplai?* R: «Pues no me hubiera relacionado tanto con la gente... A nivel social, pues... intercambias opiniones porque conoces a más gente, gente que está estudiando... no lo mismo que tú, pero diferente... y puedes aprender también. Y los monitores... porque muchos no son tan mayores, la mayor tenía 25 años. Entonces claro, parece tu hermana.»

P: *¿Y en el esplai como te educaban?* R: «Con los valores más importantes de comer..., de... ducharse..., las necesidades básicas que tiene una persona. Aprender a querer, a no tener miedo..., o sea, a saber diferenciar lo que está bien y lo que está mal..., o sea, por ejemplo, si un adulto te intenta hacer algo saber que esto no está bien y se tiene que decir, aprender a decir las cosas, que no tengo que estar siempre en silencio, que lo puedo expresar..., pero... eso costó mucho.»

P: *¿Qué recuerdo tienes tú del esplai?* R: «!Ah! muy divertido. Sí, porque conocíamos a todo el mundo, iban todos los niños... del barrio (...) Entonces claro, todos éramos vecinos, y claro, todos vivíamos en una calle de los demás. Y las madres, todas se conocían y entonces nos llevaban al *esplai*. Bueno, nosotros íbamos solos, pero las demás madres sí que nos conocían y todo.»

P: *¿Cuántos años fuiste?* R: «Desde los 7 años... hasta los 18, más o menos. Lo que después nos hicimos ayudante de monitor, y entonces, nosotros que habíamos sido los más grandes, cuidábamos de los otros, de los más pequeños». (Viqui, 20 anys).

En general, podem observar que aquests joves extutelats tenen els elements d'aprenentatge informal que acostumen a estar presents en les activitats de temps lliure, comuns entre la resta de la població, però amb el valor afegit del sentiment de pertànyer a la normalitat, en el sentit que quan participaven en aquestes activitats era on menys importància tenia el fet de ser tutelats. Destaquem la idea que ells transmeten que formar part d'un grup d'amics que estudia els fa sentir formar part del «col·lectiu d'estudiants», amb les imatges positives i d'èxit que això té, almenys

per a ells, i que actua no solament com a grup de pertinença, sinó també de referència.

«Ella va tenir la sort de tenir una bona vinculació amb la mare i per això està tan equilibrada; però va poder fer la seva vida independentment de la mare. Ella es va endinsar en el món del patinatge, des del centre residencial li compràvem el *traje* però després s'havien de cosir cents de *lentejuelas*, i les altres mares del patinatge l'ajudaven, també s'ocupaven d'acompanyar-la sempre perquè nosaltres des del centre no podíem. Això la feia diferent als altres nens del centre». (educadora del centre).

9.5. Les expectatives de futur

«A mi m'agradaria viure amb la parella..., no?, i tenir fills... i treballar en una feina maca, bé, que m'agradi i que *disfruti*, no gaires hores [*riu*] i viure fora de la ciutat, jo crec. Sí, en un lloc més tranquil. M'agradaria una vida estable, bé... com tots, no? Feliç, les amistats que tinc, m'agradaria conservar-les... conèixer gent nova sempre, descobrint, no ho sé, aprenent coses també, fent exercicis, estant en forma...» (Bea, 20 anys).

En aquest apartat s'exposen les aspiracions dels 35 joves entrevistats. Se'ls preguntava sobre com pensaven que seria la seva vida al cap d'un any i al cap de cinc. Quins eren els seus plans de futur, els seus somnis i esperances en relació amb diferents àmbits de la seva vida com són la feina, els estudis, la vida de parella, els fills o el seu temps lliure. En la segona entrevista, també se'ls preguntava si aquells plans més immediats (pensats perquè es complissin en un any) s'havien vist realitzats. En ambdues entrevistes s'exploraven els principals obstacles o facilitats que els joves consideraven que hi havia en la seva vida per complir les seves metes i si pensaven que les coses que volien assolir depenien realment d'ells mateixos.

La distinció entre pla de futur i somni de futur no queda clarament definida, com era d'esperar, ja que alguns plans són desitjos o intencions de futur poc planificats i, en canvi, alguns desitjos acaben concretant-se en plans més o menys propers en el temps.

■ 9.5.1. Com es veuen els joves d'aquí a un i d'aquí a cinc anys

Quan es pregunta a cada un dels 35 joves sobre el seu futur immediat (a un any vista), la majoria manifesten que esperen que les coses, en general, els vagin igual de bé o millor que ara. Les seves aspiracions giren entorn dels eixos següents: a) la formació, b) el treball, c) la família i les relacions interpersonals, d) el procés d'inde-

pendència i l'habitatge, i e) en alguns casos, també tenen els plans de marxar a un altre país, ja sigui com a activitat d'oci o ja sigui amb l'objectiu de treballar o d'estudiar.

Pensen que d'aquí a un any estaran fent si fa no fa el mateix, i, per tant, preval un criteri realista. La diferència i els canvis en la seva vida els preveuen més importants per al cap de cinc anys.

«Bueno, dentro de un año no puedo decir nada..., dos, tres años... Ah, un año es muy poco para decir algo. (...) El año que viene estaré estudiando y trabajando...» (Dani, 19 anys).

«Dentro de cinco años voy a tener una vida mejor (...) Bueno, mi objetivo es estudiar derecho. Y trabajar, no podemos vivir sin trabajar». (Dani, 19 anys).

«¿Dentro de un año? Estudiando, seguiré estudiando, puedo estar trabajando, igual que ahora. Yo creo que igual, porque seguiré viviendo con mis abuelos, porque yo, hasta que no me vea bien, yo no voy a irme de casa de mis abuelos... Igual que ahora, yo pienso que igual que ahora». (María, 20 anys).

«¿Dentro de cinco? Viviendo sola ya, espero. (...) Y bueno, haber dejado ya de estudiar, trabajando ya». (María, 20 anys).

a) Pel que fa als estudis, les aspiracions són diferents entre el grup dels que encara estudien i el grup dels que han deixat els estudis. En general, els joves consideren que estudiar és important per poder aconseguir tot el que es proposen a la vida, no dependre de ningú, poder escollir la feina i tenir una vida millor, ser més valorats. Aquest aspecte enllaça amb els valors expressats pel que fa a l'educació que hem tractat en apartats anteriors.

«Hay que amueblar la cabeza primero, ¿eh? Aparte de que... la experiencia es lo que me ha dado de ver niñas del centro que, que no han estudiado y no tienen la cabeza amueblada. O sea, por ejemplo, una ahora está embarazada, ya tiene dos críos, va por el tercero». (Sara, 21 anys).

En general, els del grup que estava estudiant pensaven continuar fent-lo al llarg de l'any següent i acabar el que havien començat. La diferència estava en el tipus d'estudis. Els que havien escollit la via acadèmica (batxillerat o universitat) sabien que els quedava més d'un any i, per tant, feien una previsió de més anys, pensant que al cap de cinc ja ho haurien acabat o estarien quasi al final, sobretot els que es referien a la universitat. Un d'ells es plantejava iniciar fins i tot una segona carrera. Tots ells tenien intenció de seguir fins a aconseguir un títol universitari. En canvi, dels que estaven en la via vocacional, la majoria tenien la previsió d'acabar en un o dos anys, com

a màxim, i posar-se a treballar del que havien estudiat. Per tant, es veien estudiant a tot estirar al cap d'un any però no al cap de cinc. Els que estaven fent la prova d'accés al CFGS feien una previsió de dos o tres anys. En la primera entrevista, hi havia més joves que es plantejaven esgotar la via vocacional i fer el salt a l'acadèmica, per exemple, acabar el CFGS i entrar a la universitat, encara que això els costés més de cinc anys; en canvi, en la segona ronda, eren menys els que continuaven aspirant a això i pensaven que el millor que podien fer era acabar el cicle i posar-se a treballar.

«D'aquí a un any? Igual que ara. Sí, la universitat. D'aquí a un any, no gaires diferències, la veritat. En el pis, igual, tot igual». (Jose, 19 anys).

«Si tot va bé en teoria d'aquí a cinc anys ja hauré acabat la carrera». (Jose, 19 anys).

«¿En noviembre de 2009? En noviembre de 2009 no sé si habrá tantos cambios. Aprobando la prueba de acceso, empezando el grado superior de integración social o de turismo, pero... un 70% de integración social». (Paco, 19 anys).

«Ahora tengo 19... Cuando tenga 24..., que... ya habrá acabado el grado superior y empezaré a la universidad haciéndola por la noche». (Paco, 19 anys).

«D'aquí a un any? Jo crec que serà més o menys /o mateix. (...) espero tenir el carnet... de conduir, treure la... prova d'accés, estaré allà encara, treballant potser en el mateix lloc, i ja està. O... també fora del pis aquest. Espero que sí». (Isa, 19 anys).

«Ui..., no ho sé. Vint-i-quatre anys. (...) El meu objectiu és almenys treure el grau superior. Perquè *después* podré entrar a la universitat, si vull. (...) I, potser pararia uns anys... si no em vénen ganas d'estudiar, però almenys tenir l'opció d'un dia, algun dia poder entrar-hi, si ho vull». (Isa, 19 anys).

El grup de joves que en el moment de l'entrevista no estudiaven, bé perquè havien acabat el CFGM o bé perquè havien abandonat els estudis, i treballaven o buscaven feina, tenia les seves aspiracions pel que fa als estudis més ajornades en el temps, sense una data concreta. Quan se'ls preguntava què farien al cap d'un any, es veien treballant; pocs es plantejaven seriosament tornar a estudiar. Al cap de cinc anys o a llarg termini, en canvi, no ho descartaven tan categòricament.

1 any: «No ho sé, vivint sol, anar treballant i ves..., per ara això (...). En un any poden passar moltes coses, la vida dóna moltes voltes... Suposo que si les coses van bé estaré a l'empresa on estic ara... Jo hi estic bé i si ells volen jo segueixo... també si la crisi ho permet, perquè, amb la crisi que hi ha, a saber que passarà...» (Nando, 21 anys).

5 any: «Sí, més endavant, fer la prova d'accés a la universitat... estaria prou bé. i *bueno*... suposo que fer alguna enginyeria o *algo* basant en la meva feina. És clar, això, a poc a poc... Anar-ho fent a llarg termini, a la universitat... a distància. I mentre vas treballant... doncs anar estudiant». (Nando, 21 anys).

Cal destacar que la majoria, tant si estaven estudiant com si no ho estaven fent, mantenia un desig o un somni de fer estudis superiors, amb la idea de millorar. Els que no els havien assolit o veien difícil de fer-ho a curt termini, reconeixien que les coses no havien anat com esperaven.

«Es que la universidad no la descarto, es que no lo quiero dejar, yo quiero ir. Es que es mi ilusión, el poder ir a la universidad». (María, 20 anys).

Per acabar l'apartat referent als estudis, ressaltem un altre resultat que ha sortit de les entrevistes: aquells que en tenen, desitgen, sobretot, que els seus germans petits estudiïn. Aquesta idea és present tant en els joves que estan estudiant com en els que ho han deixat.

«¿Dentro de cinco años? No sé... supongo que lo mismo... Bueno, espero que mis hermanos..., que a mi hermano le vaya bien... Él ahora sí que tiene muy claro que quiere hacer bachillerato tecnológico. (...) ya te digo, desde los 14 años, desde el año pasado que el ya quería trabajar, y ya quería irse a vivir con unos amigos... Porque él claro, veía la situación en casa como que no le gustaba, y... lo que quería era pasárselo bien con sus amigos, divertirse (...) Y claro, no era muy realista y yo... intentaba aconsejarle y bueno...» (Rita, 19 anys).

b) Pel que fa a l'aspecte laboral i econòmic, en general, ja hem vist que aquesta qüestió és important per a aquests joves perquè va lligada a la necessitat d'obtenir uns ingressos per poder pagar la seva manutenció, tant si és perquè ja viuen de forma autònoma com si és perquè estan en un pis assistit o amb una família d'acollida i han de contribuir-hi en les despeses. Ara bé, també hem vist que, per a alguns, la feina que desenvolupen actualment és el que més sentit dóna a la seva vida, on es troben més realitzats i valorats. Per a aquests, les aspiracions de futur són poder mantenir aquest espai considerat d'èxit personal.

«Yo me imagino... Yo no me voy a ir de mi trabajo, porque aparte de..., o sea, tiene que ir muy mal la cosa, la crisis, como para que cerremos la persiana (...) Y nunca han dado nada por mí, y siempre me he criado yo sola. Y siempre... me he sacado las castañas del fuego yo sola. Y seguiré pensando... que lo haré yo sola. Y si tengo que poner la confianza en alguien, la pongo en mí misma, y no en nadie más. Y cuando haya carencias de algo... las tienes... que buscar por otro lado, para mí es el trabajo... y siempre he ido a trabajar. Y menos mal que el trabajo que tengo me gusta, me encanta, y la gente que hay en él es estupen-

da (...) O sea, yo aún tengo consecuencias de lo que me... de lo que ha pasado, yo aún sufro cosas de lo que ha pasado, ¿no? Y en el trabajo se preocupan tanto por mí como yo me preocupo por ellos». (Sara, 21 anys).

En les aspiracions de futur també es manté la idea que una bona part d'aquests joves han de fer una feina dedicada a ajudar els altres, com ara educadors socials, psicòlegs o mestres. Alguns dels joves manifesten de forma explícita que un dels desitjos importants de la seva vida és poder ajudar infants que es trobin en la mateixa situació que ells van viure. Sembla que la seva experiència de la vida els fa més propensos a tenir una vocació professional d'orientació prosocial.

«(...) l'única esperança que tinc actualment, que és la meva preferent, és arribar a ser educadora social i poder treballar en un centre de menors. (...) Què és estar educant en una persona que... saps, que... té uns problemes familiars, que ho està passant supermalament, i tinc moltes ganes de viure aquesta experiència. I potser és el que més desitjo en aquests moments, és arribar a ser educadora social». (Fina, 20 anys).

«És *lo* que diuen els meus amics... tens experiència també en això... i al damunt... si tu vols ajudar... és que jo vull donar tot *lo* que m'han donat a mi. Si jo sé realment que puc ser una d'estes... jo ho faria... per ajudar als *demés*, ja que a mi m'han fet tot lo possible perquè estigués bé, perquè no em faltés de res ni res... *pos* jo també. Trobo que m'ha fet veure això, la vida». (Lluïsa, 20 anys).

Un altre aspecte que surt en diversos relats dels joves és l'aspiració a llarg termini de tenir una feina en què ells siguin els directors o empresaris, com un negoci propi; és a dir, no estar subordinats a altres càrrecs.

«Mira..., mi futuro... lo veo..., bueno, me lo veo y lo haré, yo soy de las que si lo veo lo hago. En un despacho, en una asesoría, en una asesoría fiscal y jurídica (...) de unas 15 personas como equipo, aparte de ser yo la jefa, claro..., tener a dos personas en contabilidad y administración en general..., dos abogados, uno que lleve jurídico y otro que lleve laboral, y dos ayudantes». (Teresa, 21 anys).

«Viviendo en un piso y ya está. Y... preparando para abrir el negocio. A los 24 años ya me tengo que ir preparando porque el punto final es poder trabajar en una cosa mía». (Paco, 19 anys).

«Què m'agradaria fer? [...] Portar un club de patinatge... Sí, sí..., estaria molt bé... Que sigui meu el club..., que sigui l'entrenadora màxima..., no una monitora..., la cap!». (Úrsula, 18 anys).

I, sobretot, a mitjà termini tots els que han estudiat aspiren a trobar una feina relacionada amb la seva formació.

«És clar, si he acabat el cicle formatiu, sempre poder treballar del que has estudiat, això sí». (Carla, 21 anys)

Pel que fa a la mostra de joves entrevistats, podem distingir tres grups: els que estan treballant a jornada completa, els que fan una feina a temps parcial, i els que estan buscant feina perquè se n'han quedat sense.

Els que estan fent jornada completa (hem vist en l'apartat 9.1 que una part d'aquests també estudien) es veuen en la seva majoria treballant en la mateixa feina al cap d'un any, potser amb un canvi d'empresa, però desenvolupant la mateixa tasca. Entre aquests hi ha els que van acabar un CFGM i estan treballant, per exemple, en l'àmbit sanitari o administratiu. És a més llarg termini que es plantegen l'interrogant de si encara treballaran en el mateix. Aquest tema va lligat a l'anterior, perquè saben que, si es formen, poden assolir feines més qualificades. Un altre anava a fer el salt cap a l'esport d'alta competició i deixar la feina de jardiner.

«De trabajo con más estabilidad, porque como ya tendré más estudios y más formación... que es lo que piden las empresas ahora... y tener un mejor puesto». (Viqui, 20 anys).

«Pues... trabajando en una residencia, habiendo acabado ya más desahogada, un poco». (Lurdes, 19 anys).

«¿Dentro de un año? (...) con este mismo trabajo me veo también. O sea, no me veo que me cambie de trabajo..., al menos durante tres años me quiero quedar aquí». (Teresa, 21 anys).

«Hombre, trabajando en algún sitio seguro. Cambio mucho de trabajo, yo... Estaría bien que me estabilizase, es que el horario es un poco matador, pero si quiero trabajar ocho horas y tener la tarde libre, es lo que hay. Tengo que priorizar o el dinero o el tiempo y la calidad de vida». (Kati, 21 anys).

Els que treballen a temps parcial, saben que hi estan de pas, que només és un complement mentre estudien. Per tant, diuen que potser estaran fent el mateix treball al cap d'un any, però clarament pensen que no al cap de cinc. A mitjà termini, volen trobar una feina relacionada amb el títol que esperen haver obtingut. I en la mesura que podran, no haver de recórrer a treballs que consideren pesats, com l'hostaleria, ni tant sols unes hores.

«¿Dentro de un año...? Pues espero que trabajando y haciendo segundo de

la carrera. Espero. Y aquí no lo sé. No sé si estaré aquí o... no lo sé». (Pilar, 20 anys).

«¿Dentro de cinco años? Pues espero que trabajando de maestra, de lo que me gusta... y en mi casa. Que es lo que quiero?, mi casa». (Pilar, 20 anys).

«(...) com me la imagino? ... *Pues* molt *xula*... espero que em vagi bé... d'aquí a un any m'agradaria estar fent una carrera universitària... haver aprovat la selectivitat... Si aprovo la selectivitat faré una festa impressionant, però jo espero que sí... eh... I llavors treballant..., treballant suposo que mitja jornada...» (Úrsula, 18 anys).

«Haver acabat la carrera (...) i si puc trobar una feina... del que hagi estudiat i que pugui avançar professionalment *pues* molt millor, perquè... això sí que seria una independència que no me la podria treure ningú, perquè un cop tinguís una carrera ja pots fer moltes coses... no dic que sigui una cosa essencial... o sigui... no amb una carrera vas a tot arreu, però si que t'obre moltes portes». (Úrsula, 18 anys).

«L'hostaleria no vull tocar-la mai més. O sigui, he acabat molt cremat. (...) Començaré a penjar cartells a les escoles per fer classes individuals a nanos, tot i que amb la crisi no sé si em trucaran gaire, però *bueno [riu]*. La intenció és bona». (Jose, 19 anys).

Els que busquen feina tenen l'objectiu principal de trobar-la, i, en el context de crisi econòmica, comentaven que en buscaven del que sigui. D'altra banda, hi ha algun jove que reconeix, com farien molts joves de la seva edat, que la perspectiva d'haver de treballar algun dia a jornada completa no l'atrau en absolut, tot i que sap que ho haurà d'acabar fent.

«Treballant *en serio*, vols dir? Eh? Treballar jornada completa? A veure..., prefereixo no veure'm, perquè *lo* d'estudiar és molt bona vida». (Juana, 19 anys).

Finalment, part dels entrevistats rebien algun tipus d'ajut econòmic, i una part d'aquests esperaven poder mantenir-lo al cap d'un any, però en cap cas al cap de cinc. Per tant, a cinc anys vista, lògicament, tots tenien la perspectiva de viure de la seva pròpia feina. Cal dir que, en el moment de la segona entrevista, a Catalunya s'havia fet un conveni amb una entitat bancària que s'havia compromès a adjudicar beques per a estudiants extutelats, i part dels joves de la nostra mostra l'estaven esperant amb altes expectatives pel que feia a reduir la seva jornada laboral si n'aconseguien una, de beca.

«Yo, dentro de cinco años, supongo que estaré acabando la carrera (...) y no sé si podré tener alguna ayuda, pero yo espero que esté un poco distinta la situación, no quiero que sea como ahora. Ahora estoy bien porque estoy haciendo lo que me toca ahora, pero dentro de cinco años espero que esté de otra forma». (Núria, 21 anys).

c) Pel que fa a la família i les relacions interpersonals, tema central també en les seves aspiracions de futur, hi trobem, per exemple, la possibilitat d'establir o de mantenir una relació de parella, de seguir vivint o no amb els acollidors, del contacte amb la família d'origen i el grup d'amics.

«Això està pendent, ja parlo amb els pares... per anar-los a visitar, és clar, jo ara, la meva situació no m'ho permet, he d'estudiar i no em puc saltar les classes ni res, no? Però potser aquest estiu vaig a veure'ls... Això ho he de parlar amb els meus germans grans, que també volen que hi vagi perquè... són els meus pares i no volen que els oblidis, no?». (Tito, 18 anys).

El tema de la parella, com era d'esperar, és present en la majoria dels relats. Alguns dels que no en tenen aspiren clarament a tenir-ne al cap d'un any; d'altres diuen que no tenen pressa, especialment els que acaben de sortir d'una relació recent, que prefereixen viure sols. Els que tenen parella, esperen mantenir-la, anar-hi a viure plegats i fer plans de vida conjunts. Fins aquí, el ventall d'aspiracions és com el de qualsevol altre jove.

«Feliç, contenta, espero que amb un *novio*». (Bea, 20 anys).

«Con mi carné de coche, seguir con mi chico, ¿qué más? Seguir con mis amigos, yendo a visitar a mi madre y todo eso... Espero que sacando el grado superior y ya con vistas de futuro de irme a la universidad». (Viqui, 20 anys).

«Dentro de un año me veo... lo confieso, dentro de un año me veo en octubre casándome (...) Por *lo civil*». (Teresa, 21 anys).

«¿Dentro de un año? Pues me gustaría tener mi pisito, con mi pareja..., todo bien..., mi trabajo...» (Xènia, 21 anys).

«Dentro de un año, pues... yo me la imagino viviendo con mi pareja, y bueno, ya estando haciendo la... educación infantil, que es lo que siempre me ha gustado hacer». (Yaiza, 19 anys).

«Jo, jo vull ser soltera fins als 30 anys. Surto d'una relació de quatre anys i (...) vull ser soltera fins als 30 anys, (...) Actualment, vull estudiar (...) m'agrada

moltíssim estudiar, i /o únic que vull fer és això, és viatjar... viure el món com és, aprendre idiomes...» (Núria, 21 anys).

Lligat amb la parella i la projecció de futur, hi ha el tema dels fills. Cap dels entrevistats no en té i pràcticament cap no s'ho planteja en el termini d'un any, però sí que hi jha uns quants que ho veuen possible a partir dels cinc. D'altres ho deixen clarament fins a partir dels 30 i molts diuen que no s'ho han plantejat, que encara són joves per pensar-hi.

«No sóc persona de tindre parella. Fills, alguna vegada, però a partir dels vint-i-tants [riu]. Ara sóc massa jove». (Juana, 19 anys)

«(...) yo quiero tener a los 25 un niño. Porque quiero ser madre joven. Quiero que cuando tenga 40... ¿sabes? el niño tenga 15 años, 16 años... y poder estar con él, disfrutar de toda su relación plena, ¿sabes?, tener la energía suficiente para hacer las mil y una actividades con el niño». (Teresa, 21 anys).

«Bueno sí... jo... em veig casat, i tenint fills i poder-los oferir les oportunitats que jo no he tingut, no? El que jo he passat, que no ho passessin els meus fills». (Tito, 18 anys).

Ara bé, el que és un resultat comú en tothom és l'aspiració, completament explícita, en el cas de tenir-ne, de no repetir el que els han fet a ells: volen ser bons pares i mares, no fer mal als seus fills ni abandonar-los; volen protegir-los i estimar-los. Volen i necessiten demostrar que poden fer-ho millor que els seus pares. És per això que alguns d'aquests joves diuen que encara no estan preparats i que, per tant, és una aspiració a llarg termini. Alguns mostren clarament que el tema els fa por. I també el lliguen amb la suficiència econòmica i l'habitatge, i, per tant, amb el futur més llunyà.

P: *¿Te gustaría tener hijos?* R: «Estar preparada porque... bueno, cada uno es lo que ha vivido en casa. Y es así, y... no hay más. Y yo seré, o sea, yo soy lo que he vivido en casa. Yo sé que tengo el genio de mi madre, por ejemplo. Y lo que no voy a querer nunca en la vida es levantarle la mano a mi hijo. Y para llegar a eso, mmm... hay que pasar mucho proceso. Y si para tener hijos, por ejemplo, ¿eh?... me hace falta pasar treinta años y se me haya pasado el arroz, pues se me pasa, pero lo que no me voy a arriesgar es a tener un niño y... maltratarlo, por ejemplo. O casarme con un hombre porque es que además ¿eh?... siempre se va cayendo sobre el mismo error, porque la historia se repite. O estar con un hombre que me vaya a maltratar a mí, o que vaya a violar a mi hija. Es algo que no... Como... yo no lo quiero para mí, no lo voy a querer para mis hijos. Y para eso, para llegar a todo eso, es un proceso. Hay...

que madurar muchísimo más, o sea que de momento es lo que hay». (Sara, 21 anys).

«¿Tener hijos? Pues es un tema muy complicado. Pues... tengo que tener una buena base de trabajo, porque a los hijos hay que cuidarlos. Yo no quiero que mis hijos pasen lo que he pasado. No me gustaría ver mi hijo... Yo no digo que es una mala experiencia, de estar en un centro ¿no?, pero no me gustaría, porque yo sé lo que es (...) a vivir con la tía, estar fuera de mis padres, tenerles lejos... vivir situaciones de los centros (...) y claro... no me gustaría. Y me gustaría darle todo a mi hijo porque no le falte nada, la verdad». (Óscar, 19 anys).

«No lo sé. Tengo miedo. Yo digo que... ahora no..., hasta los 30, de verdad, 30 o más. No porque sea joven, no... porque me volvería muy posesiva. Porque yo pienso que... no sé, al ser para mí la única cosa mía y que tengo, no sé, me gustaría formarla, pero no sé cómo sería, o sea no entiendo de familias, no entiendo cómo sería. No me veo con un hombre ni con un hijo, no..., ahora mismo no me veo. Pero..., incluso no sé si la formaré... es una cosa que le tengo mucho miedo (...) No sé, me veo siempre estudiando y trabajando, y ya está». (Zoe, 19 anys).

En les entrevistes també sobresurt la preocupació pel futur dels seus familiars, poder ajudar els seus pares, la mare malalta i, sobretot, els germans petits. En els cas dels MENA, seguir contribuint econòmicament, visitar la seva família o fins i tot portar-los a casa per vacances.

«Haver acabat la carrera..., si pot ser..., i *bueno*... no sé... espero que la meva mare estigui bé, ... d'aquí a cinc anys... que no sé si pot ser impossible, però... ho espero...» (Úrsula, 18 anys).

«Mis esperanzas de futuro son poder tener una vida..., yo no..., esta gente que quiere... ¿sabes? Tener una vida normal, mi casa, mi familia, mi coche..., y... poder traer a mis padres aquí en los veranos». (Paco, 19 anys).

«¿Con qué familia? Pues, con tres hijos si se puede, que es imposible ya [*riu*]. Casi imposible y con mi marido y bueno con la familia que tengo y con mis amigos también, contar con ellos y tal». (Helena, 20 anys).

«Pues, me gustaría estar con mi familia, pues, ayudándola en todo lo que pueda (...) hasta que... bueno,... les llegue la hora y... pero lo importante es que tengo que hacer yo mi vida, hacer lo que a mí me gusta». (Ramón, 20 anys).

En alguns casos també expressen plans de futur en els quals estan inclosos els germans, especialment el fet de tenir-los o dedicar-los els caps de setmana:

«Supongo que buscaré una habitación. Por ejemplo, mi novio también está así en... un piso y comparte una habitación, ¿vale? Y bueno, con amigas, ésta... de primero de la ESO, ¿te conté? (...) pues nos vamos a vivir juntas, porque hay buen ambiente, ¿no? Bueno, entonces el caso sería que quiero trabajar del grado superior (...) Y con esto pagarme la habitación y mis gastos, y cuando mis hermanos salgan los fines de semana... de salidas que les dejan en los centros, pues... que vengan a mi casa». (Rita, 19 anys).

«Bueno, jo m'imagino... bueno, espero tenir algun *novio*, o algun marit (...) El meu germà gran ja fa la seva vida també, i... els meus germans petits poden venir amb mi... bueno... ja seran grans, però almenys venir el cap de setmana a dormir a casa meva». (Isa, 19 anys).

Quan es demana als joves com els agradaria que fos el seu temps lliure en el futur, voldrien, com qualsevol altre jove, sortir i gaudir amb els amics. Alguns prioritzen el fet de poder practicar algun esport.

«Depèn. Depèn dels horaris, depèn del treball. Els amics sempre els tindrà, i sempre faré activitats amb ells, però... Practicar esport perquè [*riu*], alguns dies de la setmana, i per la resta, el temps lliure és estudiar. Estudiar i treure's uns estudis, llegir, i tot lo típic». (Jose, 19 anys).

«Pues, lo más agradable posible. No sé..., con los amigos, salir, hacer lo normal, yo que sé, seguir yendo al baile, porque me gusta mucho, me desahogo, me ayuda, me ayuda... No sé, estar con las personas..., con la mayoría de la gente que quieres, que te quiere». (Núria, 21 anys).

«(...) ja no estaria aquí al pis, i estaria... potser amb els meus germans petits, no? No ho sé... Entre els quatre poder-nos pagar un pis i... cadascú... cadascú faria la seva vida, però ja estaríem junts, no? Que és el que volíem sempre. No ho sé... és que... jo, de moment, aquí, a Catalunya hi estic bé, no? Tinc tota la vida aquí, a Catalunya... els amics... tot ho tinc aquí, no?». (Tito, 18 anys).

Poder gaudir dels fills i compartir-hi el temps lliure és una altra possibilitat que han plantejat alguns joves.

«Pues si trabajo de lo que quiero, educación infantil, pues las tardes libres, pues lo mismo, con mis hijos, al parque, lo típico, lo normal, y bueno, los fines de semana también me gustaría, pues, salir de camping, o tener... o poder conseguir más adelante un apartamento, o alguna plaza de... no sé, algo así normal. Lo típico que hago, pero con mi familia». (Helena, 20 anys).

«¿De tiempo libre? Gastarlo con mis niños». (Sara, 21 anys).

Finalment, viatjar és una altra de les activitats que als joves els agradaria fer en el seu temps lliure en el futur, així com aprendre idiomes.

«Tener tiempo libre para practicar deporte, que es lo que me gusta, y..., sobre todo, compaginar con amistades, incluso si tienes pareja..., así que es bastante difícil. Así que me gustaría eso, tener algo estable y a raíz de eso pues todo el tiempo libre y aprovecharlo. ¿No? No malgastarlo, no tener ocho horas de tiempo libre y quedarme tirado en el sofá..., sino para hacer varias cosas... Siempre renovándote, estudiar algo, me gustaría aprender inglés, así que bueno...» (Quentin, 19 anys).

«No ho sé, en un futur..., practicar algun esport... si tinc temps lliure... suficient, a part de dedicar-li el temps a la família, bé... fer algun hobby que a mi m'agradi... Viatjar també... veus? També, m'agrada conèixer món... m'agradaria conèixer món i viatjar molt». (Chela, 19 anys).

d) Independitzar-se i tenir un habitatge propi són aspiracions comunes de molts a causa de les circumstàncies de la seva vida. A grans trets podem distingir tres grups. Els que viuen en un pis assistit tenen l'aspiració a curt termini de deixar-lo, ja que saben que no hi poden romandre més enllà del 21 anys. Alguns d'ells esperen haver-ho aconseguit en un any i en tot cas, tots abans dels cinc. Per tant, la pregunta de com t'imagines el futur, el tema de l'habitatge en aquest grup és completament prioritari: alguns tenen plans amb la parella, d'altres volen anar sols o amb amics. A més, tenen la percepció que mentre estan al pis assistit encara formen part del sistema de protecció, cosa que els provoca sentiments contraris: d'una banda, se senten protegits i el necessiten; d'una altra, se senten poc madurs o adults perquè encara no hi han marxat. Podríem establir un paral·lelisme amb els joves de la població que viuen amb els pares, amb la diferència que possiblement aquest sentiment aflora en general més tard dels 19 anys.

L'altre grup el conformen els que viuen amb els acollidors. Aquests tenen intenció d'independitzar-se abans de cinc anys, però potser no s'ho prenen amb tanta pressa. De fet, a la segona entrevista encara vivien tots amb els acollidors.

«D'aquí a un any?, amb els acollidors. (...) Si no hi ha cap canvi brusc, sí». (Carla, 21 anys).

«¿Dentro de un año? Hombre, yo espero, espero estar estudiando en la universidad ya, espero, que este año tiene que ser ya por narices, porque si no... Y estar estudiando en la universidad, primer año de educación infantil y para... dentro de dos o tres años yo espero también irme ya a vivir sola o con mi pareja,

si es la actual, la actual, o sola con alguna amiga o no sé..., pero independizarme, quiero». (Helena, 20 anys).

«Uf, ¿dentro de cinco años?, pues no sé. Pues ya acabando la carrera, trabajando de lo que me gusta y viviendo por mí cuenta, seguro ya. Dentro de cinco años ya sí. Y de diez ya... [riu]». (Helena, 20 anys).

«Llavors el canvi d'habitatge..., que passaria a un pis amb més responsabilitat, perquè tot el que trenquis ho has de pagar tu, ehh... Ara ja sí que no estaria el vincle de la Generalitat, sinó que ja n'estàs totalment fora i ja no pots tornar-hi, ja... la bombolla ha marxat ja... i espero que sigui així... perquè si no malament...» (Úrsula, 18 anys).

Finalment, el grup dels que ja estan independitzats, vivint pel seu compte, aspiren a mantenir la seva situació, en alguns casos canviar d'habitatge per aconseguir-ne un de millor o de més econòmic, o fer el salt de compartir el pis amb amics a viure amb la parella o sols.

«En un altre pis, hem decidit marxar..., és clar ... hem tingut molts problemes en este pis, eh? Però crec que l'únic que canviarà és un altre pis. Ja està. Seguirà igual». (Lluïsa, 20 anys).

«Buá... Un año es muy poco (...) Supongo que igual..., pero no sé. A mí me gustaría irme a vivir sola, estar un tiempo ahorrando... Pero ahora el tema económico está muy complicado. Y los pisos están muy caros, pero bueno, mi objetivo es poder vivir sola y hacer mi vida sola, (...) independientemente de que tenga pareja, hasta que no sea más adulta no me quiero ir a vivir con ningún chico». (Silvia, 20 anys).

«Bueno, tampoco aspiro a mucho, mientras viva bien..., un piso normal, o sea, que tampoco..., a ver. Tampoco pido mucho, no sé, vivir bien, tener tu casa, estar a gusto y ya está. Aquí, en la ciudad». (Silvia, 20 anys).

e) Altres joves manifesten que el seu desig és marxar a viure fora de Catalunya, ja sigui per estudiar o treballar o, senzillament, per vacances. Voler conèixer altres països o realitats, i sobretot aprendre idiomes, són els arguments més comuns. Només una jove es planteja fer un Erasmus, els altres saben que encara que vagin a estudiar hauran de treballar, exceptuant-hi els que preveuen fer-ho durant les vacances.

«¿Dentro de un año? bueno, la verdad es que tampoco lo tengo muy claro (...) sé que la opción más plausible ahora es Canarias y la segunda opción es irme al extranjero a estudiar... Sé que ambas me hacen mucha ilusión, y que ambas

las acabaré..., tanto ir a la universidad, ya sea en Canarias o en otro sitio, como el irme al extranjero. Es una opción que..., bueno, me tira bastante, no sé si antes o después, pero (...) No sé cuáles son las condiciones, pero bueno. Sé que... existe esta posibilidad». (Quentin, 19 anys).

«¿Dentro de cinco años? Seguir estudiando, tener un poco la vida ya encaminada, ya sea por el trabajo de la universidad, por otro trabajo, pero ya tener un poco la vida hecha, haber echado definitivamente raíces (...) plantearte un trabajo fijo, un poco sentar la cabeza, digamos. El no poder viajar tanto, (...) bueno, a día de hoy pienso que estaría bien tenerla un poco resuelta. Sobre todo en el trabajo, en tener algo estable. Sobre todo que no sea de altibajos». (Quentin, 19 anys).

«Pos d'aquí a cinc anys, com que encara estaré a la flor de la vida, i hauré acabat la carrera, espero, si és tal com m'ho penso jo... espero, pos, l'estiu aquell, a poder ser anar-me'n a les Illes, Ibiza o algo per l'estil, treure'm diners i... després, fer un any sabàtic, completament, (...) treballar sí, però fora, a un altre *puesto*, me dóna igual Londres que Itàlia, que França o el que sigui, però me'n vull anar fora una temporada (...) Fora d'Espanya i... disfrutar una mica de la vida». (Juana, 19 anys).

«No ho sé. O estar aquí o fora. M'agradaria anar a Londres a aprendre anglès uns anys... treballant ja..., no sé de què... si d'infermera o educadora, o mig mig, no? És que el futur el veig tan incert sempre... M'encanta adelantar coses en el meu pensament, quan m'avorreixo (...) però quan m'ho diuen de veritat... a la realitat, no m'ho plantejo. Igual que els estudis, igual que mil coses... O sigui, vaig veient què passa, perquè la vida és anar veient i a vegades ens adelantem massa». (Bea, 20 anys).

En general, la majoria dels joves tenen esperances positives pel que fa al seu futur, i tot i que pot estar ple d'incerteses i dificultats, la majoria aspiren a mantenir el camí que han iniciat i millorar-lo. Són pocs els que no s'aventuren a dir res del futur o que expressen temors i desànim.

«Dentro de un año... (...) no puedo llegar a imaginármelo porque, si me va mal ahora, no sé si me va a ir bien de aquí a un año, ¿sabes?». (Anna, 19 anys).

«Pues esto me crea bastante ansiedad porque lo veo difícil a veces, pero intento tener fe y pensar, bueno si doy toda mi energía en esto pues seguro que consigo resultados, que tengo resultados, la cosa es trabajar y trabajando tienes resultados». (Núria, 21 anys).

«Pues la verdad es que no me gusta adivinar el futuro, ¿sabes? Porque pueden pasar muchas cosas. Siempre..., la verdad es que cada uno tiene unos sueños... que quiere cumplir, unos deseos, lo que sea, ¿no? Pero la verdad es que no me gusta. Es cosa que llega, bum!, que llega y ya está». (Óscar, 19 anys).

«No lo sé. Porque me estoy desanimando mucho, pero... es que a veces tengo la sensación de que no puedo, se me queda una sensación de que ya... trabajo y estudio y no comer bien... y tal... Es que ¡me voy a poner enferma!». (Zoe, 19 anys).

Es després de les entrevistes fetes als joves que en general desitgen tenir una vida millor en un futur que la que han tingut en la seva infància i adolescència, que aquesta sigui més estable. Algunes vegades, els joves diuen que volen tenir una «vida normal», com la resta de persones. També manifesten que volen construir la vida que els agradaria viure a ells, no haver de dependre de ningú (ja sigui de l'Administració o de familiars). Deixar l'etiqueta de tutelat, sortir-se'n millor que els altres que estan en CRAE, viure millor que els seus pares. Això s'aprecia més quan parlen a cinc anys vista o més a llarg termini.

«Pues lo normal, trabajar de lo que me gusta, tener mi familia y poder vivir evidentemente bien, ni muy justa... sobrada sí se puede, pues mejor, sino bien». (Helena, 20 anys).

«¿Qué esperanzas? Pues, tener una vida... Bueno, construir la vida que me gustaría vivir. Sentirme bien, estar bien, a gusto con lo que hago (...) Me imagino más estable, estudiando lo que me gusta y bueno, trabajando». (Kati, 21 anys).

«(...) mi vida, mi piso y donde sea, pero no en casa de nadie, o sea, ni con nadie de mi familia. Ya estar yo situada, quiero decir que de una vez por todas esté situada... eso es lo que espero». (Pilar, 20 anys).

«Pues yo creo que dentro de cinco años mmm... a lo mejor estaré ya casado y estaré con una vida más tranquila y además... estaré haciendo lo que me gusta: mi carrera profesional (...) estaré mejor, sí». (Ramón, 20 anys).

Finalment, una idea present en alguns relats és que saben que l'esforç és fonamental en la seva situació, l'al·ludeixen i n'esperen resultats. Aspiren a una recompensa pel seu esforç i patiment.

«(...) pero lo importante es estar con personas y poder vivir una vida... digamos, no de ricos y millonarios, pero una vida digna, con lo que he currado de pequeño y de mayor, ahora voy a conseguir lo que quiero». (Paco, 19 anys).

«Mis sueños... mmm, espérate... mmm... ¡No sé! Tener una profesión, que me guste. Sentirme a gusto y orgullosa de lo que he pasado antes y ver el resultado (...) sentirme orgullosa de que, lo mal que lo he pasado anteriormente que me ha servido para algo. O sea, el sacrificio que he hecho, que me ha servido para algo. Me gustaría verme como, no una simple dependienta..., ser un poco más (...) llegar a ser un poco más, ¿sabes? (...) tener una profesión y saber que... si algún día... me quedo sola, sé que tengo una profesión (...) O sea, saber que de mayor tengo algo que me pueda ser útil, de algo que he estudiado, ¿me entiendes?». (Zoe, 19 anys).

Molts des joves inicien la frase amb un «no ho sé», mentre s'ho pensen, i seguidament donen una idea o formulen un desig.

«En un futur [*riu*], no ho sé. No ho sé, no ho sé. A mi m'agrada molt viatjar també... Viatjar... i, *bueno*, conèixer llocs... és una cosa que m'agrada molt a mi, no ho sé». (Nando, 21 anys).

■ 9.5.2. Compliment dels seus plans un any després de la primera entrevista

Per a la majoria dels joves entrevistats per segona vegada (en van ser 28), els seus plans de futur més immediat s'han complert i fan una valoració positiva de l'any. De les valoracions que fan els joves podem fer tres grups: els que en fan una valoració molt positiva, els que la fan només parcialment positiva i els que valoren l'any de forma negativa. La majoria estan en el primer i segon grups.

Així doncs, els que la valoren globalment en positiu, ho fan o bé perquè s'estan complint els plans que tenien a un any vista o bé perquè el que els ha succeït ha estat molt satisfactori (independentment de si estava planejat o no). Cal dir que, en general, els plans que tenien eren força realistes i ajustats a la seva situació; com hem vist en el punt anterior, la majoria, davant la pregunta referida a què farien al cap d'un any, preveïen que continuarien més o menys igual, que un any era poc perquè hi haguessin molts canvis en la seva situació.

«La veritat és que estic contenta de com estan anant les coses, penso que he avançat molt». (Chela, 19 anys).

«Se ha cumplido lo que me propuse. Se ha cumplido todo». (María, 20 anys).

«Estic molt content de com han anat les coses». (Paco, 19 anys).

«Sé que a mi alcance está... sobre todo el corto plazo. Lo que pasará mañana si sigo estudiando...» (Quentin, 19 anys).

Seguint aquesta mateixa línia, alguns ho matisen per temes: haver marxat a viure a fora, haver-se independitzat, mantenir la feina, els estudis, o la situació dels germans petits.

«Estic a les illes Balears! Volia fer un canvi de vida i ja ho veus, amb una companya vam venir a treballar aquí. Estic tan contenta, aquí és tot molt tranquil [riu]». (Fina, 20 anys).

«Valoro com molt bé el fet que ara sigui totalment independent. Sí, s'han complert les dues coses [continuar treballant i viure pel meu compte] [riu]. En general, estic content de com ha anat l'any». (Nando, 21 anys).

«Estoy muy contento, lo he tomado con ganas, lo de la oposición es difícil, pero bueno...» (Quentin, 19 anys).

«Han ido pasando cosas..., pero bueno. La valoración es buena, he ido cumpliendo los objetivos que he tenido fijados, tanto por lo que hace a los estudios como en la familia». (Rita 19 anys).

«Bueno, més o menys, sí. Hi ha coses que sí i n'hi ha que no. Com tothom. Jo valoro bé aquest any passat. Suposo que sempre queda *algo*... mai s'acaba de fer tot». (Carla, 21 anys).

Altres joves manifesten que estan contents com els ha anat, tot i que els seus plans de futur s'han complert només parcialment, i reconeixen que alguna de les aspiracions no els està sortint bé i n'especifiquen quina, com, per exemple, no haver pogut anar a viure amb la parella, o tenir-ne una d'estable, o trobar la feina que buscaven.

«En principio se han cumplido todos, se han ido cumpliendo todos. Menos lo de ir a vivir con mi novio, pero eso será a largo plazo, porque tal y como están las cosas...» (Helena, 20 anys).

«Sí, més o menys. També tenia molt present tenir una parella estable i així, i no he tingut sort. Això em queda pendent». (Bea, 20 anys).

«Terminar los estudios sí que se ha cumplido, lo que queda pendiente es lo de encontrar trabajo». (Óscar, 19 anys).

«Les coses no han sortit com havia planejat, però estic contenta igualment.

Els amics els tenia aquí, i també hi tinc la meva germana». (Juana, 19 anys).

«Aquest any he tingut alguns conflictes... li poso un 7». (Isa, 19 anys).

Finalment, alguns joves (pocs) no es mostren gaire satisfets de com els han anat les coses el darrer any i esperen redreçar-ho en un futur. No han sortit els plans pel que fa als estudis, no han pogut anar a viure amb la parella o encara no han trobat feina i estan desesperats.

«Podia haver anat millor, espero arreglar-ho, aquest any. Penso que aquest any serà diferent». (Nando, 21 anys).

En general, en la segona entrevista feta un any més tard, quasi tots mantenen si fa no fa les mateixes aspiracions amb vista al futur; de fet molts deien que ja ens ho havien explicat l'any anterior o que eren les mateixes que l'any passat. Les diferències de plans de futur entre les dues entrevistes se centren, sobretot, en els estudis, respecte als quals veuen més llunyana l'aspiració inicial d'arribar o acabar uns estudis superiors, i, especialment, en l'aspecte de la independència, ja que la veuen més imminent. De fet, entre la primera i la segona entrevistes ja se n'havien independitzat uns quants (vegeu l'apartat 9.1). També es percep més preocupació per trobar feina o per no perdre-la. Alguns, mentre no treballen, han tornat a estudiar.

■ 9.5.3. Plans i percepció de control per assolir els objectius de futur

Pel que fa a la percepció de control que tenen sobre la seva vida i els obstacles que pensen que els impediran dur a terme els seus plans o desitjos, l'anàlisi de les seves opinions suggereix que bona part dels joves de la mostra se senten responsables de les coses que es proposen. Sembla que tenen força percepció de control intern. Els joves consideren que a la vida s'ha d'anar treballant per aconseguir els propòsits, ja que és un mateix qui construeix el seu camí. També parlen de la importància de mantenir les relacions que un té i saber comportar-se socialment. Consideren que cal esforç per aconseguir les coses que un es proposa. De fet, una de les idees que transmeten és que no han pogut evitar ser víctimes d'una situació familiar determinada, però sí que està a les seves mans millorar la seva situació en el present i en el futur. De fet, ells ja han vist com obtenen resultats si posen tots els esforços en determinats objectius, com és el cas dels estudis.

«La voluntat, sobretot, i l'esforç. (...) L'únic que depèn de mi és l'esforç i les ganes que tingui per tirar endavant els estudis i per poder buscar una feina i seguir amb la feina i tal. Però és *lo* que he tingut ja fa temps, o sigui que no... no és cap novetat». (Jose, 19 anys).

«Hombre, yo creo que el 20%..., el 10% no lo puedo conseguir. El 10% está dado, son cosas dadas, que no puedo cambiar. Pero creo que el 90%, si realmente creo en ellas, las quiero conseguir, las conseguiré. Porque creo que en mi trayectoria nunca he fracasado y no voy a empezar los fracasos aquí... Entonces..., si me esfuerzo y voy... (...) lo conseguiré todo». (Paco, 19 anys).

En aquest sentit, l'educació apareix com un dels temes que consideren lligats a la seva voluntat i esforç. Alguns joves apunten que aconseguir les coses és qüestió de lluitar pel que es vol, i es posen ells mateixos com a exemples per demostrar que han viscut situacions problemàtiques i se'n poden sortir. Aquest resultat és explicable en tant que han patit molt de descontrol en el seu entorn, no han pogut confiar de petits en els adults que els protegirien i, a més, han patit contínuament canvis de residències, referents i amics; tot plegat ha contribuït a que confiïn sobretot en ells mateixos i que esperin poca cosa de l'entorn. Alguns acusen el pes de sentir-se contínuament responsables dels seus actes, i en aquest aspecte es veuen a ells mateixos més madurs possiblement que altres joves de la seva edat.

«Jo penso que hi estan molt, és clar, tu ets qui fas el teu camí, tu ets responsable... tu... És clar que hi ha alguna casualitat, però crec que normalment és la causalitat de les coses que... tu vas fent, que tu construeixes. És un treball, a vegades és molt difícil... i pensem... *bueno*, el que passi passarà i... va molt bé pensar-ho, això, perquè em tranquil·litza, no em fa responsable, jo penso que sí [*riu*]». (Bea, 20 anys).

«Yo creo que todos están en mi mano. Porque yo creo que si lo quieres lo consigues. A ver, dentro de lo que cabe... yo considero que estudiar, o lo hago yo o no lo va hacer nadie por mí». (Teresa, 21 anys).

Una bona part dels joves pensen que tot està sota el seu control; d'altres ho desglossen més per temes, com el fet d'estudiar o treballar, mantenir bona relació amb la família i els amics.

«Creo que todas las puedo hacer. Acabar los estudios, y trabajar..., tener otro trabajo mejor, tener un pisito y un taller». (Elio, 19 anys).

«De mí dependen los estudios, o sea, que yo quiera sacármelos, o sea, eso depende de mí... porque si yo no estudio... no me lo voy a sacar (...) Yo que sé, pues seguir hasta como ahora depende de mí. Que yo quiera cambiar para bien y no para mal». (Viqui, 20 anys).

«¿Bajo mi control? Queda todo. Pues bajo mi control, pues si te esfuerzas puedes conseguirlo, en verdad, sí. A ver... quizás no puedes conseguir un nivel

muy, muy alto, pero tu nivel, el normal de todo el mundo y el poder vivir, comer y estar bien, y poder también tener tus caprichos, sí que se puede conseguir. Claro, esforzándote, trabajando, estudiando, porque si no, no andas». (Helena, 20 anys).

«Tenemos que enseñar que somos igual que los demás, que si ellos llegan, pues, nosotros también tenemos posibilidades de ser como ellos. (...) Pues si luchas por una cosa que te gusta cualquier persona lo puede hacer, cualquier persona aunque sea como sea, (...) tienes que escuchar a tu corazón y la mente lo que te dicen, si tu crees en ti mismo, que puedes hacer una cosa, hazla...» (Ramón, 20 anys).

«Yo creo que todos están en mi mano. Porque yo creo que si lo quieres lo consigues. A ver, dentro de lo que cabe...» (Teresa, 21 anys).

«Continuar tenint bona relació, per exemple, amb la gent, amb els companys de feina com ara els que tinc, amb la família, amb els amics. Tot això, depèn de tu, doncs, si ho saps conservar i comportar-te com t'has de comportar amb ells, suposo que ells també es comportaran bé amb tu, no?». (Carla, 21 anys).

Alguns reconeixen que aquest optimisme vital de pensar que poden aconseguir tot el que es proposen és a causa del fet que ara les coses els van bé, però saben que potser no sempre serà així.

«De totes aquestes coses? (...) No ho sé, trobo que tot pot ser possible. De moment ho veig de manera positiva. Potser ara, perquè les coses *me* van bé, quan les coses *me* vagin malament, *pos* potser ho veuré d'una altra manera». (Juana, 19 anys).

D'altres reconeixen que hi ha una part que no poden controlar, i especialment la que té a veure amb les dificultats per seguir estudiant si no tenen ingressos econòmics. I si treballen moltes hores, llavors poden estudiar menys. Per tant, podem suggerir que el factor econòmic és vist pels joves com un aspecte que condiciona seriosament poder realitzar els seus objectius.

«Bufff, no sé. Yo creo que lo que sí tengo a mano es el conseguir un trabajo y lo del piso lo veo ahí en mi mano que se va..., porque depende del trabajo. es que todo depende del trabajo, si tengo trabajo me llegará para lo del piso, si no tengo trabajo... lo del piso ya... no sé». (Xènia, 21 anys).

«Poder-ho aconseguir... podria aconseguir anar a viure amb la parella, això sí que ho podria aconseguir. No pagar-ho jo tot, o sigui, compartit, però jo crec que si que podria aconseguir això. Sí». (Gala, 19 anys).

«Pues, aparte de estudiar, que esta bajo mi control, pero no está totalmente bajo mi control, pues también dependo económicamente, esto no lo tengo bajo mi control. Lo único que tengo son mis fuerzas, mi motivación para seguir adelante, no tengo nada más, es lo único que tengo en mis manos». (Núria, 21 anys).

«No sé, pot ser que ..., no crec..., mira, a mi *lo* que em pot acabar d'impedir *lo* d'estudiar potser són els diners, no? Perquè com que tinc tres feines i em costa molt estudiar i potser és *lo* que em fa tenir un nivell una mica més baix de *lo* que jo puc tenir, crec jo». (Fina, 20 anys).

Alguns també saben que no depèn d'ells que els seus pares canviïn, ni que reparin el dany fet amb mostres de reconeixement del perjudici que han causat.

«Poder estudiar, yo creo que sí que podré. Bueno, y mi sueño también es el poder ver que mis padres cambian. Cambian y se dan cuenta de todo. Y que esto también lo veo fuera de mi mano. Porque yo no voy a poder controlar esto (...) Darse cuenta de todo y pedir perdón a mucha gente. Yo creo que sí. Principalmente a mí y a mi hermana, porque nosotras no tenemos culpa de nada, y luego a sus padres. Darles las gracias a los abuelos por lo que han hecho.... No va a pasar nunca». (María, 20 anys).

Altres matisen el tema de la motivació i l'esforç en el sentit que, si en tenen, ho aconseguiran, però que pot passar que decaiguin.

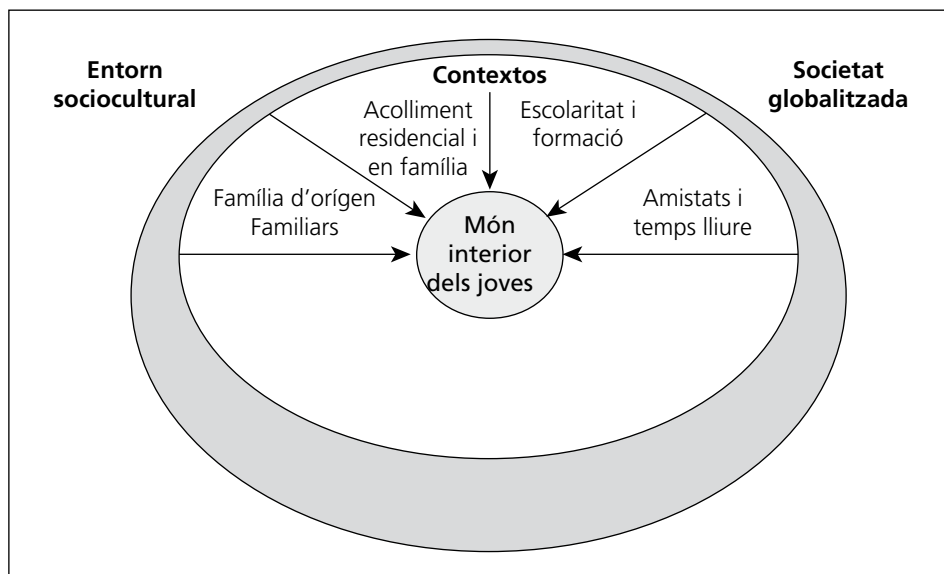
«Hombre yo creo que siempre... todo depende de mí. Si de verdad me lo currase mucho..., en trabajar, en estudiar..., pues sí, sí conseguiría mis objetivos. Pero también faltan ganas de todo». (Silvia, 20 anys).

«¿Qué haría falta? Pues nada, un poco de entusiasmo y poco más». (Helena, 20 anys).

9.6. Vivències personals i interpretacions de les experiències viscudes

«(...) un suport dels teus pares... i diguem aquí... *pues* no el tenim. Tot s'ha de dir, ja que un xaval normal... que té una família amb condicions que és normal, té sempre aquell suport dels seus pares..., si les coses li surten malament torna cap a casa... diguem-ho en certa forma, i si a nosaltres les coses ens surten malament, bé... espavila't..., és clar, això és una cosa que molts no tenen..., i és clar, encara t'has d'espavilar més i has de dependre més de tu mateix». (Nando, 21 anys)

Figura 8. Món interior dels joves i del seu context

En aquest apartat, analitzem com han repercutit els diferents contextos de la vida dels joves en el seu món interior, és a dir, en les seves vivències i en les interpretacions d'ells mateixos, del món que els envolta i del sentit que atribueixen a les seves vides. Amb aquest propòsit, revisarem com aquests joves han interactuat i interactuen amb diferents entorns, bo i emergint sentiments que deixen records molt marcats, o bé dilemes amb els quals s'han d'enfrontar amb dubtes i/o angoixes, o bé vivències de ser etiquetats per part d'altres persones, o bé conclouent-ne autoatribucions. Per fer aquesta anàlisi, s'han tingut en compte globalment els contextos de vida de cada jove (ja explicats per separat en els apartats anteriors), analitzant les narracions dels joves sobre ells mateixos i sobre els estats anímics que els han anat emergint al llarg dels itineraris vitals que han seguit (figura 8).

■ 9.6.1. Vivències de la seva trajectòria vital

■ *Què els ha suposat la família biològica?*

Alguns dels joves recorden de manera molt destacada el sentiment de patiment pels maltractaments que rebien, per la desatenció, pel fet de no ser importants per als seus pares i per haver de cobrir ells part de les responsabilitats parentals. Aquest sentiment és ara més o menys intens en funció de si van viure aquesta experiència quan eren molt petits o més aviat adolescents. Alguns confessen que encara no ho han superat, d'altres quasi no se'n recorden. En general, senten tristor pel que els va

passar i, en alguns casos, certa culpabilitat per haver comunicat la situació. També aflora la sensació de ser etiquetat com a diferent a l'escola pel fet de pertànyer a una família negligent o maltractadora, durant el temps que hi van viure.

«I també va ser un moment molt difícil perquè era com dir: jo he sigut la culpable perquè ara em separaran del pare, i el meu germà no estava d'acord que jo ho hagués dit... Volia seguir amb el meu pare i, uff, aquests anys van ser una mica un infern, no? Més d'un cop m'havia d'haver escapat de casa del meu pare perquè no es podia aguantar... El meu germà aguantava més». (Bea, 20 anys).

També expressen amb força intensitat els sentiments que van tenir en el moment de ser separats dels seus pares. En general, una experiència traumàtica, de molta por i inseguretat. Tanmateix, com hem vist en l'apartat 9.2, la majoria manifesten un desacord complet amb la manera de dur a terme aquest procés: no haver estat consultats, informats o fins i tot d'haver estat enganyats respecte al lloc on els duïen que hi aniran o respecte al temps que s'hi passaran. Després del moment inicial de la separació, per a la majoria ve la sensació d'alleujament a mesura que va passant el temps i el descobriment d'una nova manera de viure i convida. Respecte de les visites, els sentiments són ambivalents. Es tractava dels seus pares, però molts no valoraven les visites de manera positiva: o perdien el temps, o es repetia la situació de maltractament en la qual havien estat abans de la separació. D'altra banda, rescaten del passat i del present moments de satisfacció i bons records: quan encara vivien amb la mare o el pare abans que aquests morissin, la dedicació que van rebre de l'àvia o els oncles, i el paper dels seus germans grans.

Un cop són adults, i vist en perspectiva, la majoria manifesten que la separació va ser el millor que podia haver passat, ja que si haguessin seguit amb la família haguessin estat més perjudicats en tots els aspectes: personal, educatiu, social. Actualment, ara que ja són adults i poden decidir més sobre el tipus de relació amb la família d'origen, els apareix el dilema de com continuar: per a uns, hi ha la responsabilitat d'haver-los de cuidar, com a obligació moral en alguns casos; d'altres, en canvi, han decidit trencar la relació com a forma de passar definitivament pàgina. En general, no senten que la relació amb els pares sigui una font de suport cap a ells.

Com a tema d'especial rellevància, hem vist els sentiments derivats de la seva dedicació vers els seus germans petits, la responsabilitat que alguns continuen tenint i que, en alguns casos, forma part també de les seves aspiracions de futur. A vegades, això es viu com un pes, però també com una satisfacció de veure'ls créixer i tirar endavant, quasi com si es tractés dels seus propis fills. En aquest apartat, també hi ha la responsabilitat que senten els MENA vers els seus pares, especialment amb aportacions econòmiques cap al país d'origen de forma més o menys regular: és «obligat», però també els causa satisfacció tenir aquest rol.

«Es que cuando me dijeron... que se los querían llevar a un centro, yo quería llevármelos conmigo, a ver si me daban un piso de protección oficial, lo que fuera. Pero dijeron que ni lo intentara, que iba a ser muy difícil. Y bueno, pues... estuve como dos semanas llorando por eso, porque yo no quería que mis hermanos entrasen a un centro...» (Anna, 19 anys).

«La meva germana i jo potser... sóc gran i la puc ajudar, prefereixo que faci batxillerat i que estudiï normalment. Que no faci com jo: a treballar, treballar i... estudiar... i que després no tens el cap per fer... les dues coses. *Pues* que faci una cosa. Si vol estudiar, *pues* que estudiï, i si vol treballar, pues que treballi. I ja està». (Isa, 19 anys).

■ **Què els ha suposat el pas pel sistema de protecció?**

Aquesta etapa depèn del tipus de recursos, el període d'estada en el sistema i les persones que els han influït. Hem vist que el pas pel centre d'acollida d'urgències, en alguns casos, és el pitjor record de l'etapa viscuda dins el sistema a causa de l'ambient que es vivia en aquests centres: nens i nenes de diferents edats, especialment adolescents amb molts problemes, tots barrejats, en règim tancat i amb normativa rígida. També hem vist que hi ha altres joves que expliquen situacions de maltractament viscudes amb la família d'acollida o el centre residencial on van anar a parar després i, tot i que són situacions minoritàries, el sentiment de patiment, indefensió i desprotecció és molt intens.

«Claro, yo lo viví como llorando todo el rato en el coche, no sé a dónde me llevan, está muy lejos esto y no sé si voy a volver a ver a mis padres alguna vez. Lo viví así, con muy... que... te dijeron en un momento y en un momento te...» (Núria, 21 anys).

«(...) jo, *llavontes* ja *me* sentia una mica sola, i les altres noies que no hi havia gens de bona relació i... tot eren baralles i això». (Juana, 19 anys).

En positiu, el sentiment d'estabilitat i de rebre una atenció personalitzada per part del recurs d'acolliment residencial o familiar on van estar; especialment el bon record dels adults referents clau que van creure en ells i els van ajudar.

«Te digo cómo yo lo vivía: el educador (...) es bastante cercano como..., no sé..., como un amigo, como alguien que tienes allí, una figura representativa de una persona... No sé..., como una madre, pero que sin sentir que es tu madre, pero esto hace sentirte como que estás en casa, como que estás bien». (Núria, 21 anys).

«El primer any molta soledat, molt buit, que no era el meu lloc, que preferia estar a casa del meu pare fins i tot, saps? I era com una confusió molt gran». (Bea, 20 anys).

En general, es barregen sentiments de signes oposats: el sistema els ha ajudat, però també els ha fet patir amb canvis, propostes i ambients sovint no del tot adequats, tant respecte al recurs com respecte als professionals implicats directament (educadors, EAIA) o indirectament (psicòlegs) amb el sistema de protecció. Un jove apunta la idea que a vegades s'abusava de la medicació psiquiàtrica, i una altra jove sent que haurien de poder tenir més suport psicològic per superar els traumes viscuts.

«Se les está medicando psiquiátricamente demasiado. Se les está llevando a centros psiquiátricos que son públicos, con sanitarios y con psiquiatras poco especializados (...) No puede ser que una niña de 7 años empiece a tomar anti-depresivos, no puede ser que una niña de 7 años entre en el psiquiátrico de menores (...) ¿Me puede explicar alguien lo que hace una niña de 7 años ahí?». (Álvaro, 20 anys).

«Si ha passat per una situació familiar molt forta, (...) que el portin al psicòleg. (...) I ho he vist en molts amics... que han estat al centre, que tenen la meua edat més o menys, i que veient ara que s'estan fent grans totes les acumulacions: del *centro*, que no saps què faràs amb la teua vida, que si tens algú, que si no tens ningú que sigui..., que moltes vegades anar al psicòleg trobo que els hagués ajudat molt més que com estan ara, que estan fatal. I no saben com afrontar la situació, i ho... transmeten tot amb agressivitat i amb delinqüència (...) Per coses que... inconscients que té una persona a dins el seu cervell i que no sap com afrontar-ho i que necessita una altra persona que... l'ajudi. I que si un educador, per exemple, no ho pot fer, *pos...* que el portin *en* un psicòleg, només que sigui una temporada, vull dir... Jo trobo que això... estaria molt bé». (Juana, 19 anys).

Un altre sentiment ambivalent és que se senten protegits, segons ells massa protegits, i de sobte, quan surten, passen a sentir-se de nou desprotegits.

«Estaba en el centro y estaba tranquila... bueno, lo tenía todo hecho, esto tampoco es bueno que en el centro te lo den todo hecho, porque te cuesta ver la vida real, ¿no?». (Kati, 21 anys).

D'altra banda, és el context que més els ha etiquetat, especialment els que vivien en un centre residencial: eren nens de «centre de menors» i ells es refereixen als altres com a nens «normals». El sentiment i l'aspiració de futur, tal com hem vist en

l'apartat anterior, és de lluitar per esdevenir «normal», «com qualsevol altre», un sentiment també compartit pels que vivien en acolliment familiar.

«Yo nunca he demostrado que vivía con mis abuelos, yo era una persona normal. Nunca... por mí (...) no se notaba. Hasta que... la profesora de mi hermana se enteró y me lo dijo, que si era verdad que vivíamos con mis abuelos y le dije que sí. Y... bueno, dijo que nunca se hubiese imaginado que vivíamos con mis abuelos. Porque no éramos personas conflictivas... no teníamos ningún problema... no lo demostrábamos. Era como si viviéramos con nuestros padres, (...) llevábamos una vida normal». (María, 20 anys).

«Yo soy la víctima de esto y tengo que salir adelante, pero me tenéis que dejar de victimizar». (Álvaro, 20 anys).

No volen ser estigmatitzats, però alhora es consideren diferents dels altres adolescents dels centres que sí que fan honor a l'etiqueta, segons ells:

«Eren més problemàtics, eren, o sigui, algun es movia pel món de les drogues aquest típic dels CRAE (...). Eren persones totalment diferents de mi, i els altres m'ho havien dit: (...) "sembla que estiguis a part". "És que estic a part", jo ho reconeixia, jo sóc molt diferent d'aquesta gent». (Jose, 19 anys).

Els relats dels joves revelen una sèrie de dilemes que van apareixent en les seves vides durant l'estada en el sistema. Les decisions més comunes que havien de prendre eren, per exemple: si ajuntar-se o no amb els altres nens del centre, si seguir o no l'orientació formativa que els feien els educadors, si acollir-se o no a un pis assistit un cop assolida la majoria d'edat, o bé retornar amb la família.

«Bueno..., justo a los 16 y medio me fui del centro. (...) cuando estás en el centro no estás bien del todo. Porque también eres muy joven y hay muchas cosas que no entiendes, no sabes exactamente por qué estás en un centro. Sabes que no tienes una vida normal como los otros niños... Pero bueno, luego ya me fui del centro, empecé a estar mejor..., claro, esto afecta un poco más interiormente, ¿no? incluso psicológicamente. Pero luego ya está. Luego empecé a trabajar..., estudiaba también... y bueno, vas madurando, vas aprendiendo cosas y ya está, poco a poco». (Silvia, 20 anys).

Finalment, la sortida del sistema els produeix novament sentiments d'inseguretat i, sobretot, de soledat. Els joves reconeixen que mentre estaven a dins esperaven el moment de marxar, però que, quan aquest moment arriba, el voldrien ajornar.

«És clar... És que allà al centre no t'hi podies quedar més temps. Jo, per una

part, tenia ganes de sortir-ne..., perquè és clar, tant de temps allà al centre... No ho sé, volia saber com era la vida a fora, no? Perquè allà al centre tenies... vida amb els companys i tot..., però no era el mateix... Però després no ho sé, jo crec que si hagués continuat al centre hagués estat millor amb el tema dels estudis, no?» (Tito, 18 anys).

Què els ha suposat el pas pel sistema educatiu?

«¿Qué, van bien? Los estudios, estoy muy orgullosa. Y que... me lo pude sacar todo a la primera. De ser yo misma, de la manera que me han educado y de la que puedo decir...: pues mira, así soy gracias a lo que he tenido ¿sabes? No me da vergüenza ni nada, yo estoy muy orgullosa de ser como soy. No me falta nada, ahora mismo... Cuando eres pequeño no te das cuenta de nada. Y ahora bueno, cuando eres mayor es duro pero te tienes que dar cuenta, aunque no quieras te tienes que dar cuenta». (María, 20 anys).

Hem vist en l'apartat 9.3 que els joves entrevistats atorguen un alt valor als estudis. Per a la majoria han suposat un espai d'èxit mentre estaven en l'educació obligatòria, especialment un cop han estat dins el sistema de protecció, en què han tingut en general més suport i això els ha aportat sentiments positius i encoratjadors. Un cop acabada l'etapa obligatòria, se'ls plantejava el dilema sobre què fer, com a la resta de la població adolescent: seguir la via acadèmica, la vocacional, fer un curs ocupacional, treballar... La diferència és que ells havien d'escollir sota la pressió d'unes circumstàncies més difícils. El segon interrogant era si fer el que els aconsellaven o fer valdre el seu criteri en cas de confrontació. En aquest darrer cas, si se'n sortien, manifestaven que havien sentit inseguretat però alhora molta empenta per demostrar que sí que podien fer-ho.

«Però el meu pare (...) sempre ha dubtat que jo fos capaç de treure'm un batxillerat. Els professors de l'institut també deien que no em veien preparat a mi per treure'm un batxillerat. De fet, me l'he tret i amb un sis i mig. Simplement, per ser *vago*, pocs n'han confiat, però altra gent m'ha anat animant. Però m'era igual el que em diguessin i si la gent confiava en mi o no. Jo sabia el que volia, jo sabia de què era capaç». (Jose, 19 anys).

«Els profes diuen que jo no puc... Doncs jo els demostraré que sí que puc, no? És això, no? Ells veuen que no puc i..., mira, ara estic fent un batxillerat i me l'estic traient, no? M'està anant bé...» (Tito, 18 anys).

En cas que no puguin fer l'opció que preferien, expressen força conformisme amb la situació, sobretot per a aquells que havien anhelat arribar a estudis superiors, i ho havien deixat córrer.

«(...) perquè és clar, jo, si visqués a casa dels meus pares, sí que podria estudiar..., perfectament, perquè.. a veure, m'ajudarien ells, però, a veure..., jo no estic visquent amb els meus pares..., saps? Jo em tinc que mantenir, si jo no treballo... malament, saps? Per això que jo vaig dir... és igual... ja estic bé així... i ja està. Al *menos* tinc un títol que m'he tret... i abans de no tenir res...» (Gala, 19 anys).

«Y en el momento que yo tuve que decidir, sabía que hacer el bachillerato para ser educadora no me iba a dar de comer. Porque para ser educadora tienes que hacer la carrera y yo no me podía permitir estar sin trabajo, yo no tenía familia que me pudiera acoger, no tenía ni tíos ni nada (...) Entonces lo único que te queda es resignarte a lo que realmente te va a hacer salir para adelante. Y no me arrepiento de haberlo hecho, al contrario, me alegro mucho de haber hecho un ciclo formativo». (Teresa, 21 anys).

En el moment de l'entrevista, els que continuaven estudiant mostraven cansament per haver de compaginar-ho amb treballar, administrar un pis i ocupar-se de la mare, per exemple, però alhora molta satisfacció perquè sentien que estaven assolint els seus objectius, que podrien optar a una feina més qualificada i més valorada, perquè es veien diferents que la majoria dels joves del sistema de protecció i, en aquest sentit, més semblants a la resta. És precisament l'esfera d'allò educatiu i, com veurem en l'apartat següent, de la vida social i el temps lliure, el que els fa sentir-se menys etiquetats socialment.

«Sí, entre que estás indecisa o que estás insegura, dije que no me lo voy a sacar, o desmotivada, pero bueno, después... la repercusión que tiene el hecho, no... dejar esto. Que vamos, es el último curso, que vamos, que va a marcar tu futuro, que haces la selectividad, puedes ir a la universidad y puedes estudiar lo que quieras. Pero claro, en realidad, también tienes que trabajar y a veces cuesta combinar las dos cosas». (Kati, 21 anys).

El fet d'haver de desatendre els estudis els fa sentir culpables, tot i que són conscients de les circumstàncies que els ha tocat viure i es donen marge per no sentir-se malament.

«(...) jo em sento una mica culpable perquè a vegades no puc anar a entrenar. Per exemple..., ahir vaig estar amb la meva mare..., aquí, fins avui a les set del matí... I, és clar, em fa sentir molt malament..., perquè no anar a entrenar... és com no anar a classe..., és com el meu primer de batxillerat, que et sents malament i que cada cop hi vas menys... I penso que ho podia haver encaminat molt millor... Però *bueno*, les circumstàncies tampoc no eren les millors i... això em dóna una miqueta de marge...» (Úrsula, 18 anys).

Dins l'entorn escolar, ja hem vist que, en general, els joves de la nostra mostra han mantingut bones relacions amb els professors. Manifesten que els és grat recordar quan els professors tenien un tracte d'ajuda vers ells, però en cap cas no els agradava que els tractessin amb pena. Aquest tracte tampoc no els agradava rebre'l dels companys, és més, si podien amagar la seva situació de tutelat, millor; així passaven desapercebuts, com un més.

Hem vist que en l'apartat 9.2 es relataven algunes situacions d'assetjament escolar, minoritàries entre els joves entrevistats, però que en el seu cas han donat lloc també a angoixes.

■ **Què els ha suposat la seva vida social i l'ús del temps lliure?**

«No és que digui que jo no sóc normal..., no?... Per exemple, tu ets una persona normal, però jo no, *pues* perquè la gent veu que tu ets una persona normal perquè jo vinc d'un lloc que no és gaire normal, *llavors*, a vegades les famílies costa molt... que obrin una mica la ment i que pensin: hòstia, no? És una persona normal! Que vingui d'un centre de menors no vol dir res més... En canvi, amb aquesta família, no, *pues* em van acceptar molt bé i això, i la veritat que van ser com els... meus pares durant quatre anys, pràcticament, i llavors les meves cunyades eren com les meves germanes, increïble..., totalment increïble...» (Fina, 20 anys).

La valoració positiva de tenir amics de fora del sistema, la percepció de suport que tenen dels seus amics o de la parella és una qüestió que els produeix sentiments molt favorables i una identitat social positiva i de «normalitat». Són d'especial intensitat els relats que tenen a veure amb haver-se sentit acceptats per la família de la parella; joves que han trobat en els progenitors de la parella veritables figures paternes i maternes. També n'hi ha que encara no volen que la resta de la família de la parella ho sàpiga per por a ser rebutjats.

«(...) i és clar, al seu pare li feia una miqueta de cosa... que una persona que... una noia que estigués al centre». (Úrsula, 18 anys).

També gaudeixen de les activitats d'oci en les quals participen, tal com hem vist en l'apartat 9.4. El dilema és quina cosa han de prioritzar amb tan poc temps lliure com tenen, i la frustració de no poder practicar, per exemple, l'esport que es vol o de sortir més sovint amb els amics. Són realment pocs els joves que expliquen trobar-se sols i tenir por a fer amics, com a conseqüència d'arrossegar encara les seqüeles del maltractament viscut a casa. La majoria gaudeix de relacions d'amistat de suport mutu. Vegem-ne una excepció:

«Que siempre pienso que estoy sola y me cierro en eso. Y por eso me cuesta relacionarme con gente de mi edad, porque me da miedo contarles mis etapas de mi vida de alguna forma que nos peleemos y me afecte, o sea, me haga daño, ¿sabes?». (Zoe, 19 anys).

Lligat amb això, i tal com hem vist en l'apartat anterior, hem pogut observar tot un conjunt de sentiments expressats pels joves en relació amb la por a crear la seva pròpia família o davant la idea de tenir fills a causa del maltractament que van patir durant la seva infància, i, en alguns relats, es posa de manifest la por a repetir la història. D'altra banda, molts senten la necessitat de tenir-ne precisament per demostrar que poden i desitgen fer-ho bé.

«Cuando era pequeña pensaba que no quería tener hijos por miedo a lo que mi madre me ha hecho a mí o... comportarme como se ha comportado ella conmigo. Pero, con el paso del tiempo me doy cuenta de que no voy a ser nunca como ella. Porque no puedo ser así». (Anna, 19 anys).

Finalment, en algunes narracions apareix el sentiment de voler millorar socialment, i la via dels estudis és clau, però sense renegar dels orígens.

«(...) yo quiero un nivel de vida mejor, porque claro, para eso quiero seguir estudiando y todo, pero lo humilde y todo lo demás no lo rechazo, porque no sé, yo no me siento mal, ¿sabes? Y bueno, mi hermana, por el contrario, ha pasado de tener sus amigos de toda la vida a rechazarlos y a querer unos amigos de mucho dinero». (Helena, 20 anys).

■ 9.6.2. Autoconcepte

En general, es mostren persones molt resilientes, és a dir, malgrat les dificultats que han viscut, tiren actualment endavant amb els estudis, la feina, el pis i la família, encarant el present i el futur amb molt d'optimisme vital.

«Perquè sóc una persona que sóc bastant optimista, i sempre penso que me'n sortiré, no? (...) Pues mira, si no ho pots fer aquest any, o no te'n surts aquest any, l'any que ve te'n *ensortiràs*. La vida és llarga, *vale* que te pots morir avui mateix, però... si penséssim així tots, després sí que no viuríem cap dia!». (Fina, 20 anys).

Al llarg dels anys, han desenvolupat una forta confiança en ells mateixos. Aquesta autoconfiança està acompanyada d'una forta percepció de control intern i de sentit de la responsabilitat; parlen de la seva força de voluntat i que no acostumen

a demanar ajuda ni a dependre de ningú. També això els fa tenir moments d'inseguretat.

«Meves? Em sento molt responsable, perquè és clar, viure sola, fer-t'ho tot, "mmm" sé que les tietes estaran allà, no, però tot i això intento no demanar ajuda...» (Quentin, 19 anys).

«Yo no tengo que depender nunca de nadie, y menos de un hombre, o sea, yo tengo que depender de mí misma». (Teresa, 21 anys).

«Porque yo quiero estudiar, y... quiero ser alguien, quiero superarme, quiero trabajar, quiero hacer dinero... No hacer dinero así como así..., sino que, esforzarme y llegar a subir escalones, (...) Pero tengo mucho miedo, porque me estreso mucho y... a veces... no sé... creo que no voy a poder con todo». (Zoe, 19 anys).

■ **Com connecten les seves vides amb l'entorn sociocultural i el món globalitzat del segle XXI?**

Voldríem acabar aquest apartat mencionant que durant les entrevistes hem tingut davant nostre nois i noies del segle XXI pel que fa al llenguatge, la manera de vestir, la música que escolten, les sèries de televisió a les quals fan referència i el món d'Internet, per posar alguns exemples. En molts aspectes, són com qualsevol jove de qualsevol altre país del primer món, però, en altres, resulta obvi que parteixen d'una *pole position* de clara desigualtat d'oportunitats.

9.7. Resum de la perspectiva dels joves

■ **Vides actuals**

En general, els joves entrevistats van mostrar satisfacció amb el decurs de les seves vides i opinaven que els anava millor que a la majoria de persones extutelades. Els aspectes que consideraven més preocupants eren principalment els relacionats amb l'economia i el treball, la falta de temps per estudiar i les responsabilitats familiars.

Pel que fa al nivell educatiu més alt aconseguit, 5 dels joves cursaven estudis universitaris, 12 havien començat o completat un curs de formació professional de grau superior, 5 havien començat o completat l'educació secundària superior, 10 havien començat o completar un curs de formació professional de grau mitjà, 1 s'havia quedat només amb el graduat en ESO i 2 amb el certificat d'escolaritat.

En la primera entrevista (edat entre 18 i 21 anys), una cinquena part de la mostra havia abandonat els estudis i estava treballant o buscant feina. La meitat

treballava a temps complet i alguns havien aconseguit compaginar la feina amb els estudis. El tipus de feina que feien era fonamentalment no qualificada. Per a alguns, el treball representava l'èxit personal, mentre que, per a uns altres, l'èxit era la formació.

Prop de la meitat d'aquests joves residia en pisos assistits per a extutelats; els que havien estat en famílies d'acolliment continuaven convivint-hi, i el 37% vivia per compte propi. En general, opinaven que la seva salut era bona, encara que 3 dels joves estaven en tractament psiquiàtric.

En el cas de més de la meitat dels joves, un o tots dos progenitors havien mort o es trobaven de parador desconegut. En els casos en què els joves mantenien una relació amb els seus pares, generalment no era una relació gaire fluida; el jove els visitava o els atenia, però els pares no representaven cap tipus de suport per a ell. Excepte en 4 casos, tots tenien germans. Un terç dels joves assumia algun tipus de responsabilitat vers als seus germans menors. Alguns tenien parella, però cap no tenia fills, i se sentien ben rebuts per la família de les seves parelles.

Dedicaven el temps lliure a estar amb els amics i fer les mateixes activitats que qualsevol altra persona de la seva edat. La responsabilitat que suposava fer front a les obligacions domèstiques, tenir cura de la seva família d'origen i compaginar el treball amb els estudis els feia sentir diferents dels altres joves de la seva edat. Amb tot i això, aquest sentiment desapareixia quan estaven amb els amics o amb la parella, i en el seu temps d'oci, situacions en què se sentien com els altres, excepte potser pel fet de disposar de menys temps lliure.

■ Vida en la família i en el sistema de protecció

Dels 35 joves entrevistats, 30 van ser víctimes d'algun tipus de negligència o abús durant el període que van viure amb els seus pares. Els 5 restants eren menors estrangers no acompanyats, l'objectiu dels quals, en arribar a Espanya, era trobar feina. Les situacions d'abús coincidien amb l'addicció a les drogues o l'alcohol dels progenitors, o amb trastorns mentals, ingressos a la presó o mort, o abandonament per part d'aquests progenitors. En parlar de l'etapa viscuda amb els seus progenitors, els joves destacaven la gran inestabilitat i els canvis de residència, i les conseqüències negatives que de vegades això comportava per al seu estat de salut. Pel que fa a la forma en què havien estat educats, els joves estrangers van assenyalar grans diferències culturals, i els que havien conviscut amb els seus avis, diferències generacionals.

Molts dels joves evocaven amb desgrat les visites familiars durant l'acolliment; visites que recordaven de caràcter obligatori. En altres casos, s'havia produït l'abandonament dels pares quan els fills van entrar en acolliment, i molt pocs conservaven bons records d'aquestes visites. En general, la relació amb els germans era bona, amb la càrrega addicional que suposava la seva responsabilitat, especi-

alment abans d'entrar en acolliment. La separació dels germans generava, tanmateix, sentiments negatius. Aquells amb famílies extenses manifestaven que, en general, es portaven bé amb els seus membres i que representaven una referència de suport.

En molt pocs casos, les famílies d'origen havien expressat el valor de l'educació i havien transmès als seus fills el missatge que havien d'estudiar perquè ells no van tenir l'oportunitat de fer-ho. I en canvi, l'actitud general dels pares era donar poca importància a l'escola o als resultats acadèmics, donar poc suport en els estudis i mostrar poc interès perquè assistissin a classe.

La majoria dels joves entrevistats van reconèixer haver viscut de manera traumàtica la primera vegada que van entrar en el sistema de protecció: va succeir de sobte, sense explicació clara i sense que se'ls en demanés l'opinió. Recordaven especialment les experiències negatives associades als centres d'acolliment i urgència: centres tancats i amb nens extremament problemàtics. Uns altres es van queixar del temps que van trigar els serveis a intervenir en els seus problemes familiars. La majoria dels entrevistats havien estat en centres residencials. Dels sis que havien viscut principalment en règim d'acolliment familiar, la majoria ho havia fet en família extensa i valoraven positivament l'experiència.

Les valoracions que aquests joves feien de les seves experiències en acolliment residencial o familiar eren molt diverses. En van esmentar des de situacions òptimes fins a casos d'abús. En general, els joves van ressaltar la importància de mantenir una relació referencial, estable i compromesa amb un educador o educadora, o acollidor o acollidora. Van remarcar que els centres de gran capacitat, amb molt personal i torns diferents, dificultaven la creació de relacions de confiança, com també els canvis de centre residencial i d'acolliment. Un altre dels aspectes que van destacar és la importància de disposar de bones condicions per a l'estudi: classes de reforç en cas de necessitar-les, espai suficient en un ambient de pau i tranquil·litat i motivació per continuar els estudis.

Van coincidir a assenyalar la importància de fer amics fora de l'entorn residencial, entre els companys de classe, que estudien i no són conflictius. Valoraven el suport i l'acceptació rebuts per part dels pares dels seus amics i la importància de continuar estudiant amb el mateix grup. Alguns van manifestar haver fet amistat amb altres joves del centre residencial; d'altres van parlar de la naturalesa conflictiva dels nens i nenes en els centres d'acolliment. Van considerar l'abandonament del centre residencial com una experiència estressant i la possibilitat d'un pis assistit per a persones extutelades va tenir molt bona recepció.

Les valoracions que van fer aquests joves de la seva experiència de protecció van ser, en general, positives en comparació de les condicions viscudes amb les seves famílies d'origen. Tanmateix, si es compara amb la població en general, consideraven que els seus itineraris es trobaven plens de dificultats. Segons el seu parer, cal una profunda millora de les relacions amb els equips d'atenció a la infància i amb els psicòlegs.

■ Vides al col·legi

Malgrat que el 90% dels joves de la nostra mostra van obtenir el graduat en ESO a l'edat esperada (16 anys), els seus estudis postobligatoris es van demorar més temps de l'habitual, van acumular un retard progressiu i, en última instància, indefinit, fins al punt que el 78% dels que van cursar un programa de formació professional de grau superior (postobligatòria) ho van fer molt més tard de l'habitual.

Entre els joves entrevistats observem quatre itineraris educatius postobligatoris:

- Aquells que van iniciar una via de formació acadèmica o professional i van acumular retard a causa de la repetició d'un curs, però que no es van aturar en el seu propòsit d'obtenir-ne la titulació. Alguns d'aquests es trobaven en l'educació superior en el moment que es va fer la segona ronda d'entrevistes. D'altres continuaven intentant obtenir una titulació. En general, aquest grup havia experimentat menys canvis en la vida familiar i/o en el sistema de protecció a la infància, manifestaven que els havien transmès el valor de l'educació i havien rebut suport en els estudis. Un altre factor que, segons sembla, havia contribuït al seu èxit educatiu era el fet de tenir una persona adulta de referència que fos crucial en la seva vida.
- Aquells que van iniciar el camí de la formació acadèmica, però que no la van poder completar i van abandonar aquesta opció per passar a un itinerari de formació professional, en el qual es van succeir les repeticions i interrupcions. Cap d'aquests joves no havia assolit encara l'educació superior. Alguns van completar finalment la formació professional de grau mitjà i van començar a treballar.
- Aquells que van iniciar un itinerari acadèmic o professional i el van abandonar sense haver-lo completat. En el moment que es va fer la segona entrevista treballaven o buscaven feina.
- Aquells que no van seguir cap itinerari educatiu reglat després de finalitzar l'educació secundària obligatòria, però van seguir un curs de formació ocupacional.

En els tres últims grups destacava una trajectòria vital marcada per més inestabilitat i menys suport per continuar els estudis en la formació reglada.

Per tant, malgrat mostrar aptitud i motivació per a l'estudi a l'edat de 16 anys, aquests joves es trobaven en una situació de moratòria formativa a causa de les dificultats que representava portar una vida econòmicament independent, emanciparse del sistema i enfrontar-se als problemes familiars que van afectar el seu desenvolupament personal abans i després dels 16 anys. La convivència amb els seus progenitors havia suposat una influència negativa en la seva etapa escolar, que es va reflectir en absentisme escolar, canvis d'escola i falta de suport en els deures. Tan-

mateix, alguns dels joves entrevistats van aconseguir desenvolupar estratègies d'adaptació per continuar estudiant malgrat les condicions adverses.

El període que van passar en protecció va tenir un impacte més aviat positiu en la seva escolaritat, i es va reflectir en una assistència regular a classe i més suport en els seus estudis, encara que s'observen diferències entre els centres residencials quant al suport prestat. En l'aspecte negatiu, destaquem les baixes expectatives dels educadors respecte a aquests joves pel que fa a la seva participació en l'educació postobligatòria i l'orientació que se'ls va donar enfocada exclusivament cap als cursos de formació ocupacional de cicle curt, a fi que assolissin una independència econòmica a l'edat de 18 anys. En alguns casos, aquesta conjuntura els va conduir a descartar l'itinerari acadèmic reglat.

En general, la relació amb els professors va ser valorada positivament: apreciaven l'ajut especial que van rebre dels docents, encara que rebutjaven ser etiquetats. També consideraven que les relacions amb els companys de classe van ser, en general, bones; va representar un entorn en què van formar el seu grup d'amics, encara que es van produir alguns casos d'assetjament escolar a causa del color de la pell o els trets físics del jove o la jove. Recorden amb satisfacció haver estat acceptats per les famílies dels seus amics. A l'escola, simplement volien ser un alumne més i ocultar la seva situació d'acolliment. Alguns destaquen la funció compensatòria de l'escola que, per a certs casos, va fer de refugi, mentre que d'altres fan referència a la poca atenció rebuda tenint en compte la seva situació.

Ressaltaven la gran importància de l'escolarització, que consideren el mitjà per desenvolupar-se com a persones, evolucionar respecte als seus pares i els altres nens i nenes del centre residencial, i obtenir una feina qualificada amb ingressos més alts per portar una vida millor. En general, a l'escola adoptaven una actitud d'autosuficiència i autoconfiança, i desenvolupaven totes les activitats sense demanar ajut. Es consideraven competents, encara que reconeixien que les coses eren més fàcils en l'educació obligatòria i que tot es complicava a partir d'aquest punt. Els adults designats que van ser entrevistats van coincidir a afirmar que la mostra de joves entrevistats constituïa una excepció respecte a la trajectòria acadèmica habitual en aquesta població.

■ **Aprenentatge no reglat i temps de lleure**

El grup d'amics de l'escola contribuïa a facilitar la inserció social dels joves entrevistats, com també ho feien les famílies dels amics quan es feien activitats d'oci. Fer amics dins el centre residencial es vivia com una experiència més estigmatitzant, i la majoria comentava que els educadors socials fomentaven les amistats fora del centre. Els amics encara representaven el principal punt de suport per a aquests joves. El canvi d'escola significava la pèrdua d'amics i, per tant, una experiència que els joves consideraven especialment negativa.

Feien les mateixes activitats recreatives que la resta de la població. Concretament durant el seu període en acolliment van participar en activitats més formals i alguns van associar l'entrada al centre residencial amb l'inici d'activitats de lleure organitzades: esports, classes de ball, la seva pertinença a casals i esplais, etc. Alguns dels joves també van participar en activitats extraescolars, com classes d'anglès o música, tot i que, a causa del seu cost econòmic, no tots hi podien assistir. Van ressaltar la funció protectora i compensatòria d'alguns centres de lleure, com els esplais i clubs esportius.

Durant la convivència amb les seves famílies d'origen, el suport rebut per participar en activitats de temps lliure procedia dels professionals, encara que van manifestar que solien jugar molt al carrer i no feien activitats formals. Durant el període que van estar en acolliment, aquest suport procedia dels educadors o acollidors. Els amics i les seves aptituds personals també van ser factors influents en l'elecció de l'activitat.

Les dificultats per compaginar les activitats d'oci amb el treball i els estudis, especialment en fer-se grans, així com els problemes econòmics, van ser factors que van dificultar la continuïtat d'aquestes activitats.

L'entorn dels amics i els programes d'oci representaven per a aquests joves l'oportunitat d'experimentar una situació de normalitat, com la dels altres infants de la seva edat. També constituïen una forma d'alliberar-se de la situació de les seves llars i una porta a la diversió, el suport i l'aprenentatge. En alguns esplais o centres oberts podien fer els deures. A més, els estudis tenien una valoració alta en la majoria d'aquests equipaments socials.

■ **Amb la mirada cap endavant: esperances i somnis per al futur**

Les aspiracions manifestades per aquests joves se centraven a continuar en l'educació postobligatòria després de completar l'educació secundària obligatòria, per accedir seguidament a l'educació superior. Un cop assolida la majoria d'edat, l'obtenció d'un títol universitari continuava constituint una realitat a curt o mitjà termini per a aquells que van seguir l'itinerari acadèmic, en contraposició amb aquells que van optar per un itinerari vocacional o els que van abandonar els estudis, per als quals la possibilitat d'accedir a l'educació superior s'havia convertit en una opció llunyana i poc factible.

En general, tots desitjaven aconseguir una feina més qualificada, independència econòmica i habitatge propi, i gaudir del temps lliure i dels amics. També desitjaven que els seus germans petits tinguessin una vida més fàcil que la seva. Si algun dia tenen fills, la seva intenció és ser uns pares protectors i evitar, costi el que costi, que es repeteixi una situació com la que ells van viure. Senten la necessitat de demostrar que ells no són com els seus pares.

En preguntar-los pels seus plans de futur, aquests joves reflectien percepció de control intern, encara que eren conscients de l'adversitat que suposaven les dificul-

tats econòmiques i la falta de suport familiar. Afirmaven tenir confiança en ells mateixos i la majoria argumentava que, si havien aconseguit arribar a la situació actual, serien capaços de continuar progressant amb esforç i motivació. Així mateix, esperaven que els esforços fets en el passat i en el present donessin el seu fruit en el futur.

La majoria van valorar l'any transcorregut entre les dues entrevistes de manera positiva: alguns havien continuat els seus estudis, uns altres havien continuat treballant i la resta s'havia independitzat. Podem afirmar, en termes generals, que són joves amb un alt nivell d'optimisme, capaços d'adaptar-se a les situacions no desitjades al principi. Estaven convençuts, sobretot, que en el futur, una vegada desvinculats del sistema de protecció, podrien portar una vida desproveïda de l'etiqueta d'«infant tutelat» o «persona amb dificultats socials o familiars».

■ Una mirada cap endins: el seu món interior

En general, les seves vides han estat sotmeses a sentiments d'inseguretat i temor. El fet de veure's obligats a prendre les seves pròpies decisions i a resoldre dificultats relacionades amb la família, els estudis, els amics, el treball i l'habitatge fa que encara no hagin aconseguit superar aquests sentiments. Aquesta és una realitat desconeguda per a la majoria d'infants i joves de la població general.

Els records de la seva infància o adolescència en les seves famílies d'origen i dels trasllats quan es trobaven en acolliment desencadenaven sentiments d'amargor i sofriment. Un cop assolida l'edat adulta, alguns van decidir tallar els llaços amb les seves famílies d'origen, mentre que uns altres se sentien amb l'obligació moral d'ajudar els seus progenitors. En cap cas, els pares no representen una font de suport per a ells, i tampoc no tenien la sensació de disposar d'una família a la qual poden recórrer en cas de necessitat. Tots aquests sentiments conflueixen en una profunda sensació de solitud. Dins el nucli familiar, s'havien vist obligats, per necessitat, a desenvolupar un sentiment de responsabilitat propi que, en alguns casos, s'estenia cap als germans menors. El dilema, en molts casos, sorgia quan arribaven a la majoria d'edat, quan es preguntaven fins a quin punt havien de continuar amb l'exercici d'aquesta responsabilitat cap a alguns membres de les seves famílies. La majoria sentia que únicament podien confiar en ells mateixos.

El període que aquests joves van passar en el sistema de protecció va marcar l'inici o l'agreujament d'un procés d'estigmatització social que els va col·locar l'etiqueta de nens amb «mancances» o «conflictius» fins al punt que ells mateixos es referien a la població de fora del sistema com els «normals». Al mateix temps, això va suposar un incentiu per lluitar contra aquesta etiqueta i demostrar que no havien de ser objecte de llàstima ni tampoc ser considerats drogoaddictes o delinqüents, com, segons el seu parer, passa massa vegades.

D'altra banda, reconeixien que l'acolliment va suposar un alleujament en les seves vides, ja que, si s'haguessin quedat amb les seves famílies d'origen, haguessin

fracassat. Per tant, es mostraven agraïts amb els professionals que havien contribuït al seu desenvolupament. Un altre aspecte que destacaven insistentment és el record traumàtic que conservaven de la seva entrada en el sistema, i el profund sentiment de por i inseguretat que els va envair quan hi van sortir.

En recordar la seva etapa educativa, esmentaven una gran inestabilitat quan vivien amb les seves famílies i més suport quan estaven en acolliment. Per a molts, l'escola va ser el lloc on podien portar una vida normal i participar en les activitats d'oci i temps lliure. En el cas dels joves de la nostra mostra, era evident que representava l'èxit personal en les seves vides, perquè havien assolit bons resultats acadèmics; també era l'entorn en el qual havien conegut la majoria dels seus amics i, per tant, on van trobar més suport per seguir endavant. Alguns guardaven un sentiment agredolç d'aquesta època perquè els recordava la impossibilitat de dur a terme la seva ambició: els estudis superiors. Tanmateix, reconeixien sentir-se satisfets i orgullosos de la seva situació actual i del que feien.

Demostraven autoconfiança, un sentit de la responsabilitat molt desenvolupat per a la seva edat i un propòsit ferm de no demanar ajuda; es mostraven conscients de tot això i en aquest sentit se sentien diferents de la resta dels joves de la població en general, però també de molts altres joves extutelats. No obstant això, pel que fa a les cultures juvenils en què participaven, no se sentien diferents dels joves de la seva mateixa edat.

Part III

Conclusions i recomanacions

10. Factors que influeixen en la continuació o l'abandonament dels estudis

En els apartats anteriors s'han aportat els resultats obtinguts de les entrevistes en profunditat amb els joves, i també de les entrevistes fetes a responsables dels serveis socials i als adults designats pels joves. També s'han afegit dades descriptives obtingudes a partir del qüestionari. A tots els agents socials consultats se'ls formulava la pregunta directa de quins eren els obstacles i les facilitats amb les quals es podien trobar els joves del sistema de protecció per continuar els seus estudis postobligatoris. En aquest apartat, ens centrarem precisament en l'anàlisi de les respostes a la pregunta esmentada, independentment de les facilitats i dificultats que nosaltres concloquem derivades de totes les dades qualitatives obtingudes, que abordarem en els apartats 11 i 12.

En aquest apartat s'exposen, doncs, els resultats obtinguts de:

- Les preguntes directes formulades als joves al final de la primera entrevista respecte a la seva opinió sobre els obstacles i les facilitats perquè joves extutelats com ells continuessin els estudis més enllà de l'etapa obligatòria (N = 35).
- Les preguntes sobre aquest mateix tema formulades als responsables del servei i que ja es van exposar en els WP3-4 (N = 13).
- Les mateixes preguntes formulades als adults designats pels joves (N = 20).

També aportem el contingut extret de les respostes a una pregunta oberta que se'ls formulava a professors de secundària (N = 56) sobre alumnes de 16 anys tutelats, en centre residencial o família d'acollida, en un estudi iniciat a Catalunya per conèixer la situació escolar d'aquests nois i noies (Montserrat, Casas i Bertran, 2010).

Les categories es mostren per grups d'agents socials i ordenades de major a menor freqüència.

10.1. La perspectiva dels joves

■ Factors que faciliten seguir estudiant, segons els joves

1. La força de voluntat, un mateix, l'autoconvenciment, l'esforç, l'automotivació, saber que ningú no ho farà per ells, la superació de reptes.
2. Estudiar significa un treball millor, o el treball desitjat, i, per tant, una vida millor i que et valorin més. El fet d'haver provat un treball no qualificat ja pot ser un incentiu.

«Mi fuerza de voluntad y también el ver que sin estudios no consigues el trabajo que quieres». (Viqui, 20 anys).

3. Haver estat en acolliment, residencial o familiar, aporta estabilitat i l'oportunitat d'estudiar, cosa que no era possible amb la família d'origen.

«Te da una estabilidad que no te da tu familia; decidir estudiar es cosa de cada uno, pero ellos te lo ofrecen». (Sonia, 21 anys).

4. El tipus de dedicació en l'atenció residencial o acolliment:
 - Haver tingut un educador o educadora que dóna molt de suport en els estudis i transmet confiança.
 - Haver estat en un centre residencial de poques places (menys de deu), ja que reps més dedicació, s'estableixen relacions més estretes i de més confiança amb l'educador o educadora.
 - Quan potencien les teves habilitats, et mostren un reconeixement per les coses que has fet bé, t'ofereixen al·licients per seguir endavant.
 - Gaudir d'amics i d'activitats normalitzades fora del CRAE.

«(...) yo, que he estado en uno de 15 plazas, otro de 40 y uno de 6, en el mejor, el de 6, entonces me pudieron dedicar tiempo para mi». (Teresa, 21 anys).

5. Haver tingut una experiència positiva amb la família d'origen, extensa o d'acolliment aliè, que va contribuir a transmetre i consolidar el valor dels estudis.
6. Perquè agrada estudiar, se'n gaudeix, resulta satisfactori, dóna felicitat o és un somni.

«Es como que he priorizado mi felicidad y mi realización a tener dinero y una seguridad». (Núria, 21 anys).

7. No voler fracassar com els pares o altres adolescents del centre. Rebel·lar-se contra l'etiqueta de «nen tutelat = fracassat» i demostrar que se'n poden sortir.

«No vull ser una desgraciada com els meus pares, i l'única sortida que tinc per tirar endavant és la d'estudiar». (Juana, 19 anys).

8. Aprofitar la possibilitat de gaudir d'una beca, el pis assistit i l'orientació d'un referent clau en els serveis als extutelats (ASJTET).
9. La dedicació d'un professor o professora en concret.

■ Factors que dificulten seguir estudiant, segons els joves

1. Deixar el centre als 18 anys i tenir l'obligació de ser solvent econòmicament, és a dir, tots els obstacles que tenen el seu origen en les dificultats econòmiques.
2. L'orientació des del centre cap a uns estudis de cicle curt i enfocats a trobar feina tan aviat com sigui possible per poder mantenir-se econòmicament.
3. La manca de motivació personal, les poques ganes d'estudiar, la via laboral, que sembla la més fàcil a curt termini. També, la no-acceptació de la frustració, cansar-se de lluitar.
4. El poc convenciment i les poques expectatives per part dels referents que els nens i nenes estudiïn, el fet de no motivar-los, de no pressionar-los perquè siguin constants, especialment en els centres residencials. Pensen que no reben la mateixa pressió per estudiar que la que s'exerceix dins una família.
5. L'ambient i les condicions del centre:
 - La manca de condicions quant a tranquil·litat i espai adequat per estudiar.
 - A més, el que estudia se sent sol, és el rar.
 - L'ambient conflictiu d'alguns centres, amb barreja de problemàtiques; per regla general, això passa en els centres grans.
6. Els problemes familiars passats i presents (mare malalta, preocupació pels germans), incloent-hi la victimització; també la secundària.
7. Haver deixat d'estudiar algun temps, perquè costa reprendre el camí, recuperar el ritme i els hàbits d'estudi.
8. El consum de drogues.
9. Pel que fa als MENA:
 - La manca d'estudis i de domini de la llengua.
 - Entre els que tenen estudis, el problema radica en la no-convalidació.

«(...) aquí ja et recomanen que facis un cicle de grau mitjà... Et diuen que facis el que vulguis, però t'ho recomanen. És clar, aquí el seu objectiu no és

que estudiis o no estudiis... el seu objectiu és que t'acabis espavilant (...) volen que tinguis un ofici, que estiguis bé, que assoleixis una carrera professional... però ells no et diran com els pares diuen als seus fills... que siguis enginyer, que siguis metge o que tinguis algun diploma... Ells et diuen la via més curta perquè puguis agafar una feina, formar-te en aquell ofici i si més endavant tu vols estudiar i anar-te especialitzant més...» (Nando, 21 anys).

10.2. La perspectiva dels responsables dels serveis

■ Factors que dificulten seguir estudiant, segons els responsables dels serveis

1. Factors relacionats amb l'oferta i l'organització del sistema educatiu: dèficit de mesures específiques des dels centres docents per donar resposta a les necessitats d'aquests infants i adolescents.
2. La necessitat d'obtenir ingressos econòmics, qüestió que els fa entrar en el món laboral molt d'hora. Calen recursos i programes que pal·liïn aquesta necessitat.

«L'esforç de poder posar en marxa programes d'educació específics perquè puguin acabar els estudis obligatoris i posar beques des de l'Administració que prioritzin els nens que han passat situacions més desafavorides». (directora d'un centre de serveis socials).

3. El paper inadequat de l'entorn familiar i socioeconòmic en els estudis dels joves.
4. El dèficit que acumulen pel que fa als aprenentatges escolars, un factor que dificulta la continuació dels estudis.
5. La manca d'estabilitat influeix negativament en els estudis. Això inclou la inestabilitat pel que fa a vincles afectius i a la disponibilitat de referents adults clau.
6. Les expectatives poc elevades dels adults de referència vers aquests joves. L'orientació que reben sol estar enfocada a treballar, no a estudiar.
7. Cal un acompanyament personalitzat en tot el procés que s'estén més enllà dels 18 anys.
8. La manca de planificació global en matèria de política d'infància que inclogui recursos, formació, avaluació, recerca...
9. El fet de no donar valor als estudis per no considerar-los una opció d'èxit.
10. El fet que estudiar no proporcioni una resposta immediata, sinó que signifiqui inversió de futur i obtenció de beneficis a llarg termini.
11. El context de l'educació al nostre país, que és difícil també per a la població en general.

«l el temps, el temps entès com que es puguin plantejar coses com el fet de seguir en el sistema educatiu, que temporalment significa un llarg termini. Que el noi, i per extensió els que estan al voltant, puguin plantejar-se coses a llarg termini, no en la immediatesa de mentre està en aquest centre, o de fins que faci els 18 anys». (educador de l'ASJTET).

«Aquests nois i noies valoren la immediatesa, tinc un problema i el vull resoldre ja, l'opció de la universitat es de projecció a llarg termini». (directora d'un centre de serveis socials).

10.3. La perspectiva dels adults referents designats pels joves

■ Factors que faciliten seguir estudiant, segons els adults referents designats pels joves

1. Les beques econòmiques.
2. Els recursos de suport per a l'habitatge (residències d'estudiants).
3. El suport personal i l'orientació vers els joves, la implicació del professional («insistència»; «fer-nos pesats»).
4. La motivació del jove.

«Que a mí cuando me lo dijeron: “mira, queríamos contratar a un licenciado, pero creo que te vamos a dar una oportunidad”, y yo aluciné. No me lo esperaba, tampoco. Incluso en la oferta ponía sólo licenciados y yo me apunté. Dije: “pa” morro, el mío». (Teresa, 21 anys).

5. Durant l'estada en el recurs de protecció (residencial, familiar), el fet que la formació sigui considerada un tema clau i prioritari.

■ Factors que dificulten seguir estudiant, segons els adults referents designats pels joves

1. Les condicions econòmiques, vinculades a un procés d'independència «precoç».
2. Orientació majoritàriament vers el món laboral.
3. El dèficit escolar acumulat i l'etiquetatge, units a dificultats relatives a les capacitats i l'aspecte emocional.
4. Les dificultats personals vinculades a la independència precoç.
5. Les dificultats de la família d'origen.
6. El tipus de centre (massa gran, poca possibilitat de dedicació al tema dels estudis, altres prioritats més urgents).

7. La manca de motivació del jove.
8. La documentació, en el cas dels estrangers.

«Si els centres tinguessin més recursos, més educadors i menys nens, evidentment que hi hauria molta més escolaritat. Per exemple, en el nostre centre ens vam plantejar, fa un any i mig o dos, la importància del tema dels estudis. Llavors tots han de fer deures, hi ha un control de deures, els educadors venen més hores per ajudar a fer deures, des de fa uns anys procurem que vingui un professor a fer reforç, bàsicament perquè els nanos estudiessin i tinguessin uns nivells semblants. (...) Al nostre centre són 23 nanos, junts és molt difícil estudiar. (...) que estudiïn és molt més difícil, perquè hi ha més distraccions, tens més feina amb altres nanos, i no pots estar tan pendent dels que estudien...» (educador social).

10.4. La perspectiva dels professors de secundària

■ **Comentaris de professors sobre els alumnes tutelats que obtenen el graduat en ESO**

Segons els professors, els ajuden a obtenir el graduat:

1. Els programes d'adaptació que ha elaborat el centre escolar (UEC, ACI...).
2. El bon comportament i la motivació de l'alumne.
3. L'adaptació al grup classe.

«Ha fet una evolució molt positiva, és delegat del curs, els acollidors estan molt pendents de les seves activitats». (professora).

«Ha estat en un grup amb currículum adaptat». (professora).

«És treballador, té un comportament bo. Malgrat les seves dificultats, s'ha integrat bé a classe». (professor).

■ **Comentaris de professors sobre els alumnes tutelats que surten de l'institut sense cap titulació en l'etapa obligatòria**

Segons els professors, no els ajuden a obtenir el graduat:

1. Rebre una orientació enfocada a la formació no reglada i laboral com a única via possible (PQPI).

2. Els problemes de comportament de l'alumne i les mesures disciplinàries imposades.
3. Els problemes de comportament lligats a casos que requereixen atenció psiquiàtrica.
4. Els problemes del jove en el CRAE.
5. Els problemes de coordinació entre el centre docent i el CRAE.
6. La inestabilitat pel que fa a canvis de centre de protecció i l'escolar.

«Adaptació bona a primària i evolució negativa a ESO, amb creixents faltes d'assistència mentre repetia segon. Fugada del CRAE des del desembre del 2008 i baixa de l'escola. Comportament conflictiu al CRAE». (professora).

«Té atacs de mal geni. Nena molt poc escolaritzada de petita». (professor).

10.5. Coincidències i opinions generalitzades dels agents consultats

■ Coincidències entre els quatre conjunts d'agents socials consultats

En l'anàlisi dels factors que faciliten o dificulten la continuïtat en els estudis, observem tres grans blocs de coincidències entre els agents socials consultats:

- Un cop finalitzada l'ESO, solen rebre una orientació formativa, de cicle curt, més enfocada a l'ingrés en el món laboral, basada en:
 - La necessitat d'autonomia econòmica.
 - Les baixes expectatives pel que fa a les capacitats del jove o a la seva motivació per seguir estudiant.
- La motivació del jove, la seva capacitat d'adaptació i el seu comportament (força de voluntat, resiliència) són factors determinants per continuar els estudis, en aquests nois i noies. Possiblement, entre la població general aquests factors no es donen de la mateixa manera ni amb la mateixa intensitat que en el cas de la mostra seleccionada.
- El fet que disposin d'adults de referència, que hi estiguin implicats i que siguin estables (família, educadors, professors). Aquesta estabilitat és important perquè, més que el fet que es transmeti el valor dels estudis i s'acompanyi d'un suport real per assolir-los, pot definir que estudiar sigui realment una opció d'èxit. Aquest acompanyament personal es requereix més enllà dels 18 anys, com en el cas de qualsevol altre jove dins la seva família.

■ Opinions força generalitzades

Hi ha una altre grup de factors que han estat més presents entre uns agents socials que entre d'altres. No obstant això, no vol dir que dins cada un d'aquests conjunts de persones no hi hagi altres factors no marcats en aquesta taula 63).

Taula 63. Factors expressats segons cada col·lectiu d'agents socials

	Joves	Serveis socials	Educadors	Professors
Tipus de CRAE	X		X	X
Gaudir d'amics i activitats socials normalitzades	X		X	X
Dèficit acumulat d'aprenentatges		X	X	X
Economia + habitatge	X	X	X	
El pes de les vivències familiars	X	X	X	
El problema de la immediatesa	X	X	X	
Programes escolars		X		X

■ Opinions concretes de cada grup

Finalment, hi ha uns factors que han estat més emfasitzats per cada un dels grups consultats:

Joves	Serveis socials bàsics	Educadors socials	Professors
Demostrar que tot i haver estat tutelats poden estudiar i sortir-se'n com els altres. Lluitar contra l'etiqueta que els acompanya.	Manca de planificació global en matèria de política d'infància que inclogui recursos, formació, avaluació, recerca...	El focus en el factor econòmic: el futur dels joves genera angoixa i estrès entre els educadors.	La resposta de l'escola: els programes que hi aplica i les limitacions.

Els joves senten més que ningú el pes de l'etiqueta. Els serveis socials perceben que un dels problemes és no tenir un marc d'actuació per a la infància que inclogui la transició cap al món adult dels joves amb dificultats socials, com poden ser els extutelats. Els educadors socials dels centres residencials se senten preocupats per com aquests joves tiraran endavant un cop estiguin fora del centre, i això els fa enfocar l'orientació cap a una formació més curta i la recerca de feina. Finalment, els professors valoren en positiu els programes escolars específics per a alumnes amb dificultats d'aprenentatge, però reconeixen que no són suficients i el camí que queda per recórrer és llarg.

11. Conclusions i recomanacions per a l'acció

11.1. Conclusions

Malgrat l'evolució de la millora dels sistemes educatius i de protecció a la infància en el context espanyol en les darreres dècades, encara hi ha bastants aspectes que cal revisar des de la política, la pràctica i la recerca. En el cas del sistema educatiu, l'abandonament escolar prematur n'és un clar exemple, i també els esforços per incrementar la participació i l'èxit escolar de col·lectius com els dels gitanos o el dels nens i nenes que viuen en la pobresa. Estudis espanyols ens mostren que els nivells d'ocupació baixos corresponen a persones amb nivells de formació baixos. La situació de risc d'exclusió social va associada a una desigualtat d'oportunitats de seguir itineraris educatius com la mitjana de la població. Sense dades sobre el nivell formatiu que tenen els joves que estan en el sistema de protecció o que l'estan deixant, tots els indicis apunten al fet que constitueixen un col·lectiu en alt risc d'exclusió del sistema educatiu.

En el cas del sistema de protecció, han anat desapareixent les macroinstitucions i s'han fet esforços no solament legislatius, per potenciar la mesura d'acolliment familiar. La realitat, però, ens mostra que a principis del segle XXI, a Catalunya, la meitat dels infants sota mesura administrativa estan encara en institucions –el 58% dels quals estan en centres residencials de més de 25 places–, i l'altra meitat en acolliment estan, majoritàriament, en família extensa. L'acolliment en família aliena ha avançat molt poc.

Catalunya és de les poques comunitats autònomes que té un servei de suport als joves extutelats un cop surten del sistema. Aquest servei comprèn prestacions d'habitatge, inserció laboral i ajuts econòmics, entre d'altres. Sabem que en el nostre model d'estat del benestar els joves, en assolir la majoria d'edat, no gaudeixen d'unes prestacions de caire universal per seguir estudiant o per independitzar-se. En aquest sentit, a fi que els col·lectius més desfavorits, com és el cas dels extutelats, no entrin de ple en processos d'exclusió social tot just arribar la majoria d'edat, l'Administració catalana ha desenvolupat des de fa 15 anys un servei especial i específic per a aquesta població. Són diverses les fundacions i ONG que tenen conveni amb l'Administració per dur a terme programes d'ajut al jove extutelat d'edats compreses entre els 16 i els 21 anys.

L'objectiu del projecte era conèixer els itineraris formatius i identificar els factors que faciliten o dificulten la continuïtat dels estudis entre els nois i noies tutelats i extutelats. Amb una metodologia qualitativa, s'han considerat diverses perspectives per analitzar l'itinerari educatiu dels joves acollits pel sistema de protecció a Catalunya.

Els 35 joves entrevistats, que van estar tutelats durant part de la seva infància i adolescència, han estat seleccionats perquè als 16 anys, mentre encara estaven en acolliment residencial o familiar, mostraven capacitat i motivació per seguir uns estudis postobligatoris: així ho reconeixien ells i així ho reconeixien els adults que han estat designats per ells. A partir d'aquí, què ha fet que continuessin estudiant?; o, per contra, quins obstacles han trobat o, en el seu cas, què ha provocat que abandonessin els estudis? I, sobretot, què és el que ha provocat que el «cronograma» de l'itinerari educatiu d'aquests joves es vagi endarrerint de mica en mica en relació amb la mitjana de la població, malgrat que el seu potencial als 16 anys estava com a mínim al nivell de la mitjana poblacional? Aquestes preguntes són les que s'ha intentat respondre al llarg de l'informe; i les respostes les sintetitzem a continuació a fi de perfilar recomanacions a diferents nivells.

Hem d'afrontar, també, la pregunta prèvia sobre quins factors han estat facilitadors per a aquests joves, perquè, havent patit maltractaments, i/o desatencions i/o experiències vitals traumàtiques, havent tingut els problemes familiars de la mateixa tipologia que la resta d'infants de protecció i havent passat pels mateixos recursos, han esdevingut promeses educatives quan la resta acostuma a caure en el fracàs escolar? Veiem que aquests joves mostren molta autoconfiança, una gran força de voluntat i percepció de control intern.

Aquests dos blocs de preguntes ens porten a identificar factors facilitadors mentre estaven en el sistema de protecció, i factors facilitadors a partir dels 16 anys quan deixen l'etapa de l'escolaritat obligatòria i el sistema de protecció.

■ Mentre estan en el sistema de protecció

En són factors facilitadors:

- L'estabilitat de l'acolliment i en l'acolliment.
- La permanència al mateix centre escolar.
- L'estabilitat de la persona adulta de referència clau.
- La prioritat del tema escolar en l'acolliment.
- L'alta implicació dels guardadors en el tema escolar.
- Les altes expectatives dels guardadors en el tema escolar.
- La transmissió del valor dels estudis per part dels guardadors i dels mestres: l'educació és la clau per deixar enrere la seva situació de gran dificultat social.
- La inclusió en un grup d'amics de fora del sistema de protecció i molt integrats

en el sistema educatiu; actuen de grup de referència, però també de pertinença, i potencien una identitat social positiva i, per tant, neutralitzen en part el seu etiquetatge.

- La implicació de la institució escolar, és amigable i adaptada també als infants tutelats.
- La participació en activitats de lleure normalitzades.
- El manteniment de les relacions entre germans quan així ho desitgen.
- La importància que s'escolti la seva opinió i que siguin tinguts en compte especialment pel que fa a:
 - la seva preferència d'on seguir estudiant, sobretot en el moment d'entrar en el sistema de protecció;
 - el suport i les condicions que necessiten per estudiar, quan expressen el seu malestar pel lloc disponible, i
 - la seva relació amb els professionals dels equips de protecció infantil i els psicòlegs que els atenen.

Tots aquests factors són més fàcils d'assolir en acolliments residencials de poques places o en acolliment familiar; però el tipus d'acolliment no és una condició suficient.

■ Quan surten del sistema

En són factors facilitadors:

- L'estabilitat d'una persona adulta de referència.
- Que el servei que els dona suport atorgui prioritat al tema escolar.
- Que se'ls doni una orientació escolar que potenciï els estudis postobligatoris, d'acord amb les seves preferències i aspiracions de futur.
- L'alta implicació i les altes expectatives de la persona guardadora en el tema formatiu.
- La transmissió pels guardadors i els professors del valor dels estudis: l'educació és la clau per deixar enrere la seva situació de gran dificultat social.
- El manteniment del grup d'amics de fora del sistema de protecció, molt integrats en el sistema educatiu.
- La implicació de l'institut perquè el jove o la jove no abandoni els estudis, ateses les seves circumstàncies de dificultat.
- L'existència de serveis de suport d'habitatge, de beques per seguir estudiant i d'acompanyament personalitzat per als que ho requereixen, que els rebaixi la por i la inseguretats que els produeix el fet d'assolir la majoria d'edat sense tenir suport familiar.

De cada un d'aquests factors se'n desprenen recomanacions i actuacions a diferents nivells. Propostes dirigides: als joves, als professionals dels sistemes educatiu i de protecció, als polítics, als mitjans de comunicació i a la ciutadania, i, finalment, als investigadors.

11.2. Recomanacions

A grans trets, i a la llum dels resultats, observem tres idees de partida:

- **El sistema de protecció** a la infància necessita resituar l'escolaritat en una posició més central i prioritària dins la seva intervenció tant amb els nens i nenes dels quals té la tutela com en els processos de transició de sortida de l'acolliment.
- **El sistema educatiu** ha de reconèixer aquests nois i noies com un grup amb necessitats educatives especials, a causa, sobretot, de la situació familiar experimentada i d'altres experiències vitals traumàtiques que han viscut, cosa que fa necessari un suport més enllà de l'etapa obligatòria.
- **Ambdós sistemes** necessiten intensificar el treball conjunt.

A partir d'aquestes idees generals, es proposen alguns principis que poden sustentar accions polítiques, així com propostes dirigides als joves, als mitjans de comunicació i als investigadors. D'altra banda, es concreten tasques per fer dirigides a la pràctica professional, tant des de l'àmbit d'educació com des del de protecció a la infància a partir dels eixos de millora següents:

1. Prioritzar-ne l'escolaritat.
2. Reconeixement com a col·lectiu amb unes necessitats educatives específiques.
3. Evitar canvis de centres i escoles, enfocant el treball cap a l'estabilitat.
4. Col·laboració estreta entre departaments i entre els seus serveis respectius.
5. Millorar les expectatives vers aquest col·lectiu.
6. Innovació davant els reptes actuals que planteja la població de protecció infantil.

Comencem amb aquests eixos, per acabar amb recomanacions més generals.

■ 1. Prioritzar-ne l'escolaritat

- **Objectiu:** situar l'escolaritat dels infants i adolescents en acolliment (residencial o familiar) i els joves extutelats com una prioritat per a totes les instàncies que s'hi relacionen.

- **Accions dirigides a la pràctica:**

SERVEIS DE PROTECCIÓ:

Posar l'escolarització dels infants i joves en el centre del seu pla de treball. Les seves activitats escolars han de ser prioritàries a tots els efectes:

- Disposar de classes de reforç escolar quan calgui.
- Participar activament en totes les activitats escolars: excursions, festes de final de curs, reunions de pares, colònies i, si pot ser, extraescolars, amb el seu grup d'amics, festes d'aniversari dels companys...
- Disposar d'un espai adient per fer els deures; activitat de caire obligatori i contínuament supervisada. Control estricte dels deures i treballs que han de lliurar.
- Exigir assistència i puntualitat al centre escolar a totes les edats.
- Establir gratuïtat en les quotes de la universitat per a aquest col·lectiu.

■ **2. Reconeixement com a col·lectiu amb unes necessitats educatives específiques**

- **Objectiu:** reconèixer els infants i adolescents en acolliment com a col·lectiu amb necessitat de suport educatiu específic.
- **Accions més concretes:**

SERVEIS EDUCATIUS:

Aprofundir en **programes educatius** que considerin:

- Compensar el desfasament acumulat dels nois i noies de protecció pel que fa als aprenentatges escolars.
- Canviar la seva desmotivació vers les tasques escolars i les seves dificultats per concentrar-se pel fet que acostumen a tenir altres preocupacions emocionals/afectives.
- Compensar els canvis patits i la dificultat per relacionar-se de nou amb companys i mestres.
- Atenuar els possibles processos d'etiquetatge que pateixen.
- Evitar tant com sigui possible donar com a resposta l'escolarització en educació especial per evitar un doble **etiquetatge**.

■ **3. Evitar canvis de centres i escoles, enfocant el treball cap a l'estabilitat**

- **Objectiu:** treballar per l'estabilitat dels infants i els joves en la seva trajectòria vital, evitant els canvis tant dins el sistema de protecció com en els centres escolars.

- **Accions més concretes:**

SERVEIS DE PROTECCIÓ:

- Evitar canvis, tant com sigui possible:
 - De centres residencials i acolliments.
 - De centres escolars.
 - Que l'ingrés en el sistema de protecció (o la baixa) no suposi un canvi de centre escolar:
 - o Sospesar la possibilitat de no ser acollit en un altre territori.
 - o Utilitzar transport escolar en cas que no es pugui evitar.

SERVEIS DE PROTECCIÓ I EDUCATIUS:

Designar un **professional referent** en ambdós sistemes, responsable del seguiment d'orientació de la trajectòria educativa del noi o noia més enllà del centre escolar o un seguiment de protecció concret.

- Vetllar per l'estabilitat en ambdós àmbits. Tenir una visió global de l'itinerari de l'infant i el jove per proporcionar-li orientacions que el beneficien més.
- Evitar, sempre que es pugui, el canvi del tutor referent dins el CRAE.
- Evitar canvis de referent dins el centre escolar, i en la mesura que sigui possible, les repeticions de curs, atès que això pot suposar una pèrdua, novament, dels amics i de les relacions socials.

■ 4. Col·laboració estreta entre departaments i entre els seus serveis respectius

- **Objectiu:** augmentar la col·laboració entre els dos principals departaments implicats (Educació i Benestar Social i Família/protecció a la infància) –i els serveis que se'n deriven–, i assumir responsabilitats compartides.
- **Accions més concretes:**

AMBDÓS DEPARTAMENTS

- Reforçar i prioritzar les coordinacions periòdiques entre els guardadors del noi o noia i el tutor de classe.
- El responsable del noi o noia referent als assumptes escolars cal que faci de fil conductor, que doni coherència al procés.

■ 5. Millora de les expectatives vers aquest col·lectiu

- **Objectiu:** augmentar les expectatives educatives que tenen vers els infants i adolescents tutelats els professionals que s'hi relacionen.

- **Accions més concretes:**

AMBDÓS DEPARTAMENTS:

- Canviar de perspectiva, elevant les expectatives escolars vers el noi o noia, i evitant, així, que es quedin en l'única possibilitat d'«aprendre un ofici».
- Potenciar els serveis de suport al jove tutelat i extutelat (ASJTET) per tal que la possibilitat de continuar estudiant un batxillerat, un cicle formatiu i, si escau, canviar de ciutat per poder accedir als estudis universitaris desitjats sigui una realitat per a tots els que vulguin fer-ho.
- Incrementar els programes de beques per estudiar en educació postobligatòria.
- Difondre els programes de suport als joves entre els instituts, els centres i les mateixes persones interessades.

■ 6. Innovació davant els reptes actuals que planteja la població de protecció infantil

- **Objectiu:** estudiar, aplicar i avaluar nous programes educatius que assumeixin els reptes que suposen alguns subconjunts de la població actual que es troba en acolliment.
- **Accions més concretes:**

AMBDÓS DEPARTAMENTS:

- Intensificar el treball conjunt i els programes orientats a la integració escolar:
 - Dels MENA.
 - De la població immigrant en general.
 - Dels nois i noies amb problemes de comportament en el recurs i/o a l'escola.
 - Dels infants, adolescents i joves amb discapacitat.

■ *Propostes d'altres nivells sistèmics referents als sis eixos:*

- **Idees que poden sustentar accions polítiques d'àmbit local, estatal i europeu:**

Sensibilització dels professionals del sistema de protecció: equips de protecció a la infància, centres residencials i d'acollida, serveis d'acolliment familiar, pisos assistits, centres escolars, equips d'assessorament psicopedagògic, centres de recursos pedagògics, aules d'acollida per a immigrants, inspecció d'ensenyament, etc., sobre la necessitat de prioritzar l'escolarització dels infants tutelats i els joves extutelats: **jornades, debats, intercanvi de bones pràctiques...**

Normativització d'aquesta priorització: reglament i circulars.

Recull obligatori de dades sistematitzades i explotació periòdica d'aquestes dades.
Designació de la figura del professional referent en ambdós departaments.
Creació de comissions interdepartamentals i acords per a la recollida i l'estudi de la situació escolar dels infants tutelats.
Potenciar i reforçar els serveis de suport als extutelats (ASJTET) .
Afavorir i promocionar programes de beques d'estudiants per als extutelats i d'accés a residències d'estudiants .
Facilitar la convalidació d'estudis dels joves estrangers
Establir plans d'actuació conjunts amb els serveis de salut, immigració, treball, joventut i per a discapacitats .

■ **Propostes dirigides als mitjans de comunicació i a la ciutadania**

Desplegar mecanismes d'influència per tal que els mitjans de comunicació i la ciutadania en general adoptin un canvi en la mirada estereotipada que sovint utilitzen per referir-se a aquesta població, a fi d'evitar processos d'estigmatització dels infants tutelats i els joves extutelats. Cal desfer qualsevol tipus de dubtes sobre els fets que:

- No són delinqüents ni estan abocats necessàriament a la delinqüència.
- No estan predeterminats a arribar a ser maltractadors ni abusadors.
- Poden estudiar com els altres i desenvolupar feines qualificades quan són adults.
- No són casos perduts, no són conflictius, no tots tenen patologies mentals ni malalties cròniques.

També cal evitar que es doni una imatge de fracàs «inevitable» d'aquest col·lectiu, ja que els perjudica enormement.

RECERCA

- Com a punt de partida, cal dir que, a Espanya, s'ha d'intensificar la recerca que aporti resultats sobre què funciona i què no funciona dels sistemes de protecció.
- A partir d'aquí, cal la intersecció entre els dos sistemes amb aportació de dades tant quantitatives com qualitatives, tant descriptives com més centrades en les percepcions i avaluacions del mateixos implicats.

• Principis en les relacions amb els infants, adolescents i joves del sistema de protecció:

- Respectar el seu dret a l'educació.
- Respectar el dret a rebre el suport necessari per seguir uns estudis obligatoris i postobligatoris en igualtat d'oportunitats.
- Respectar el dret a que donin la seva opinió i participin activament en decisions com el canvi d'escola, les seves preferències educatives i el grup d'amics que tenen a l'escola.
- Garantir que tinguin un referent clau en temes d'estudis.
- No ser menystinguts pel que fa a expectatives de futur pel fet de tenir-ho més complicat.
- Afavorir la seva participació en dissenys de polítiques pràctiques i de recerca de la seva realitat.

Consideracions finals

- Es fa necessari que la desigualtat d'oportunitats educatives d'aquesta població surti de la invisibilitat estadística i social.
- Per a això, calen informacions i indicadors comparables entre països europeus sobre la situació que també permetin monitorar les millores aconseguides amb els plans d'actuació que es puguin emprendre.
- Cal aprofitar el coneixement que tenen els professionals, els mateixos joves i els altres agents socials implicats per reduir barreres i maximitzar les oportunitats de continuar itineraris formatius que millorin l'accés al mercat laboral.
- Estem davant una població entre la qual hi ha més potencial de resiliència i de reeiximent del que generalment es creu.
- Aquests joves sovint es plantegen objectius ambiciosos (com ara arribar a estudis superiors), però només els poden aconseguir amb molt retard en relació amb la població general. Estem davant una *població amb itineraris educatius en moratòria social* a causa de múltiples incidents i experiències traumàtiques en diferents moments de les seves vides.
- Cal un suport generalitzat per compensar aquest endarreriment vital.
- Cal canviar les expectatives en relació amb aquesta població, generalment baixes i estereotipades.
- Cal fer possible, amb els suports necessaris, que el seus processos d'inserció en el món laboral es puguin endarrerir a fi d'allargar la permanència en els estudis de manera similar al conjunt de la població de la mateixa edat.
- Cal una gran voluntat política de canvi: és urgent una articulació entre el sistema de protecció social i el sistema educatiu a fi de garantir les actuacions compensatòries que facin possible una major igualtat d'oportunitats educatives.

Referències

Els informes de resultats del projecte europeu YIPPEE poden consultar-se a: <http://tcru.ioe.ac.uk/yippee>

- Ankestyrelsen Statistikker. *Børn og unge anbragt uden for hjemmet*. Kommunale afgørelser årsstatistik, 2008. [Infants i joves en acolliment, decisions municipals, estadístiques anuals 2008].
- ASJTET. «Estudi sobre els joves residents en recursos de la DGAIA. L'Àrea de Suport als Joves Tutelats i Extutelats (ASJTET), principal recurs de sortida». *Butlletí d'Infància*, 21, 2-7 (Generalitat de Catalunya), 2008.
- Borland, M.; Pearson, C.; Hill, M.; Tisdall, K., i Bloomfield, I. *Education and care away from home*. Edimburg: Consell Escocès per a la Investigació en Educació, 1998.
- Broad, B. *Improving the health and well being of young people leaving care*. Lyme Regis: Russell House, 2005.
- Bryderup, I. M., i Andsager, G. *Skolegang for anbragte børn og unge*. [Educació per als infants i joves en acolliment] København: Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag, 2006.
- Bryderup, I. M.; Quisgaard Trentel, M., i Kring, T. *WP3 & 4 – Analysis of Quantitative Data from Denmark*. The YIPPEE Project, 2010. Disponible a: <http://tcru.ioe.ac.uk/yippee>.
- Cameron, C. «Education and self-reliance among care leavers». *Adoption and Fostering*, 31, 1, 2007.
- Cameron, C.; Hollingworth, K., i Jackson, S. (ed.). *Secondary analysis of national statistics on educational participation*. The YIPPEE Project, 2011. Disponible a: <http://tcru.ioe.ac.uk/yippee>.
- Casas, F. *Decentralization of services for children: The Spanish experience*. Florència: ICDC-UNICEF, 1994.
- Casas, F. «Changing paradigms in child residential care». A: Pfeffer, G.; i Behera, K. D. *Contemporary society: Childhood in a complex order*. Nova Delhi: Manak Publications, 1996.
- Casas, F. *Infancia: perspectivas psicosociales*. Barcelona: Paidós, 1998.
- Casas, F. «Changing paradigms in child residential care». A: Colla, H. E.; Millham, T. Gabriel; Müller-Teusler, S., i Winkler M. *Handbook of residential and foster care in Europe*. Kriffel: Luchterhand, 1999, p. 85-94.
- Casas, F.; González, M.; Figuer, C., i Malo, S. «Satisfaction with spirituality, satisfaction with religion and personal well-being among Spanish adolescents and young university students». *Applied Research Quality Life*, 4, 2009, p. 23-45.
- Casas, F., i Montserrat, C. «Interdisciplinary teams and decisions making in child protection systems: the experience of Catalonia». *International Journal of Child & Family Welfare*, 4, 2002, p. 146-158.

- Casas, F., i Montserrat, C. «Sistema educativo e igualdad de oportunidades entre los jóvenes tutelados: estudios recientes en el Reino Unido». *Psicothema*, 21, 4, 2009, p. 543-547.
- Casas, F., i Montserrat, C.. *Young People from a Public Care Background: establishing a Baseline of Attainment and Progression beyond Compulsory Schooling in Five EU countries*. 2010. Disponible a: <http://tcru.ioe.ac.uk/yippee>.
- Casas, F.; Montserrat, C., i Malo, S. *Young people from a public care background pathways to education in Spain. The case study report (WP8)*. 2010. Disponible a: <http://tcru.ioe.ac.uk/yippee>.
- CIIMU. *Panel de Famílies i Infància*. Barcelona: CIIMU, 2006. www.ciimu.org.
- Clausen, J.A. (1998). Life reviews and the life stories. Dins Giele, J.Z. i Elder, G.H. (Eds.). *Methods of life course research: qualitative and quantitative approaches*, Thousand Oaks, CA: Sage, pp189-212
- Del Valle, J. F.; Álvarez-Baz, E., i Bravo, A. «Evaluación de resultados a largo plazo en acogimiento residencial de protección a la infancia». *Infancia y Aprendizaje*, 26 (2), 2003, p. 531-542.
- Del Valle, J.; Bravo, A.; Álvarez, E., i Fernanz, A. «Adult self-sufficiency and social adjustment in care leavers from children's homes: a long-term assessment». *Child and Family Social Work*, 13, 2008, p. 12-22.
- Del Valle, J. F.; López, M.; Montserrat, C., i Bravo, A. *El acogimiento familiar en España. Una evaluación de resultados*. Madrid: Ministerio de Educación, Política Social y Deporte. Observatorio de la infancia, 2008.
- European Commission. Eurydice. «The Information Database on Education Systems in Europe. The Education System in Spain. 2006/07». Disponible a: http://www.eurydice.org/ressources/eurydice/eurybase/pdf/0_integral/ES_EN.pdf.
- EURYDICE. «Overview by country. Red europea de información sobre educación», 2005. Disponible a: <http://www.eurydice.org/portal/page/portal/Eurydice/Overview/OverviewByCountry>.
- EURYDICE. *National summary sheets on education systems in Europe and ongoing reforms Spain*, 2009. Disponible a: www.eurydice.org.
- García Barriocanal, C.; Imaña, A., i De la Herrán, A. (2007). *El acogimiento residencial como medida de protección al menor*. Madrid: Defensor del Menor en la Comunidad de Madrid, 2007.
- Harker, R.; Dobel-Ober, D.; Berridge, D., i Sinclair, R. *Taking Care of Education: An evaluation of the education of looked after children*. Londres, National Children's Bureau, 2010.
- Höjer, I. i Johansson, H. *WP3 – Analysis of Quantitative Data from Sweden*. The YIPPEE Project, 2004, 2010. Disponible a: <http://tcru.ioe.ac.uk/yippee>.
- Inglés, A. (dir.) *Aprendiendo a volar. Estudio para el análisis de los programas europeos Mentor 15 y Ulises dedicados al proceso de socialización de adolescentes y jóvenes tutelados que han alcanzado la mayoría de edad o están cerca de ella*. Murcia: Fundación Diagrama, 2005.

- Jackson, S. «Careleavers, exclusion and access to higher education». A: Abrams, D.; Christian, J., i Gordon, D. (ed.). *Multidisciplinary Handbook of Social Exclusion*. Chichester: Wiley, 2007, p. 116-31.
- Jackson, S.; Ajayi, S., i Quigley, M. *Going to University From Care: Final report of the By Degrees project*. Londres: Institut d'Educació, Universitat de Londres, 2005.
- Jackson, S., i Martin, P. Y. «Surviving the care system: education and resilience». *Journal of Adolescence*, 21, 1998, p. 569-583.
- Jackson, S., i Sachdev, D. *Better Education, Better Futures: Research, practice and the views of young people in public care*. Ilford: Barnardo's, 2001.
- Montserrat, C. *Niños, niñas y adolescentes acogidos por sus familiares: ¿qué sabemos, qué conocemos?* Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2008.
- Montserrat, C., i Casas, F. «Educación y jóvenes ex-tutelados: revisión de la literatura científica española». *Educación*, XXI, 13, (2), 2010, p. 117-138.
- Montserrat, C.; Casas, F., i Bertran, I. *Informe sobre la situació escolar dels adolescents acollits en centre residencial, família extensa o aliena a Catalunya*, 2010. Disponible a: www.udg.edu/eridiv.
- Montserrat, C.; González, M., i Malo, S. «Podem identificar alguns factors d'èxit en l'acolliment d'infants i adolescents en els CRAE?» *Inf@ncia. Butlletí dels Professionals de la Infància i l'Adolescència*, 41, 1-6, 2010.
- Mortensøn, M. D., i Neerbek, M. N. *Fokus på skolegang ved visitation til anbringelse uden for hjemmet. Delrapport 2*. [Atenció a l'educació en relació amb l'acolliment] København: SFI, 2008.
- NAPIN. *The Spanish National Action Plan. Annex II-Diagnosis of the situation of poverty and social exclusion in Spain. Main tendencies*. 2008-2009. Disponible a: http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/docs/social_inclusion/2008/nap/spain_en.pdf.
- Petrie, P., i Simon, A. «Residential care: Lessons from Europe». A: Chase, E.; Simon, A., i Jackson, S. (eds.). *In Care and After: a Positive Perspective*. Londres: Routledge, 2006.
- Sala, J.; Jariot, M.; Villalba, A., i Rodríguez, M. «Analysis of factors involved in the social inclusion process of young people fostered in residential care institutions». *Children and Youth Services Review*, 31, 12, 2009, p. 1251-1257.
- Secretaria de Joventut. *Vulnerabilitat dels joves davant la crisi*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2008.
- Síndic de Greuges. *Extraordinary ombudsman's report*. 2009. Disponible a: <http://www.sindic.cat/eng/index.asp>.
- Skolverket i Statistiska centralbyrån. *Riksnivå 2008: Sveriges officiella statistik om förskoleverksamhet, skolbarnomsorg, skola och vuxenutbildning*. Estocolm: Skolverket, 2008.
- Social Exclusion Unit. *A Better Education for Children in Care*. Londres: SEU, 2003.
- Stein, M. *What Works for Young People Leaving Care?* Ilford: Barnardos, 2004.
- Vinnerljung, B.; Öman, M., i Gunnarsson, T. «Educational attainments of former

- child welfare clients – a Swedish national cohort study.» *International Journal of Social Welfare*, 14, 2005, p. 265-276.
- Wade, J., i Dixon, J. «Making a home, finding a job: investigating early housing and employment outcomes for young people leaving care», *Child and Family Social Work*, 11, 3, 2006, p. 199-208.
- Walther, A., i Pohl, A. *Tackling Disadvantage in youth transitions. A Thematic Study on policy measures concerning disadvantaged youth*. Informe final, vol. I i vol. II. Report funded by the EU action Programme to combat social exclusion. Contract n° C/2004/0139, 2005.

Annexos

Annex 1. Fitxa de recopilació de dades per als centres escolars

Data: _____ / _____ / 2010

Nom de l'alumne:

Nom del centre educatiu:

Població:

Quin curs fa actualment?

Data de matriculació de l'alumne al vostre centre:

Amb data anterior a la matriculació al vostre centre, sabeu si ha estat escolaritzat:

- a) En un altre centre educatiu a Catalunya? _____
- b) En un centre educatiu a una altra part d'Espanya? _____
- c) En un centre educatiu a l'estranger? _____
- d) No ha estat escolaritzat _____

Marqueu-ho amb una X.

Sí No

1. Assistència a classe al llarg del curs 2009-10:

- a) Ha assistit a classe amb regularitat
- b) Ha fet algunes faltes d'assistència injustificades
- c) Ha fet absentisme escolar²

2. Resultats acadèmics en acabar el curs 2009-10:

- a) Ha aprovat el curs assolint els continguts i promociona al curs següent
- b) No ha aprovat el curs i haurà de repetir
- c) No ha assolit els continguts, però promociona de curs
- d) Altres (especificar-los):

3. En el cas d'haver cursat 4t d'ESO i no repetir:

- a) Obtenció del graduat en educació secundària obligatòria
- b) Nota mitjana obtinguda (especificar-la):

Orientació que fa a l'alumne el tutor/a:

- c) Batxillerat (especialitat):
- d) CFGM (especialitat):
- e) PQPI (especialitat):
- f) Altres (especificar):

4. Comportament de l'alumne al llarg del curs 2009-10:

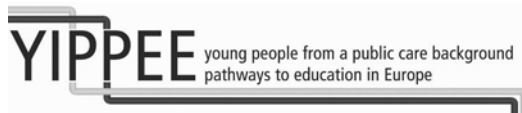
- a) Sense problemes de comportament destacables
- b) Amb alguns problemes de comportament lleus
- c) Amb problemes de comportament que han implicat mesures disciplinàries

OBSERVACIONS

1. S'entén que hi ha absentisme quan l'alumne fa més del 75% de faltes d'assistència injustificades.

Annex 2. Guió d'entrevista per als responsables dels serveis

A research project funded by the Framework 7 research programme of the European Union

Codi del país _____ Codi de l'àrea _____

Introducció

Gràcies per participar en aquest estudi de cinc països sobre joves que han estat en el sistema de protecció com a infants i les seves trajectòries en l'educació superior. L'estudi es duu a terme a Dinamarca, Suècia, Espanya, Hongria i el Regne Unit. Estem intentant aconseguir una descripció detallada de què els succeeix als joves a cada país parlant amb directors responsables de serveis per a joves que han deixat el sistema de protecció o que encara hi són amb més de 18 anys d'edat. També parlarem amb joves i alguns adults que els joves mateixos considerin importants per a ells. De la descripció detallada, intentarem esbrinar què ajuda els joves provinents del sistema de protecció públic a continuar amb l'educació, i què no els ajuda, en el context de cada país, a fi de poder fer després algunes recomanacions pràctiques per proposar millores de la participació dels joves en l'ensenyament postobligatori. L'estudi forma part del setè Programa marc de recerca de la Comissió Europea, sota el tema de *Joventut i exclusió social*.

Confidencialitat

Qualsevol informació que donis a l'equip de recerca serà tractada de manera absolutament confidencial i privada per l'equip de recerca. Res del que diguis serà traspassat a ningú més. La teva informació només serà utilitzada per a la investigació. Et pots retirar de l'entrevista o parar-la en qualsevol moment. El teu nom no s'esmentarà en cap publicació que sorgeixi de la investigació.

Gravació

Voldria gravar l'entrevista, com a suport per a les meves notes. Hi estàs d'acord?

Consentiment

F2F: Signaries el formulari de consentiment ara per confirmar que estàs d'acord amb l'entrevista?

PH: T'està bé que continuem amb l'entrevista?

Informació documental sobre el servei

(WP4)

Estadístiques

(WP4)

Aproximació als que deixen el sistema de protecció

1. Com definiríes la tasca del vostre servei amb els joves que deixen el sistema de protecció? Veus què és puntual, o què és un procés, o difereix segons la situació jurídica de cada jove?
2. Quines accions es fan amb els que deixen el sistema de protecció? Hi ha plans escrits? Què inclouen? Com afecten? Com són revisats/actualitzats? Quins professionals hi ha involucrats?
3. En general, quin suport hi ha per als que deixen el sistema de protecció? És un suport emocional o pràctic, o ambdós? Quant temps dura? Posa'n algun exemple.

Opcions educatives per als joves que deixen el sistema de protecció.

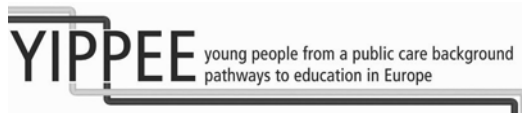
4. Quines opcions educatives hi ha per als joves provinents del sistema de protecció en aquesta àrea una vegada han superat l'edat d'escolarització obligatòria? En termes generals.
5. Quines opcions educatives segueixen, en general?
6. Quines limitacions hi ha per als joves provinents del sistema de protecció que desitgen anar a educació secundària postobligatòria o superior?
7. Pensant en les polítiques dirigides als joves extutelats, quina prioritat té l'educació? *(Incloent-hi l'atenció al rol dels guardadors, els treballadors socials, altres professionals implicats en la promoció de l'educació, i centres educatius, psicòlegs escolars, professionals de l'ensenyament postobligatori dedicats a promoure l'accés a l'ensenyament universitari i formació continua en aquest grups de joves.)*
8. Durant el temps que un jove es troba en el sistema de protecció, quin èmfasi es posa en el seu assoliment acadèmic. *(Demana quina consciència es té sobre la importància de l'escolarització, expectatives dirigides als joves, programes dirigits a l'assoliment acadèmic, l'educació per a la salut, les activitats de lleure o l'educació social.)*
9. Quin suport pràctic (en general) doneu als joves extutelats que cursen ensenyament postobligatori? *(Incloent-hi finançament, allotjament, equipament, consell, orientació, d'altres.)* Hi ha diferència en el suport disponible depenent del tipus de curs/formació? *(Per exemple, durada del curs, acadèmic o professional, escola d'art o escola de veterinària, o escola de perruqueria o educació contínua?)*

10. Pots donar-me un exemple d'un cas d'un jove extutelat que hagi anat a l'educació superior? Què va ser important en el seu cas? *(Describeu-lo breument, incloent-hi lligams amb treballadors del sistema de protecció o altres guardadors; suport econòmic i com es va decidir; suport d'allotjament; contacte amb la família biològica [si n'hi havia]).*
11. Pensant en polítiques dins el sistema educatiu, quina prioritat tenen els nois i noies tutelats o extutelats que desitgen anar a educació superior o contínua? *(Incloent-hi l'atenció als processos d'admissió, la implicació dels guardadors, dels treballadors socials, altres treballadors de suport de promoció de l'educació dels nois i noies, i implicació dels professors en la promoció de l'escolarització en educació contínua i superior; també personal relacionat amb l'escola, per exemple, punts de contacte/funcionaris de serveis socials, psicòlegs escolars, professionals d'ensenyament postobligatori dedicats a promoure l'accés a l'ensenyament universitari i formació contínua en aquest grup de joves.)* [Si us plau, indica a sota si aquesta pregunta no és apropiada per a la persona que respon, i demana si hi ha algú altre a qui seria millor dirigir la pregunta; en cas que sig ui així, registra el seu nom i les seves dades de contacte.]
12. Pensant en la teva experiència amb joves provinents del sistema de protecció i la seva participació en educació contínua i superior, podries explicar en termes generals les dues raons més importants que donin compte de les xifres que ens has donat?
13. Pensant de nou en el grau actual de participació en educació contínua i superior d'aquests joves, podries donar els dos factors més importants que podrien portar a fer que més joves extutelats participessin en les diferents vies d'ensenyament?

Moltes gràcies per la teva ajuda en aquesta recerca!

Annex 3. Qüestionari recopilatori de dades bàsiques dirigit als joves extutelats

A research project funded by the Framework 7 research programme of the European Union

Codi del país _____ Codi de l'àrea _____ Codi personal _____

Introducció

Aquest és un estudi que es porta a terme en cinc països i està finançat per la Comissió Europea. L'estudi tracta sobre els joves que de nens van estar sota la tutela del sistema de protecció a la infància i ens interessa saber què va ocórrer amb ells quan van deixar d'estar tutelats, especialment la seva trajectòria educativa/formativa. Estem parlant amb molts joves que es troben en aquesta situació i d'aquest grup en seleccionarem uns quants per preguntar-los si podem parlar amb ells amb més profunditat en un altre moment.

Confidencialitat

La informació que ens donis a l'equip de l'estudi serà tractada de manera absoluta i privada per l'equip. Res del que diguis serà comunicat a ningú que pugui identificar-te. La teva informació serà utilitzada de manera segura i només per a l'estudi. No es farà esment del teu nom en cap informe. Pots interrompre o acabar l'entrevista en qualsevol moment.

Enregistrament

Aniré gravant la informació mentre parlem.

Consentiment

Estàs d'acord a començar l'entrevista?

Preguntes

Dades bàsiques

1. Nom _____
2. Data de naixement ____ / ____ / _____
3. Sexe: home dona

4. Lloc de naixement:
- Espanya
 - Fora d'Espanya. A on? _____
5. Lloc de naixement dels teus pares:
- Mare _____
- Pare _____
6. Etnicitat (NO).
7. Com descriuries la teva situació legal?
- Noi/a estranger no acompanyat
 - Permís de residència temporal
 - Ciudadà espanyol
 - Ciudadà no espanyol (especificar-ho) _____
8. Tens fills? Sí No
- En cas afirmatiu, quines edats tenen? _____
9. Amb qui vius actualment?
- Sol/a
 - Amb amics
 - Amb la meua parella / marit / muller
 - Amb els acollidors
 - Amb educadors i altres nois residents
 - Amb la meua família biològica
 - Altres _____
10. Quin tipus d'habitatge és?
- Un pis propi
 - Un pis compartit
 - La casa familiar (el jove no és responsable del lloguer / hipoteca)
 - Un centre residencial
 - Un alberg
 - Presó o centre de justícia juvenil
11. Actualment, quina és la teua principal activitat durant el dia?
(*suggeriment: demanar al jove que la descrigui i assegurar-se que queden cobertes les següents opcions i codificades correctament*).
- Estudiar (temps complet / temps parcial)
 - Treballar
 - Formació professional / ocupacional (curta/llarga durada)
 - Busco feina / estic a l'atur (recerca activa d'ocupació)
 - Sóc pensionista
 - Cuido un nen o un membre de la família
 - Cap de les respostes anteriors és certa / estic itinerant

- 11a. Si actualment estàs estudiant, estàs en un itinerari:
- Acadèmic
 - Vocacional
 - Mixt
- 11b. Amb la finalització d'aquest estudi obtindràs:
- Un certificat per treballar
 - Un certificat per passar a un nivell superior d'educació
12. Tens alguns problemes de salut o dificultats que t'impedeixen acabar els teus estudis o treballar?
(Indica si aquests afecten la teva educació o el teu treball.)
- En cas afirmatiu, pots descriure'ls breument

Escola/educació

13. Quin tipus d'ensenyament secundari vas fer? (ordinari, especial, UEC, etc.).
- Ensenyament obligatori ordinari
 - Educació especial
 - Altres
14. En una escala de 0 a 10, on 0 és completament insatisfet i 10 completament satisfet, indica com n'estàs de satisfet amb:

	Completament insatisfet					Completament satisfet					
1. Els teus resultats acadèmics	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2. La relació amb els companys d'escola	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
3. La relació amb els professors	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
4. L'escola, en general	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
5. Les coses que has après	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
6. La teva vida a l'escola	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
7. La teva vida en general	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

15. Vas passar per algun període en el qual no vas assistir a l'escola fins i tot durant l'escolaritat obligatòria? Sí No

En cas afirmatiu,

Quants mesos? _____

Per quant temps? _____

Quin va ser el motiu de la teva absència?

- a. Malaltia
- b. Problemes familiars
- c. Manca de plaça escolar
- d. Estranger menor no acompanyat / acabat d'arribar a Espanya
- e. Per pròpia iniciativa
- f. Expulsat de l'escola
- g. Altres

16. A quantes escoles / instituts vas anar entre els 11 i els 18 anys? _____

17. Quan vas deixar l'institut per últim cop?

(mes/any) _____

18. Vas obtenir algun títol / certificat? Sí No

a. En cas afirmatiu, quin/s?

19. Tens alguns plans per continuar estudiant? Sí No

a. En cas afirmatiu, quins són?

Sobre l'acolliment

20. Quina edat tenies quan vas ser acollit per primera vegada? _____

21. Vas estar més en el centre residencial o en la família d'acollida, o a tots dos llocs igual? _____

a. Per quants centres i/o famílies vas passar en total? _____

22. Quina edat tenies quan vas deixar l'acolliment residencial o familiar?

a. Edat _____

b. Encara vius al centre residencial / amb la família d'acollida _____

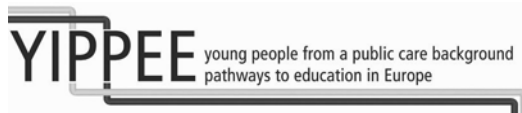
Ajuda rebuda de la família, els amics i els professionals

23. Quines ajudes has tingut des que vas deixar d'estar acollit?
(si encara ho estàs, quines ajudes tens?)
- a. Suport econòmic
 - b. Suport econòmic per a l'habitatge (en el nostre cas és un pis del Pla)
 - c. Orientació personal
 - d. Suport per estudiar i treballar
 - e. Suport emocional / suport terapèutic
 - f. Altres: _____
-
24. Hi ha algú que t'ha ajudat quan has tingut dificultats, o bé s'ha interessat per tu, o algú que és proper a tu i amb qui continues estant en contacte?
(adult / igual / soci, tipus de relació)
- Sí No
- En cas afirmatiu, com es diu?
-
25. Estem buscant joves amb qui parlar amb més detall sobre les seves experiències i aspiracions de futur. Estaries disposat a col·laborar amb la següent fase de l'estudi?
- Sí No
- En cas afirmatiu, quina és la millor manera de contactar amb tu?
- Tenim els següents telèfons:
- a. Fix _____
 - b. Mòbil _____
 - c. Algú amb qui segueixes en contacte regularment:
Nom: _____
Telèfon: _____

Moltes gràcies per ajudar-nos en aquest estudi!

Annex 4. Guió de la primera entrevista individual per a l'estudi de casos

A research project funded by the Framework 7 research programme of the European Union

Joves que han estat tutelats almenys un any de la seva vida, que ho estaven a l'edat de 16 anys i que mostraven capacitat per seguir estudiant (eren «promeses educatives»).

Introducció

Aquest és un estudi que es porta a terme en cinc països i està finançat per la Comissió Europea. L'estudi tracta sobre els joves que de nens van estar sota la tutela del sistema de protecció a la infància i ens interessa saber què va ocórrer amb ells quan van deixar d'estar tutelats, especialment la seva trajectòria educativa/formativa. Estem parlant amb molts joves que es troben en aquesta situació i d'aquest grup en seleccionarem uns quants per preguntar-los si podem parlar amb ells amb més profunditat en un altre moment.

Entrevistador

1. Abans de portar a terme l'entrevista, l'entrevistador ha d'extreure la informació que té sobre el/la jove i resumir-la. Això hauria de proporcionar:
 - Una primera visió general de la vida del jove: una llista de la informació que manca i es necessita.
 - Un context per a l'entrevista en profunditat, que obri possibles vies per a les preguntes.
2. Durant el transcurs de l'entrevista s'haurà de completar una cronologia dels successos, canvis i punts d'inflexió més destacables en la vida del jove o de la jove. Això hauria de dur uns deu minuts amb l'informant. Es tracta de dibuixar un gràfic on les etapes i els esdeveniments en la història vital són traçats en un ordre cronològic. Després d'emplenar-lo, l'entrevistador pot preguntar sobre els punts d'inflexió, és a dir, quan un pren una direcció diferent d'aquella en la qual anava (Clausen, 1998). No es tracta de detallar un esdeveniment, sinó d'aprofundir en la interpretació d'un moment en el temps que pot estar associat o no amb un canvi de vida.
3. Tan aviat com sigui possible, després de l'entrevista, l'entrevistador ha de prendre notes sobre l'entrevista feta, a fi de reflectir l'enquadrament, les dificultats i els seus propis sentiments sobre l'entrevista i sobre la persona entrevistada. Aquest

és el començament de l'anàlisi, és molt important i se li han de reservar uns 30 minuts o més.

4. Es reuniran en una sola carpeta: el resum (esmentat en el punt 1), la transcripció de l'entrevista i les notes preses (esmentades en el punt 3), perquè puguin ser utilitzats en l'anàlisi.

Introducció

Aquest és un estudi que es porta a terme en cinc països i està finançat per la Comissió Europea. L'estudi tracta sobre els joves que de nens van estar sota la tutela del sistema de protecció a la infància i ens interessa saber què va ocórrer amb ells quan van deixar d'estar tutelats, especialment la seva trajectòria educativa/formativa. Hem recollit una mostra de diversos joves, entre els quals et trobes tu, i n'hem seleccionat uns quants per fer l'entrevista en persona. L'estudi es desenvolupa alhora a Dinamarca, Hongria, Espanya, Suècia i el Regne Unit. (Comprovem que portem el tríptic de l'estudi.)

Confidencialitat

La informació que ens donis a l'equip de l'estudi serà tractada de manera absoluta-ment confidencial i privada per l'equip. Res del que diguis serà comunicat a ningú que pugui identificar-te. La teva informació serà utilitzada de manera segura i només per a l'estudi. No es farà esment al teu nom en cap informe. Podem interrompre o acabar l'entrevista en qualsevol moment.

Enregistrament

M'agradaria gravar la nostra conversa mentre parlem. Hi estàs d'acord?

Consentiment

Estàs d'acord a signar el formulari de consentiment abans de començar l'entrevista? Tens alguna pregunta abans de començar?

Nom de l'entrevistat/ada:

Data: ____ / ____ / _____

PRIMERA PART – EL PRESENT

1. Podries parlar-me una mica sobre tu i la teva vida en el moment actual?
2. Hi ha assumptes concrets que et van bé en aquest moment?
3. Hi ha assumptes concrets que et preocupen en aquest moment?
4. L'entrevistador comprova que es parli sobre els principals temes de l'estudi, utilitzant l'ordre que segueix a tall de guia -(el jove pot aixecar-se o prendre una beguda):

- i. Família
- ii. Habitatge
- iii. Escola/educació
- iv. Ocupació/treball
- v. Responsabilitats
- vi. Relacions amb els educadors o acollidors antics o actuals, i amb els serveis per a extutelats.
- vii. Salut
- viii. Temps lliure, oci i activitats
- ix. Altres, per exemple, processos davant la justícia

SEGONA PART – EL PASSAT

5. Pensant quan tenies 16 anys, és a dir, el 200X (indica-hi l'any), pots parlar-me sobre la teva vida de llavors i fins a aquell moment?
6. Plantejar com a suggeriments només quan HAGIN FINALITZAT EL RELAT SOBRE EL SEU PASSAT i preguntar-los segons l'ordre amb què l'entrevistat hagi narrat la seva història (MOLT IMPORTANT). Per tant, si l'entrevistat comença amb la 1, preguntar-li sobre aquesta al final del seu relat com el PRIMER TEMA utilitzant una pregunta narrativa del tipus: podries explicar-me una mica més sobre tal esdeveniment, o d'aquell moment? Temes d'estudi:
 - i. Créixer en la teva família
 1. Exercici de la paternitat/maternitat, manteniment dels teus treballs, qualificacions a l'escola/institut, punts de vista sobre l'educació a la llar, la salut dels teus pares, els diners.
 - ii. Vida quotidiana
 1. Les rutines, les relacions entre els germans, els pares, les mudances de casa, les interrupcions.
 2. Els amics, els conflictes.
 - iii. La vida escolar i l'educació, quin lloc ocupava dintre de la família / la família d'acollida / el centre residencial?
 1. Participació en activitats escolars, ajuda que rebies amb les tasques escolars.
 2. Les relacions amb els professors, els pedagogs, els companys.
 3. Idees sobre els teus projectes educatius i el suport a aquests plans, provinents de qui.
 - iv. Experiències d'atenció fora de la família (biològica), seqüència d'acolliments, les relacions amb els educadors i els treballadors socials.
 1. Suport / manca de suport, de qui, els diners, assessorament i tutories / algú amb qui parlar.
 - v. On vivies i en quin tipus d'habitatge?

- vi. Responsabilitats com a nen
 - 1. Treballs, cuidar-ne d'altres, opinions.
 - vii. Salut
 - 1. Sexual, física, malalties de llarga i curta durada, discapacitat, barreres per a l'aprenentatge.
 - viii. Oci
 - 1. Activitats, aficions, com s'han desenvolupat.
 - 2. Amistats fetes fora de la família i l'escola.
7. Línia de vida. Empleneu amb el/la jove, mitjançant anotacions per mostrar els múltiples canvis, i la seva seqüència. Integrar en el procés d'entrevista.

TERCERA PART- EL FUTUR

8. Amb vista al futur, com penses que serà la teva vida l'any que ve? I dintre de cinc anys? Tens algunes esperances i somnis per al futur?
- A. Sugeriments sobre
 - i. Treball
 - ii. Formació
 - iii. Habitatge
 - iv. Fills
 - v. Parella
 - vi. Oci / desenvolupament personal
 - B. Què faltaria perquè succeeixin (cadascun dels canvis desitjats que hem esmentat)?
 - C. De quins penses que està a la teva mà poder portar-los a terme i de quins que estan fora del teu control?

Dues últimes qüestions:

9. Quines han estat les dues coses que han facilitat l'accés a l'educació superior o la decisió de seguir estudiant segons la teva experiència?
10. I quins han estat els dos obstacles més grans per accedir a l'educació superior o per seguir estudiant?
- Si us plau, pots anomenar un adult que hagi estat important en la teva vida i que podríem entrevistar sobre les teves experiències, incloent-hi les escolars? Podríem telefonar-li ara per demanar el seu permís per fer-li una entrevista?

Nom: _____

Dades de contacte: _____

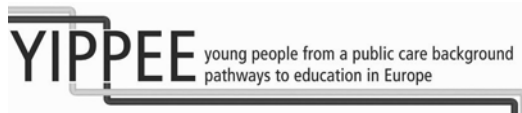
Autorització obtinguda: _____

Data: _____

Moltes gràcies per haver participat en la investigació.

Annex 5. Segon guió d'entrevista individual per a l'estudi de casos

A research project funded by the Framework 7 research programme of the European Union

Joves que van estar tutelats almenys un any de la seva vida, que ho estaven a l'edat de 16 anys i que eren considerats «promeses educatives»

Entrevistador

Abans de fer l'entrevista, l'entrevistador/a ha d'extreure informació sobre el/la jove de la primera entrevista i resumir-la. Això hauria de proporcionar un panorama inicial de la vida del jove entrevistat, especialment sobre la seva trajectòria en educació i els seus plans de futur (a curt termini / a un any vista / i a llarg termini).

Introducció

Aquest és un estudi que es porta a terme en cinc països i està finançat per la Comissió Europea. L'estudi es desenvolupa alhora a Dinamarca, Hongria, Espanya, Suècia i el Regne Unit. Tracta sobre els joves que de nens van estar sota la tutela del sistema de protecció a la infància i ens interessa saber què va succeir amb ells quan van deixar d'estar tutelats, especialment la seva trajectòria educativa/formativa. Fa un any es va recollir una mostra de diversos joves, entre els quals et trobaves tu, i vam fer la primera entrevista en persona. Ara, ens agradaria fer una segona ronda d'entrevistes i preguntar sobre el que t'ha passat en l'últim any i com els teus plans de futur han canviat, pensant especialment en el tema formatiu.

Confidencialitat

La informació que ens donis a l'equip de l'estudi serà tractada de manera absoluta i privada per l'equip. Res del que diguis serà comunicat a ningú que pugui identificar-te. La teva informació serà utilitzada de manera segura i només per a l'estudi. No es farà esment del teu nom en cap informe. Podem interrompre o acabar l'entrevista en qualsevol moment.

Enregistrament

M'agradaria gravar la nostra conversa mentre parlem. Hi estàs d'acord?
Tens alguna pregunta abans de començar?

PRIMERA PART - EL PRESENT

1. Pots parlar-me una mica sobre com estàs actualment, i si hi ha alguna cosa en particular que et preocupa en aquest moment? O t'està anant bé?

SEGONA PART - L'ANY PASSAT

2. Pensant en quan ens vam trobar ara fa més o menys un any, em pots explicar com t'ha anat la vida en aquest últim any?, quines coses han passat des de llavors?

Temes d'estudi necessaris:

- i. Família
 - ii. Habitatge
 - iii. Escola i educació
 - iv. Ocupació
 - v. Responsabilitats
 - vi. Relacions amb els teus acollidors o educadors anteriors o actuals, i amb l'ASJTET
 - vii. Salut
 - viii. Temps lliure / activitats
 - ix. D'altres, per exemple, processos judicials
3. A la primera entrevista vam estar parlant del que pensaves que seria la teva vida en un any. (*Fes un breu resum del que ell / ella hi va dir sobre els seus plans a curt termini en la primera entrevista.*) Com valors aquest any passat? Com has portat a terme els teus plans?
 4. Quins plans no has pogut realitzar? Per què penses que no s'han pogut dur a terme? Quines coses has pogut controlar i quines han quedat fora del teu control? Has canviat els teus plans?, en cas afirmatiu, de quina manera?

TERCERA PART - EL FUTUR

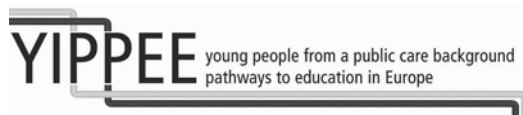
5. Mirant al futur, com creus que serà la teva vida des d'ara i d'aquí a deu anys? (*Comenceu amb dos - tres anys i construir fins a deu anys.*)
 - a. Indicar sobre:
 - i. Treball
 - i. Educació
 - ii. Habitatge
 - iii. Nens/es
 - iv. Parella
 - v. Temps lliure / desenvolupament

- b. Què penses que farà falta perquè això succeeixi? (per a cada un dels canvis desitjats que ha esmentat). Què t'ajudaria a realitzar-los?
- c. Quines coses penses que depenen de tu i quines estan fora del teu control?
- d. Tens algunes altres/més esperances o somnis?

Moltes gràcies per prendre part en la recerca!

Annex 6. Entrevista amb una persona adulta designada pel jove o per la jove per l'especial interès en la seva educació

A research project funded by the Framework 7 research programme of the European Union

Entrevistador

Codi del país _____ Codi de l'àrea _____ Codi d'identificador únic _____

Introducció

Gràcies per participar en aquest estudi de cinc països sobre joves que han estat en el sistema de protecció com a infants i les seves trajectòries en educació superior. L'estudi es duu a terme a Dinamarca, Suècia, Espanya, Hongria i el Regne Unit. Estem intentant aconseguir una descripció detallada de què els succeeix als joves a cada país parlant amb directors responsables de serveis per a joves que han deixat el sistema de protecció o que encara hi són amb més de 18 anys d'edat. També parlarem amb joves i alguns adults que els mateixos joves considerin importants per a ells. De la descripció detallada, intentarem esbrinar què ajuda als joves provinents del sistema de protecció públic a continuar amb l'educació, i què no els ajuda, en el context de cada país, a fi de poder fer després algunes recomanacions pràctiques per tal de proposar millores de la participació dels joves en l'ensenyament postobligatori. L'estudi forma part del setè Programa marc de recerca de la Comissió Europea, sota el tema de *Joventut i Exclusió social*.

Confidencialitat

Qualsevol informació que donis a l'equip de recerca serà tractada de manera absolutament confidencial i privada per l'equip de recerca. Res del que diguis serà traspassat a ningú més. La teva informació només serà utilitzada per a la investigació. Et pots retirar de l'entrevista o parar-la en qualsevol moment. El teu nom no s'esmentarà en cap publicació que sorgeixi de la investigació.

Gravació

Voldria gravar l'entrevista, com a suport per a les meves notes. Hi estàs d'acord?

Consentiment

Dones el consentiment ara per confirmar que estàs d'acord amb l'entrevista?
T'està bé que **continuem** l'entrevista?

Data entrevista: ____ / ____ / _____

Entrevista relacionada amb el noi/a: _____

Codi noi/a: _____

PREGUNTES

1. Quina és la teva relació o rol amb [nom del jove]²?
2. Podries descriure el teu rol?
Com a professional?
Com a acollidor/a?
3. Quant temps fa que el/la coneixes?
4. Com descriuries el seu període escolar fins als 16 anys? Va anar bé o va ser problemàtic? De quina manera? Pots posar-ne un o dos exemples?
5. Pensant en aquests anys abans dels 16, van haver-hi vegades en què ell/ella va faltar bastant a l'escola per alguna raó? En cas afirmatiu, quines n'eren les raons? (per exemple, tenia la responsabilitat de tenir cura d'algú, estava sota un procés judicial...).
6. O bé algunes vegades va haver de canviar d'escola? En cas afirmatiu, van sorgir alguns problemes durant aquests períodes?
7. Com era la seva relació amb els companys? Van haver-hi problemes amb altres companys que li van comportar dificultats a l'escola? (per exemple: *bullying*, malnoms –sobrenoms pejoratius–, racisme, etc.).
8. Saps si va haver-hi algú que es va interessar especialment en ell/ella i com era la seva relació a l'escola? Pots posar algun exemple de com el/la va ajudar?
9. Saps quin era el seu rendiment escolar? Presentava algun talent, habilitat o motivació en especial? Pots explicar com se li va donar suport en això (o no)? Exemples.
10. Pensant en aquests anys de la seva infància, pots explicar com era considerada la formació escolar per la família d'acollida o el centre on va estar el noi/a? Penses que era considerada com una de les coses més importants de totes o com un aspecte més secundari? Pots posar-ne exemples?
11. Pensant ara a partir dels 16 anys, què en saps del seu interès per estudiar?
12. Hi ha hagut aspectes destacables o problemes per assolir els estudis que volies fer des que va deixar l'ESO? Pots posar-me'n alguns exemples.
13. Com penses que el fet de ser extutelat ha afectat el tema dels seus estudis? Resulta més aviat vist com un fet puntual o com a part d'un procés?

2. Repetir a cada pregunta el nom del jove o de la jove sobre el qual parlem, excepte les preguntes 2, 14, 15, 16, 17 i 18.

14. Quines opcions formatives resulten accessibles per als nois/es tutelats?
15. Quines limitacions/dificultats hi ha per als joves extutelats que volen seguir estudis continus o superiors?
16. Si una persona tutelada vol seguir en acolliment familiar o residencial per poder anar a la universitat o per seguir altres estudis superiors, penses que des de l'Administració se la seguiria ajudant? Pots posar algun exemple que això estigui passant? O, al contrari, que una persona ho demanés i no aconseguís aquest suport.
17. Referent a si algú vol anar a estudiar a una universitat més llunyana, tu creus que l'Administració l'ajudaria amb l'allotjament? Pots explicar la teva resposta?
18. Pensant en ell/ella, quin suport té en aquests moments per estudiar? És suficient? Penses que hauria de ser diferent?

Vols afegir algun comentari més o l'observació?

Dades de contacte en cas d'haver de necessitar de nou del teu ajut en un futur, especialment si hem de tornar a contactar amb el jove o la jove l'any vinent:

Nom: _____

Adreça: _____

Telèfon: _____

Moltes gràcies per la teva ajuda en aquesta recerca!

Contenido

Índex	7
Presentació	11
Reconeixements	13
Glossari de sigles	15
Aclariment terminològic	17
Presentació del projecte YIPPEE	19
Part I	21
1. Revisió de la literatura existent	23
2. Dades disponibles abans de l'estudi i durant l'estudi	27
3. Perspectiva dels professionals dels serveis de benestar social	31
4. Proposta preliminar: recollir sistemàticament dades comparables de tots els països europeus	37
Part II	41
5. Context social i educatiu	43
5.1. Educació	43
5.2. Protecció a la infància	44
5.3. Transició a la vida adulta	46
6. Metodologia	47
6.1. Procediment i instruments emprats	47
Fase de recerca de dades quantitatives disponibles i opinions dels professionals	47
Fase de l'estudi de casos	49
Instruments utilitzats	49
6.2. Mostra de professionals entrevistats	50
6.3. Mostra de joves extutelats	51
«Representativitat» global estimada de les dades obtingudes i de la llista de joves extutelats per ser entrevistats	53
6.4. Mostra d'adults designats pels joves	54
6.5. Característiques de la mostra dels joves entrevistats	55
7. Primeres dades quantitatives sobre la situació escolar dels adolescents tutelats	61

7.1. Objectiu de l'estudi i població	61
7.2. Procediment	62
7.3. Resultats	63
Descripció del grup diana objecte d'estudi	63
Descripció dels resultats obtinguts amb informació proporcionada pels centres escolars	66
Observacions fetes pels professors dels centres escolars	73
7.4. Síntesi dels resultats i conclusions	74
Resum de les diferències que hi ha entre la població general a Catalunya i la població tutelada en relació amb la situació escolar durant el curs 2009-2010	
7.5. Propostes de futur	76
8. La perspectiva dels professionals	79
8.1. Responsabilitats, plans d'acció i suport dels serveis vers els joves extutelats	80
La perspectiva del servei de suport als joves extutelats (ASJTET)	80
La perspectiva dels serveis socials bàsics (SSB)	81
La perspectiva dels equips d'atenció a la infància i l'adolescència (EAIA)	83
La perspectiva dels adults –majoritàriament educadors socials– designats pels joves	84
8.2. Itineraris i opcions formatives per als joves tutelats i extutelats	84
La perspectiva del servei de suport als joves extutelats (ASJTET)	84
La perspectiva dels SSB	87
La perspectiva dels EAIA	89
La perspectiva dels adults –majoritàriament educadors socials– designats pels joves	91
9. La perspectiva dels joves	95
9.1. La seva vida actual	95
9.1.1. Com són?, què els preocupa?, què els va bé?	95
9.1.2. La formació	99
9.1.3. El treball i l'economia	102
9.1.4. L'habitatge	109
9.1.5. La salut	114
9.1.6. Les relacions amb la família i els professionals	116
9.1.7. El temps lliure i les relacions amb els amics	121
9.2. Els anys amb la família d'origen i el sistema de protecció	126
9.2.1. Característiques relatives a les famílies d'origen i els anys en protecció	126
9.2.2. La vida familiar quan eren petits. Ruptures i dificultats	130
9.2.3. El lloc dels progenitors, els germans i la resta de la família extensa	

134

9.2.4. Impacte de la vida familiar en l'educació dels joves 139

9.2.5. Acolliment i durada 142

9.2.6. L'impacte de l'acolliment en l'educació dels joves. L'orientació escolar rebuda i les expectatives percebudes 156

9.2.7. Trajectòries educatives en funció de la situació familiar i de protecció

162

9.3. Els anys a l'escola 164

9.3.1. Els itineraris educatius dels joves en l'educació obligatòria i postobligatòria 164

9.3.2. Els canvis d'escola i l'assistència a classe en l'etapa obligatòria i postobligatòria 174

9.3.3. Les relacions amb els professors i els altres alumnes 179

9.3.4. El suport escolar rebut i les estratègies per afrontar la seva manca 184

9.3.5. L'abandonament escolar prematur 192

9.3.6. Els valors i la satisfacció expressada pels joves sobre l'educació

193

9.3.7. La seva autoavaluació com a estudiant i la valoració dels adults designats 197

9.4. La vida social i el temps lliure abans i durant l'estada en el sistema de protecció 201

9.4.1. La vida dels joves fora de l'escola, la feina a casa 201

9.4.2. Suport rebut per fer activitats de temps lliure 207

9.4.3. Les amistats 208

9.4.4. Les dificultats o facilitats per desenvolupar activitats en el temps lliure 208

9.4.5. Influència de les activitats socials en l'autoconcepte com a estudiant

210

9.5. Les expectatives de futur 212

9.5.1. Com es veuen els joves d'aquí a un i d'aquí a cinc anys 212

9.5.2. Compliment dels seus plans un any després de la primera entrevista

227

9.5.3. Plans i percepció de control per assolir els objectius de futur 229

9.6. Vivències personals i interpretacions de les experiències viscudes 232

9.6.1. Vivències de la seva trajectòria vital 233

9.6.2. Autoconcepte 241

9.7. Resum de la perspectiva dels joves 242

Vides actuals 242

Vida en la família i en el sistema de protecció 243

Vides al col·legi 245

Aprenentatge no reglat i temps de lleure 246

Amb la mirada cap endavant: esperances i somnis per al futur	247
Una mirada cap endins: el seu món interior	248
Part III	251
10. Factors que influeixen en la continuació o l'abandonament dels estudis	253
10.1. La perspectiva dels joves	254
Factors que faciliten seguir estudiant, segons els joves	254
Factors que dificulten seguir estudiant, segons els joves	255
10.2. La perspectiva dels responsables dels serveis	256
Factors que dificulten seguir estudiant, segons els responsables dels serveis	256
10.3. La perspectiva dels adults referents designats pels joves	257
Factors que faciliten seguir estudiant, segons els adults referents designats pels joves	257
Factors que dificulten seguir estudiant, segons els adults referents designats pels joves	257
10.4. La perspectiva dels professors de secundària	258
Comentaris de professors sobre els alumnes tutelats que obtenen el graduat en ESO	258
Comentaris de professors sobre els alumnes tutelats que surten de l'institut sense cap titulació en l'etapa obligatòria	258
10.5. Coincidències i opinions generalitzades dels agents consultats	259
Coincidències entre els quatre conjunts d'agents socials consultats	259
Opinions força generalitzades	260
Opinions concretes de cada grup	260
11. Conclusions i recomanacions per a l'acció	261
11.1. Conclusions	261
Mentre estan en el sistema de protecció	262
Quan surten del sistema	263
11.2. Recomanacions	264
1. Prioritzar-ne l'escolaritat	264
2. Reconeixement com a col·lectiu amb unes necessitats educatives específiques	265
3. Evitar canvis de centres i escoles, enfocant el treball cap a l'estabilitat	265
4. Col·laboració estreta entre departaments i entre els seus serveis respectius	266
5. Millora de les expectatives vers aquest col·lectiu	266
6. Innovació davant els reptes actuals que planteja la població de protecció infantil	267
Consideracions finals	269
Referències	270
Annexos	275

- Annex 1. Fitxa de recopilació de dades per als centres escolars 277
- Annex 2. Guió d'entrevista per als responsables dels serveis 278
- Annex 3. Qüestionari recopilatori de dades bàsiques dirigit als joves extutelats 281
- Annex 4. Guió de la primera entrevista individual per a l'estudi de casos 286
- Annex 5. Segon guió d'entrevista individual per a l'estudi de casos 290
- Annex 6. Entrevista amb una persona adulta designada pel jove o per la jove per l'especial interès en la seva educació 293